

XII TARPTAUTINIS BALTISTŲ KONGRESAS

Vilniaus universitetas
2015 m. spalio 28-31 d.

Pranešimų tezės

XII STARPTAUTISKAIS BALTISTU KONGRESS

Vilņas Universitātē
2015. gada 28.-31. oktobrī

Referātu tēzes

12TH INTERNATIONAL CONGRESS OF BALTICISTS

Vilnius University
28-31 October 2015

Abstracts

ORGANIZACINIS KOMITETAS | ORGANIZĀCIJAS KOMITEJA | ORGANIZING COMMITTEE

Birutė Kabašinskaitė
Jurgis Pakerys
Vytautas Rinkevičius
Daiva Sinkevičiūtė
Bonifacas Stundžia (*pirmininkas / priekšsēdētājs / chair*)
Miguel Villanueva Svensson

GLOBĒJA | PUBLISKĀ ATBALSTĪTĀJA | PATRON

Lietuvos Respublikos Prezidentė DALIA GRYBAUSKAITĖ
Lietuvas Republikas Prezidente DAĻA GRĪBAUSKAITE
President of the Republic of Lithuania DALIA GRYBAUSKAITĖ

PARTNERIAI | PARTNERI | PARTNERS

LENKIJOS
INSTITUTAS
VILNIUJE

RĒMĒJAI | FINANSIĀLIE ATBALSTĪTĀJI | SPONSORS

Lietuvos
mokslo
taryba

LINGUA LITUANICA
KALBOS IR KULTŪROS INSTITUTAS

PARENGĒ | SAGATAVOJA | EDITED BY

Birutė Kabašinskaitė
Vytautas Rinkevičius

ISBN 978-609-459-592-9 (elektroninis leidinys | elektroniskais izdevums | online edition)

Turinys / Satura rādītājs / Contents

Plenarinė sesija

Plenārsesija

Plenary session	9
Pietro U. Dini.....	10
Axel Holvoet.....	11
Jay H. Jasanoff.....	12
Wojciech Smoczyński.....	13

Baltų ir finų kalbų kontaktai

Baltu un Baltijas jūras somu valodu kontakti

Contacts of Baltic and Finnic languages	14
--	-----------

Valts Ernštreits	15
Kerttu Kibbermann, Merle Madisson	16
Birute Klaas-Lang, Milda Ona Dailidēnaitė	17
Gunta Kjava	18
Santa Liepiņa	19
Miina Norvik	20
Karl Pajusalu, Helle Metslang, Külli Habicht	21
Ilze Zagorska	22
Mikelis Zeibārts	23

Baltų kalbos iš indoeuropeistikos perspektyvos

Baltu valodas indoeiropeistikas perspektīvā

Baltic from an Indo-European perspective.....	24
--	-----------

Katsiaryna Ackermann	25
Sandra Herrmann	26
Eugen Hill	27
Adam Hyllested	28
Santeri Juntila	29
Tereza Kabeláčová	31
Igors Koškins	32
Arthur Laisis	33
Duccio Lelli	34
Adam Paulukaitis	35
Oliver Plötz	36
Tijmen Pronk	37
Ērika Sausverde	38
Ilja A. Seržant	39
Florian Sommer, Paul Widmer	40
Rafał Szeptyński	41
Miguel Villanueva Svensson	42
Krzysztof Tomasz Witczak	43
Yoko Yamazaki	45

Baltų kalbų funkciniai žodžiai	
Baltu valodu funkcionālie vārdi	
Function words in the Baltic languages.....	46
Artūras Judžentis	47
Norbert Ostrowski	49
Jūratė Pajēdiene	51
Daniel Petit	52
Auksė Razanovaitė	53
Loreta Vaičiulytė Seménienė	54
Danguolė Valančė	55
Baltų kalbų žodžių daryba ir jos paribiai	
Vārddarināšana un tās robežas baltu valodās	
Word-formation and beyond in the Baltic languages.....	57
Peter Arkadiev	58
Solveiga Armoškaitė	59
Juris Baldunčiks	61
Lina Inčiuraitė-Noreikienė	62
Lina Inčiuraitė-Noreikienė, Jurgis Pakerys, Bonifacas Stundžia	63
Giedrė Junčytė	64
Nicole Nau	65
Jurgis Pakerys	67
Anna Vulāne, Līga Roķe-Reimane	69
Baltu-slavų akcentologija (IWoBA 11)	
Baltu-slāvu akcentoloģija (IWoBA 11)	
Balto-Slavic accentology (IWoBA 11).....	70
Katsiaryna Ackermann	71
Алексей Викторович Андронов	72
Владимир Антонович Дыбо	73
Siniša Habijanec	74
Михаил Ослон	75
Ирина Пекунова	76
Tijmen Pronk	78
Vytautas Rinkevičius	79
Tobias Mosbæk Søborg	80
Dejan Sredojević	81
Mindaugas Strockis	82
Bonifacas Stundžia	83
Rafał Szeptyński	85
Evaldas Švageris	86
Baltų tarmių tyrimų statika ir dinamika: objektas, teorinės ir metodologinės nuostatos	
Baltu izlokšņu pētījumu statika un dinamika: objekts, teorētiskie un metodoloģiskie aspekti	
The static and dynamic in Baltic dialect research: the object, and the theoretical and methodological principles.....	87
Daiva Aliūkaitė	88
Zofija Babickienė	89
Rima Bakšienė	90
Agnė Čepaitienė	91
Laura Geržotaitė	92

Miroslavs Jankovjaks (Mirosław Jankowiak).....	93
Genovaitė Kačiuškienė	94
Laima Kalēdienė.....	95
Daiva Kardelytė-Grinevičienė.....	96
Rasa Kurkauskienė.....	97
Asta Leskauskaitė	98
Liene Markus-Narvila	99
Violeta Meiliūnaitė	101
Erika Merkytė-Švarcienė	102
Danguolė Mikulėnienė.....	103
Lina Murinienė	104
Ieva Ozola.....	105
Tatjana Pakalne	106
Meilutė Ramonienė	107
Regina Rinkauskienė.....	108
Christa Schneider	109
Florian Sommer.....	110
Anna Stafecka	111
Janina Švambarytė-Valužienė	112
Diana Vaitmonienė.....	113
Daira Vēvere.....	114

Baltų vardyno tyrimai Europos onomastikos kontekste

Baltu īpašvārdu pētijumi Eiropas onomastikas kontekstā

Research on Baltic proper names in the context of European onomastics 115

Diego Ardoino	116
Laimute Balode.....	117
Pauls Balodis.....	118
Harald Bichlmeier	119
Laimutis Bilkis	120
Grasilda Blažienė	122
Žanna Bormane	123
Ojārs Bušs	124
Jana Butāne-Zarjuta	125
Zane Cekula	126
Adriano Cerri.....	127
Irena Dukavičienė	128
Kazimieras Garšva.....	129
Darius Ivoška	130
Ilga Jansone	131
Birutė Jasiūnaitė	132
Santa Jērāne	133
Dalia Kiseliūnaitė	134
Rolandas Kregždys	135
Ilja Lemeškin	136
Solvita Pošeiko	137
Alma Ragauskaitė	138
Sanda Rapa	139
Anitro Roze	140
Christiane Schiller	141
Veslava Sidaravičienė	142
Daiva Sinkevičiūtė	143
Dalia Sviderskiene	144
Sergejus Temčinas	145

Inese Zužicka.....	146
Aušra Žemienė	147
Dabartinių baltų kalbų fonetikos ir fonologijos tyrimai	
Mūsdienu baltų valodu fonētikas un fonoloģijas pētījumi	
Research on the phonetics and phonology of modern Baltic languages.....	148
Rytis Ambrazevičius	149
Ilze Auziņa, Guna Rābante-Buša	150
Ilze Auziņa, Roberts Dargis, Guna Rābante-Buša.....	151
Solveiga Čeirane	152
Sigita Dereškevičiūtė, Asta Kazlauskienė.....	153
Juris Grigorjevs, Inese Indričāne, Jana Taperte.....	154
Jurgita Jaroslavienė.....	155
Jolita Urbanavičienė	156
Erdvēs suvokimas ir raišķa baltų kalbose	
Telpas izpratne un izteikšanas līdzekļi baltu valodās	
Space in the Baltic languages.....	157
Sandra Gaigalaitė	158
Violeta Kalēdaite	159
Madara Kalniete	160
Кирил Кожанов	161
Inga Laizāne	162
Rolandas Mikulskas.....	163
Aurelija Mykolaitytė	165
Ieva Stasiūnaitė	166
Jurģis Šķilters	167
Jurģis Šķilters, Līva Raita.....	168
Justina Urbonaitė, Eglė Vaivadaitė-Kaidi.....	169
Natalia M. Zaika	170
Eglė Žilinskaitė-Šinkūnienė, Inesa Šeškauskienė.....	172
Globalizacija ir regionalizmas – kalbų ir kultūrų sāveikos glokalinis pobūdis	
Globalizācija un reģionālisms – valodu un kultūru mijiedarbības glokālais raksturs	
Globalization and regionalism: Interaction of languages and cultures in the process of glocalization	173
Maija Brēde	174
Vittorio Dell'Aquila, Gabriele Iannàccaro	175
Алла Диомидова	176
Ingars Gusāns.....	177
Angelika Juško-Štekele	178
Antra Kļavinska	179
Hannes Korjus.....	180
Linda Lauze	182
Sanita Lazdiņa.....	183
Olga Alexandrovna Meshcheryakova, Heidi Ann Erbsen.....	184
Vladislavs Malahovskis	185
Solvita Pošeiko	186
Ilga Šuplinska	187

Ingēra Tomme-Jukēvica	188
Latgalistika (VIII Latgalistikos konferencija)	
Latgalistika (8. Latgalistikas konference)	
Latgalian (8th Conference of Latgalian Studies)	189
Aleksejs Andronovs	190
Skaidrīte Kalvāne	191
Otīlija Kovaļevska	192
Lidija Leikuma	193
Valentīns Lukaševičs	194
Māra Mortuzāne-Muravskā	196
Edmunds Trumpa	197
Sandra Ūdre	199
Ilona Vilcāne	200
Veiksmažodžio morfosintaksē baltų kalbose	
Verba morfosintakse baltu valodās	
Verbal morphosyntax in the Baltic languages	201
Anita Butāne	202
Dens Dimiņš	203
Daiki Horiguči	205
Andra Kalnača	206
Vita Kalnbērziņa	207
Liene Kalviša	208
Agita Kazakeviča	209
Ērika Krautmane	210
Regina Kvašytė	211
Marja Leinonen	212
Kristīne Levāne-Petrova	213
Ilze Lokmane	215
Silvia Piccini	216
Svetlana Polkovnikova	217
Ina Pošķuvienė	218
Iveta Pūtele	219
Benita Riaubienė	220
Eiko Sakurai	221
Baiba Saulīte	222
Zigrīda Vinčela	223
Evelīna Zilgalve	224
XVI–XIX a. baltų tekstai išorinės ir vidinės lingvistikos sankirtoje	
16.–19. gs. baltu teksti ārējās un iekšējās lingvistikas krustcelēs	
Baltic texts from the 16th-19th c. at the crossroads of internal and external linguistics	225
Ona Aleknavičienė	226
Everita Andronova	227
Diego Ardoino	228
Adriano Cerri	229
Anna Helene Feulner	230
Anna Frīdenberga	231
Jolanta Gelumbeckaitė	232
Eglē Greverė	233

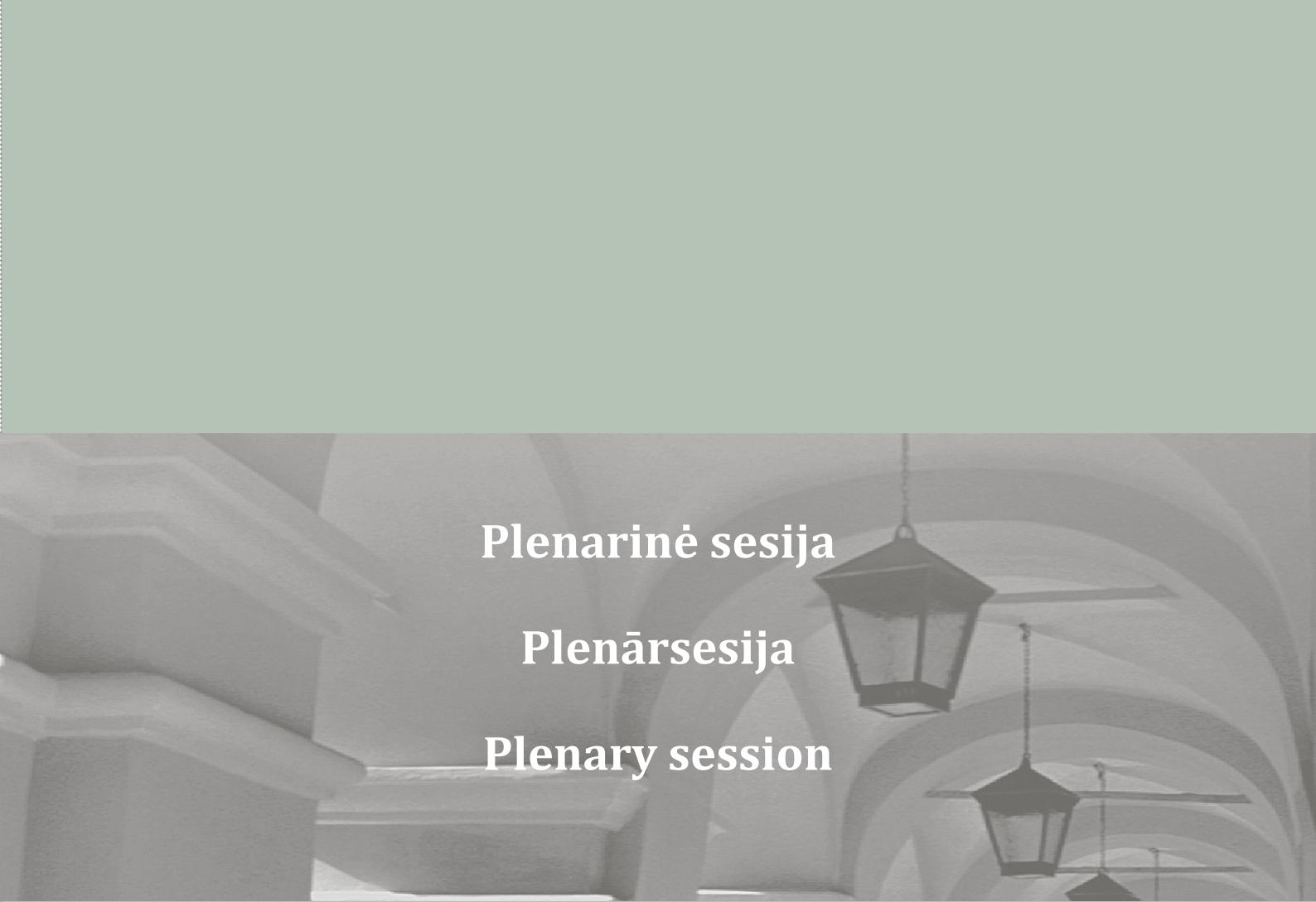

Birutė Kabašinskaitė	234
Gina Kavaliūnaitė	235
Ernesta Kazakēnaitė	236
Valentinas Kulinič	237
Bronius Maskuliūnas	238
Renāte Miseviča-Trilliča	239
Dalia Pakalniškienė, Dalia Jakulytė, Natalija Juščenko	240
Lina Plaušinaitė	241
Ilmārs Poikāns	242
Kristina Rutkovska	243
Vilija Sakalauskienė, Zofia Sawaniewska-Mochowa	244
Žavinta Sidabraitė	245
Renāte Siliņa-Piņķe, Anta Trumpa	246
Inga Strungytė-Liugienė	247
Giedrius Subačius	249
Mindaugas Šinkūnas	250
Felix Thies	251
Birutė Triškaitė	252
Viktorija Vaitkevičiūtė	253
Pēteris Vanags, Jolanta Wiśnioch	254
Vilma Zubaitienė	255

Bendroji sekcija**Vispārējā sekcija****General section ****256**

Māris Baltipš	257
Vigmantas Butkus	259
Anna Daugavet	260
Gintaras Dautartas	261
Ina Druviete	262
Ieva Fībiga	263
Gintarē Judžentytė	264
Vanda Kazanskienė	265
Aleksiejus Luchtanas, Olegas Poliakovas	266
Indrē Makauskaitė	269
Dace Markus, Solveiga Čeirane, Rasma Purmale	270
Lidia Federica Mazzitelli	271
Monika Michaliszyn	273
Nadežda Moroza	274
Jogilė Teresa Ramonaitė	275
Данута Рошко, Роман Рошко	276
Elva Selecka	278
Ilja A. Seržant, Ilya Khait	279
Inga Znotiņa	280

Rodyklē**Rādītājs****Index ****281**

Plenarinė sesija

Plenārsesija

Plenary session

PIETRO U. DINI

Universität Pisa
pietro.dini@unipi.it

Linguistisch-hermeneutische Erläuterungen albtaltischer Übersetzungen

Im frühen baltischen Schrifttum hat kein anderer Text eine so große Bedeutung und Verbreitung erfahren wie der *Kleine Katechismus* von Martin Luther – weithin auch als *Enchiridion* bekannt. Tatsächlich markiert dieser Text den Anfang des Schrifttums der drei baltischen Völker und stellt eines der frühesten und wichtigsten Denkmäler des Altpreußischen, des Altltauischen und des Altlettischen dar. In der Forschung hat man die baltischen Fassungen bisher nur partiell und jeweils stets nur paarweise miteinander verglichen (oft altpreußisch-litauisch, viel seltener altpreußisch lettisch).

Eine vergleichend-kontrastive Untersuchung aller drei baltischen Textüberlieferungen nicht nur in bezug auf die jeweiligen deutschen Grundlagen, sondern auch untereinander und mit anderen homogenen Texten des albtaltischen Schrifttums wurde von einigen Pruthenisten bereits zu Anfang des XIX. Jahrhunderts angeregt, so etwa von Adalbert Bezzenberger (1851–1922). Diese Anregung ist aber offenbar in Vergessenheit geraten, jedenfalls ist sie bislang nicht befolgt worden. Ich möchte nun versuchen, dieser Anregung nachzukommen.

Ziel meines Vortrages ist es, sowohl die linguistische als auch die – möglichst weitgefasste – hermeneutische Frage wie auch das Übersetzungsverfahren der frühesten baltischen Fassungen des *Kleinen Katechismus* von Martin Luther zu untersuchen. Ferner möchte ich auch das Problem der intertextuellen Bezüge dieser Fassungen untereinander wie auch zu anderen Texten erörtern. Über ähnliche Themen habe ich in den letzten Jahren bereits mehrere Publikationen veröffentlicht, von denen hier nur eine genannt werden mag: „»Ins Undeudsche gebracht«. Sprachgebrauch und Übersetzungsverfahren im altpreußischen „Kleinen Katechismus““ (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Band 33, Berlin, de Gruyter, 2014). In diesem Buch habe ich aufgrund einiger Fallstudien auch zu zeigen versucht, inwieweit eine vergleichend-kontrastive Untersuchung strukturell und inhaltlich homogener Sprachdenkmäler zu einer besseren Interpretation dieser Texte wie auch zur Erforschung der Geschichte der beteiligten Sprachen überhaupt beitragen kann. Im Vortrag sollen nun zwei-drei neue Fallstudien vorgestellt werden.

In diesen Fällen muss ein linguistischer Forschungsansatz befolgt werden, und zwar nicht getrennt von, vielmehr in enger Verknüpfung sowohl mit einer philologischen als auch mit einer kontrastiven Betrachtung der Texte. Insbesondere werden die intertextuellen Phänomene am Beispiel der biblischen Zitate hermeneutisch berücksichtigt und untersucht. Dieser Forschungsansatz erfährt neue Impulse durch die Ausweitung des Vergleichs der aus den altpreußischen, den altltauischen und den altlettischen Sprachdenkmälern bekannten Fakten mit ihren Entsprechungen in den verschiedenen Vorlagen, eventuell der biblischen Texte und durch Hinweise aus der Lutherforschung.

AXEL HOLVOET

Warsaw University
Vilnius University
axel.holvoet@flf.vu.lt

Some recent advances in Baltic Grammar

In the course of recent years, especially since the 2010 SLE meeting in Vilnius, we have witnessed a surge in theoretically and typologically informed research into the contemporary Baltic languages, reflected, most spectacularly, in a series of edited volumes. This talk is inspired by the results of the research project *Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic*, conducted by Vilnius University between October 2012 and September 2015 and bundling the efforts of some twenty scholars from Lithuania and abroad. This project concentrated on a core domain of Baltic grammar, viz. that of argument realization, clausal architecture and the syntax-semantics interface. Notable advances have been made in research on morphosyntactic alternations (and their implications for the structure of grammar), the domain of voice (passive, middle and causatives), and non-canonical grammatical relations. The aim of this talk is to present, in a necessarily incomplete and subjective way, some research threads running through the project and to attempt a partial outlook for future research.

JAY H. JASANOFF

Harvard University
jasanoff@fas.harvard.edu

Saussure's Law: A new interpretation and its consequences for Baltic morphology

One of the best established Lithuanian sound laws is Saussure's Law (SL), which draws the accent onto an acute vowel from an accented non-acute vowel immediately to its left. In some cases the triggering acute vowel goes back to a tautosyllabic sequence of vowel + laryngeal (e.g., nom. sg. *rankà* < *rankā < *rānkā < *-eh₂);¹ in others it goes back to an inherent long vowel not in absolute final position (e.g., loc. sg. *ratè* < *ratēn < *rātēn < *-e-en); in yet others it goes back to an originally non-acute vowel with secondary acuteness (e.g., OLith. 1 sg. *esmì* < *esmē < *ēsmē < *-ma*i*, with acuteness analogically extended from 1 sg. *-ō < *-oh₂). When the triggering acute vowel stands in a final syllable, it undergoes shortening and de-acuting by Leskien's Law.

The interaction of acuteness, loss of acuteness, and SL gives rise to puzzling effects in the case of diphthongs. A particularly difficult case is the PIE nom. pl. in *-oi, originally confined to pronouns, but extended in Balto-Slavic (as in Greek, Latin, and Celtic) to masculine *o*-stem nouns and adjectives. While this ending uniformly gives -i in Slavic, it has two reflexes in Lithuanian — acute -i(e) < *-ē in pronouns and adjectives, triggering SL (e.g., dial. *antri* (2)); and non-acute -ai in nouns, not triggering SL (*rātai*). The distinct profiles of the endings -i(e) < *-ē and -ai have led some scholars to doubt their common origin. Such doubts are unwarranted. According to the scenario advocated in this paper, both acute -i(e) < *-ē and non-acute -ai go back to PIE *-oi through an ordinary mixture of sound change and analogy. A major new proposal is that SL, at the time of its operation, was not triggered by diphthongs. The correctness of this restriction on SL is confirmed by the treatment of other problematic endings.

¹ / ' = position of accent; underlining = acuteness.

WOJCIECH SMOCZYŃSKI

Jagiellonian University in Kraków

Some innovations in the Lithuanian verb

1. Three hypotheses may be formulated based on the co-existence of pres. tense forms *siēja* / *siēna* “it binds” (*siēti*) and *sīna* id. Firstly, *siēna*, being a younger variant of *siēja*, was created by replacing *-ja-* with *-na-* (a neo-suffix). Secondly, this *-na-* goes back to an old infix pres. based on a *set* root: *si-n-H-e/o- > Lith. dial. *sīna*. Thirdly, the resegmentation *si-na* occurred at a time when the present tense still shared the same paradigm with the pret. *sijo* (*siH-V) and the inf. *sýti* “to bind” (*siH-C). — The connection between *-na-* and the infix formation was obscured when *sīna* was reinterpreted as *sin-a* (a pres. form in *-a-* from the neo-root *sin-*) and when the new pret. *siné* and inf. *siñti* were formed to supplement it. Other similar cases include: *gliné*, *gliñti* next to the pres. *glīna* “it glues together using clay” < *glī-n-H-e/o- (cf. *glíeti*); *trunéti*, *-éjo* next to the pres. *trūna* “it rots” < *trū-n-H-e/o-. The neo-suffix *-na-* became widespread as a substitute for *-ja-* in the presence of diphthongal roots (*griēna*, *kráuna*) or those with a long vowel (the type *gýna* beside *gýja*). Variants in *-ja-* are lacking in the case of *eīna* (for OLith. *eīti*) and *aūna* (which may go back to contamination of the pres. **avu* and the pres. **unu*).
2. The development of the present suffix *-sta-* (*gīmsta*) may be related to a class of athematic presents which ended in *-st(i)* (< *-d-ti) in the 3rd person, cf. *gíest(i)*, *ráust(i)*, *skaúst(i)*. When thematization occurred, that is the transformation of apocopated forms in *-st* into forms in *-sta*, then *gíesta*, *ráusta*, *skaústa* came to contrast with the preterites *giedójo*, *raudójo*, *skaudéjo*. This led to the following reinterpretation of the presents: *gied-* + *-sta*, *raud-* + *-sta*, *skaud-* + *-sta*. The spreading of the new formant is confirmed by neologisms in *-sta-*, which developed beside older athematic forms in *-ti*: *gélbst(a)* (*gélbsti*) / *gélbt(i)*; *sérgsta* / *sérgti*; *liěksta* / *liěkti*; *švīnksta* / *švīnkti*. Mažvydas' hapax *dostat* Mž 32₁₆ “you (pl.) give” (= *duosta-t*), which occurs beside the 3rd pers. *dūsti*, *dūst* “he gives”, probably belongs here as well.
3. The difference between *TeRT* and *TReT* roots was emphasized in Lithuanian as a result of certain analogical changes that affected the *TReT* type, cf.
  - (a) *TeRT* : *TiRT* = *TReT* : **TRiT** (*bred-* : *brid-* for a phonetic reflex *bird- < *b^hṛd^h-, root *b^hred^h-), see J. Kuryłowicz, *L'apophonie en indo-européen*, p. 220f. — The zero grade of roots with a long vowel (*TReT*) has the form **TRiT**, cf. *pléšti* “to pull, to tear” (root *pleh₁k-) ⇒ *plýšta* “it breaks, it tears apart” (*plyš-sta); *réžti* “to saw, to cut” (root *řreh₁g-) ⇒ *parýžta* “of the moon: it shrinks, it becomes smaller” (*ryž-sta).
  - (b) *TRiT* ⇒ **TRaiT** (*bridaū* ⇒ *braidýti*, *bráidžioti*). The alternation *i* : *ai* replaces an older *e* : *a*, cf. *bredù* : *bradýti* (OCS *broditi*), *bradžioti*. Lith. *braidýti* “to trample corn in the field by treading on it” may correspond to PSl. *brēditi, used metaphorically, cf. Ru. *bréditb*, -žu “to talk without sense, to rave in fever or in one's sleep”. — Other examples: *drib-* ⇒ *draibstýti* (cf. *drabstýti*); *drisk-* ⇒ *draiskýti* (cf. *draskýti*); *rizg-* ⇒ *raizgýti* (cf. *razgýti*).
  - (c) *TRiT* : *TRaiT* = *TiRT* : **TaiT**. Np. *dilti* ⇒ *dáilinti*; *giñti* ⇒ *gaiminti* (cf. *gaminti*); *giñti* ⇒ *gáinioti* (cf. *ganýti*); *tirti* ⇒ *tairáutis* (cf. *tárdyti*).

The type *TReT* serves as a model for *TeT* roots, which manifests itself in the analogical proportion that gave rise to the zero grade **TiT**, cf. *TReT* : *TRiT* = *TeT* : *x*, e.g. *ges-* / *gisti*; *keb-* / *kibti*; *keš-* / *kišti*; **šek-* / *šikti*; *tež-* / *tížti*. — *TiT* is also the basis for the *o*-grade of the type **TaiT**, although this is rare, cf. *kišti* ⇒ *káisioti*; *šikti* ⇒ *šáikioti*; *tížti* ⇒ *táižytis*.

Baltų ir finų kalbų kontaktai

Baltu un Baltijas jūras somu valodu kontakti

Contacts of Baltic and Finnic languages

VALTS ERNSTREITS

University of Tartu
Latvian Language Agency
valts@niceplace.lv

Experiences in compiling Estonian-Latvian dictionary

In 2015 new Estonian-Latvian dictionary containing over 40000 headwords was published. Being a result of only two and half years of tense compiling work it required a number of solutions – both technical and methodological. Some of these solutions were derived from grammatical differences between both languages – e.g. so called joint verbs in Estonian, that are correlating with Latvian verbs with prefixes; broader usage of verb forms as independent lexical units in Estonian; usage of adjectives and substantive cases in adverbial functions and adverbs in adjective functions etc. At the same time a number of similarities in semantics and functional usage was found between Estonian and Latvian that partially have derived from joint cultural, legislation and administrative space and partially caused by prolonged contacts between Latvian and Livonian which is one of the closest related languages for Estonian.

KERTTU KIBBERMANN, MERLE MADISSON

Latvian Language Agency
University of Latvia
University of Tartu
kerttukibbermann@gmail.com,
merle.mad@gmail.com

Reduplication in Estonian, Latvian and Livonian

This paper aims to provide a description on reduplicative constructions in Estonian, Latvian and Livonian. The paper focuses on reduplication from the formal and semantic point of view, studying the form and function of such constructions. Reduplication is considered a pattern where a word stem is attached to another stem that is formally and/or semantically identical to the former, and the resulting construction is in functional contrast with the single occurrence of the word stem. Some reduplicative constructions in Estonian, Latvian and Livonian express expressive, emotative and poetic functions (Est: *tühi-tähi*, Lat: *liku loku*) but others show a degree of grammaticalization (Est: *hullemast hullem*, Lat: *skaistāka par skaistu*). In order to understand possible mutual influences between construction in Finnic and Baltic languages, some examples from Estonian (including Southern Estonian dialects spoken once in Latvia) and Latvian dialects are analysed as well.

BIRUTE KLAAS-LANG, MILDA ONA DAILIDĒNAITĖ

University of Tartu
Birute.Klaas-Lang@ut.ee, m.dailidenaite@gmail.com

Latvian particle verbs

Latvian particles, like *zemē*, *augšā*, *nost*, *virsū* etc., are usually considered to be a result of contacts with the Baltic-Finnic languages, since there are close to none that kind of particles in Lithuanian and a lot of them is found in Livonian and Estonian. On the other hand in Finnish there is also quite little of that kind of particles. It is also proven that those same particles in Estonian are in fact a result of intensive contacts with the German language.

The purpose of this paper is to identify these Latvian particles, name the prefixes that share same (or very alike meanings) and compare Latvian examples with Lithuanian, Estonian and Finnish examples. Also to find their equivalents in German in order to propose that these particles in Latvian are also a result of contacts with German.

Lithuanian and Finnish would be used as control languages to substantiate the proposal that in this sense Latvian, Livonian and Estonian languages make up an areal group.

GUNTA KŁAVA

Latvian Language Agency
University of Latvia
gunta.klava@valoda.lv

Grammatical changes caused by contact between Livonian and Latvian languages

Livonians and Latvians have a long history of social and linguistic contacts, which resulted in changes in both languages. The presentation provides an insight into the process of various grammatical changes in the Livonian and Latvian developed by the prolonged contact situation. Livonian is strongly influenced by the Latvian at different levels due to the close and endured contact between the speakers of two languages, it is necessary to note that speakers of Livonian were bilinguals for a long time. It is clear that Livonian has affected the Latvian in similar way. The process of mutual borrowings can be observed in the vocabulary most clearly; however, there are changes that have occurred in the phonetics and grammar as well.

Different changes can be found as a result of mutual influence. The presentation presents case studies illustrating the changes of case system in Livonian – disappearance of exterior locative cases and formation of dative, merging of translative and comitative and formation of instrumental, development of prefixes from inherited words, composition of negation, as well as semantic changes in Latvian locative, formation of Latvian compounds using Livonian pattern (furthermore remained in several place-names), formation of adverbs instead of Latvian prefix verbs etc. Although the grammatical structure of the language is considered to be relatively resistant to change, grammatical changes may occur in languages that are not related languages but are located in close geographical area for a long time. The results of Livonian and Latvian contact demonstrate that clearly. Unfortunately, there is a lack of studies on language contact between Livonian and Latvian to clearly discern their interactions. To understand and evaluate the interrelation of Livonian and Latvian it would be necessary to carry out contrastive studies covering the whole contact area of Baltic and Baltic-Finnic languages, i.e. Estonian, Livonian, Latvian languages and dialects, considering data of Finnish and Lithuanian.

SANTA LIEPIŅA

Latvijas Universitāte
santaliepina1992@gmail.com

Darbības vārdu rekciju atšķirības igauņu un latviešu valodā

Darba mērķis ir parādīt darbības vārdu rekciju atšķirības igauņu un latviešu valodā, kā arī paskaidrot, kāpēc šīs atšķirības eksistē.

Darbības vārda rekcija ir gramatisks pārvaldījums, kurā darbības vārda leksiskā un gramatiskā nozīme nosaka kādā formā lietojams vārds, ar ko to saista vārdu savienojumā.

Empīriskā pētījuma pirmajā daļā tiek izmantota Raili Pooles (*Raili Pooli*) grāmata "Igauņu valodas darbības vārdu rekcijas" (*Eesti keele verbirektsioone*) (1999), kurā ir atspoguļotas 563 igauņu valodas darbības vārdu rekcijas no kurām 64 latviešu valodā ir atšķirīgas.

Lai gūtu priekšstatu par darbības vārdu rekciju atšķirībām igauņu un latviešu valodā, empīriskā pētījuma otrajā daļā tiek analizēti Latvijas Universitātes Somugru bakalaura studiju programmas 2.–4. kurga studentu rakstu darbi igauņu valodā, kuros tiek meklētas pareizi un nepareizi lietotās igauņu valodas darbības vārdu rekcijas.

Studentu darbos visbiežāk pareizi tiek lietotas rekcijas igauņu valodas darbības vārdiem: 'elama' (*dzīvot*), 'saama' (*dabūt; saņemt; kļūt*), 'kirjutama' (*rakstīt*), 'meeldima' (*patikt*), 'teadma' (*zināt*) un 'töötama' (*strādāt*).

Studentu darbos 9 darbības vārdu rekcijās ir radusies kļūda, tāpēc ka šīs rekcijas atšķiras latviešu valodā. Tie ir: 'küsimä' (*jautāt*), 'räädima' (*runāt*), 'kurtma' (*südzēties*), 'jääma' (*palikt*), 'minema' (*iet*), 'kuulumä' (*piederēt*), 'aru saama' (*saprast*), 'jätma' (*atstāt*) un 'tundma' (*pazīt*).

Daudzās igauņu valodas darbības vārdu rekcijās studenti ir pieļāvuši gramatikas un neuzmanības kļūdas, kas skaidrojamas ar to, ka studenti vēl nav pietiekami labi apguvuši igauņu valodas gramatiku.

Studentu darbos ir konstatēti arī somu valodas vārdi, jo studenti šajā studiju programmā paralēli studē gan igauņu, gan somu valodu.

Galvenokārt studentu darbos igauņu valodas darbības vārdu rekcijas ir lietotas pareizi.

MIINA NORVIK

University of Tartu
miina.norvik@ut.ee

The expression of future time reference in Livonian: The case of past participle constructions

The presentation discusses the expression of future time reference (FTR) in Livonian with the main focus on past participle (PTCP) constructions containing an FTR device: *līdō* 'will be' + PTCP and *sōdō* 'get; become' + PTCP; see examples (1) and (2). The aim is to outline the use of these constructions and view them in the light of language contacts in the circum-Baltic area.

(1) Courland Livonian (Setälä 1953: 108)

<i>ku</i>	<i>sinā</i>	<i>lī-d</i>	<i>nu'o-ra'dl-ōn</i>	<i>siz</i>	<i>sa</i>
when	you	LEE-2SG	off-cut-PTCP	then	you
<i>kīt</i>		<i>sīe</i>	<i>neits-ōn</i>		
tell.imp.2sg		this.GEN	Girl-DAT		

'when you have cut [it] off, then tell this girl ...'

(2) Courland Livonian (Mägiste 1964: 58)

<i>sīe</i>	<i>reit</i>	<i>si'nn-ōn</i>	<i>sō-b</i>	<i>ie-ra'l-tōt</i>	<i>jalgō</i>
this	time	you-dat	get-3sg	off-cut-PTCP	leg.PART

'this time your leg will be cut off'

It has been shown that the primary function of Livonian *līdō* + PTCP is to express future anteriority, i.e. that an action will be completed before another action in the future or by some future reference point; see example (1); the secondary function is to express epistemic meaning. Livonian *sōdō* + PTCP, in turn, is also used with reference to the future, but apart from *līdō* + PTCP it expresses an action carried out at a certain reference point not by the reference point; compare (2) and (1). Whereas *līdō* + PTCP is common in active relations, *sōdō* + PTCP mainly occurs in expressions of passive relations. (Norvik, to appear)

The presentation will compare the use of FTR devices in Livonian with that of Latvian and Estonian. Preliminary results show that the expression of FTR in Estonian (close cognate language of Livonian) is different from that of Livonian, whilst the use of corresponding constructions in Latvian (*būt* 'will be' + PTCP and *tikt* 'get' + PTCP) show striking similarities with the past participle constructions in Livonian (for Latvian, see Kalnaca 2014; Paegle 2003). The analysis proceeds from functional-typological approach to language. The linguistic material collected from Livonian mainly originates from various collections of texts, for example Setälä (1953).

References

- Kalnača, Andra. 2014. *A typological perspective on Latvian grammar*. Berlin: De Gruyter Open.
- Mägiste, Julius. 1964. *Liiviläisiä tekstejä*. (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 276. osa). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Norvik, Miina. to appear. Past participle constructions LEE(NE)- + PTCP and SAA- + PTCP as future time reference devices: the example of Livonian on the Southern Finnic background. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 95.
- Paegle, Dzintra. 2003. *Latviešu literārās valodas morfoloģija*. I. daļa. Rīga: Zinātnie.
- Setälä, Eemil Nestor. 1953. *Näytteitä liivin kielestä*. (Mémoires de La Société Finno-Ougrienne).

KARL PAJUSALU, HELLE METSLANG, KÜLLI HABICHT

University of Tartu

karl.pajusalu@ut.ee, helle.metslang@ut.ee, kylli.habicht@ut.ee

Polar question markers in the Baltic region

In the Baltic language area, the sources of polar question markers are largely similar. In our paper we focus on grammaticalization of interrogative particles in various Finnic and Baltic languages and dialects of the region, i.e. Estonian, Southern Estonian, Livonian, Latvian, Latgalian, and Lithuanian. The results of our study indicate that in these languages polar question markers have developed primarily from disjunctive and conjunctive coordination markers. Common features of particles, driven by language contacts, can be the result of contact-induced grammaticalization, development analogous to that of a neighboring language or the borrowing of a linguistic form together with its polysemy in the source language. We study also separate developments based on principles of grammaticalization and the borrowing of linguistic forms in one particular function. The formation of polar question markers demonstrates diverse connections between languages of the Baltic region.

ILZE ZAGORSKA

University of Tartu
ilze.zagorska@ut.ee

Expressing Latvian verb prefixes in Estonian

The aim of the research is to analyse the expression of Latvian verb prefixes in Estonian. Usually Latvian verb prefixes in addition to the perfectiveness also variate the lexical meaning of the verb in spatial, temporal, or quantitative level (Kalnača 2014, Soida 2009). There are no verb prefixes in Estonian, instead affixal adverbs or phrasal verbs are used (for example *nožūt – ära kuivama, ieelpot – sisse hingama*,). The goal is to research how Latvian prefixed verbs are translated into Estonian and how is the prefix expressed – what kind of adverbial or phrasal equivalent is given, are the prefixes always expressed in some form or are there other features in the sentence that would support the context and therefore would give the equivalent of the verb prefix function in Estonian. The research will be based on two books written by Latvian authors Nora Ikstena “Dzīves svinēšana” (1998) and Kristīne Želve “Meitene, kas nogrieza man matus” (2011) and their translations into Estonian “Elu pühitsus” (2003) and “Juukselōikaja-tüdruk” (2014).

Primary sources

- Ikstena, Nora 1998. Dzīves svinēšana. Apgāds „Atēna”
 Želve, Kristīne 2011. Meitene, kas nogrieza man matus. „Mansards”
 izdevums.
 Ikstena, Nora 2003. Elu pühitsus. Tõlkinud Ita Saks. Huma.
 Želve, Kristīne 2014. Juukselōikaja-tüdruk. Tõlge eesti keelde
 Hannes Korjus. Loomingu Raamatukogu nr. 12–13 / 2014.
 SA Kultuurileht. Tallin.

Literature

- Kalnača, Andra 2014. A Typological Perspective on Latvian Grammar. Walter de Gruyter
 Soida, Emīlija 2009. Vārddarināšana. Dz. Paegles red. Rīga: LU
 Akadēmiskais apgāds.

MIĶELIS ZEIBĀRTS

Latvijas Universitāte
mikelis.zeibarts@gmail.com

Lībiešu, igauņu un latviešu kopīgā leksika

Lībieši, igauņi un latvieši jau izsenis ir bijuši tuvākie kaimiņi. šo tautu savstarpējos kontaktos atstātas pēdas ne tikai kultūrā, bet arī valodā, veidojot kopīgu leksiku. Līdztekus arī citu tautu valodu ietekme novērojama šajā kopīgajā leksikā, padarot to daudzveidīgāku un bagātāku.

Pētījuma mērķi ir noteikt lībiešu, igauņu un latviešu kopīgās leksikas vienību skaitu un to etimoloģiju, izmantojot "Lībiešu-igauņu-latviešu vārdnīcu" kā galveno pētījuma avotu kopīgās leksikas noskaidrošanai. Atlasot kopīgo leksiku un nosakot tās vienību etimoloģiju, vārdi sadalīti vairākās grupās, lai atspoguļotu, kādas izcelsmes vārdi atrodas lībiešu, igauņu un latviešu kopīgajā leksikā. Mērķa sasniegšanai izmantotas divas etimoloģijas vārdnīcas un viena svešvārdu vārdnīca. Izmantotā teorētiskā literatūra atspoguļo lībiešu, igauņu un latviešu kopīgo vēsturi un savstarpējos kontaktus.

Rezultātā konstatētas 1572 kopīgās leksikas vienības, kas klasificētas piecās grupās, un lielākā no tām ir svešvārdu grupa.

Atslēgvārdi: lībiešu valoda, igauņu valoda, latviešu valoda, leksika, valodu kontakts, etimoloģija

Baltų kalbos iš indoeuropeistikos perspektyvos

Baltu valodas indoeiropeistikas perspektīvā

Baltic from an Indo-European perspective

KATSIARYNA ACKERMANN

University of Vienna
katsiaryna.ackermann@univie.ac.at

Linguistic commentaries on the “Verzeichnis veralteter oder wenig bekannter litauischer Wörter” collected by G. Ostermeyer in Lithuania Minor (Kleinlitauen)

The “Verzeichnis” is an alphabetical list of approx. 158 lemmas collected and supplied with translations and occasional comments by Gottfried Ostermeyer (1716-1800), a Protestant pastor in Trempen (lith. Trempai) in *Lithuania Minor* – as it was part of Prussia, the author of “Neue Littauische Grammatik”¹. The list was obviously compelled while Ostermeyer worked at collecting and publishing 1793 Lithuanian folklore material under the title “Erste Littauische Liedergeschichte”². However his collection didn’t manage to attract proper attention, largely because of methodological disputes among the intellectual community in Prussia of late 18th cent. upon his publication 1781 of “*Giesmes sventos baznyčioje ir namej’ giedojamos su nobaznoms maldoms – vienas knygas suglaustos nu G. Ostermejerio Karaliaučiuje*”. It comes out from the brief comparison with the Lithuanian dictionaries of that time, primarily with that by Ruhig / Mielcke,³ which appeared in Königsberg 1800 – that is shortly after Ostermeyer issued his “Liedergeschichte”. Though Mielcke and Ostermeyer were in contact, the former was not likely to be familiar with the word list: his dictionary lacks certain lexemes of it and diverges in the translational equivalents of some other. Nor later dictionaries seem to incorporate Ostermeyer’s material. Mielcke (lith. Kristijonas Gotlibas Milkus) criticized heavily Ostermeyer’s pragmatic attempts to adapt Old Lithuanian folklore to contemporary perception and succeeded in abolishing his songbooks. That the two didn’t consider each other close friends is fairly obvious.

Later etymological dictionaries of Lithuanian on the one hand relied fully on Mielcke, on the other focused on “literary” lexicon of early Catechisms, leaving vernacular outboard.

The wordlist itself is of high interest from the linguistic viewpoint both as to the etymology, and to dialectal affiliation of different lexemes. It contains many lexemes, the dialectal status of which is to be verified. Ostermeyer was perfectly aware of the fact,⁴ that folklore wordstock was largely influenced by German spoken in East Prussia and sorted out carefully what he considered the authentic material.

The intended talk will take a closer look on some words survived due to Ostermeyer’s list and discuss them from the angle of language history.

¹ Neue Littauische Grammatik ans Licht gestellt von Gottfried Ostermeyer. Königsberg, 1791.

² Erste Littauische Liedergeschichte ans Licht gestellt von Gottfried Ostermeyer... Königsberg, 1793.

³ Littauisch-deutsches und deutsch-litauisches Wörter-Buch / worin das vom Pfarrer Ruhig zu Walterkehmen ehemals heraus gegebene zwar zum Grunde gelegt, aber mit sehr vielen Wörtern, Redens-Arten und Sprüchwörtern zur Hälfte vermehret und verbessert worden von Christian Gottlieb Mielcke, Cantor in Pillckallen.

⁴ V. Gerulaitiene (2001), Abraham Jakob Penzel und sein Interesse an der litauischen Literatur in Ostpreußen. In: Annaberger Annalen. Jahrbuch über Litauen und deutsch-litauische Beziehungen 8(1): 73.

SANDRA HERRMANN

Philipps-Universität Marburg
sandra.herrmann@ymail.com

The representation of middle event types in Old Lithuanian

The middle voice as we know it from classical Indo-European languages, such as Sanskrit or Ancient Greek, vanished in the majority of the daughter languages whose written attestation begins considerably later. Nevertheless, the event types expressed by means of the middle voice do not cease to exist with the loss of a morphosyntactic category: new ways of coding those situation types developed. Thus the question arises as to whether these new systems cover the same semantic range formerly represented by the middle voice. In this paper we will take a closer look at the development of middle semantics from Proto-Indo-European to the Baltic language family with a focus on Old Lithuanian.

The framework for this undertaking is laid out in Suzanne Kemmer's study *The Middle Voice* in which she defines a number of middle event types and their reflexive counterparts based on a typological background. Using this model, the functions of the middle voice in Hittite, Homeric Greek and Vedic Sanskrit were compared in order to reconstruct the semantic spectrum of the middle diathesis in Proto-Indo-European. During this process Kemmer's categorizations were adjusted in order to apply them to the needs of historic corpora since some middle and reflexive situation types are difficult to distinguish from each other, as Kemmer mentions herself. In addition, some criteria for the distinction can hardly be held up due to the limited material available.

This paper, however, is focused on the Old Lithuanian reflexive verbs and their ability to represent middle event types. For this purpose, the evidence collected for my MA thesis will be supplemented by more data from the Old Lithuanian corpus. When evaluating the examples, it will be important to keep in mind that the majority of the Old Lithuanian literature consists of translations from German, Polish and Latin, with only a few exceptions. Another problem that we might face would be the genre of the texts in the corpus: although the number of catechisms and bible translations is abundant, the reflexive contexts they deliver might be limited. Comparing the functions of the Old Lithuanian reflexive to those previously reconstructed for the middle voice of the proto-language will show how middle semantics are represented in a non-middle voice system, as well as if and to what extent the range of functions became broader or narrower.

EUGEN HILL

University of Erfurt
eugen.hill@uni-erfurt.de

Explaining Baltic and Balto-Slavonic nominal inflection: 'Lex Szemerényi' and the animate accusative plural of vocalic stems

The talk deals with inflectional morphology of the Baltic branch of Indo-European. Focussing on the inflection of nominal parts of speech both in East Baltic and Old Prussian, I will address a problem which, despite efforts of numerous scholars, is still lacking a satisfactory solution. I feel that substantial progress in this particular area of research is only possible if recent methodological advances in the broader fields of both Indo-European studies and, more generally, contemporary historical linguistics are taken into consideration.

The particular pieces of inflectional morphology I am going to investigate are first the animate nominative singular of resonant stems and second the animate accusative plural of vocalic stems. The standard theory of IE nominal inflection assumes that the long vowel in the former case (cf. its reflexes in Lith *dukté*, *rudo*) originates from a compensatory lengthening caused by a secondary assimilation of the case ending PIE *-s into the stem-final resonant. However, a similar development is usually not assumed for the accusative plural of the vocalic stems where the segmental environment is virtually the same. 'Lex Szemerényi' becomes, therefore, a kind of grammatically conditioned sound change, which is theoretically unsatisfactory (cf. Nathan Hill 2014 for a logical analysis of the concept).

I will begin my investigation by analysing the evidence for a secondary lengthening also in the animate accusative plural of vocalic stems. As repeatedly pointed out in recent times, this evidence abounds in several branches of IE, including Baltic and Slavonic (cf. Griffith 2006, Kim 2012). However, the situation in these particular branch(es) of IE is particularly unclear. It is no accident that both most recent investigations of PIE long vowels in Baltic and Slavonic – Villanueva Svensson 2011 and Pronk 2012 - refuse to address this evidence in detail. I will demonstrate that Baltic and Slavonic length in the animate accusative plural of vocalic stems is most probably caused by developments postdating the disintegration of Proto-Balto-Slavonic. As this demonstration will leave us with the 'Lex Szemerényi' – controversy in its purest form, i.e. with a lengthening before resonant plus PIE *s in the animate nominative singular but not in the animate accusative plural, I will try to establish the conditioning of this PIE sound change in a more satisfactory way.

References

- Griffith, Aaron. 2006. *-n(C)s in Celtic. *Sprache* 45, pp. 44-67.
Hill, Nathan W. 2014. Grammatically conditioned sound change. *Language and Linguistics Compass* 8, pp. 211-229.
Kim, Ronald. 2012. The PIE thematic animate accusative plural revisited. In: Roman Sukač, Ondřej Šefčík (eds.), *The Sound of Indo-European 2: Papers on Indo-European phonetics, phonemics and morphophonemics*, Munich: Lincom, pp. 144-158.
Pronk, Tijmen. 2012. Proto-Indo-European long vowels and Balto-Slavic accentuation. *Baltistica* 47, pp. 205-247.
Villanueva Svensson, Miguel. 2011. Indo-European long vowels in Balto-Slavic. *Baltistica* 46, pp. 5-38.

ADAM HYLLESTED

University of Copenhagen
ah@hum.ku.dk

The etymology of the month-name *Szarwas* ‘December’ in Jacob Brodowski’s *Lexicon Lithvanicum* (around 1740)

The modern Lithuanian name of the month December is *Gruodis*. However, an older name *szarwas* occurs in Jacob Brodowski’s *Lexicon Germanico-Lithvanicum et Lithvanico-Germanicum* compiled between approximately 1710 and 1740. In this paper I will argue that the name originally referred to the (summer or winter) solstice and is historically identical to Mod. Lith. *šárv̥as*, which has various meanings whose common denominator can be reconstructed as ‘physical sign or equipment in a rite of passage’ (thus Bernd Gliwa in *Acta Linguistica Lituanica* 53: 9-21, 2005). The word is of Indo-European origin and related to Classical Greek *koūros* ‘(noble) youth’, which forms part of the name of the Dioskouri as well as the name of the sixth month *Dios-koúros* in the Old Cretan calendar. Numerous parallels of terms referring to rites of passage as well as turning-points in the calendar (solstice, equinox, moon phases etc.) can be found throughout the Indo-European languages.

SANTERI JUNTTILA

Universität Helsinki
santeri.junttila@helsinki.fi

Die baltisch-slawische Frage im Lichte der alten baltischen Lehnwörter des Ostseefinnischen

Gāters (1977: 4) bestreitet die Rekonstruktion einer baltisch-slawischen Ursprache mit einem Argument von Ancītis und Jansons (1963: 32): „Da sich in den finnisch-ugrischen Sprachen des Baltikums viele Baltismen finden, müßten unter ihnen zumindest einige vorkommen, die lautlich baltisch sind, deren entsprechendes Wort jedoch nur noch in den slavischen Sprachen bekannt ist. Solche Wörter jedoch gibt es in den finnisch-ugrischen Sprachen nicht.“

Diese Ansicht war von Anfang an veraltet. Schon Lidén (1897: 60–63, 1911: 198–202) hatte zwei Lehnwörter der genannten Art entdeckt: fi. *aisa* ‚Deichsel‘ ← ba. pl. *ajesā, vgl. slowen. *oje*, -sa id. (~ ar.) und *aitta* ‚Speicher, Vorratshaus‘ ← ba. *aitā, vgl. slowen. *poljata* ‚Wirtschaftsgebäude‘. Noch eine Entlehnung ist von Paasonen (1917) erkannt geworden: fi. *vuona* ‚Lamm‘ ← ba. *āgnas, vgl. asl. αγνα id. (~ lat., gr.)

Nieminen (1944) hat diese drei Etymologien erkennen wollen, weil das Slawische und das Baltische seiner Meinung nach zwei freistehende Verzweigungen des Urindogermanischen seien. Später hat aber Viitso (1983: 273) ein vierstes baltoslawisches Lehnwort und Koivulehto (1987) sogar drei Stück mehr festgestellt: fi. *Väinä* ‚Düna‘, *väinä* ‚breiter Fluss, Mündung‘ ← ba. *Dveinā, vgl. russ. Двина, Düna‘; fi. *kuori* ‚Rinde, Schale‘ < frühurfi. *kari ← ba. *karā, vgl. asl. *kopa* ‚Rinde‘ (~ lat.); fi. *puoli* ‚Hälften; halb; Seite‘ < frühurfi. *pali ← ba. *palu-, vgl. asl. *полъ* id. (~ germ.; laut Aikio 2012: 238 jedoch ein uralisches Erbwort); fi. *vilja* ‚Getreide‘ ← ba. *wīlja-, vgl. asl. *обилъ* ‚reichlich‘.

Koivulehto (1999: 9–10) hat sich geäußert, dass „mehrere der ältesten sog. baltischen Lehnwörter können offenbar besser als schon gemein balto-slawisch eingestuft werden, wie auch Kallio [1998: 212] in letzter Zeit geltend gemacht hat; dasselbe kann von einigen frühen Lehnwörtern behauptet werden, deren Originale nur noch im Slawischen erhalten sind“. Damit teilen Kallio und Koivulehto die Ansicht von Mažiulis (1964), Matasović (2005) und Kortlandt (2008), nach der eine baltoslawische Ursprache existiert und sich in einen ostbaltischen, einen westbaltischen und einen slawischen Zweig gespaltet hat.

Weil der Beweiskraft des Slawischen beim Suchen baltischer Lehnwörter so kürzlich anerkannt ist, gibt es wahrscheinlich noch zahlreiche unentdeckte Fälle. Eine bisher unveröffentlichte Etymologie ist fi. *leuka* ‚Kinn, (Unter)kiefer‘ < ba. *kleukā, vgl. russ. *клюка* ‚Krücke, Krummstab, Ofenkrücke‘, kroat. *kljuka* ‚Haken‘.

Ein schon von Posti (1977: 268–69) erkanntes baltisches Lehnwort kommt semantisch näher zu den slawischen als den baltischen Entsprechungen seiner Originale: fi. *ohdake* ‚Distel‘ ← ba. *aš(a)ta- > russ. *ocom* id. aber lit. *ašutas* ‚Pferdehaar aus Mähne und Schweif‘, lett. *asta* ‚Schwanz‘.

Ein Lehnwort zeigt eine im Slawischen erhaltene Form des Verbstamms und eine im Litauischen erhaltene Suffix: fi. *kekäle* ‚brennendes oder glühendes Holzstück‘ ← ba. *gegalas, vgl. lit. *degalas* ‚Docht; Lunte; Brennmaterial‘ von *degti* ‚brennen‘, das unregelmäßig mit asl. *жечьmu* (< ba. *geg-) id. verbunden ist. Ein umgekehrter Fall ist fi. *hauki* ‚Hecht‘ ← ba. *šeukā, wo der Stamm in lett. *šaut*, lit. dial. *šiau-* < idg. *kewH- ‚schießen‘ vertritt, die Suffix aber in slowen. *ščuka* ‚Hecht‘ < idg. *skewH- (SES, IEW 954–55, LIV 330) mit s mobile. Diese Vorschläge sind neue Modifikationen der bisher abgelehnten baltischen Etymologien von Kalima (1936: 113–14) und Liukkonen (1999: 40–42).

Noch eine von mehreren Forschern (Koivulehto 2001: 56–57, Nikkilä 2001: 399, Nilsson 2001: 189) bestrittene Etymologie von Liukkonen (1999: 120) kann mit gutem Grund verteidigt werden: fi. *sulhanen* ‚Bräutigam‘, est. *sulane* ‚Diener, Knecht‘ ← ba. *sulas > asl. *сълзъ* ‚Bote, Gesandter‘.

Diese Etymologien stützen stark den baltischen Ursprung der Urslawischen. Zum Vergleich gibt es im Ostseefinnischen nur ein baltisches Lehnwort, dessen Original ausschließlich im Westbaltischen erhalten ist, nämlich fi. *panu* ‚Feuer‘. Die üblichen in diesem Zusammenhang oft erwähnten Wörter, fi. *kela* ‚Haspel‘, *hirvi* ‚Elch‘ und *virsi* ‚Lied‘ haben auch leicht abweichende Entsprechungen im Ostbaltischen.

Literatur

- Aikio, Ante 2012 = Luobbal Sámmol Sámmol Ánte: On Finnic long vowels, Samoyed vowel sequences, and Proto-Uralic *x. – *Per Urales ad Orientem. Iter polyphonicum multilingue. Festschrift tillägnad Juha Janhunen på hans sextioårsdag den 12 februari 2012.* MSFOu 264: 227–50.
- Ancītis, Krišjānis & Jansons, Aleksandrs 1963: Vidzemes etniskās vēstures jautājumi – *Arheoloģija un etnogrāfija* 5. Latvijas PSR Zinātnu akadēmijas izdevniecība, Rīga.
- Gāters, Alfrēds 1977: *Die lettische Sprache und ihre Dialekte.* Trends in Linguistics. State-of-the-Art Reports 9. Mouton Publishers, The Hague – Paris – New York.
- IEW = Pokorny, Julius 1959–65. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* I–II. Bern und München.
- Kalima, Jalo 1936: *Itämerensuomalaisten kielten baltilaiset lainasanat.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia XV. Helsinki.
- Kallio, Petri 1998: Vanhojen baltilaisten lainasanojen ajoittamista – *Oekeeta asijoo. Commentationes Fenno-Ugricae in honorem Seppo Suhonen sexagenarii.* MSFOu 228: 209–17.
- Koivulehto Jorma 1987: Zu den frühen Kontakten zwischen Indo-germanisch und Finnisch-Ugrisch. – *Parallelismus und Etymologie. Studien zu Ehren von Wolfgang Steinitz anlässlich seines 80. Geburtstags am 28. Februar 1985.* Linguistische Studien. Reihe A. Arbeitsberichte 161/II: 195–218. Akademie der Wissenschaften der DDR. Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, Berlin.
- 1999c: *Verba mutuata. Quae vestigia antiquissimi cum Germanis aliisque Indo-Europaeis contactus in linguis Fennicis relinquunt.* MSFOu 237.
- 2001b: Etymologie und Lehnwortforschung: ein Überblick um 2000. – *FUF* 56: 42–78.
- Kortlandt, Frederik 2008: Balto-Slavic phonological developments – *Baltistica* 43: 5–15.
- Lidén, Evald 1897: *Studien zur altindischen und vergleichenden Sprachgeschichte.* Skrifter utgivna av K. Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala; 6, 1. Almqvist & Wiksell, Uppsala.
- 1911: Baltisch-slavische worterklärungen. – *Le Monde Oriental* V: 197–204.
- Liukkonen, Kari 1999: *Baltisches im Finnischen.* MSFOu 235.
- LIV 2001 = Helmut Rix, Martin Kümmel (red.): *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen.* Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage. Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden.
- Matasović, Ranko 2005: Toward a relative chronology of the earliest Baltic and Slavic sound changes. – *Baltistica* 40: 147–57.
- Mažiulis, Vytautas 1964: Linguistic Notes on Baltic Ethnogenesis. – *VII International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences. Moscow, August 1964.* Volume V: 653–57. Nauka, Moscow.
- Nieminen, Eino 1944a: *Jäärä ja vuona* sanojen oletetuista balttilaisista vastineista. – *Virittäjä* 48: 24–31.
- Nikkilä, Osmo 2001: Fragwürdige Lehnwortforschung. – *FUF* 56: 394–403. Nilsson, Torbjörn 2001: A new treatise on Baltic loanwords in Finnish. – *Linguistica Baltica* 9: 177–94. Universitas, Cracow.
- Paasonen, Heikki 1917: Eräs liettualaisperäinen sana länsisuomalaissä kielissä. – *Virittäjä* 21: 11–13.
- Posti, Lauri 1977: Some new contributions to the stock of Baltic loanwords in Finnic languages. – *Baltistica* 13: 263–70.
- SES = Snoj, Marko 2003: *Etimološki slovar slovenskega jezika.* Modrijan, Ljubljana.
- Viitso, Tiit-Rein 1983: Läänemereseome maahöive ja varaseimad kontaktid. – *Symposium Saeculare Societatis Fennno-Ugricae.* MSFOu 185: 265–81.

TEREZA KABELÁČOVÁ

Masaryko universitetas, Brno
146513@mail.muni.cz

Baltų ir slavų deminutyvai

Pranešime bus kalbama apie mažybinius daiktavardžius lietuvių, latvių, prūsų, rusų, lenkų, baltarusių (galbūt ir vokiečių bei estų) kalbose. Konkrečios slavų kalbos yra parinktos pagal arealo kriterijų: jos šiandien vartojamos baltų kalbų vartojimo arealui gretimose teritorijose.

Pradžioje bus paminėta tiriamosios medžiagos apibrėžimo problema, t. y. kokius klausimus reikia spręsti norint kalbėti apie deminutyvus įvairiose kalbose. Pavyzdžiui, vienose kalbose mažybinių daiktavardžių ir augmentatyvų (arba amplifikatyvų) daryboje vartojamos skirtingos priesagos, kitose abi šias reikšmes išreikštį galima viena ir ta pačia priesaga. Taip pat bus nagrinėjamos bei lyginamos analizuojamų kalbų darybinės mažybinių daiktavardžių priesagos, kitos šių priesagų vartojimo galimybės (ne tik mažybinių daiktavardžių darybai) ir konkretūs pavyzdžiai.

Pabaigoje bus apibendrinta viskas, kas pasakyta. Taip pat bus pateiktos išvados, ką išanalizuota konkrečių kalbų medžiaga leidžia spręsti apie bendrą baltų-slavų prokalbę: ar galima rasti šių kalbų žodžių darybos bendrybių (arba skirtumų) remiantis deminutyvų medžiaga.

IGORS KOŠKINS

Latvijas Universitāte
igors.koskins@lu.lv

Latviešu valodas strīdīgu slāvismu etimoloģija pirmindoeiropiešu rekonstrukcijas skatījumā

Daudzi indoeiropiešu (ie.) valodu etimoloģisko vārdnīcu autori par vārda etimoloģiskās rekonstrukcijas gala mērķi uzskata vienīgi tā saucamās vārda pirmformas rekonstrukciju; šādās vārdnīcās rekonstruētas tikai pirmvalodas, kas ir kādas valodu grupas pamatā, saknes vai leksēmas. Pastāv vesela virkne strīdīgu un neatrisinātu jautājumu par ie. sakņu rekonstrukciju: fonēmu raksturs un to esamība, ie. saknes morfēmiskā struktūra (dalāmība). Strīdus zinātnieku vidū turpina izraisīt jautājums par ie. sakņu homonīmiju. Dzīlā rekonstrukcija līdz indoeiropiešu saknei ir nepieciešama, lai rekonstruētu latviešu un baltu vārda pirmatnējo semantiku, etimoloģisko nozīmi, kas savukārt norāda uz pirmatnējas nominācijas jeb nosaukšanas motīviem (cēloņiem). Šādas problēmas pastāv arī latviešu valodas slāviskās cilmes aizguvumu etimoloģizēšanā (sk., piemēram, Konstantīna Karuļa "Latviešu etimoloģijas vārdnīcu"). Piemēram, dažādi viedokļi pastāv par tādiem vārdiem kā latv. *solīt, dūša, gads, miers, pogā* u. c. Referātā tiek iztirzāti dažu strīdīgu latviešu valodas senākā posma slāvismu etimoloģijas problēmātiskumi, nēmot vērā ie. saknes rekonstrukciju.

The etymology of controversial Slavisms in Latvian in the aspect of Proto-Indo-European Reconstruction

The authors of many etymologic dictionaries of Indo-European (IE) language regard only the so called reconstruction of the primary form of the word as the final purpose of the word's etymologic reconstruction. The primary languages, which are the basis of definite languages, roots or lexemes, undergo the reconstruction in such dictionaries. Still there is a whole range of controversial and unresolved questions about the reconstruction of IE roots: the character of phonemes and their essence, the morphological structure of the roots and its divisibility. The question of the homonymy of IE roots is still causing some disputes among scientists. The profound reconstruction till Indo-European root is necessary to reconstruct the primary semantics and etymologic meaning of Latvian or Baltic word, which in turn indicates the primary nomination or the motives of naming (its causes). These problems exist for etymologization of Slavic loanwords in Latvian (see e. g. "Latvian Etymologic Dictionary" of Konstantins Karulis) as well. For example, there are different opinions about the following words: *solīt, dūša, gads, miers, pogā* etc. The most problematic questions of etymology of the most ancient controversial Slavisms are discussed, taking into consideration the reconstruction of IE roots.

ARTHUR LAISIS

École normale supérieure, Paris
École pratique des hautes études, Paris
arturas.laisis@inbox.lt

Dėl baltų kalbų *upē* → *užupis* darybos tipo kilmės

Baltų kalbų priešdėliniai ir sudėtiniai vardažodžiai rodo daugelį įdomių morfologijos bruožų, nors iki šiol nesulaukė pakankamai dėmesio. Net ir neretai šioje kategorijoje pasitaikantys techninei ir mokslinei kalbai būdingi naujadarai išsaugojo sunkiai sinchroniniu atžvilgiu suprantamus darybinius bruožus. I šio tyrimo akiratį patenka darybos tipas *mîškas* (vyr.g.) → *pamiškë* (mot.g.), *ùpē* (mot.g.) → *ùžupis* (vyr.g.), *dienà* (mot.g.) → *pirmâdienis* (vyr.g.) ir pan., kuriam būdinga ne tik galūninė daryba (*-io/-iā priesagos pridūrimas), bet dažnai ir giminės kaita. Tokių pavyzdžių daugiausiai suteikia lietuvių kalba, nors jų aptinkama visose baltų kalbose. Kartais esama abiejų gimininių variantų (*pakraštës* / *pakraštë*) ar leksinės distribucijos (*greǐtkelis* / *krýžkelé*); vietovardžiai šių ypatybių atžvilgiu taip pat skiriasi nuo bendrinio žodyno. Pirminis šio pranešimo tikslas – nustatyti tikslesnę šių abiejų reiškiniių distribuciją ir motyvaciją pačių baltų kalbų lygmeniu. Tačiau glaudžios slavų kalbų pateikiamos paralelės su pastovia niekatraja giminė (r. *зарéчье*, l. *zarzecze* = lie. *ùžupis*), taip pat pavienės kitų indoeuropiečių kalbų šakų paralelės (pvz., lot. *forma* → *informis* ir panašūs arménų kalbos pavyzdžiai) verčia nagrinėti ir istorinę šio darybos tipo raidą.

DUCCIO LELLI

University of Florence
ducciolelli@hotmail.it

The Lithuanian nouns in *-muō*

Among the productive categories of Lithuanian nouns, the group of nouns formed with the suffix *-muō* (Indo-European *-men) is of great importance from a linguistic point of view, for an ancient pattern of derivation is still used in recent times.

In this lecture, I will discuss the general features of these nouns and present several significant examples.

As already said, the productivity of this formation is generally very recent and can be seen in many neologisms, but in large part — in contrast to what happens, for example, in Greek and Latin — it follows an ancient pattern (verbal root + suffix) and does not show other means of derivation (e.g. it is not realized from derivative verbs or with the occurrence of a dental extension).

In order to judge the productivity of the category and the status of each noun, I have divided the Lithuanian nouns in *-muō* into three groups: nouns that have cognates in other Indo-European languages, nouns that have cognates only within Baltic languages and nouns attested only in Lithuanian.

Among the 14 Lithuanian nouns in *-muō* that have cognates in other Indo-European languages, only few can be judged as old inherited forms (e.g. *akmuō*, *piemuō*, *sēmuō*, *šelmuō*); others are of doubtful antiquity (e.g. *s(t)raumuō*, *šarmuō*), while others are definitely recent (e.g. *augmuō*, *dēmuō*, *duomuō*, *juosmuō*, *raumuō*, *stomuō*). This analysis shows that an ancient structure and the presence of cognates do not assure the antiquity of these formations.

As regards the second group, there are no nouns that have cognates in Old Prussian.

The 10 nouns that have cognates in Latvian are in most cases independent and parallel formations in the two languages, since they belong to families well attested both in verbal and nominal forms.

The third group, formed by nouns attested only in Lithuanian, is the biggest (about 75 nouns). It includes very recent words, among which there are many neologisms of the scientific and technical terminology (e.g. *dalmuō*, *kryžmuō*, *šilmuō*).

As an appendix to the discussion of the formations in *-muō*, I will consider another Lithuanian formation, the nouns in *-mē*, that are often attested, with a related meaning, besides the nouns in *-muō*. These parallel formations constitute a productive pair; although the relative chronology of the elements of this pair is hard to establish, I will present a couple of interesting cases in order to elucidate the problems one has to deal with.

ADAM PAULUKAITIS

University of Georgia
pztpaco34@yahoo.com

*-āje- iteratives in East Baltic

East Baltic possesses the iterative suffix *-āje- < PIE*-eh₂je-, e.g. Latv. *mētāt*, -āju ‘throw around’ < *mest*, *metu* ‘throw’, Lith. *klūpoti*, -o(ja) ‘kneel, be in a kneeling position’ < *klùpti*, *klum̥pa* ‘fall to one’s knees’. This suffix eventually became productive as a denominative verbal formant of the type Lith. *núoma* ‘rent (N sg.)’, *núomoti*, -oja ‘rent (v.)’. However, Latvian and Lithuanian show an old, unproductive layer of -oti, -oja (deverbal) iteratives with root-stress and ablaut distribution dependent upon root structure. TeRT-roots took o-grade, e.g. Latv. *luōdāt*, -āju (< *land-) ‘continuously crawl around’ < *list*, *liedu* ‘sneak, crawl’, Lith. *válkoti*, -oja ‘wear’ < *vilkti*, *vel̥ka* ‘pull, drag’, while TeT-roots took ē-grade, e.g. Latv *nēsāt*, -āju ‘carry around’ < *nest*, -u ‘carry’, Lith. *rékoti*, -oja ‘whoop’ < *rèkti*, *reñka* ‘shout, give a shout’.

Latvian and Lithuanian also have a class of lengthened zero-grade resultatives with the *-āje- suffix, built as “iteratives” to zero-grade anticausatives-inchoatives, e.g. Latv. *gūbātiēs* ‘writhe; be sluggish’ < *gubt*, *gubstu* ‘sink; sink down; be reduced’, Lith. *kýboti*, -o(ja) ‘be hanging’ < *kibti*, *kiñba* ‘stick to, cling’. This class is especially prolific in Lithuanian, where a large number of these lengthened zero-grade resultatives show -oti, -o instead of the expected -oti, -oja.

This paper will discuss the Indo-European origins of the o-grade ~ ē-grade ablaut distribution, as well as the origin of the unexpected -oti, -o ending found in Lithuanian lengthened zero-grade resultatives.

OLIVER PLÖTZ

University of Vienna
oliver.ploetz@univie.ac.at

Strategies of expressing imperatives: A journey from PIE to the modern Baltic languages

Starting from PIE times with the a overview of the imperative system (including the commonly reconstructed syntagma **meh₁* + injunctive for negative imperatives), this paper tries to present the mayor outlines of the transformations of a grammatical category from PIE via Balto-Slavic to the modern Baltic languages.

The emergence of special markers (as in Old Prussian *ni turri* 'you don't have to' or Latvian *lai*) or emphasizing particles (as *-ki* in Lithuanian, maybe a negative polarity marker) together with their dialectal distribution and function will be shortly discussed. Also the role of the pre-Balto-Slavic negated optative as a contributing factor in the substitution of the PIE imperative by the optative will be addressed and typologically compared with the usage of injunctive forms as imperatives in PIE and later languages (cf. Vedic *dhāḥ* 'put!' and *dāḥ* 'give!', Gr. *σχέσ* 'keep!').

This paper is an extract of my ongoing Ph.D. thesis: Die syntaktische Kategorie des Prohibitivs.

Literature (selection)

Dunkel George: Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme, 2 Bd., Heidelberg 2014.	Schmalstieg William: The Lithuanian imperative in <i>-k</i> , in: Obst U. & Ressel G.: Balten - Slaven - Deutsche, Münster 1999, 261-268.
Holvoet Axel: Mood in Latvian and Lithuanian, in: Rothstein B. & Thieroff R.: Mood in the languages of Europe, Amsterdam 2010, 425-446.	Stang Christian: Das slavische und baltische Verbum, Oslo 1942. --- : Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen, Oslo 1966.
Gaters Alfred: Lettische Syntax. Die Dainas, Frankfurt am Main 1993.	

TIJMEN PRONK

Leiden University
t.c.pronk@leidenuniv.nl

Stang's law in Baltic

It has long been recognized that in accusative singular form of the Indo-European words for 'cow' and 'sky', Vedic *gáṁ*, *dyáṁ*, Greek βῶν, Ζῆν, the phoneme *u was lost between a vowel and the following *-*m*, cf. Vedic nom. sg. *gáus*, *dyáus*. Christian Stang linked this loss, which has long been recognized as an inner-Proto-Indo-European development, with the length of the preceding vowel. The loss of *u would have caused compensatory lengthening of the preceding vowel. The same process was later argued to have taken place in the acc.sg. of the ā-stems as well: *-eh₂*m* > PIE *-ām on the strength of Skt. monosyllabic -ām, Greek -ην and Lith. non-acute -q (Rix 1992: 75). Stang's law is widely, but not universally accepted, cf. Collinge's (1995: 37f.) conclusion that "[o]ne would like to join the happy throng of believers in Stang II, but the way remains very cloudy". During the talk, Stang's law will be discussed, with a focus on the relevant Baltic data, to wit Latv. *guovs* and the acc.sg. ending of the ā-stems.

References

- Collinge, Neville E. 1995 Further Laws of Indo-European. In: Werner Winter (ed.) *On languages and language*, Berlin–New York: Mouton de Gruyter, 27–52.
- Rix, Helmut 1992² *Historische Grammatik des Griechischen: Laut- und Formenlehre*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Stang, Christian S. 1965 Indo-européen *gʷōm, *d(i)iēm. In: Jan Safarewicz & Franciszek Ślawski (eds.) *Symbolae linguisticae in honorem Georgii Kuryłowicza*. Wrocław: Zakład Narodowy Im. Ossolińskich, 292–296.

ĒRIKA SAUSVERDE

Vilnius University
erika.sausverde@flf.vu.lt

Linguistics, archeology and genetics – premises of pre-Indo-European substratum in languages around the Baltic Sea

Question of possible pre-Indo-European substratum in north-western Europe has been mostly discussed within the framework of Germanic languages (e.g. maritime vocabulary, with starting point in the works of Sigmund Feist). Though nowadays the amount of unclear Germanic etymologies does not exceed the amount of unclear etymologies in any other language, the question is still relevant. The possible substratum in neighbouring languages has also been considered. The analyses of possible borrowings from pre-Indo-European language(s) in Baltic Finno-Ugric languages (idea first suggested by Paul Ariste) shows, that there is still a lexical layer which could be considered as borrowings from non-Uralic languages (Koivulehto, Itkonen, Kallio). Separate Baltic words have also been discussed, cf. e.g. fish-names in the area, which traditionally are interpreted as borrowings from one language to another (i.e. Germanic, Baltic, Baltic Finno-Ugric), some of them really being borrowings dating back to different epochs (Laumane, Blažek). However, an overview of etymological material in these languages often ends in a closed circle or with an admission of an impasse (cf. *ål* 'eel' in Bjorvand, Lindeman 2007).

The question of possible non-Indo-European substratum in the area is dealing with the question of the linguistic continuum in north-western Europe, language contacts, the origin of Germanic, Baltic and Baltic Finno-Ugric peoples. Archaeological data testifies that people had lived in this area for a long time before the arrival of Indo-Europeans. The last decades have brought new data into research, namely the vigorous development of genetics caused a fundamental change in our views on characteristics of the populations. Due to the fact that analysis of genetic variations in modern humans is providing us with an insight into prehistoric events, it seems worthwhile revising our knowledge of old languages and their possible contacts in prehistoric times. The present paper aims to review the perspectives of such an approach by dealing with the question of the oldest contacts around the Baltic Sea.

ILJA A. SERŽANT

University of Mainz
ilja.serzants@uni-mainz.de

Verbalization and non-canonical case marking of some irregular verbs in *-ē- in Baltic and Russian

The present paper aims to provide a historical account of the irregular present-stem morphology and the non-canonical alignment of some verbs in *-ē- in Baltic and East Slavic, exemplified by such verbs as Russian *bolet'* / Old Russian *bolěti* 'to ache', Lithuanian *skaudėti* 'to ache' / dial. *sopėti* 'to ache', *gailėti* 'to pity', *reikėti* 'to need', 'have to, must' and Latvian *sāpēt* 'to ache'. Differently from other approaches, an attempt is made to account for both syntactic and morphological irregularities at the same time.

These verbs have been subjected to scrutiny in several works, cf., *inter alia*, Bjarnadóttir (2015), Holvoet (2009; 2013), Seržant (2013; to appear), Seržant & Bjarnadóttir (2014). Their nominal and late origin has been asserted for many years in the literature (Skardžius 1943; Jakaitienė 1968; contrastingly Kaukienė 1994). While the nominal origin of these verbs seems to be unquestionably clear, none of the aforementioned works provides a historical scenario that would account for the morphosyntactic make-up and the morphological irregularities of the present stem formation of these verbs. The nominal origin in itself does not entail the case assignment patterns and morphological irregularities in the present stem formations and, hence, requires an explanation.

In this paper, an attempt will be made to provide a historical account that would explain both the syntactic alignment and the morphology of these verbs. The typological background is provided by Bricyn et al. (2009).

References

- Bjarnadóttir, V. 2015: Non-canonical subjects in Baltic, PhD Dissertation. Stockholm.
- Bricyn, V. M., E. V. Rakhilina, T. I. Reznikova, G. M. Yavorskaya (eds.) 2009: В.М. Брицын, Е.В. Рахилина, Т.И. Резникова, Г.М. Яворская (ред.), Концепт БОЛЬ В типологическом освещении, Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Holvoet, A. 2009: Difuziniai subjektais ir objektais. A. Holvoet, R. Mikulskas (eds.), Gramatiniai funkcijų prigimtis ir raiška, Vilnius: Vilniaus universitetas, Asociacija Academia Salensis, 37–67. (Acta Salensia 1.)
- Holvoet, A. 2013: Obliqueness, quasi-subjects and transitivity in Baltic and Slavonic. I. A. Seržant, L. Kulikov (eds.), The Diachronic Typology of Non-Canonical Subjects, SLCS Series, John Benjamins.
- Jakaitienė, E. 1968: Dabartinės lietuvių kalbos veiksmažodžiai su priesaga -ēti. Kalbotyra 19, 31–44.
- Kaukienė, A. 1994: Lietuvių kalbos veiksmažodžio istorija 1, Klaipėda: Klaipėdos universitetas.
- Seržant, I. A., to appear-b: Dative experiencers as a Circum-Baltic isogloss. To be published in In: P. Arkadiev, A. Holvoet, B. Wiemer (eds.), Contemporary Approaches to Baltic Linguistics. De Gruyter.
- Seržant I. A. 2013: The Diachronic Typology of Non-Canonical Subjects and Subject-like Obliques. In: Seržant, Ilja A. and Leonid Kulikov (eds.), The Diachronic Typology of Non-Canonical Subjects. SLCS. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Seržant, I.A. & V. Bjarnadóttir 2014: Verbalization and non-canonical case marking of some irregular verbs in *-ē- in Baltic and Russian. In: Judžentis, Artūras, Tatyana Civjan and Maria Zavyalova (eds.), Baltai ir slavai: dvasinių kultūrų sankritos / Балты и славяне: пересечения духовных культур. Vilnius: Versmės. [Proceedings of the international conference, dedicated to the academician Vladimir Toporov, The Balts and Slavs: Intersections of Spiritual Cultures.] 218–242.
- Skardžius, P. 1943: Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

FLORIAN SOMMER, PAUL WIDMER

Universität Zürich
florian.sommer2@uzh.ch, paul.widmer@uzh.ch

Bringing together events and participants: Two ways of nominalizing linked predication

While there has been done much research on finite subordinate clauses in several branches of Indo-European, there has been no comprehensive study of nominal strategies in clause combining and predication linking, which range from participles and absolutes to action nouns.

This is rather surprising since such strategies play a major role in the syntactical make-up of most of the Ancient Indo-European languages. Our talk is to be understood as a contribution to filling this gap.

We will elaborate on the different kinds of formal and functional orientation of nominalized construction and provide an overview of structures as well as an account of their distribution from an areal and historical perspective. We will draw on material from the major branches of Indo-European, which allows for situating the nominalizing constructions of the Baltic languages in their wider genealogical and typological context.

RAFAŁ SZEPTYŃSKI

Institute of the Polish Language of the Polish Academy of Sciences, Kraków
rafal.szeptynski@gmail.com

Laryngeal correption in Balto-Slavic and the other northwest Indo-European languages

The aim of this paper is to reestablish the direct relationship between pretonic “shortening” in *eH, *oH, *iH, *uH sequences followed by resonants (*r, *l, *n, *y; *m and *j are less certain) in the Germanic, Celtic and Italic languages and the acute mobility reconstructed for respective Balto-Slavic cognates.

The former phenomenon, posited by V.A. Dybo (thus called “Dybo’s law”; it was applied to Celtic and Italic in an extended formulation in Dybo 1961) and P. Schrijver (1991: 357), may be interpreted as deletion of a laryngeal in the syllable onset: cf. **gʰue.h₁rV-* (weak cases), **gʰro.h_xnéh₂-*, **gʷi.h₃uó-*, **su.h_xnú-*, etc., whereas the latter is based on later resyllabification which usually yielded a.p. 3 in Lithuanian, the broken tone in Latvian and a.p. c in Slavic (with the secondary circumflex due to morphophonological Meillet’s law):

N sg. 1.	* <i>su.h_xnús</i>	> 2.	* <i>su.Hnús</i>	> 3.	* <i>suꝝ.ńús</i>	> 4.	* <i>sū:nús</i>
but							
A sg. 1.	* <i>súh_xnum?</i>						
or		> 2.	* <i>súH.num</i>	> 3.	* <i>súꝝ.num</i>	> 4.	* <i>sú:ny:</i>
	A sg. 1.	* <i>su.h_xnúm?</i>					

The strong cases were barytone either originally or due to some kind of retraction, possibly similar to that posited by F.H.H. Kortlandt (1975: 5-6); this development is not identical with Hirt’s law, which serves as a means of comparison between “secondary” Balto-Slavic acute barytona and their “primary” oxytone Old Indic and Greek cognates, for the stress in **sú:ny:* was possibly *retracted* onto an *open* syllable from a syllable of a *particular* structure, whereas within Hirt’s law it would be *attracted* (before the stage 3.) by a *closed* syllable, possibly *irrespective* of the structure of the following syllable.

The conclusion is that in the northwest Indo-European languages laryngeals in *-VHRV- sequences of disyllabic words belonged to stressed syllables (*-VH.RV- : *-VHRV-). “Hirt’s law” in Balto-Slavic and the “retention” of “pretonic” length in Germanic, Celtic and Italic may be either due to secondary barytone accentuation: *-VH.CV- (derivational or generalised within mobile paradigms) or different syllabification: *-VH.CV-, *-CRH.CV- (> Balto-Slavic *-CÍRCV-, Italo-Celtic *-CRāCV-, none reflecting the old accentuation; however, Germanic seems to have had *-R.HRV-/*-R._gHRV- at least in the cases where Cowgill’s law operated). Both for Balto-Slavic (e.g. Lith. *výras*, Latv. *vīrs*; Lith. *dúona*, Latv. *duōna*; Latv. *grīva*, Cr. *grīva*; but also Cr. *dār*, *stān*) and the other northwest languages (cf. Zair 2012: 145) some exceptions must be considered. But if the foregoing interpretations were rejected in general so should be Hirt’s law for Balto-Slavic, as it was actually done at first by Dybo (1961:19); one cannot explain the exceptions by assuming *ad hoc* “non-acute” lengthened grade (Kortlandt 1975: 54) or *-CHI.C- structure (Kortlandt 1975: 2-3, 81), since the former is often indemonstrable and the latter could hardly have yielded length in Balto-Slavic.

Bibliography

- Dybo V.A., 1961, Sokrašenie dolgot v kel’to-italijskix jazykax i ego značenie dlja balto-slavjanskoy i indo-evropejskoj akcentologii, *Voprosy slavjanskogo jazykoznanija* 5, 9-34.
Kortlandt F.H.H., 1975, *Slavic accentuation. A study in relative chronology*, Lisse.
Schrijver P., 1991, *The reflexes of the Proto-Indo-European laryngeals in Latin*, Amsterdam - Atlanta.
Zair N., 2012, *The reflexes of the Proto-Indo-European laryngeals in Celtic*, Leiden-Boston.

MIGUEL VILLANUEVA SVENSSON

Vilnius University
miguel.villanueva@flf.vu.lt

Zero-grade denominative nasal and *sta*-presents in Baltic

The Northern Indo-European languages (Germanic, Baltic and Slavic) share a productive class of anticausative-inchoative verbs whose most salient morphological feature is a nasal present (which in Baltic stands in complementary distribution with *sta*-presents). One of the main functions of this class is to form fientive denominatives from nouns and adjectives. In Old Norse and, to a lesser degree, in Slavic the denominative verb presents zero grade of the root even when derived from full-grade nominals. This is an obvious (and fairly interesting) archaism, whereas the apophonic invariance of Gothic or Baltic is an easily understood innovation. Nevertheless, one can reasonably expect the Baltic languages to preserve at least a handful of more or less hidden archaic zero-grade denominatives. This paper will be devoted to present and discuss evidence pointing in this direction.

KRZYSZTOF TOMASZ WITCZAK

University of Łódź
krzysztof.tomasz.witczak@gmail.com

“The Pagan dialects from Narew” in the light of Yatvingian onomastic remnants

30 years ago Prof. Zigmantas Zinkevičius published a manuscript entitled “The Pagan Dialects from Narew” (henceforth PDN) in Russian and Lithuanian (Zinkevičius 1984; 1985). It was a manual copy by Vyacheslav Zinov, a young man from the city of Brest in White Russia. Later the Lithuanian scholar presented an English augmented version of his paper with the same title: *A Polish-Yatvingian Vocabulary?* (Zinkevičius 1992), as he suggested that Zinov’s copy may contain not only Polish words, but also their equivalents in the lost Yatvingian language. Baltists treat this discovery in different ways. Some of them accept Zinkevičius’ hypothesis, some reject the Yatvingian origin of the Baltic part, others believe that the manuscript, called Zinov’s dictionary after the surname of the young copist, is a modern forgery.

In my presentation I would like to demonstrate that the Baltic vocabulary, attested in Zinov’s dictionary, agrees very well with Yatvingian onomastic remnants. Observed differences are, in fact, doubtful or illusory. Thus the Yatvingian hypothesis, suggested by Zinkevičius (1984; 1985; 1992) and accepted by a number of scholars (e.g. Helimsky, Karulis, Orel, Sabaliauskas, Schmalstieg, Schmidt, Witczak and so on), seems the best possible conclusion.

The author wants to demonstrate additionally that a forgery is impossible for a number of reasons. Firstly, a linguistic calque attested in the post-Yatvingian toponymical area (*Windobała – Wiatrołuża*), confirmed by Zinov’s dictionary, was unknown in the eighties of the 20th century (Witczak 2004). Secondly, some toponyms from the post-Yatvingian area cannot be correctly explained without Zinov’s dictionary, e.g. the *Kołe* lake near Suwałki, originally ‘a silent [lake]’, refers only to *kajłi* ‘silently’ [PDN 125] and not to OPrus. *kails* ‘healthy’, Latv. *kails* ‘naked, bare’, Slavic *cēlъ ‘whole, intact’ (< BSl. *kailu-). An alleged forger would have to be an excellent Balto-Slavic linguist and dialectologist, exceeding all the modern specialists of the Baltic onomastics. Thirdly, Yatvingian is the only Baltic language showing the depalatalization of palatalized syllabic resonants after Baltic *v at an early period. It is attested in three different sources: (1) Maleckis’ relation from 16th c. on the Sudovians (i.e. Yatvingians) in Sambia mentions “an aged priest offering a goat” called *wurszajtis*, cf. Lith. *viršaitis* ‘village-mayor, village-chief, elder in a village’, Latv. *virsaitis* ‘village-mayor’ (Witczak 1989); (2) the Masovian river name *Wągra*, *Węgra* represents (Yatvingian) *Wungrā and Baltic *Wingrā f. ‘winding, tortuous, crooked [river]’ (Witczak 2015); (3) “the Pagan Dialects from Narew” demonstrates two examples of the observed phenomenon, cf. *wułkſ* ‘wolf’ [PDN 25] < Balt. *wilkas, cf. Lithuanian *viñkas*, Latvian *vilks*, OPrus. *wilkis* ‘id.’; *wułd* ‘to want’ [PDN 3] < Balt. *wiltēi, cf. Lith. *viltis* ‘to hope’, Latv. *vilt* ‘to cheat, swindle, delude’. This phonological process (i.e. Yatv. *vul-*, *vun-*, *vur-* < Baltic *vil-, *vin-, *vir-) was unknown and completely unrecognized before the publication of Zinkevičius’ articles (1984, 1985). Generally, it is impossible to suggest that an unknown forger had better knowledge than all the Balticists, who existed and worked in the 20th century. In other words, Zinov’s dictionary entitled “The Pagan Dialects from Narew” should be treated as a copy of a lost authentic document. My final conclusion is that Prof. Zinkevičius correctly named it the “Polish-Yatvingian dictionary”.

References

- Witczak K. T., 1989, Wurszajtis – jaćwięski kapłan-ofiarnik. Przy-
czynek do identyfikacji "Gwar pogańskich z Narewu", *Acta
Baltico-Slavica* XX, pp. 339–342.
- Witczak K. T., 2004, Linguistic Calques in the Old Prussian and
Yatvingian Toponymy, *Baltistica* XXXIX(2), pp. 309–313.
- Witczak K. T., 2015, Węgra – dawny hydronim jaćwięski [Węgra – a
former Yatvingian hydronim], *Onomastica* LIX (in press).
- Zinkevičius Z., 1984, Pol'sko-jatvjažskij slovarik?, *Balto-slavjan-
skie issledovaniya* 1983, Moskva, pp. 3–29.
- Zinkevičius Z., 1985, Lenkų-Jotvingių žodynėlis?, *Baltistica
XXI*(1), 1985, pp. 61–82, oraz XXI(2), pp. 184–194.
- Zinkevičius Z., 1992, A Polish-Yatvingian Vocabulary?, *Linguistic
and Oriental Studies from Poznań* I, pp. 99–133.

YOKO YAMAZAKI

Stockholm University
yoko.yamazaki@balt.su.se

Balto-Slavic pronominal forms and monosyllabic circumflexion

In Lithuanian or in Balto-Slavic, a phenomenon called Monosyllabic Circumflexion (MC) is known. This phenomenon denotes that many of the monosyllabic words exhibit a circumflex tone instead of the expected acute tone: e.g., *gerēji* ‘the good ~ *tiē* ‘they. For the relative chronology of the phenomenon, two different opinions have been suggested. Rasmussen (1999: 481ff.) considers that the circumflex tone of some Baltic and Slavic pronominal forms (Lith. *tiē, jūs* ‘you (pl.)’; Sln. *tī* ‘you (sg.)’, *mī* ‘we’, *vī* ‘you (pl.)’, *tā* ‘that (f.sg.nom.)’) points to an MC at a Proto-Balto-Slavic stage. On the other hand, Kortlandt (2014) assumes that the Lithuanian dialectal variants of the pronominal forms attested with the acute tone (e.g., *tīe* (nom.pl.), *tūos* (acc.pl.), *tūo* (instr.sg.)) in the westernmost Aukštaitian and Žemaitian dialects mean that MC of those words only took place in the Aukštaitian dialects where those pronominal forms have the circumflex tone. In addition, he considers that an old MC took place at a Proto-Balto-Slavic stage based on the data of the 3rd person future forms in Lithuanian and Latv. *sāls* ‘salt’ and *gūovs* ‘cow’, which are traced back to PIE root nouns.

In this paper, I will examine those previous studies on the relative chronology of MC observed in the pronominal forms, also referring to what other categories of MC (East Baltic reflexes of PIE root nouns and particles/prepositions) tell us on the issue.

Bibliography

- Kortlandt, F. 2014. “Metatony in monosyllables”, *Baltistica* 49(2), 217–224.
Rasmussen, J. E. 1999. “Die Vorgeschichte der baltoslawischen Akzentuierung – Beiträge zu einer vereinfachten Lösung” In *Selected papers on Indo-European linguistics*, Part 2, pp. 469–489. Museum Tusculanum Press, University of Copenhagen. First published in: B. Barschel, M. Kozianka & K. Weber (Hrsg.): *Indogermanisch, Slawisch und Baltisch. Materialien des vom 21.–22. September in Jena in Zusammenarbeit mit der Indogermanischen Gesellschaft durchgeführten Kolloquiums (= Slavistische Beiträge*, Bd. 285), München: Otto Sagner 1992, pp. 173–200.

Baltų kalbų funkciniai žodžiai

Baltu valodu funkcionālie vārdi

Function words in the Baltic languages

ARTŪRAS JUDŽENTIS

Greifswaldo universitetas
arturas.judzentis@gmail.com

Žodžio *vienat* kilmė, vartoimas ir reikšmė

Žodis *vienat* kilęs iš būdvardžio *vienatas*, -a arba *vienatis*, -é kurio linksnio (nom.-acc. sg. neutr. arba dat.-loc. sg. masc.) formos. Šis senovinis būdvardis matyt jau raštijos priešaušryje buvo retai tevartojamas. Pavienių jo pavyzdžių pasitaiko Mažvydo (1570), Bretkūno (1589), Sengstocko (1612) giesmynuose, Wolfenbüttelio postilėje (1573), Belarmino katekizmo vertime (1677). Jo pirminė reikšmė greičiausiai bus buvusi ‘vientisas, nedalomas, tolydus’. Tokią ją liudija kad ir šis pavyzdys iš Mažvydo giesmyno:

Ir mes balsu iau didžu faldžei giedokem Diewui giesme kursai est Diewas Traicžieie **wienatis**. MžG II 1570: 326,21

Et nos, voce praecelsa, omnes modulemur organica cantica, dulci melodiam. (Michelini 2000: 386, 1 išnaša)

Sutrumpėjus minėtoms linksnių formoms (*vienata*, *vienati ar panašioms) ir radosi žodis *vienat*, Daukšos postilėje dar dažnai rašomas su apostrofu gale. Senuosiouose raštuose jis vartoamas plačiau nei jo pamatinis būdvardis. Visų pirma, prūsinėje šakoje: Mažvydo giesmyne (1570), Wolfenbüttelio postilėje (1573; net 16 atvejų!), Vilento *Enchiridione* ir *Evangelijose bei epistolose* (abu 1579), Bretkūno (1589), Sengstocko (1612) giesmynuose, Kleino gramatikoje (1653), giesmyne ir maldyne (1666) bei pastarųjų perlaiduose (Rikovijaus 1685, Šusterio 1704), Lysiaus katekizme (1719), Brodovskio žodyne ir vėlesnėje leksikografijos tradicijoje. Rytiniame senųjų raštų kalbos variante jo nerasta. Vidurinajame variante, atrodo, vartotas tik Daukšos postilėje (1599).

Šie raštai rodo žodį *vienat* atlikus skirtinges funkcijas ir turėjus įvairias reikšmes. Vakariniame raštų kalbos variante jis iš pradžių vartotas kaip laiko prieveiksmis ir turėjo reikšmę ‘nuolat, be perstojo, visada’. Taip jį vartoja, pavyzdžiu, Bretkūnas:

Welnui aſch buwau apkaltas / Irgi ſmertije praßuwes / Nog ghrieka **wienat** wargintas / Kureme buwau gimes / BG 42,9

Dem Teuffel ich gefangen lag / im todt war ich verloren / Mein sünd mich quelet **nacht und tag** / darinn ich war geboren / Luther 1561 Nr. 32 (cituojama pagal Michelini 2001: 62)

Tokia jo reikšmė užfiksuota ir Kleino gramatikoje (1653), kur *vienat* minimas prie neapibrėžiamujų laiko prieveiksmių (*adverbum temporis indefinitum*), greta žodžių *visada*, *visadai*, *visados*; jo lotyniškas atitikmuo *semper* (136,5).

Vidurinajame raštų kalbos variante Daukšos jis vartoamas kaip stiprinamoji dalelytė (partikula), einanti su priešinamuju ar skiriamuju jungtuku (a), arba pats eina jungtuku, siejančiu priešinamuju santykiu susijusius sudėtinio sujungiamojo saknio dėmenis (b), pvz.:

- a) ne driffo praßít idánt pamirkitu wiſſa pirþta / *tiektái wienát* prâþo idánt padažitu gałali pîrþto wändeniie / DP 271,50
nie śmiał prośić aby omoczył wbytek pález / **iedno** tylko prośi aby omoczył koniubczech pálca w wodźie WP 279,7-8
- b) Bęt ȝókone ȝydißkamę níekad' ne gêrdawo iżg̊ dáiktu afierawótū / **wienat tiektái** êfdawo / DP 138,6
Lecz w ȝakonie ȝydowskim nigdy lud poſpolity nie pijał z rzeczy ofiárowanych / **iedno** tylko iadał WP 144,50-51

Maždaug nuo XVII a. antrosios pusės ir Prūsijos karalystėje šis žodis imamas vartoti kitomis reikšmėmis ir funkcijomis. Žodyne *Clavis Germanico-Lithvana* jis jau pateikiamas (greta *tiktais*, *vienok*, *vičvien*) kaip vokiečių *allein* atitinkmuo ir eina dalelyte:

Die Ehre, die **allein** von gott ift, suchet ihr nicht. Garbę, kuri **wienat** nū Diewo, neježkot C III 65

Lysiaus katekizme (1719) jis dar vartojamas prieveiksmiškai (eina būdo aplinkybe), tačiau reikšmė jau pakitusi – ‘vienas, vienišas, atsiskyręs’:

Tikkra Naßlē (Szeire) law **wienat** giwénanti 42v,18

Welche eine rechte Wittwe und **Einfam** ift 42r,18

Visa tai, kas pasakyta, leidžia spėti, kad pirminė žodžio *vienat* funkcija – adverbialinė, reikšmė – ‘tolydžiai, be pertrūkio’. Jo kitos (dalelytės bei jungtuko) funkcijos ir skiriamoji bei pabrėžiamoji reikšmės turbūt yra išvestinės ir vėlesnės.

NORBERT OSTROWSKI

Adam Mickiewicz University in Poznań
norbertas@poczta.onet.pl

From conjoined to particle comparative in Lithuanian

1. This paper aims to display the source of the Lithuanian comparative suffix *-iau*. I will advance the thesis that *-iaū* (OLith. *-iau-s*, e.g. *geriaus* ‘better’) goes back to the postponed focus particle *-jaū* functioning as a marker of EMPHATIC ASSERTION OF IDENTITY (König 1991; Ostrowski *forthcoming*), cf. Germ. *eben*, Eng. *exactly*. Grammaticalization of *-jau* has taken place in sentences consisting of juxtaposed and contrasted clauses, i.e. so called *conjoined comparative* in Stassen’s terms (Stassen 1985: 38, 44), cf.:

(1) *Kaw-ohr nah Waraka, kaw naha Kaywerye* (Hixkaryana)
     tall-no he-is Waraka tall he-is Kaywerye
     ‘Kaywerye is taller than Waraka’.

2. In Old Lithuanian texts (XVIth cent.) *-jaū* is combined with anaphoric words *tas* 'this, that', *toks* 'of this kind', cf. (2) from Dauksza's *Postilla* (1599):

(2) <i>Bat'</i>	<i>tof-iáu</i>	<i>nę-gédź-ios</i>	<i>âk-is / (...)</i>	<i>tie pât-is</i>
but	that:N.PL.F-FOC	NEG-shy:N.PL.F	eye:NOM.PL	the same
<i>o</i>	<i>ne</i>	<i>kit-í</i>	<i>pa-kéł-s</i>	<i>kąncz-iq (...)</i>
and	NEG	other:N.PL.M	PRV-experience:FUT3	torture:ACC.SG

'But **exactly those** shameless eyes (...) the same, not other ones will experience the torture (...)'

A final consonant /-s/ in *-iau-s* is an etymologically heterogeneous element, appearing optionally in such lexemes as e.g. Lith. dial. *nèt-s* ‘even’: *nèt* ‘even’. The primary contrastive function of the suffix *-iau-s* can be compared to Old Greek *-τεοος*, e.g. *δεξίτεοος* ‘right(-hand)’, emphatic non-*σκαυός* ‘left(-hand)’, cf. *ataal-iau-s* (3) (1579):

(3) *A Herod-as (...) ir siunt-e ghy atgal-iaus Piloto-p.*
       and Herod:N.SG   and send:PST3 he:ACC.SG.M back:CMP Pilate:ALL.SG
       ‘(...) and sent him back to Pilate’ (Luke 23, 11)
       literally: ‘Herod (...) sent Jesus **back** to Pilate (although he could have let Jesus stay at his court)’

3. While analyzing Old Lithuanian texts we may note that the Lith. comparative *-iau-s* betrays a strong predilection for the comparative constructions with connectives containing negation, e.g. *nei-q* 'than' (4):

(4) *Bet esch daug-iaus dirb-a-u / neig kurs-ai isch yū* (VEE 102: 16-17)
 but I a lot:CMPR labour:PST-1SG than anyone-PRT from you:GEN.PL
 'but I laboured more abundantly than they all' (1 Corinthians 15:10)

Some of the connectives have been recorded in the function of sentence negation, e.g. OLith. *neig* 'than' (4), resulting from conflation of *nei* 'and not, nor' and FOCUS PARTICLE *-gi*, appears in (5) in a juxtaposed clause expressing contrast to the preceding one (1579):

- (5) *Saka-u yumus tas-ai nu-eja*
 tell:1SG you:DAT.PL this:PRT PRV-go down:PST3
ap-teisin-t-as nam-ūsna sawa nei-g anas.
 PRV-justified:PTC.PST.PASS.-NOM.SG.M house:ILL.PL his NEG-FOC other
 'I tell you, this man went down to his house justified ratherthan the other' (Luke 18:14)

Conclusion. The comparative suffix *-iau* has been grammaticalized in sentences consisting of juxtaposed and contrasted clauses. The primary state of affair can be noted in (6):

- (6) *Ne-im-k milt-ų iš virš-aus,*
 NEG-take:IMP.2SG flour:GEN.PL from top:GEN.SG
im-k duob-iaū (...) (Ulvydas 1971: 479)
 take:IMP.2SG hollow:CMP

'Do not take flour from above, take from more below (...)'

References

- KÖNIG, EKKEHARD. 1991. *The Meaning of Focus Particles. A Comparative Perspective*. London and New York: Routledge.
 OSTROWSKI, NORBERT (*forthcoming*). From focus marker to comparative suffix. The primary character of the Lithuanian comparative *-iaus*. *Historische Sprachforschung* 126.
 STASSEN, LEON. 1985. *Comparison and Universal Grammar*. Oxford/New York: Basil Blackwell.
 ULVYDAS, KAZYS (ed.). 1971. *Lietuvių kalbos gramatika*, vol. II. Vilnius: Mintis.

JŪRATĖ PAJĒDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
juratepajediene@gmail.com

Samplaikų *kiek kartą, kuo metu* vartosena: sintaksinė neapibrėžtumo laike raiška

16–17 a. lietuviškuose raštuose su neapibrėžtumu laike susijusiuose kontekstuose buvo vartojami ne vien tik prijungiamieji sakiniai su bendrosios laiko reikšmės jungiamaisiais žodžiais *kad, kada, kaip*, bet ir laiko sakiniai su specialiai neapibrėžtumą ir atsitiktinumą išryškinančiais žodžiais *kiek kartą, kuo metu*. Šiemis laiko sakiniams būdinga speciali – neapibrėžtumo ir tikėtinos veiksmo galimybės (plg. Kortmann, 1997) reikšmė. Nurodyto laikotarpio raštuose laiko sakiniai su jungiamuoju žodžiu *kiek kartą* gana reti, bet šio tipo sakinių esama *Wolfenbüttelio postilėje* (1573), Jono Bretkūno *Postilėje* (1591), Mikalojaus Daukšos *Postilėje* (1599) ir Konstantino Sirvydo *Punktuose sakymų* (I - 1629, II - 1642). Šiuose pamokslų rinkiniuose laiko sakiniai su *kiek kartą* dažniausiai vartojami nusakant 1 Kor 11,25 ir/ar 26 eilutes, plg.:

tai darrikite kiek kartą walgisite ir gierfite ant atminima mana WP 284r₉

Tatai dariket / kiek kartu ta gersite / ant mana atminimo. BP I 359₂

ir

Kiek kartu walgisite donu tu ir ifch kelika gerfite. smerti weßpates <→> sakifite ik attais. WP 130v₁₃

Kiek kartu tieg wálgisite duonu tu / ir kupku gierfite / smerti Wießpates ápfákifite. PS II 84₂₅₋₂₆

ilekroć będącie ten chleb iedli / y kielich pili śmierć Pańską będącie opowiadali. PS II 84₂₅₋₂₆

Laiko sakinių su jungiamuoju žodžiu *kuometu* esama Bretkūno ir Sirvydo parengtuose pamoksluose. Persakant Šventojo Rašto eilutes sakiniai su *kuometu* buvo vartojami Baltramiejaus Vilento *Euangelijose bei Epistolose* (1579), bet šio jungiamojo žodžio atsisakyta Bretkūno *Postilėje*. Šiame šaltinyje laiko neapibrėžtumo raiškai pasirenkami sakiniai su jungiamuoju žodžiu *kada* (plg., pavyzdžiu, Lk 8,13 eilutės raišką sakiniuose *Tie potam kurie ant ühlqs / tie jra / kurie kümētu ifchgirst prighima fu linxfmibe þodi* VEE 37₂₃ ir *Potam kuri ant olos / tie ira / kurie kada ifchgirst / prijm / fu linxfmibe þodi* BP I 241₄) arba bejungtukiai dalyviniai sakiniai (plg. Lk 8,5 eilutės raišką sakiniuose *Ifcheia seiges fsetu sieklas fawa / a kümētu ffeýja nekuri pôle pas kiele / ir buwa paminta* VEE 37₄ ir *Ifcheia fæiæias Sætu sekeli fawa / ir seiant iam nekuri pole pas klair ir tapa paminta* BP I 239(238)₇).).

Pranešime detaliau bus aptariama laiko sakinių su *kiek kartą* ir *kuo metu* raiškos ypatybės įvairiuose 16–17 a. lietuviškuose raštuose bei šio semantinio modelio laiko sakinių atitikmenys dabartinėje lietuvių kalboje.

DANIEL PETIT

École pratique des hautes études, Paris
petit.daniel@dbmail.com

On distributive pronouns in Baltic

In the three documented Baltic languages we encounter three different distributive pronouns: Old Prussian *erains*, Lithuanian *kiekvíenas*, Latvian *ikviēns* ‘everybody, everyone, each one’. The question is whether these three forms reflect a common pattern or were created independently from one another. At first sight, they seem to derive from the numeral ‘one’ used indefinitely (Old Prussian *ains*, Lith. *víenas*, Latv. *viēns*) preceded by different elements meaning either ‘until’ (Old Prussian *er*, Latvian *ik* ‘until’) or ‘how much, as much as’ (Lith. *kíek*, interrogative and conjunctive). The aim of this paper is to determine the derivational pathway that gave rise to each of these forms and to explain their distribution. The typology of distributive pronouns shows that they can derive from (1) indefinite pronouns (cf. Latin *quisque*), (2) global quantifiers (cf. German *jeder*) or (3) prepositions denoting deplacement along a space (cf. Greek *kata*). A close parallel to the Baltic data can be the Breton distributive pronoun *kement* < ‘as much as’.

AUKSĖ RAZANOVAITĖ

Vilniaus universitetas
aukse.razanovaite@gmail.com

Lietuvių senųjų raštų klitiniai įvardžiai (XVI–XVIII a.): apžvalga

Klitinių įvardžių yra daugumoje indoeuropiečių kalbų, tačiau jų raida skirtinga – kai kurios kalbos vis dar turi klitinų įvardžių sistemas, o kai kurios juos prarado. Akivaizdus skirtingo klitinų įvardžių vystymosi pavyzdys matyti slavų kalbose – pietų ir vakarų slavų kalbose klitinai įvardžiai vartojami ir šiandien, o rytų slavų kalbos šiuos įvardžius prarado (išskyrus pietų–vakarų Ukrainos dialektus) (Franks, King 2000, 187). Baltų kalbų situacija panaši – klitinai įvardžiai nebevartojami rytų baltų kalbose, o apie vakarų baltų (prūsus) kalbą duomenų nepakanka, kad būtų galima daryti išvadas apie klitikų raidą.

Lietuvių kalbos senuosiuose raštuose vartoti ir kirčiuoti, ir klitinai vienaskaitos pirmojo ir antrojo asmens įvardžiai *m(i)*, *t(i)* (Zinkevičius 1981, 49; Rosinas 1995, 10). Iš Eduardo Hermanno (1926) surinktų duomenų apie klitinius įvardžius žinoma, kad XVI–XVII a. tokios lytys jau buvo nykstančios, o XVIII a. klitinų įvardžių formų užfiksuota visai nedaug (Palionis 1967, 117).

Ankstesni darbai rodo, kad be tam tikrų kriterijų kai kurie dalykai, pavyzdžiui, ypač klitikams svarbi aptarti pozicija sakinyje, lieka neaiškūs (plg. Petit 2010, 286).

Šiame pranešime aptariamo atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma klitinų įvardžių šlyja prie pirmojo kirčiuoto klauzos žodžio, kuris yra veiksmažodis (65 proc.), tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad 15,6 proc. atvejų minėtos formos šlyja prie veiksmažodžio, kuris nėra pirmasis kirčiuotas klauzos žodis.

Pastebėta, kad jei slavų kalbose klitinai įvardžiai neina antrojoje sakinio pozicijoje, tada beveik visada šlyja po veiksmažodžio formos (Gribble 1998, 194–195). Manoma, kad senoji bažnytinė slavų kalba tradiciškai paiso Wackernagelio dėsnio (Lunt 2001, 77), tačiau aiškiai rodo ir klitinų įvardžių polinkį eiti greta veiksmažodžio (Migdalski 2006, 167–169). Taigi panašiai, kaip ir slavų kalbose, lietuvių senuosiuose raštuose klitinai įvardžiai rodo stiprią tendenciją eiti greta veiksmažodžio lyčių (plg. Petit 2010, 289–290), nors yra ir Wackernagelio dėsnio pozicijos pavyzdžių.

Pranešime apžvelgiами lietuvių XVI–XVIII a. raštų vienaskaitos pirmojo, antrojo asmens klitinai įvardžiai *m(i)* ir *t(i)*, šių klitikų vartosena ir jos pokyčiai.

Literatūra

- Franks Steven, Tracy Holloway King 2000, *A handbook of Slavic clitics*, USA: Oxford University Press.
Gribble Charles 1988, On Clitics in Old Bulgarian and Old Russian, in A. Schenker (ed.), *American Contributions to the 10th International Congress of Slavists*, Columbus: Slavica.
Hermann Eduard 1926, *Litauische studien*, Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
Migdalski Krzysztof 2006, *The Syntax of Compound Tenses in Slavic*, The Netherlands: LOT.
Palionis Jonas 1967, *Lietuvių literatūrinė kalba XVI—XVII a.*, Vilnius: Mintis.
Petit Daniel 2010, *Untersuchungen zu den baltischen Sprachen*, Boston: Brill.
Rosinas Albertas 1995, *Baltų kalbų įvardžiai: morfologijos raida*, Vilnius.
Zinkevičius Zigmas 1981, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika 2*, Vilnius: Mokslo.

LORETA VAIČIULYTĖ SEMĒNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
loreta@lki.lt

Daiktavardžio *pagalba* įnagininko desemantizacija ir jo kaip polinksnio vartojimas

1. Lietuvių kalbos gramatikos darbuose vyrauja nuomonė, kad dabartinėje lietuvių kalboje yra „*didelė kaimiškai*“ vartoti intensyviai prielinksnėjanti įnagininką *pagalba*“ ir siūloma „bet kurią konstrukciją su tariamuoju polinksniu *pagalba*, ar ji reikštų įrankį, mechanizmą, ar kokią kitokią priemonę, kartais net abstrakčią, keisti įnagininku“ arba, „kai kalbama apie abstraktesnius dalykus, ypač kai *pagalba* vartoamas su veiksmažodiniais daiktavardžiais, šią nevartotiną konstrukciją geriausia keisti pusdalyviais, padalyviais“ (Šukys 1998: 554t; plg. Miliūnaitė, sud. 2003a: 91t; 2003b: 95t; Mikulėnienė, sud. 1991: 60; Kniūkšta, par. 2000: 181). Teigiamo, kad „pasakymas su (kieno) *pagalba* tinka tik tada, kai kalbama ne apie veiksmo atlikimo priemonę, bet apie kieno nors (kokiu asmenų) pagalbą, tarpininkavimą. Tačiau kai prielinksniu su néra, polinksnis *pagalba* ir kalbant apie asmens (asmenų) tarpininkavimą netinka“ (Šukys 1998: 556; plg. Kniūkšta, par. 2000: 181).
2. Pranešime bus kalbama apie tai, kad vienur daiktavardžio *pagalba* įnagininko vartoamas sietinas su daiktavardžio *pagalba* reikšme „pagelbėjimas, padėjimas, parama“ ar (*pa-*)*gelbēti* „padėti, būti naudingam savo poveikiu, paveikti“ (plg. sakinius (1)–(4)), kitur jis yra desemantizavęs ir vartoamas kaip polinksnis (plg. sakinius (5)).

- (1) Jonas pasistatė namą **su brolio pagalba**.
- (2) Perkūnas, kaip metų gyvybės rato dievas, priekliautis žemę ir gyvybę **su vandens ir ugnies pagalba**, pats nueina šį ratą, pasireikšdamas įvairiu laikotarpiu.
- (3) Nebūtina aušinti burną įrodinėjant, jog žmogaus dvasia **su** savo prigimtinio ratio **pagalba** iš esmės gali pasiekti pakankamą akivaizdumą realios aukščiausiosios būtybės egzistavimo klausimu, – ji tikrai gali pasirinkti pritarimą.
- (4) Šerdama murkiančią Bastetę, sau priminė, kad turi pistoletą. Durys atvertos. Po neilgos depresijos **su** prozako **pagalba** Ritos gyvenime prasidėjo maksimalių permainų metas.
- (5) Prieštarauja. Dėl antrojo punkto reikalaujate kas nors balsuoti? Reikalauja. Gerai, prašau balsuoti. Kadangi čia antrasis punktas, balsuosime mygtukų **pagalba**. Kas už tai, kad būtų priimtas antrasis... Dėl pirmojo niekas neprieštaravo.

Remiantis turima medžiaga, rinkta iš Kauno VDU Kompiuterinės lingvistikos centro sudaryto *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* (DLKT), pranešime kalbama apie tai, kaip / ar (a)semantinių (*su*) **PAGALBA** KONSTRUKCIJŲ VARTOJIMAS susijęs gyvas (asmuo) > negyvas (daiktas), tipiška > netipiška, tiesioginė > netiesioginė priemonė hierarchijomis.

DANGUOLĖ VALANČĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
d.valance@hmf.vdu.lt

Visgi dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje

Funkcinio žodžio *visgi* dabartinės lietuvių kalbos žodynuose (nuo 1972 m. iki elektroninio 2011 m.) ir gramatikose (2006 m.) nerasime. Neįtrauktas jis ir į antraštinių žodžių sąrašą naujai rengiamame *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne*. Tiesa, jį aprašo su vartosenos pavyzdžiais *Lietuvių kalbos žodynas* (elektroninis 2008 m.). Dėl to kyla keletas klausimų – ar *visgi* toks jau retas žodis dabartinėje kalboje, ar jo vartosena tapati *vis*, ar visada galima *visgi* keisti *vis délo?*

Kaip žodis *visgi* vartojaamas dabartinėje lietuvių kalboje, aiškinamasi taikant tekstyntį lingvistikos metodą. *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*, sudarytame iš keturių kalbos stilių (daugiausia publicistikos – per 63 proc.) tekštų ir sakytinės kalbos (0,3 proc.), tarp 90 milijonų žodžių rasta 2613 jo pavartojimo atvejų. Dažniausiai jis vartojaamas sakytinėje kalboje, bent 4 kartus dažniau nei rašytinėje (publicistikos tekstuose randamas 8 kartus rečiau).

Išanalizavus rastus pavyzdžius buvo nustatyta, kad *visgi* rašytinė kalboje gali atlkti tiek jungtuko, tiek dalelytės funkcijas. Sakinio pradžioje jam būdinga priešpriešos funkcija su nuolaidos atspalviu, pavyzdžiu:

Visgi sutikime, kad vienų žmonių elgesys mums atrodo neabejotinai protingesnis negu kitų, vienų didelis intelektas, kitų – mažas. (*publ.*)

Nebuvo dienų, kad jie nebūtų atlkti. **Visgi**, anot pašnekovo, kraujo preparatų mūsų šalies medicinoje naudojama palyginti mažai. (*publ.*)

Dažnai jis eina priešpriešiniu jungtuku sudėtiniuose sakiniuose, pavyzdžiu:

Atsiprašau, **visgi** leiskite man pasakyti. (*adm.*)

Nors Lietuvoje kontrolingo koncepcija ir nėra paplitusi, o diegimo praktikos kol kas beveik nėra, **visgi** artimiausioje ateityje ne viena įmonė naudosis kontrolingo sistemų teikiamais pranašumais. (*publ.*)

Tokiais atvejais *visgi* gali būti keičiamas jungtukais *bet*, *tačiau*, kurie neturi papildomo semantinio atspalvio (nuolaidos, kai kada išlygos), tada tas pats teiginys skambėtų griežčiau nei su *visgi* ar jam artimu jungtuku *vis délo*.

Gana dažnai *visgi* eina sakinio viduryje ir atlieka dalelytės vaidmenį, tačiau jo reikšmė čia gali įgyti įvairių atspalvių:

1) nuolaidos kaip dalelytė *vis délo*, pavyzdžiu:

Turtą gausingą valdžiau kitados ir arimą daugybę, tenkintis **visgi** mažu verčia šiandieną lemtis. (*negrož.*)

2) sustiprinimo kaip dalelytė *juk*, pavyzdžiu:

Ar juos vėl pavyks suvilioti populistinėms partijoms? Viliuos, kad ne – **visgi** imunitetas populizmu jau turėtų būti susiformavęs. (*publ.*)

3) pabrėžimo arba apibendrinimo kaip dalelytė *taigi*, pavyzdžiu:

Pusantro milijardo litų nukniaukimas iš valstybės iždo **visgi** ne juokai, už juos dešimt valdovų rūmų galima atstatyti, ir visi mokesčių mokėtojai turi teisę žinoti. (*publ.*)

Retkarčiais *visgi*, kaip ir *vis*, gali pabrėžti leksinio žodžio, prie kurio šliejasi, ypatybę, pavyzdžiui:

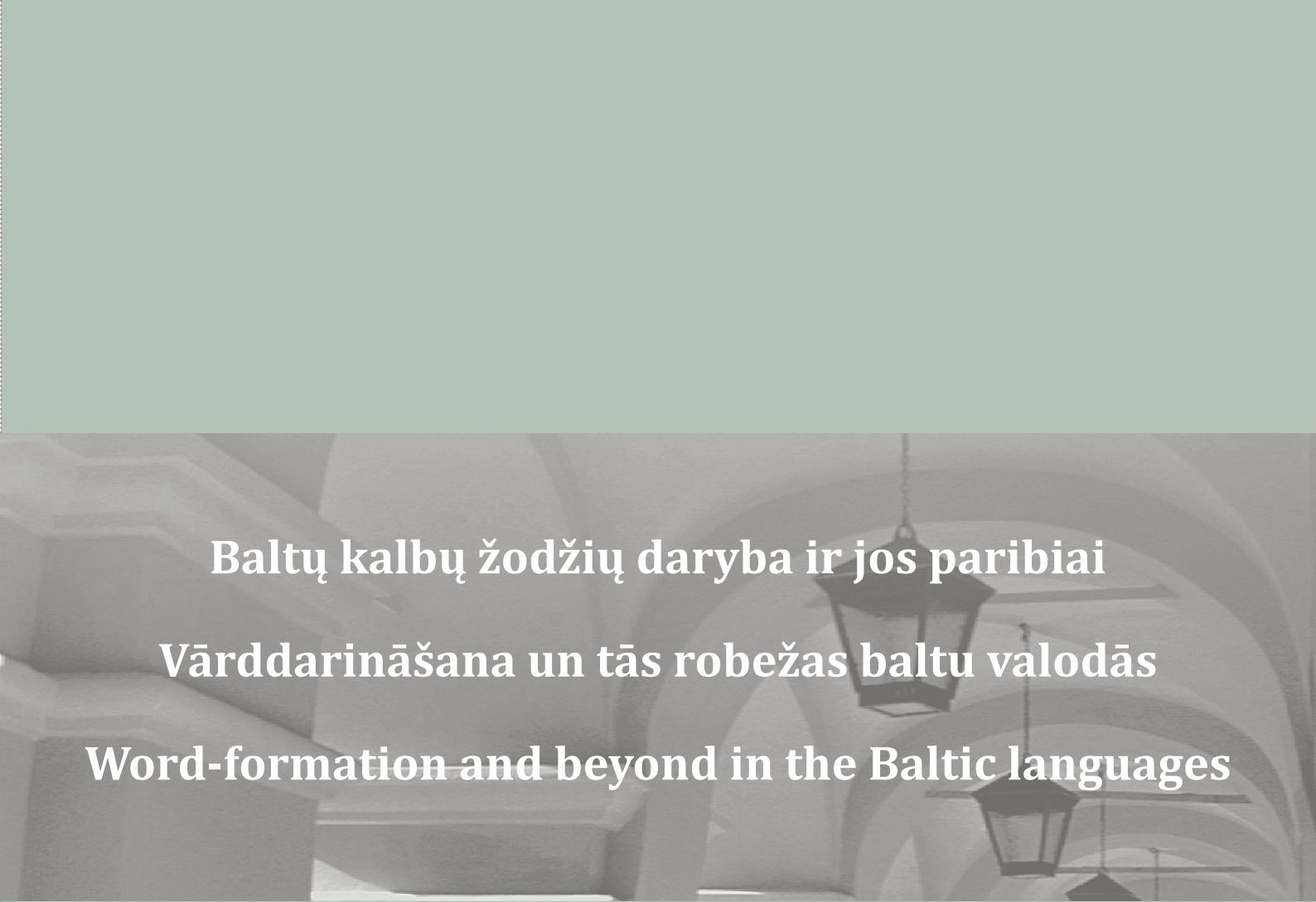
<...> tai buvo net ne gydytojo ambicija, veikiau kovos azartas, teisybė, vangokas ir **visgi** neslūgstantis, nes nuovargio ir pusiaumigos automatizmas – į šią būseną galop patekau (*grož.*)

Tačiau dažniausiai *visgi* suteikia reikšmės atspalvių visam sakiniui – nuo nuolaidos (kaip *vis dėlto*) iki sustiprinimo (kaip *juk*) arba apibendrinimo (kaip *taigi*).

Jam, kaip ir kitoms dalelytėms, būdinga sudaryti samplaikas su nekaitomais žodžiais: *o visgi, bet visgi, tačiau visgi, tai visgi, ir visgi, gal visgi, visgi jau* ir pan.

Tuo tarpu kai *visgi* atlieka jungtuko vaidmenį, jo padėtis ir reikšmė sakinyje dažniausiai tokia pat kaip ir jungtuko *vis dėlto*.

Remiantis tekstyno pavyzdžiu analize galima teigti, kad *visgi* – tai dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje vartojamas žodis, turintis savitą reikšmę ir funkcijas.

Baltų kalbu žodžių daryba ir jos paribiai

Vārddarināšana un tās robežas baltu valodās

Word-formation and beyond in the Baltic languages

PETER ARKADIEV

Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences
 alpgurev@gmail.com

Lithuanian in the typology of derivational aspectual systems

In Lithuanian linguistics, there has been much debate about the nature of aspectual oppositions of the type *rašyti* ‘write’ ~ *parašyti* ‘write up’, especially in comparison with the better-known Russian aspectual system (see Dambriūnas 1960, Galnaitytė 1962, 1978, Ambrasas 1999, cf. also Wiemer 2001). The primary question has been to which domain, lexicon or grammar, such an opposition belongs. In this paper I shift the focus from the language-internal to the cross-linguistic perspective, addressing the characterization of Lithuanian from the point of view of contemporary knowledge about aspectual systems found in the languages of the world.

Together with Slavic aspectual systems, the Lithuanian one belongs to the so-called “bounder-based perfectives” (Bybee & Dahl 1989), which, in turn, form one of the possible subtypes of derivational, or word-classifying, aspectual systems (see Arkadiev & Shluinsky 2015), in which perfective vs. imperfective meanings are inherent properties of the verbal lexeme, rather than part of the inflectional system.

Comparison of Lithuanian with a broader range of languages with prefix-based perfectivization (including both Slavic languages as well as Latvian, Hungarian, Yiddish, Ossetic and Georgian, see Arkadiev 2014, 2015), yields the following conclusions:

- 1) Lithuanian is closer to the Western Slavic type of aspectual system (Dickey 2000), i.e. Czech and Slovene, in that its “perfective” verbs are used in the present tense in habitual and historical contexts, where Russian and Polish have to substitute perfective verbs by imperfective partners. In this respect Lithuanian forms part of a larger Central European “aspectual area” comprising Latvian, Hungarian and Yiddish as well.
- 2) Lithuanian differs from Slavic languages in the unavailability of the process of prefix stacking or secondary perfectivization, and in this respect it is similar to most other languages with prefixal perfectives.
- 3) By the lack of futurate uses of the “perfective” present and the availability of aspectually neutral inflectional future Lithuanian differs from the North Slavic languages, but aligns with both South Slavic (Bulgarian) and non-Slavic languages (Ossetic).

References

- Ambrasas V. (1999). Veikslas. In: V. Ambrasas (red.), *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 693–694.
- Arkadiev P. (2014). Towards an areal typology of prefixal perfectivization. *Scando-Slavica* 60/2, 384–405.
- Arkadiev P. (2015). Ареальная типология префиксального перфектива (на материале языков Европы и Кавказа). M.: Языки славянских культур.
- Arkadiev P., A. Shluinsky (2015). Towards a typology of derivational viewpoint aspect systems. Talk at the conference “Diversity Linguistics: Retrospect and Prospect”, Max-Planck Institute for Evolutionary Anthropology, Leipzig, 1–3 May 2015.
- Bybee J., Ö. Dahl (1989). The creation of tense and aspect systems in the languages of the world. *Studies in Language* 13/1, 51–103.
- Dambriūnas L. (1960). *Lietuvių kalbos veiksmažodžių aspektai*. Boston: Lietuvių enciklopedijos spaustuvė.
- Dickey S. (2000). *Parameters of Slavic Aspect (A Cognitive Approach)*. Stanford: CSLI.
- Galnaitytė E. (1962). Ginčytini lietuvių kalbos veiksmažodžio veikslų klausimai. *Kalbotrya* 4.
- Galnaitytė E. (1978). Veikslų definicijos lietuvių aspektologijoje klausimu. *Baltistica* 14/1, 66–74.
- Wiemer B. (2001). Аспектуальные парадигмы и лексическое значение русских и литовских глаголов. *Вопросы языкоznания* 2, 26–58.

SOLVEIGA ARMOŠKAITĖ

University of Rochester
solveiga.armskaite@gmail.com

Scalar moderation in Lithuanian adjectives

PROBLEM

In Lithuanian, prefix ***po-*** when attached to adjectives, can derive the following meanings, listed in the order of most to least productive based on Tamulionienė's study (2013:135-137):

(1)

a. 'average amount of property x'	aštrus 'sharp'	→	<i>poaštris</i> 'rather sharp'
b. 'a little of property x';	baisus 'terrifying'	→	<i>pobaisis</i> 'a little terrifying'
c. 'almost property x';	šviesus 'light'	→	<i>pošviesis</i> 'almost light'
d. 'too much of property x'	siauras 'narrow'	→	<i>posiauris</i> 'too narrow'

QUESTION 1

Tamulionienė (2013) observes that ***po-*** derives indefiniteness of scale of a property at issue. I concur. However, that cannot be the whole story. Variance in productivity notwithstanding, how can one account for the range of meanings in (1), assuming that 'rather' ≠ 'a little' ≠ 'almost' ≠ 'too much'?

QUESTION 2

Having observed the variance, why are certain derivations, such as, e.g., in (2), not possible?

- (2) a. ****pomedinis***   b. ****poněščia***
pref-wooden   pref-pregnant

PROPOSAL

I posit that ***po-*** is a **moderator** of scale when applied to adjectives. This view is in line with the indefiniteness of scale interpretation proposed by Tamulionienė (2013). In addition, it predicts the range of meanings.

CLAIM 1

The range of meanings that Tamulionienė (2013) lists is due to the relativization of scale. (i) Semantics inherent to adjectives and (ii) pragmatic context make this relativization possible.

The range of meanings in (1) corresponds to possibilities allowed for adjectives of distinct scalarity, under the view that adjectives split into open, relative and absolute (in the sense of Kennedy 2007, Kennedy & McNally 2005). Moderator prefix ***po-*** interacts with the inherent scalar specification of a particular adjective giving rise to a

specific meaning, e.g., ‘rather’ or ‘a little’ or ‘almost’ or ‘too much’. This means that the Lithuanian moderator prefix is underspecified: until it adjoins a particular adjective, its scalar effect simply cannot be known. In this sense, it contrasts with, e.g., English, where a particular scalar moderator corresponds to a particular lexical entry.

Pragmatics play a role in that some of the data examples can be interpreted as having more than one interpretation. Based on native speaker judgements, distinction between ‘a little’ and ‘rather’ can be blurred. For instance, (1a) for *poaštis* could mean either ‘rather sharp’ or ‘a little sharp’.

CLAIM 2

The ungrammaticality of (2) is also predicted under the view of scalar moderation. Specifically, *po-* does not introduce scale, it only moderates it. Thus, scale moderator cannot adjoin to adjectives that are not scalar. Properties such as, e.g., ‘wooden’ or ‘pregnant’ fall outside scalarity: something is either wooden or not, pregnant or not.

Selected references

Athanasiadou, A. 2007. On the subjectivity of intensifiers. In <i>Language Sciences</i> 29, 554–564.	Nevalainen, T. Rissanen, M. 2002. Fairly pretty or pretty fair? On the development and grammaticalization of English downtowners. In <i>Language Sciences</i> 24, 359–380.
Kennedy, C., 2007. Vagueness and grammar: the semantics of relative and absolute gradable adjectives. In <i>Linguistics and Philosophy</i> 30 (1), 1–45.	Tamulionienė, A. 2013. Neapibrėžtų ypatybės kiekį žymintys būdvardžiai: priešdėlio po- vedinių daryba. In <i>Acta Linguistica Lituanica</i> LXVIII, 126–145.
Kennedy, C., McNally, L., 2005. Scale structure, degree modification, and the semantics of gradable predicates. <i>Language</i> 81 (2), 345–381.	

JURIS BALDUNČIKS

Ventspils University College
jurisb@venta.lv

Lithuanian *-ysté* in the service of Latvian

The paper is dedicated to an unexplored area of Lithuanian-Latvian language contacts – the transfer and activating in Latvian of the word-forming element *-ysté*.

In 1868, Aleksandrs Vēbers (one of the leading activists of the second wave of Young Latvian movement – late 1860s and 1870s), who had lived for some time in Lithuania, introduced into Latvian the word *karal[ijs]* as an equivalent to the already existing word *kēniņš*. In the early 1870s it was followed by *karalisks*, *karaliene*, and *karaliste*. The latter coinage was obviously regarded as a good model for naming various types of state and gradually it was followed by a string of new words, e. g. *keizariste* (empire), *kņaziste* (Fürstenthum, княжество). Although Kārlis Mīlenbahs in his very first article in 1881 rejected the idea of borrowing from Lithuanian, mentioning, in particular, *-iste*, the model continued to expand. It had to compete with previous convention of denoting such state forms by word combinations (*keizara valsts*, *kņaza valsts*, *kēniņa valsts*) and existing word-formation elements like *-iba* and *-ija*, cf. *bīskapība*, *bīskapija*, *bīskapiste*.

The author's corpus of citations from dictionaries, books, and periodicals contains 17 derivatives with *-iste*. Seven of them are found in the 8-volume *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, some have disappeared after a shorter or longer use in written Latvian, as a rule, losing competition with other synonymous derivational models.

LINA INČIURAITĖ-NOREIKIENĖ

Vilnius University
linciuraite@yahoo.com

On the morphological status of neoclassical elements in Lithuanian

In word formation theory, the morphological status of the constituents forming neoclassical compounds remains a complicated problem. Similarly, Panocová (2012: 185) puts forward an idea that it is not easy to describe neoclassical word formation because of the heterogeneous nature of the neoclassical compounds and their constituents. Many labels are used to refer to the constituents of neoclassical compounds, namely *neoclassical formatives* (ten Hacken 2012), *affixoids* (Hansen et al. 1985), *initial/final combining forms* (Bauer 1998, 1983), *affixes* (Williams 1981), *semi-affixes* (Marchand 1969). In my paper I would like to argue that such a large number of invented terms to name neoclassical elements is unnecessary. As Kastovsky (2009: 12) precisely observes, the notions of *word*, *stem*, *affix*, *affixoid*, *clipping* and *blending* are enough to deal with the formations in question.

As regards the morphological status of neoclassical elements, the research addresses two questions, namely How do neoclassical elements differ from each other, and Do neoclassical elements belong to stems or affixes (e.g. the neoclassical element *-graf-* in *graf-à* 'column', *graf-em-à* 'grapheme', *grafo-lòg-ij-a* 'grahology', *vazo-grāf-ij-a* 'vasography')? In order to find answers to the above mentioned questions, the research dwells upon the combinability properties of neoclassical elements in the IT resources such as the DLKT (2011) and TŽŽ^e (2003).

As far as combinability properties of neoclassical elements are concerned, it was noticed that they are used not only in borrowings, which in the Lithuanian language are instances of simple loan translations, but also in the formation of hybrid suffixed derivatives and compounds (*biològ-išk-as*, *-a*, *biològ-in-is*, *-é* 'biologic(al)', *bio-kùr-as* 'biofuel', *bio-atsparum-as* 'bioresistance').

References

- Bauer Laurie 1983, *English Word Formation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauer, Laurie 1998, Is there a class of neoclassical compounds, and if so is it productive? *Linguistics* 36, 403–422.
- Hansen Barbara, Klaus Hansen, Albrecht Neubert, Manfred Schentke 1985, *Englische Lexikologie. Einführung in die Wortbildung und lexikalische Semantik*. 2nd ed. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Kastovsky, Dieter 2009, Astronaut, astrology, astrophysics: about combining forms, classical compounds and affixoids, in Rod McConchie, Alpo Honkapohja, Jukka Tyrkkö (eds.). *Selected Proceedings of the 2008 Symposium on New Approaches in English Historical Lexis* (HEL-LEX 2), Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Projects, 1–13.
- Marchand, Hans 1969, *The Categories and Types of Present-day English Word Formation: a Synchronic-Diachronic Approach*, 2nd ed., München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung.
- Panocová, Renata 2012, Morphological properties of neoclassical formations in English, *Bulletin of the Transilvania University of Brasov. Series IV: Philology, Cultural Studies*, 5 (54) 2, 31–36.
- Ten Hacken Pius 2012, Neoclassical Word Formation in English and the Organization of the Lexicon, in Zoe Gavrilidou, Angeliki Efthymiou, Evangelia Thomadaki & Penelope Kambakis-Vougiouklis (eds.), *Selected Papers of the 10th International Conference of Greek Linguistics*. Komotini/Greece: Democritus University of Thrace, 1090–1099.
- Williams Edwin 1981, On the notions 'lexically related' and 'head of a word'. *Linguistic Inquiry* 12, 245–274.

Data sources

- DLKT – *Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas* [Corpus of the Contemporary Lithuanian Language], Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, <http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/> (2015 06 01).
- TŽŽ^e – Algimantas Kinderys (red.), *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas "Interleksis"* [Computer Dictionary of Internationalisms] CD-ROM, Vilnius: Alma littera, 2003.

LINA INČIURAITĖ-NOREIKIENĖ,
JURGIS PAKERYS,
BONIFACAS STUNDŽIA

Vilnius University

linciuraite@yahoo.com, jurgis.pakerys@flf.vu.lt, bonifacas.stundzia@flf.vu.lt

On directly and indirectly borrowed verbal derivational affixes in Lithuanian

A prevalent assumption in the linguistic literature is that affixes are usually borrowed indirectly when the complex lexical loans are segmented in the recipient language and their affixes are extracted for the use with native bases (cf. Paul 1891: 469–470, Weinreich 1953: 31–32, Fleischmann 1977: 275). However, according to Seifart (forthc.), in some cases direct borrowing can be the only or primary process responsible for productive loan affixes. He notes that direct borrowing can be assumed when the recipient language has no or few complex loanwords with the borrowed affix and when that affix typically occurs with native bases. On the other hand, when the borrowed affix is frequently found in complex loan words and rarely occurs with native bases, we should assume indirect borrowing. The directness of borrowing is not a binary feature and is best understood as a scale, cf. Figure 3 in Seifart (forthc.).

It is well known that some Lithuanian dialects have borrowed a number of Slavic verbal prefixes and suffixes (Zinkevičius 1966: 30–31, 334). We have examined the data of five Lithuanian dialectal dictionaries¹ and the preliminary analysis shows that the verbal prefixes of Slavic origin, namely *da-*, *pad-* and *raz-* are most probably borrowed directly, because they show a strong tendency to combine with the native bases (ca. 95%), cf. similar observations in Wiemer 2009: 373, 378, 383. On the other hand, the Slavic suffixes *-avo-ti* and *-ui-ti* are probably best treated as cases of indirect borrowing due to their tendency to occur with Slavic bases (ca. 70%).

In our paper we would like to explore the processes of direct/indirect borrowing of Slavic verbal affixes into Lithuanian in more detail and to discuss the strengths and possible weaknesses of the criterion of occurrence of borrowed affixes with (non-)native bases.

¹ Petruskas, Jonas, Aloyzas Vidugiris, *Lazūnų tarmės žodynas* [Dictionary of Lazūnai Dialect]. Vilnius: Mokslo, 1985; Vilutytė, Angelė, *Kaltanėnų šnekto žodynas* [Dictionary of Kaltanėnai Dialect]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2008; Grumadienė, Laima, Danguolė Mikulėnienė, Kazys Morkūnas, Aloyzas Vidugiris, *Dieveniškių šnekto žodynas 1: A-M* [Dictionary of Dieveniškės Dialect, Vol. 1]. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2005; Danguolė Mikulėnienė, Kazys Morkūnas, Aloyzas Vidugiris, *Dieveniškių šnekto žodynas 2: N-Z* [Dictionary of Dieveniškės Dialect, Vol. 2]. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2010. Vidugiris, Aloyzas, *Zietelos šnekto žodynas* [Dictionary of Zietela Dialect], Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

GIEDRĖ JUNČYTĖ

Vilniaus universitetas
giedre.juncyte@flf.stud.vu.lt

Mediumas ir inchoatyvas: lietuvių kalbos padėties keitimo veiksmažodžiai

Padėties keitimo veiksmažodžiai, tokie kaip *gulti* - *gultis*, *sesti* - *sēstis* ir pan., sudaro vieną iš lietuvių kalbos mediumo grupių ir reiškia veiksmą, kuris paties subjekto valingai atliekamas su savo kūnu. Įvairiose pasaulyje kalbose tai yra prototipinė mediumu reiškiama situacija (plg. S. Kemmer, *The Middle Voice*, Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1993, p. 55–56).

Lietuvių kalbos padėties keitimo veiksmažodžiai yra negausi mediumo grupė, kuri iki šiol nebuvo išsamiai tyrinėta. Skiriamasis bruožas yra tas, kad abu veiksmažodžiai – ir turintis mediumo rodiklį, ir jo neturintis – yra intranzityviniai (plg. su neslenkamojo judėjimo veiksmažodžiais *keltis* – *kelti*, *lenktis* – *lenkti* ir pan.) ir turi inchoatyvinę reikšmę. Inchoatyvinių veiksmažodžių žymėjimas mediumo rodikliais néra įprastas reiškinys, todėl kyla klausimas, kodėl padėties keitimo veiksmažodžiai lietuvių kalboje turi po du iš pažiūros lygiaverčius narius.

Analizuojant, kokią funkciją atlieka padėties keitimo veiksmažodžių mediumo rodiklis, pranešime bus aptariamos padėties keitimo veiksmažodžių morfosintaksinės savybės ir distribucija, apžvelgiami tipologiniai duomenys, o interpretacija remiama gyvumo kategorija ir vartojimo dažnumu. Analizė papildoma diachroniniais duomenimis.

NICOLE NAU

Adama Mickiewicz University in Poznań
Nicole.Nau@amu.edu.pl

Aspectuality distinctions in Latvian deverbal nouns

This paper investigates the use of aspectual affixes with nominalizations (action nouns and agent nouns) in contemporary Latvian. The Latvian action noun derived by the suffix *-šan-* (*lasī-šan-a* ‘reading’ < *lasīt* ‘read’) and the agent noun with the suffix *-ēj-* or its allomorph *-tāj-* (*lasī-tāj-s* ‘one who reads’) stand out among Latvian deverbal nouns in showing “inflection-like” formal properties (regularity, productivity, generalness) and retaining several verbal features (concerning negation, voice, and aspectuality); for detailed information see Nau 2013 and forthcoming. The present study will look in more detail into the use of prefixes expressing aspectual meanings, especially the prefixes *iz-*, *no-* and *pa-*, as illustrated in the following examples:

(1)	<i>Toties</i>	<i>pēc</i>	<i>šī</i>	<i>rakst-a</i>	<i>iz-lasī-šan-as</i>
	But	after	DEM.GEN.SG.M	article-GEN.SG	PFX-read-ACN-GEN.SG
	<i>vis-s</i>		<i>kļuva</i>	<i>skaidr-s.</i>	
	all-NOM.SG	become	PST.3	clear-NOM.SG	

‘However, after the (completed) reading of this article / after having read this article everything became clear.’ (Tīm)

(2)	<i>Lai [...] atras-tu [...] mazliet laik-a</i>		
	PTC find-IRR	a_little	time-GEN.SG
	<i>avīz-es</i>		<i>pa-lasī-šan-ai</i>
	newspaper-GEN.SG		PFX-read-ACN-DAT.SG

‘In order to find a little time for reading the newspaper (for a while)’ (Tīm)

(3)	<i>un</i>	<i>katr-s</i>	<i>iz-lasī-tāj-s</i>	<i>grāmat-as</i>	<i>1. lap-ā</i>
	and	every-NOM.SG.M	PFX-read-AGN-NOM.SG	book-GEN.SG	1. page-LOC.SG
	<i>ie-raksta</i>		<i>sav-u</i>	<i>vārd-u.</i>	
	PFX-write.PRS.3		RPO-ACC.SG	name-ACC.SG	

‘and everyone who has read [the book] (literally: every reader-through) writes their name on the book’s first page.’ (Tweet archived at [favstar.fm/users/mikus_mezitis](#))

(4)	<i>Ap</i>	<i>š-o</i>	<i>laik-u</i>	<i>tikai</i>	<i>šeit</i>	<i>parādījos,</i>	<i>un</i>	<i>arī</i>
	about	DEM-ACC.SG	time-ACC.SG	only	here	appear.PST.1SG.RFL	and	also
	<i>tad</i>	<i>tikai</i>	<i>kā</i>	<i>ret-s</i>		<i>pa-lasī-tāj-s. :</i>		
	then	only	as	rare-NOM.SG.M		PFX-read-AGN-NOM.SG		

‘I only came in here at about that time and only as one who reads [forum posts] infrequently for a little while’ (Forum post at [sapforums.lv](#))

The paper will address the following questions:

- (i) Which aspectual meanings are found with action and agent nouns and how frequent is this use of prefixes? A preliminary analysis has shown that completive and delimitative meanings are found with nominalizations derived from verbs of different classes and that the use of such prefixes is much more common with action nouns than with agent nouns.
- (ii) In which syntactic and discourse functions are nominalizations with aspectual prefixes used? A thesis supported by preliminary analysis is that these are discourse functions characteristic for verbs rather than nouns (cf. Hopper & Thompson 1984; Fonteyn et al. 2013).

The data for this study are taken from corpora as well as from Internet forums, blogs and tweets. The latter reflect the creative use of derivational means in colloquial styles.

References and sources

- Fonteyn, Laureen & de Smet, Hendrik & Heyvaert, Liesbet. 2013. What it means to verbalize: The changing discourse functions of the English gerund. *Leuven Working Papers in Linguistics* 2013, 113- 134.
- Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson 1984. The discourse basis for lexical categories in universal grammar. *Language* 60. 703-52.
- Nau, Nicole. 2013. Latvian agent nouns: their meaning, grammar, and use. *Baltic Linguistics* 4, 79-131.
- Nau, Nicole. Forthcoming. Argument realization in Latvian action nominal constructions: a corpus and text based investigation. In *Argument alternation in Baltic*, Axel Holvoet & Nicole Nau (eds.). Amsterdam: Benjamins.
- Tīm = timeklis. Corpus compiled from Latvian Internet resources, containing about 97 million running words. Available at www.korpuss.lv.

JURGIS PAKERYS

Vilnius University
jurgis.pakerys@flf.vu.lt

Derivational adaptation of borrowed adjectives in Latvian and Lithuanian¹

Processes of derivational adaptation of borrowings can be classified into the following main strategies (cf. Pakerys 2015): (1) no derivational morphology is involved (cf. direct insertion in Wohlgemuth 2009); (2) derivational affixes of the (pre-)donor language are substituted by the ones of the recipient language (cf. indirect insertion in Wohlgemuth 2009); (3) native derivational affixes are added to the borrowed stems (cf. indirect insertion in Wohlgemuth 2009); (4) derivational markers of the (pre-)donor language are truncated.

I used the dictionaries of internationalisms in Latvian (*TSSV*) and Lithuanian (*Interleksis*) to compile a database of adjectival borrowings to see to what extent the strategies mentioned above are employed. Preliminary results show that modern Latvian favors strategy (1) where ca. 58% of the loans are assigned to inflection class in *-s* (e.g. *precīz-s* ← German *präzis* ← French *précis*) and ca. 40% (or even less) of the cases can be attributed to strategy (2) when suffixes of the donor language are substituted by native *-isk-s*, which historically usually replaces German *-isch*, e.g. *aromāt-isk-s* ← *aromat-isch*. From the synchronic point of view, quite a number of these adjectives can be argued to be derivationally transparent if corresponding nouns were also borrowed, cf. *aromāt-s*. There seem to be no clear cases when strategy (3) is applied so that the suffixes of German (or Slavic) origin would be kept intact, and direct cases of truncation (4) are rare, e.g. *kalendār-s* ← German *kalendar-isch* (but note that *kalendār-isk-s* is also attested²).

In contrast to Latvian, Lithuanian strongly prefers strategy (2) by employing suffixes *-in-is* (ca. 70%) and *-išk-as* (ca. 12%) which replace Slavic suffixes (which in a number of cases correspond to German or French ones), e.g. *analit-in-is* Polish *analit-yczny* or Russian *analit-ičeskij* (alongside German *analyt-isch* and French *analyt-ique*), *elegant-išk-as* ← Polish *elegancki* [*elegant-sk-i*] or Russian *èlegant-n-yj* (alongside non-suffixed German *elegant* ← French *élégant*). If corresponding nouns were also borrowed, they can be treated as synchronic bases for these suffixal adjectives, e.g. *akrobat-in-is* : *akrobat-as*, *diplomat-išk-as* : *diplomat-as*. Assignment to inflection class in *-us* (strategy [1]) constitutes ca. 14% of the cases, e.g. *formal-us*, if one agrees that this (and other similar adjectives) directly reflects German *formal*, French *formal* or Latin *formalis* (note, however, that a number of instances in this group can be a result of later suffix truncation, cf. *formal-in-is*, *-išk-as* attested in earlier stages of standard Lithuanian³). There are no clear cases of strategy (3) (with the suffixes of Slavic or Germanic origin being preserved) and the truncation of suffixes (4) does not seem to be applied directly (cf. indirect [later] truncation in, e.g., *centr-in-is* which eventually replaced earlier *centr-al-in-is*).

¹ The research project *Morphological adaptation of adjectival borrowings in the Baltic languages* is financed by the Research Council of Lithuania, agreement No. LIT-9-7.

² Source: google.lv.

³ Sources: *LKŽe*, google.lt.

Sources

- Interleksis* – A. Kinderys (ed.). *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas "Interleksis"* [Computer Dictionary of (Lithuanian) Internationalisms], CD-ROM. Vilnius: Alma littera (2001), Fotonija (2002).
- LKŽe* – *Lietuvių kalbos žodynas 1–20* [The Dictionary of Lithuanian, Vol. 1-20], 1941–2002, an electronic edition, ed. by G. Naktinienė (editor in chief), J. Paulauskas, R. Petrokienė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005-2008. Available online: <http://www.lkz.lt/>.
- TSSV* – *Terminu un svešvārdu skaidrojošajā vārdnīcā* [Dictionary of Terms and Internationalisms (in Latvian)]. Based on

Baldunčiks J., K. Pokrotniece, *Svešvārdu vārdnīca* [Dictionary of (Latvian) Internationalisms], 1999, and a number of terminological sources]. Available online: <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?g=1&r=1107>.

References

- Pakerys, J. 2015. On the derivational adaptation of borrowings. Paper presented at *Word-formation theories II / Typology and universals in word-formation III*, UPJŠ in Košice, June 26-28.
- Wohlgemuth, J. 2009. *A Typology of Verbal Borrowings*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

ANNA VULĀNE

Latvijas Universitāte

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija
annav@lanet.lv

LĪGA ROKE-REIMATE

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija
liga.roke@gmail.com

Jaundarinājumi latviešu literatūrā un to interpretācija bērnu runā

Viens no bērnu verbālās radošās darbības būtiskiem elementiem ir okazionālismi, kuri bērna pasaulē ienāk divējādi:

- 1) kā viņa paša jaundarinājumi, kuri bieži vien rodas nejauši un parasti ir situatīvi nosacīti,
- 2) kā jaundarinājumi, ko rakstnieks radījis, lai īstenotu savu māksliniecisko nolūku, un kurus bērns iepazīst, klausoties vai lasot literārus darbus.

Valodniecībā pietiekami liela vērība veltīta gan bērnu, gan rakstnieku radīto okazionālismu izpētei un analīzei, tiesa, parasti nemeklējot kopsakarības starp abām grupām, bet skatot tos no standartvalodas derivatīvās sistēmas viedokļa.

Mazāk uzmanības veltīts tam, lai izzinātu, kā bērni uztver un interpretē literārajās pasakās, dzejā un prozā sastopamos autoru radītos okazionālismus.

Pētījuma mērķis – izzināt, kā pirmsskolas un sākumskolas bērni uztver, verbāli interpretē un vizualizē (zīmē) latviešu rakstnieku Vika (Viktora Kalniņa), Jāņa Baltvilka, Ojāra Vācieša, Ineses Zanderes u. c. bērnu literatūrā izmantotos okazionālismus.

Pētījums veikts, izmantojot kognitīvo un verbālo spēju testu izlasi un pejoratīvo metožu kompleksu.

Pētījumā

- 1) analizēti bērnu un rakstnieku radītie okazionālismi, noteikts līdzīgais un atšķirīgais to darināšanā un funkcionēšanā,
- 2) veikta bērnu testēšana, piedāvājot iepazīties ar daiļdarbu izlasi un pastāstīt, ko saprot ar norādītajiem okazionālismiem, kā arī uzzīmēt autora nosaukto reāliju, piemēram, *kurmjārkli*, *zilišķepiņa*, *sunkakis*, *rūpulis*, *vējplosis*.

Iegūtie dati ļauj secināt, ka:

- bērns darina vārdus, kas viņam nepieciešami ikdienas saziņā, bet kuru valodā funkcionējošie ekvivalenti kaut kāda iemesla dēļ bērna runā neparādās. Nereti attiecīgā leksēma bērnam aizmirsusies vai tās izruna sagādā grūtības;
- 3–6 gadus veci bērni lielākoties izmanto morfoloģisko un sintaktisko derivatīvo paņēmienu un viņu radītie derivāti rāda, kā bērns rada savu valodas sistēmu, kādus tipiskus valodas līdzekļus un modeļus izmanto;
- rakstnieks izmanto plašāku derivatīvo paņēmienu un līdzekļu klāstu, piemēram, arī abreviāciju, onimizāciju, apelativāciju, dažādu paņēmienu netipiskas kombinācijas, un darina okazionālismus, mērķtiecīgii īstenojot savu māksliniecisko nolūku, rosinot lasītājā asociācijas, iesaistot valodas spēlē;
- bērna radošums izpaužas konkrēti, tieši, tas ir komunikatīvi nosacīts, savukārt rakstnieka radošums bieži saistīts ar iztēles radītiem tēliem, kuri reālajā dzīvē nepastāv, un nepieciešamību tos nosaukt atbilstoši fantāzijas pasaules kontekstam;

5–9 gadus veci bērni lielākoties uztver okazionālismu atbilstoši asociācijām, ko rada vārda sakne. Dažkārt, īpaši vecāki bērni, saista neparasto tēlu ar savu dzīves pieredzi. Vārda radītās asociācijas lielākoties tiek vizualizētas, zīmējumā atspoguļojot konkrētāku, tiešāku vārda radīto tēlu.

Baltų-slavų akcentologija (IWoBA 11)

Baltu-slāvu akcentoloģija (IWoBA 11)

Balto-Slavic accentology (IWoBA 11)

KATSIARYNA ACKERMANN

University of Vienna
katsiaryna.ackermann@univie.ac.at

Some words on the prosody of infinitives in Baltic and Slavic

Both in Slavic and in Baltic infinitives play an important role in the verbal form building, being the counterpart to presents (and the forms derived) and, where it applies, to preterits. Intonation groups or accent paradigms, that infinitives fall into, can be descriptively determined, which has been successfully done by many accentologists. Nevertheless Balto-Slavic accent laws (specifically in auslaut), postulated heretofore, do not tell much satisfying about how the Balto-Slavic picture could be projected onto its background. On the one hand not all intonation patterns, that infinitives exhibit, are explicable by means of right out deducible rules (thus intonation of most of the primary infinitival stems is not predictable, but could be at best accounted for posteriori by means of plausible prosodic developments). On the other hand it is obvious that accent groups cannot exist isolated from other form-marking means. Therefore they are to be related to their form-building type and particularly to the genetics of the latter.

Thus the tone genesis of infinitives in attested Slavic and modern Baltic will be here related to the diachronic development of their morphology. In this respect we will take in our focus stems, which served derivational bases to infinitives, and corresponding endings before applying visible accent shifts and metatonyes. The impetus of this talk came out of the results of my investigating the origin of the infinitival stems in Slavic and Baltic (the purely morphological part of which I presented in the talk on the 1st IE Research Colloquium this March). Here I would like to address the prosodic aspect of the matter.

АЛЕКСЕЙ ВИКТОРОВИЧ АНДРОНОВ

Санкт-Петербургский государственный университет
baltistica@gmail.com

Снова о рукописи Ф. Ф. Фортунатова «Об ударении и долготе в балтийских языках»

«Ко всему, что дано Филиппом Федоровичем в печати об ударении и количестве, нельзя обращаться за случайными справками: это его наследие должно быть изучаемо и сводимо, насколько это возможно, в одно целое, иначе мы рискуем частью впасть в недоразумения, частью же не придать надлежащей цены отдельным разъединенным частям, ссылаясь на их догматичность» (В. К. Поржезинский).

Несмотря на предостережение В. К. Поржезинского, высказанное более 100 лет назад, акцентологическое наследие Ф. Ф. Фортунатова до сих пор не собрано воедино. Сожаление по поводу неопубликованных трудов Ф. Ф. Фортунатова высказывается во всех работах о нём — начиная от некрологов (Шахматов 1914; Поржезинский 1914) и воспоминаний учеников (Покровский 1925), и кончая исследованиями его научного творчества (Щерба 1963; Березин 1968; 1976; Широков 1979) и описаниями архивных материалов (Еремин 1928), — а также, ещё при жизни, в письмах коллег (Березин 1968: 30; 1976: 74).

Особое место среди рукописей занимает обширная статья (и черновые материалы к ней) «Об ударении и долготе в балтийских языках» (Санкт-Петербургский филиал Архива РАН: ф. 90, оп. 1, д. 21, 22, 23, а также 31, 77, 96 и нек. др.). Мысль о публикации неизданных частей этой работы звучала неоднократно (Жирмунский 1953; Ларин (б. д.); Н. Н. Казанский 1980; Андронов 2002 и др.). Почти век разделяет выход в свет первой и второй части: «Ударение в прусском языке» (Фортунатов 1895), «Долгота в латышском языке» (Фортунатов 1993, публикация О. В. Полякова).

Подготовка к публикации последних частей, посвящённых литовскому языку (ср. Фортунатов 1911) и комментированное издание всей работы в одной книге позволяет поставить вопросы не только о приоритете Ф. Ф. Фортунатова в открытии важных акцентологических законов (ср. Poliakovas 2005), но и рассмотреть многие частные наблюдения учёного в области исторической фонетики и диалектных акцентных систем.

ВЛАДИМИР АНТОНОВИЧ ДЫБО

Институт славяноведения Российской академии наук
Российский государственный гуманитарный университет
vdybo@mail.ru

Связано ли индоевропейское ударение с индоевропейским абраутом?

Индоевропейская акцентная система реконструируется как результат деформации демаркационного акцента системой регистровых тонов. Это относится и к акцентным системам греко-арийских языков. Поэтому научно корректным ответом на этот вопрос будет: Нет. Но этот ответ не исключает, что удастся установить какую-либо связь между абраутом и системой этих тонов или с процессами, которые их породили, но это проблема изучения отдалённого родства языков.

SINIŠA HABIJANEC

Ľudovít Štúr Institute of Linguistics, Bratislava
sinisah@juls.savba.sk

The Slovak language as a source for the reconstruction of the Proto-Slavic accentual system

Slovak is not generally thought of as a rich and informative source for the reconstruction of the Proto-Slavic accentual system. In addition to the well-known fact that Slovak, unlike Czech, exhibits no direct traces of the Proto-Slavic acute, this view is also due to at least two peculiarities of its development: 1. quantity is often neutralised by many later phonological processes, such as the Rhythmic Law and the shortening of front diphthongs after *j*; 2. Slovak is more prone to analogical levelling than any other West Slavic language, affecting, among other things, the development of quantity, whether through the generalisation of length in a particular grammatical category (such as in the genitive plural) or through analogical intrusion of quantitative patterns in derivation. Nevertheless, Slovak does offer some valuable data for the reconstruction of the Proto-Slavic accentual system, such as consistent length in the nominative singular of short root vowel nouns belonging to the Proto-Slavic *b* accentual paradigm (*bôb*, *kôl*, *stôl*...). Still more valuable data is contained in the rich Slovak dialectal material, which is neither sufficiently well-known nor sufficiently accessible to international scholarship. The approval of the *Phonological Development of the Slovak Language in Light of the Current State of Historical Linguistics* project has enabled me to start researching this material from the point of view of accentology as well. In this paper I will offer guidelines for researching quantity in the Slovak dialectal material, as well as show how the Slovak dialectal material can contribute to the reconstruction of the Proto-Slavic accentual system.

МИХАИЛ ОСЛОН

Институт славяноведения Российской академии наук
neoakut@gmail.com

Дифтонг **oi* и метатония в балтийских языках

В происхождении вост.-балт. дифтонга *ie* участвовал не только дифтонг **ei* (в этом я пытался разобраться в статье: «Распределение дифтонгов *ei~ie* в литовском языке» // *Baltistica VII priedas* 2011), но и **oi*. Именно через **oi > ie* объясняют соответствия типа слав. **dvě ~ lit. dvì (< *dvíe)*. При этом неясно, что делать с случаями вроде **snēgъ ~ sniēgas*. Конечно, можно объяснить их разными ступенями гласного в корне, но вряд ли это возможно во всех случаях. В этом докладе выдвигаются некоторые непроверенные гипотезы, которые, возможно, помогут реконструировать условия звукоперехода **oi > ie*.

ИРИНА ПЕКУНОВА

Российский государственный гуманитарный университет
irapek@gmail.com

Акцентная система ī-глаголов в староштокавских памятниках

В докладе представлен материал двух изученных автором староштокавских памятников, касающийся акцентной системы ī-глаголов. (Под «глаголом» далее, если не оговорено противное, понимается семейство глагольных лексем, различающихся только составом приставочных морфем). С синхронной точки зрения, в данной староштокавской системе выделяются 4 акцентных типа ī-глаголов: один тип с неподвижным ударением на корне во всех формах (тип А) и 3 типа с суффиксальным ударением в формах системы инфинитива (типы В1, В2 и С). Различение последних трех акцентных типов последовательно проводится в презенсе: в типе С ударение во всех формах презенса, кроме 1Sg, флексионное, в типах В1 и В2 – наосновное. При этом глаголы типа В2 при наличии приставки имеют наприставочное ударение в форме 1Sg презенса (как и глаголы типа С), а глаголы типа В1 такой акцентовки не показывают (ударение в 1Sg презенса либо флексионное, либо накоренное). Образцами для перечисленных типов могут служить глаголы *про.слáвiti* – *про.слáвлю* – *про.слáвит* (А), *при.носíti* – *при.ношў* – *при.нбсит* (В1), *по.xвалíti* – *пó.xвалю* – *по.xвалит* (В2), *по.родíti* – *пó.рожду* – *по.родít* (С).

Предполагается рассмотреть два основных вопроса: во-первых, вопрос о соотношении синхронно выделяемых староштокавских акцентных типов с праславянскими акцентными типами (т.н. акцентными парадигмами), установленными В.А. Дыбо¹ в результате реконструкции по данным староболгарских, старохорватских, словенских и А.А. Зализняком² по данным древнерусских памятников. Во-вторых, вопрос о различии в староштокавской системе трех подвижных акцентных типов ī-глаголов (В1, В2 и С) в формах за пределами личных форм презенса.

В отношении первого вопроса удается показать, что основное соответствие здесь таково. Глаголы праславянской а.п. *a рефлексируются в староштокавском как акц. тип А. Глаголы праславянской а.п. *b1 с этимологически кратким корнем – как акц. тип В1, глаголы праславянских а.п. *b1 и *c с этимологически долгим корнем, а также глаголы праславянской а.п. *b2 – как единый тип В2. Наконец, глаголы праславянской а.п. *c с этимологически кратким корнем рефлексируются в староштокавском как акцентный тип С. Таким образом, фактически, среди этимологически долгосложных глаголов в староштокавском представлены всего два акцентных типа: А и В2, а среди этимологически кратколожных – все четыре акцентных типа: А, В1, В2 и С.

Имеется, однако, ряд отступлений от описанного распределения. Во-первых, некоторые этимологически долгосложные глаголы праславянской а.п. *c имеют в староштокавском рефлекс типа С (по всей видимости, с сокращением на синхронном уровне корневого гласного). Прежде всего это глаголы с праславянским корневым *u (ср. *учити*, *губити*), но также и некоторые другие (ср. *светити* < *svētiti*, *таити*). Кроме того, ряд глаголов, реконструируемых по известным материалам как а.п. *b2, показывают в нашей системе тип С (ср. *молити*) и наоборот, иногда наблюдается соответствие а.п. *c – тип В2 (ср. *корити*). Последнее обстоятельство может быть связано с феноменом так называемой полуотметности,

¹ Дыбо В.А. Морфонологизированные парадигматические акцентные системы. Типология и генезис. Том I. М., 2000.

² Зализняк А.А. Древнерусское ударение. Общие сведения и словарь. М., 2014.

характерной для штокавских краткостных i-глаголов, но на синхроном уровне отсутствующей в изучаемой староштокавской системе.¹

В отношении второго обсуждаемого вопроса релевантными, насколько пока удалось установить, могут оказаться формы активного причастия презенса (щ- причастия) и личные формы имперфекта. При этом, если относительно личных форм имперфекта показания обоих изучаемых памятников выглядят достаточно согласованно (по-видимому, можно предполагать изначально флексионное ударение в имперфекте глаголов акцентного типа С), то акцентировка щ-причастий в микросистемах двух памятников различна, и хотя некоторые наблюдения предполагается представить в докладе, делать какие-либо выводы пока кажется преждевременным.

---

¹ Дыбо В.А. указ. соч., стр. 423; Дыбо В.А., Замятина Г.И., Николаев С.Л. Основы славянской акцентологии. Словарь. М., 1993.

TIJMEN PRONK

Leiden University

t.c.pronk@hum.leidenuniv.nl

Language contact and accent shift in Baltic and Slavic

One of the remarkable differences between Latvian and Lithuanian is the fixed stress of Latvian as opposed to the free stress of Lithuanian. The fixed stress of Latvian has traditionally been attributed to influence from a Finnic substrate, but this explanation has been questioned by Koptjevskaia-Tamm & Wälchli (2001: 639) and Hock (2015). Hock argues that the initial stress of Latvian must be connected to the accent retractions in Žemaitian and that this points to an language-internal cause for the retractions. In this paper, it will be argued that the opposite is true: if the fixed stress of Latvian and the retractions in Žemaitian are connected, they are best explained as showing various degrees of influence from Finnic. To support this claim, parallel cases of accent retraction and fixing of stress from Slavic will be adduced. These parallels include Russian and Croatian dialects that underwent the same or similar retractions as Žemaitian (Ter-Avanesova 1989) as well as some Croatian Kajkavian dialects with fixed stress (Ivić 1959: 26).

References

- Hock, Hans Henrich 2015. Prosody and dialectology of tonal shifts in Lithuanian and their implications. In: Peter Arkadiev et al. (eds.), *Contemporary approaches to Baltic linguistics*. Berlin–New York, NY: Walter de Gruyter, 111–137.
- Ivić, Pavle 1959. Die Hierarchie der prosodischen Phänomene im serbokroatischen Sprachraum. *Phonetika* 3, 23–38.
- Koptjevskaia-Tamm, Maria & Bernhard Wälchli 2001. The Circum-Baltic languages: an areal-typological approach. In: Östen Dahl & Maria Koptjevskaia-Tamm (eds.), *Circum-Baltic languages. Volume 2: Grammar and typology*. Amsterdam–Philadelphia, PA: John Benjamins, 615–750.
- Ter-Avanesova, Aleksandra Valer'evna 1989. Ob odnoj slavjanskoj akcentnoj innovacii. In: Andrej A. Zaliznjak et al. (eds.), *Slavjanskoe i balkanskoe jazykoznanie: prosodija*. Moscow: Nauka, 216–250.

VYTAUTAS RINKEVIČIUS

Vilniaus universitetas
vytautas.rinkevicius@lf.vu.lt

Metatonija latvių kalbosvardžių priesagose

Daugumai latvių kalbos daiktavardžių priesagų būdinga tēstinė, o kone visoms būdvardžių priesagoms – laužtinė priegaidė. Tai rezultatas proceso, kuris savo kilme greičiausiai yra ne specifiškai latviškas (plg. Seržants 2003: 114tt.), o bendrabaltiškas, ir primena panašius reiškinius lietuvių (plg. Dybo 2009: 35tt.) bei prūsų (plg. Rinkevičius 2015) kalbose.

Literatūra

Dybo 2009 – В. А. Дыбо, Система порождения акцентных типов производных в балто-славянском праязыке, in Thomas Olander, Jenny Helena Larsson (eds.), Stressing the Past: Papers on Baltic and Slavic Accentology, Amsterdam-New York: Rodopi, 21–45.

Rinkevičius, Vytautas (2015), Николаевская метатония в прусском языке (spausdinama IWoBA 7 rinkinyje). Seržants, Ilja 2003, Die Intonationen der suffixalen und Endsilben im Lettischen. Synchronie und Diachronie, Baltu Filologija 12(1), 83–122.

TOBIAS MOSBÆK SØBORG

University of Copenhagen
tms@hum.ku.dk

An acute problem: The Balto-Slavic diphthongs

In Balto-Slavic, diphthongs – i.e. a vowel followed by a tautosyllabic resonant (VR) – distinguish acute vs. non-acute just as long vowels. So far, the treatment of acute diphthongs have mostly been undifferentiated from the treatment of acute long vowels, whether one believes them to have arisen simply from old vowels or only before a tautosyllabic laryngeal. The main assumption seems to be that the vowel in acute diphthongs was long, just as in the long acute monophthongs. But this is not what we find in normal acute diphthongs where at least the treatment of *o/*ō shows a stark difference between its development as *ō in general (Li. *uo*, CS *a) vs. its development in acute diphthongs where it apparently behaves instead like a short *o (Li. -áR-, CS *-oR-). As most would agree, short *o had merged with *a in Proto-Balto-Slavic, whereas long *ō and *ā were still kept distinct; since there is no such clear-cut distinction in the development of the short and long vowels of other timbres, the development of *o/*ō in acute diphthongs will play the major role in this paper in the search for evidence on the suprasegmental properties of the vowel in the acute diphthongs in Proto-Balto-Slavic.

One misfit is the fact that we actually do find instances of long (acute) *ō in front of tautosyllabic resonant in a few instances, where it has a remarkably different outcome, e.g. Li. *pùlti* ‘fall’ (pres.1sg. *púolu*) and the acc.pl.m. of *o-stems -ùs, def.adj. -úosius. If one believes that the vocalic part of the acute diphthongs would have been long in Proto-Balto-Slavic or its precursors, it is hard to explain why examples like these don’t conform to the general development of acute diphthongs.

Other obviously interesting cases that will be dealt with in this talk are:

- the lack of Hirt’s Law in acute diphthongs;
- the repercussions of the fact that Winter’s Law seems to have happened
- before the delabiaization of *o > *a (cf. Lv. *nuôgs* ‘naked’ < PIE *nogʷós) vs.
- its working in diphthongs (cf. Lv. *smařds* ‘stench’ < PIE *smordós);
- the outcomes of the PIE thematic optative (*-oīh₁-) and dual nom.-acc.nt.
- (*-oīh₁-) vs. the thematic dat.sg. (*-ōj);
- the infinitive type Lv. *kałt*, CS *kólti with unexpected Hirt’s Law in acute
- diphthongs and the different solutions to its origin;
- the problematic “metatonic” type Li. *vařnas* ‘raven’ : *várna* ‘crow’.

In the end, the question of the suprasegmental properties of the acute diphthongs in Proto-Balto-Slavic will be discussed and evaluated, and it will be argued that Balto-Slavic seems to retain a distinction between PIE *VR, *V̄R, *VRH, and *V̄RH, respectively.

DEJAN SREDOJEVIĆ

University of Novi Sad
dsredojevic@yahoo.com

How much do phonetic realisations of Serbian accents actually differ from each other in various dialects?

The most significant result of the extensive research of accents in the Serbo-Croatian language conducted by Ivić and Lehiste lies in the fact that the distinctions between falling and rising accents are based on the pitch relation between the accented and the following vowel while with the long accents, the distinction is enabled by very pitch movement within the accented vowel (which is (rising)-falling in long falling accent and moderately rising in long rising accent). However, the abovementioned research and the studies which followed were mainly based on the corpus obtained from the speakers from those dialect areas which had been used as the basis for the establishment of the standard language. Speakers originating from dialects which have less than four standard accents, as well as those who acquired all four accents but have not yet mastered the rules of their distribution – have not been observed. In this research paper, speakers originating from Neo-Štokavian but also those from old štokavian areas have been analysed. Unlike the previous studies, in which sentences had been read out loud, in this study the speakers (126 student from the Faculty of Philosophy in Novi Sad) were interpreting a long newspaper article. The aim of this research was to determine the identical phonetic features in the pronunciation of the same accents of the students originating from different dialects. We analysed the following acoustic parameters: f0 range (between the onset and the ending of the accented vowel, between the ending of the accented vowel and the onset of the next vowel, between the maximum f0 values for these vowels) and the difference between the intensity of the accented and the following vowel. The research shows that the differences between accents based on the pitch relation between the accented and the following vowel can be defined more precisely than it was the case before and that the differences in the phonetic realisation of accent between some speeches are not as drastic as it was believed before.

MINDAUGAS STROCKIS

Vilniaus universitetas
strockis@gmail.com

Lietuvių kirčio žymėjimas F. Kuršaičio žodynuose

Manoma, kad lietuvių kirčio žymėjimo raštu sistemai galutinį pavidalą suteikė F. Kuršaitis, o jo lietuvių-vokiečių (1883) ir vokiečių-lietuvių (1870) kalbų žodynuose panaudota sistema vartojama ir dabar (išskyrus tai, kad dabar ji užklota ant šiuolaikinės rašybos). Vis dėlto F. Kuršaičio žodynų analizė rodo, kad jų kirčio žymėjimas turi skirtumų nuo dabartinės sistemos. Kai kurie skirtumai yra vien grafiniai (susiję su rašyba ar tipografiniu patogumu), bet vienas skirtumas yra reikšmingas ir suteikia papildomos informacijos, kuri prarandama dabartinėje kirčio žymėjimo sistemoje: Kuršaičio žodynuose žymimas antrinis žodžių kirtis. Antrinio kirčio žymėjimo būdas nėra nuoseklus; iš esmės jis žymimas dviem skirtingais metodais. Išiskaitę iš vokiečių-lietuvių kalbų žodyno pratarmę galime spręsti apie šių metodų kilmę ir raidą F. Kuršaičio mąstyme apie lietuvių kalbos kirčiavimą. Daugelis F. Kuršaičio nurodytų antrinių kirčių tebéra fonetinė realybė ir mūsų dienų lietuvių kalboje; taip pat iš jo žymėjimo galime gauti tikslėnės informacijos apie tikrajį dabar nebevartojamų žodžių tarimą ir kirčiavimą, kurios nerasime šiuolaikine sistema sukirčiuotuose šaltiniuose, net ir didžiajame *Lietuvių kalbos žodyne*.

BONIFACAS STUNDŽIA

Vilniaus universitetas
bonifacas.stundzia@flf.vu.lt

Jaunosios ir vidurinės kartos lietuvių intelligentų kirčiavimo polinkiai: bendrumai ir skirtumai

Šiuolaikiniai akcentologai yra atkreipę dėmesį į šnekamosios lietuvių kalbos kirčiavimui būdingus kitimus, nepažeidžiančius kirčiavimo sistemos pagrindų (žr., pvz.: Mikulėnienė 1993; Stundžia, Mikulėnienė 1989; Pakerys 1994; 2002; Stundžia 1995; 2010; 2011a, b; Vitkauskas 2004). Šie kitimai, kurių dalį išeisino ir bendrinės kalbos kodifikuotojai, yra susisteminti šių tezių autoriaus (Stundžia 2013a, b), t. y.

- 1) atstumo tarp kilnojamajų kirtų galinčių gauti daugiaskiemienio daiktavardžio (dūrinio ar retkarčiaiš ar priešdėlinio priesagos vedinio) skiemenu trumpėjimas nuo dviejų ar trijų iki vieno skiemens, pvz., *jaunavedys-jáunavedi* 3^a → *jaunavedys-jaunāvedi* 3^b; *papuošalaĩ-pāpuošalus* 3^{4b} → *papuošalaĩ-papuōšalus* 3^b;
- 2) dūrių kilnojamojo kirčio keitimas pastoviuoju kirčiu, pvz., *akmentašys-ākmentaši* 3^{4b} || *akmēntaši* 3^a → *akmēntašis* 1;
- 3) afiksų akcentinės dominacijos stiprėjimas, pvz., retos nedominacinės priesagos pereina į dominacines (-at̄s/-at̄is → -at̄s: *jáunatis* 1 → *jaunatis* 3^a, *pilnatis* 1 → *pilnat̄is* 3^a ir t. t.);
- 4) kirčio vienos kaitos plitimas į balsinių priesagų vedinius, pvz., *visúomeniškas*, -a → *visuomēniškas*, -a (plg. *visúomené*);
- 5) priešdėlių akcentinio trauklumo plitimas į tvirtagalius *ia* asmenuotės veiksmažodžius be šaknies dvigarsių kaitos, pvz., *pakeñkia* → *pàkenkia*; *pašaūkia* → *pàšaukia*;
- 6) grupės dviskiemenių veiksmažodžių šaknies priegaidės kitimas, vykstantis dvimi kryptimis: a) ' → ~, pvz.: *skélbt̄i*, *skélbia*, -é → *skełbt̄i*, *skel̄bia*, -é (ppr. „minkštojo“ *ia* kamieno veiksmažodžiai); b) ~ → ', pvz.: *tõlt̄i*, *tõlsta*, *tõlo* → *tõlt̄i*, *tólsta*, *tólo*; *žiõpsø* (*žiopsót̄i*, -ójo) → *žiópsø* (*žiopsót̄i*, -ójo) (ppr. „kietujų“ *a* ir *o* kamienų veiksmažodžiai).

Be išvardytų kitimų, pranešime bus aptarti vardažodžių darinių cirkumfleksinės metatonijos (plg. *bendraamžis* ir *bendraámžis*, *belaїsvis* ir *beláisvis*, *čiáuduliu* ir *čiaûduliu*) ir antrinių *eR*, *aR* dvigarsių priegaidės (plg. *gélžbetonis* ir *gełžbetonis*, *dárbdav̄i* ir *dařbdav̄i*) nenuoseklumai. Pranešimo tikslas – palyginti jaunosios ir vidurinės kartos intelligentų kirčiavimo kitimus, kurie, preliminariais duomenimis, iš esmės nesiskiria. Pranešimo statistiniai duomenys sukaupti vykdant du Valstybinės lietuvių kalbos komisijos projektus: *Jaunimo kirčiavimo polinkiai: bendrinės kalbos normos ir šnekamosios kalbos kirčiavimo tendencijos* (2011–2013, vadovė Asta Kazlauskienė) ir *Vidurinės kartos intelligentų kirčiavimo polinkiai ir jų santykis su bendrinės kalbos normomis* (2014–2016, vadovas Bonifacas Stundžia).

Rinktinė literatūra

- Mikulėnienė Danguolė 1993, Dviskiemenio kamieno darinių kirčiavimas, *Kalbos kultūra* 65, 72–74, 83–84.
Pakerys Antanas 1994, *Akcentologija 1: Daiktavardis ir būdvardis*. Kaunas: Šviesa.
---- 2002, *Akcentologija 2: Skaitvardis, ivardis, veiksmažodis, prieveiksmis, dalelytė, prielinksnis, jungtukas, jaustukas, ištiktukas*. Vilnius: MELI.
- Stundžia Bonifacas 1995, *Lietuvių bendrinės kalbos kirčiavimo sistema*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
---- 2010, Daugiaskiemenių vardažodžių kilnojamosios kirčiavimo paradigmos raida lietuvių kalboje, *Baltistica* 45(2), 205–220.
---- 2011a, The connection between circumflex and palatalization in Lithuanian word formation, in: *Accent Matters. Papers*

- on Balto-Slavic accentology*, ed. by Tijmen Pronk and Rick Derksen, Amsterdam-New York, 333–342 (= Studies in Slavic and General Linguistics 37).
- 2011b, Some Remarks on Accentual (Neo)mobility in Lithuanian, in: *From Present to Past and Back. Papers on Baltic and Slavic Accentology*, Frankfurt am Main etc.: Peter Lang, 188–193 (= *Potsdam Linguistic Investigations* 7).
- 2013a, The latest developments in the accentuation of spoken Lithuanian, in: *The International Workshop on Balto-Slavic Accentology – IWoBA IX. Juraj Dobrila University of Pula, Croatia, 19-21 September 2013. Book of abstracts*, 63–66.
- 2013b, Pagrindiniai šnekamosios kalbos kirčiavimo kitimai, jų intensyvėjimas ir svarba dabartinės kirčiavimo sistemos raidai ir bendrinės kalbos normų kodifikacijai, in: *Jaunimo kirčiavimo polinkiai: bendrinės kalbos normos ir vartosenos tendencijos: [straipsnių rinkinys]* / sudarė Asta Kazlauskienė, VDU, 2013, 19–29 (<http://daukantas.vdu.lt/data/Rinkinys.pdf>)
- , Danguolė Mikulėnienė 1989, Dūrinių kirčiavimo dėsningumai, *Kalbotyra* 40(1), 83–90.
- Vitkauskas Vytautas 2004, Keli žodžiai dėl daiktavardžių dūrinių kirčiavimo, *Kalbos kultūra* 77, 109–111.

RAFAŁ SZEPTYŃSKI

Institute of the Polish Language of the Polish Academy of Sciences, Kraków
rafal.szeptynski@gmail.com

On the origin of Proto-Slavic neo-acute tones

The aim of this paper is to reconsider some issues connected with the origin of those instances of the so-called neo-acute tones which are likely to go back to the Proto-Slavic language.

1. Given the complementarity of the old acute and the short neo-acute in **-je*-comparatives (e.g. long-stem **mōld'e* vs. short-stem **bōl'e* ended in a coronal sonorant), it seems appropriate to amend the original Šachmatov-van Wijk formula of metatony, viz. **-VR̥i-* > **-VR'*- (cf. **bōl'e*, *?*dōl'e*, **gōr'e*, *mēn'e*, while **drēv'e* – instead of ***dr'ūje* – is probably secondary). Therefore, the evidence for Pinault's law also requires re-examination, cf. **mel'e*-type presents (a.p. *b*) and primary **vol'a*-type nouns (a.p. *a* or a.p. *c*), where syllables reflecting **-VRH̥i*-sequences, laryngeals of which might have appeared due to leveling as well, could probably receive the stress secondarily if they preceded internal short vowels – stressed (3 sg. **mēl'etb*) or not (1 sg. *?*vōl'eiq* – if a.p. *c*, as it may be suggested by Old Russian); no retraction occurred in disyllabic oxytone forms, cf. 1 sg. **mel'q*, N sg. *?*vol'a*. Both accentual patterns became more widespread within their respective categories after stepwise retractions known as Ivšić-Stanglaw. The original quantity of vowels preceded by **-VR'*-sequences was interfered with by later developments.
2. The first of the Proto-Slavic retractions was carried out from reduced vowels in weak positions; it introduced parallel long neo-acute tones, e.g. N sg. **stōl̥z*, *sōd̥z*. The new opposition between the internal circumflex (a.p. *b*) and the neo-acute (a.p. *c*) in disyllabic endings of weak cases (mainly the long tones in L pl. **-ěχ̥* of **-o*-stems: **stolěχ̥* : **goděχ̥*) tended to be imitated within certain inflectional types in monosyllabic endings containing shortened etymologically long vowels (most likely I pl., GL du. of **-o*-stems, NA pl. of neuter **-o*-stems, possibly L sg. of **-i*- and **-u*-stems as well): e.g. I pl. **stol̥y* : **god̥y* instead of **stol̥y* : **gody*, while A pl. **stol̥y* (: **gody*) was preserved as such with a secondary allotone of the old acute; a parallel spread of posttonic length occurred in a.p. *a* (I pl. **brātr̥y* instead of **brātry*, cf. L pl. **brātr̥ěχ̥*, but A pl. **brātry*). However, there is no reason to consider the homonymy between I pl. and A pl. or other doublets of case forms to be the motive force of those changes.
3. The second of the Proto-Slavic retractions was carried out from non-initial circumflex vowels, e.g. L sg. **stolěχ̥*, **sōděχ̥*, I sg. **stol̥y*, *sōd̥y* (possibly including “tense jers” in strong positions, cf. N sg. of masculine adj.: **dōbrěj̥y/-j̥ib*, **bělěj̥y/-j̥ib*); its effects could be, in turn, subsequently blurred by the emergence of falling, rising and posttonic contracted vowels in individual languages (including those which exhibit oppositions in pitch or quantity in historical times).

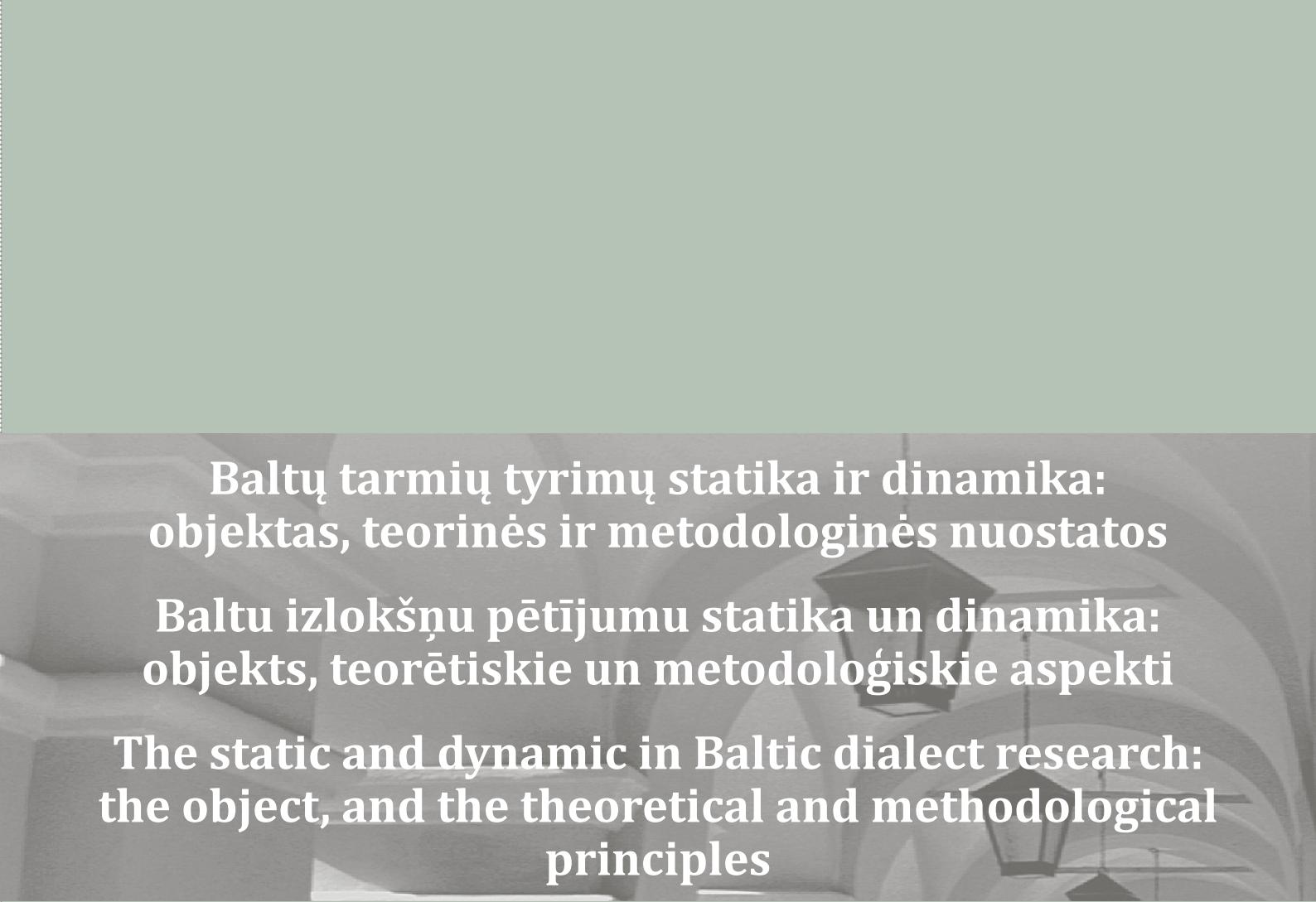

EVALDAS ŠVAGERIS

Vilniaus universitetas
svageris.evaldas@gmail.com

**Lietvių, latvių ir slovénų kalbų
riegaidžių akustiniai panašumai**

Paskata imtis lietvių, latvių ir slovénų kalbų priegaidžių akustinių požymiu lyginimo kilo po to, kai į pranešimo autoriaus rankas pakliuvo įrašas su slovénų kalbos priegaidėmis (t. y. minimaliosiomis poromis). Nors pastaroji medžiaga labiau nei skurdi (minimaliųjų porų vos septynios), tačiau atrodė įdomu ir prasminga ją palyginti su nauju lietvių ir latvių tarmių priegaidžių akustinių požymiu tyrimu (remtasi šiemet baigtos rengti pranešėjo disertacijos duomenimis). Kiek leidžia spręsti šis naujasis eksperimentinis įdirbis, tiek lietvių (š. žemaičių telšiškių), tiek latvių (Valmieros patarmės, vadinojo trijų priegaidžių arealo) tarmių priegaides, regis, tiksliausia identifikuoti ir atskirti pagal santykinį tono kitimą (tono ištėstumo laipsnį). Šiuo požymiu latvių tēstinė ir š. žemaičių cirkumfleksinė priegaidės ganai patikimai (remiant ir statistinės analizės rodikliais) atskiria nuo joms opozicijas sudarančių kitų priegaidžių (t. y. krintančios ir laužtinės – Valmieros patarmės ir akūtinės – š. žemaičių atveju). Tono ištėstumo laipsnį nurodantis rodiklis (tēstumo koeficientas), panašu, padeda atskirti ir slovénų kalbos priegaides (slovénų akūtinės priegaidės tonas kinta lėčiau už cirkumfleksinės). Jei ši prielaida pasitvirtintų ištyrus didesnį kiekį medžiagos, tuomet visų trijų aptariamujų kalbų priegaides būtų galima diferencijuoti pagal tą pačią akustinę tēstinio ir netēstinio tono priešpriešą.

**Baltų tarmių tyrimų statika ir dinamika:
objektas, teorinės ir metodologinės nuostatos**

**Baltu izlokšņu pētījumu statika un dinamika:
objekts, teorētiskie un metodoloģiskie aspekti**

**The static and dynamic in Baltic dialect research:
the object, and the theoretical and methodological
principles**

DAIVA ALIŪKAITĖ

Vilniaus universitetas
daiva.aliukaite@gmail.com

Tarminių kodų gyvybingumas Biržų geolekto zonoje

Pranešime svarstoma tarminių kodų vertės lokalijoje *kalbų rinkoje* (dėl termino F. Inoue 1997, 1998) problema. Empirinis svarstymo pagrindas – projekto „Bendrinės kalbos vieta mentaliniame lietuvių kalbos žemėlapyje“ (remia Valstybinė lietuvių kalbos komisija), skirto geolingvistinėi kompetencijai, tarmių ir bendrinės kalbos vaizdiniams ir kt. tirti, duomenys, sukaupti Biržų geolekto zonoje.

Tiriamoji medžiaga — tai 196 jaunuolių (62 proc. merginų, 38 proc. vaikinų) sąmoningųjų kalbinių nuostatų tyrimo anketos, dalykiniu požiūriu apimančios tarminių kodų ir bendrinės kalbos vartosenos, vertinimo, stereotipizavimo klausimus ir užduotis. Tiriamojo instrumento (anketos) pagrindas – perceptyviosios dialektologijos teorinės ir metodologinės nuostatos (plg. D. R. Preston 1989, 1999, 2010 ir kt.; W. Diercks 2002), implikuojančios ir duomenų vertinimo, ir interpretacijos modelius.

Svarstant tarminių kodų vertės lokalijoje *kalbų rinkoje* problemą, kuri iš tarmėtyrinės perspektyvos iš esmės suprastina kaip tarminių kodų gyvybingumo klausimas, daugiausia remiamasi Biržų geolekto zonos tiriamųjų anketų dalimi, skirta 1) tarminei kompetencijai ir 2) tarminių kodų vartosenos polinkiams identifikuoti.

Šių anketos segmentų duomenys leidžia konstatuoti aukštą tarminio kodo vertę ir tarminių kodų tēstinumą Biržų geolekto zonas izoliuotajame ir solidarumo domenuose.

ZOFIJA BABICKIENĖ

Mykolo Romerio universitetas
zofija.babickiene@mruni.eu

Šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės leksika: tradicija ir naujovės

Tyrimo objektas – tradicinės šiaurės žemaičių kretingiškių leksikos statika ir dinamika.

Tyrimo metodologinių principas – analizei medžiaga surinkta remiantis šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės leksinių reiškinių variantiškumo inventorizavimu *statiškosios* ir *dinamiškosios* dialektologijos požiūriu.

Tyrimo tikslas – sistemiškai apibendrinti tarmės tradicinius autentiškuosius faktus ir per tam tikrą laikotarpį atsiradusias leksikos naujybes, įvertinti jų stratifikaciją ir funkcionavimą.

Tyrimo reikšmė. Išvairiais metodais apdorojant tyrimo rezultatus apžvelgti leksinių reiškinių variantiškumo svarbą tolesniems baltų kalbų tyrimams; nustatyti vidines šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės leksinės sistemas kitimo priežastis, apibendrinti išorinius tiriamos tarmės leksinės sistemos raidos veiksnius.

RIMA BAKŠIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
 rima.baceviciute@lki.lt

Tarminio kalbėjimo savivertė ir gyvybingumas: XXI a. pr. Jurbarko ir Šakių šnektos

Jurbarko ir Šakių šnektos – dvi kaimynės, išsidėsčiusios priešinguose Nėmuno krantuose. Jų tarminiams arealamams būdinga visų analizuotujų aspektų bendrystė ir atskirtis.

RIBOS. Abu arealai yra paribiniai, tačiau skiriasi juose susikertančių tarminių vienetų vertė. Jurbarko šnekta laikytina pereigine tarp dviejų tarmių – *žemaičių* ir *aukštaičių*, – todėl jos paribiškumas labiau juntamas tiek kalbinėje vartosenoje, tiek tarminėje savimonėje. Šakių apylinkės priklauso aukštaičiams, tačiau čia susiduria du smulkesnieji tarminiai vienetai – *veliuoniškių* ir *zanavykų* šnektos. Plačiąja prasme, ypač analizuojant tarminės savivertės aspektus, Šakių apylinkės vertintinos kaip vientisas arealas.

PADĖTIS TARMIŲ KLASIFIKACIJOSE. Antano Salio klasifikacijoje abu tiriamieji arealai patenka į kelių tarminių vienetų plotus. šiaurvakarinės Jurbarko apylinkės priskirtos *vakariečiams žiemiečiams*, o pietrytinės – *veliuoniečiams*. Dabartinio Šakių rajono šiaurinė dalis taip pat patenka į *veliuoniečių* plotą, o pietinė – į *vakariečių pieietiečių*. Alekso Girdenio ir Zigmo Zinkevičiaus klasifikacijoje abidvi šnektos patenka į vakarų aukštaičių kauniškių ploto šiaurinę dalį.

GYVYBINGUMO MODELIS. Abiejų arealų tarminio kalbėjimo gyvybingumo modelis susideda iš šių pagrindinių aspektų: tarminės savimonės, tarminės savivertės ir tarminių ypatybių stabilumo laipsnio. Įvairias jų sanklодas lemia kalbėtojų nuostatos: tapatinimasis / atskirtis su stambesniuoju tarminiu vienetu (dialektu, tame); pri(si)skyrimas smulkesniajam tarminiam arealui (šnektai, patarme); vartojami tarminių vienetų pavadinimai; tarminių ypatybių savistaba ir jų sąmoningas / nesąmoningas vartojimas / vengimas.

Šakių arealo tarminio tapatumo priešpriešos: *veliuoniškiai* – *zanavykai*; *zanavykai* – *suvalkiečiai*; *zanavykai* – *liocai*; *liocai* – *karnavyžiai*. Užfiksuoti tarminių vienetų pavadinimai ir gyventojų priskyrimas jiems: *suvalkiečiai* > *zanavykai* > *liocai*. Šnektos savimonė ir savivertė aukšta, tačiau patys tarminių ypatybių pastebi mažai, dažniau jas vartoja nesąmoningai.

Jurbarko arealo tarminio tapatumo priešpriešos: *žemaičiai* – *aukštaičiai*; *žemaičiai* – *suvalkiečiai*; *aukštaičiai* – *suvalkiečiai*; *karnavyžiai* – *liocai*. Užfiksuoti tarminių vienetų pavadinimai ir savęs priskyrimas jiems: *jurbarkiškiai* > (pietu) *žemaičiai*. Tarminė savimonė palyginti žema, tačiau savivertė aukšta, tarminių ypatybių pastebi siek tiek daugiau negu Šakių arealo atstovai.

STABILIOSIOS IR NESTABILIOSIOS YPATYBĖS. Abiem arealamams bendra tai, kad stabilesnės yra tos ypatybės, kurias pateikėjai mažiau pastebi, dažniau vartoja nesąmoningai. Stabiliausiomis abiejose šnektose laikytinos šios ypatybės: siauri, labai įtempti balsiai *é*, *o*; įtempta kitų ilgujų balsių artikuliacija; didesnis balsių *i*, *u* atvirumas; aiškus kokybinis (įtempimo) skirtumas tarp ilgujų ir trumpujų balsių. Vidutiniškai stabiliomis ypatybėmis abiejose šnektose galima laikyti galūnių trumpinimą, kai kuriuos balsių kokybinius variantus, savitus prozodijos vienetus.

APIBENDRINIMAS. Abiejuose tirtuose arealuose XXI a. pr. užfiksuoti pakankamai stiprūs tarminiai dariniai, susiformavę ant tradicinių šnektų pagrindo, juos galėtume vadinti Jurbarko ir Šakių geolektais. Tačiau jų vertikaliojo ir horizontaliojo pjūvio vaizdas siek tiek skiriasi. XXI a. pr. tarminė situacija rodo, kad apie centrą – Jurbarko miestą – besitelkiančios šnektos plotas linkęs plėstis, nelikę aiškios diferencijacijos tarp vakarinės ir rytinės dalies, prie jos šliejasi ir anksčiau Klaipėdos krašto aukštaičiams priklausiusios Smalininkų ir Viešvilės apylinkės. Šakių šnektos stabilumas daugiau gindžiamas jos atstovų gerai suvokiamą tarmine priklausomybe, šnektos prestižiškumu, grožiu, etaloniniškumu, tačiau šis prestižas ne visada remiasi kalbinėmis ypatybėmis.

AGNĖ ČEPAITIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
agnepuk@gmail.com

Diferencinių tarminių požymiu atranka tarmių prognostiniams modeliui

Geolingvistiniu požiūriu nagrinėjamos dvi rytų aukštaičių patarmės – panevėžiškių ir širvintiškių. Panevėžiškiai laikomi didžiausia ir stipriausia rytų aukštaičių patarme, kurios pagrindu formuoja regiolektas. Tikėtina, kad ši patarmė gali daryti įtaką ir širvintiškiams – silpnėjančiai mažiausiai rytų aukštaičių patarme. Tyrimo medžiagą sudaro iš abiejų patarmių vietovių XXI a. pradžioje surinkti garso įrašai.

Pagrindinė širvintiškių savybė trumposiose galūnėse išlaikyti *a*, *e*, *i*, *u* kokybę neturėtų būti pakankamas pagrindas dviem patarmėms skirti. Ši nuostata grindžiamą tuo, kad žodžio galo trumpuosius balsius širvintiškiai ir panevėžiškiai taria panašiai, galbūt šiek tiek skiriasi senojo trumpojo *a* tarimas žodžio gale, tačiau ir dėl šio balsio pasitaiko įvairių išlygų.

Duomenys analizuojami dialektometrijos metodų pagrindu Groningen universitete sukurta kompiuterine programa *Gabmap*, skirta kalbiniam (ir geografiniam) variantiškumui tirti. Fonetinių žodžių transkripcijų pagrindu ja apskaičiuojamas Levenšteino atstumas, t. y. panevėžiškių ir širvintiškių tarminių požymiu skirtumai bei panašumai. Taip pat programos įrankiais nustatoma, kurios kalbinės ypatybės labiausiai lemia šių patarmių skirtumus.

Išanalizavus medžiagą, galima sukurti modelį, leidžiantį prognozuoti tolesnę rytų aukštaičių panevėžiškių ir širvintiškių santykio kaitą.

LAURA GERŽOTAITĖ

Lietuvių kalbos institutas
l.gerzotaite@gmail.com

Punkto apylinkių šnektų ploto kitimo dinamika

Šio pranešimo objektas – Punsko apylinkių lietuvių kalbos plotas Lenkijos Respublikoje.

Taikant interviu (laisvo pokalbio) metodą 2014–2015 m. ekspedicijų metu apklausta per 50 vietas gyventojų, išrašyta per 90 valandų tarmių garso įrašų iš didžiosios dalies Punsko apylinkių vietovių¹. 2015 m. vasarą tarmių medžiagos rinkimas dar bus tęsiamas².

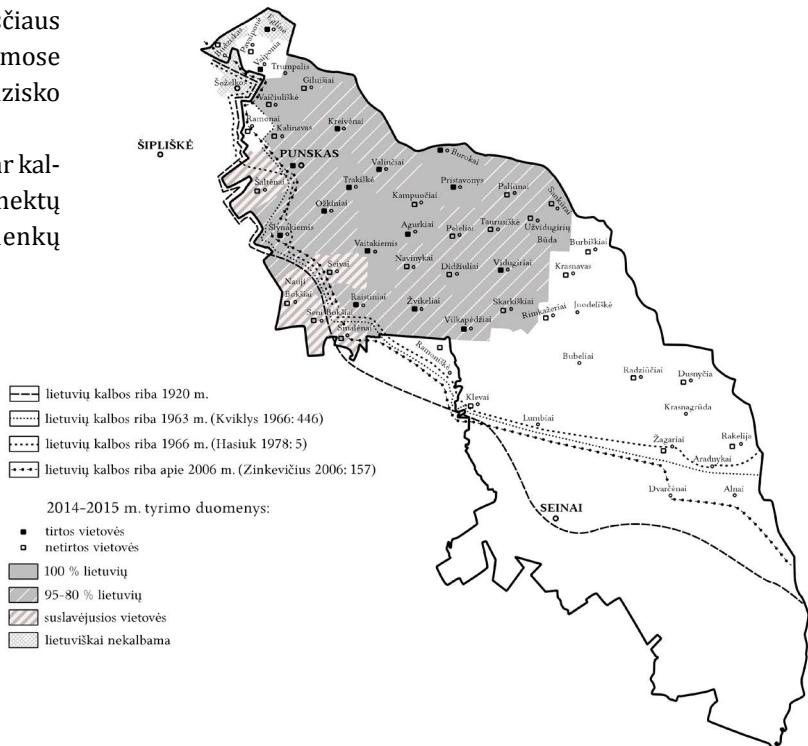
Sukauptų įrašų perklausos metu suregistruotos pateikėjų žinios apie ankstesnę ir dabartinę jų gimtujų, gyvenamujų ir greta esančių kaimų padėti, taigi galima aptarti dabartinę ne tik tritojo, bet ir dar neaplankyto vietovių ploto, patenkančio į likusią Punsko ir nedidelę Šipliškės valsčiaus dalį, situaciją (žr. pav.).

Naujausia Punsko apylinkių šnekčių plote surinkta medžiaga palyginta su ankstesniu tyrimu rezultatais (žr. pav.). Iš žemėlapio (žr. pav.) matyti, kad ne tik lietuvišku laikytas Punsko valsčiaus pietinis pakraštys ties Šlynai-kiemu, Žvikeliais po truputį slavėja.

Valsčiaus ploto viduryje buvusių dvarų teritorijoje esančiuose Ožkinių, Pelelių, taip pat iš seno lietuviškuose Valinčių, Vidugirių, Navinykų kaimuose lenkų kalbos įtaka taip pat pastebima. Tik lietuviškais tebelaikytini vos keli valsčiaus vidurio ir pietryčių kaimai: Agurkiai, Burokai, Didžiuliai, Kampuočiai, Pristavonys.

Lietuviškai kalbančių mažai belikę šiaurinėje ir šiaurės vakarinėje Punsko valsčiaus dalyje. Visai lietuvių šiuo metu nėra gretimose Šipliškės valsčiaus Eglinės, Soželkų, Budziskio apylinkėse.

Taigi, nors lietuviškai šiuo metu dar kalbama beveik visame Punsko apylinkių šnektyje, didesniu ar mažesniu laipsniu lenkų kalba yra paveikusi ji visą.

Pav. Punsko valsčiaus apylinkių žemėlapis

¹ Ekspedicijos vykdymas pagal Lietuvos mokslo tarybos administruojamą projektą „Lietuvos tarmių kaita XXI a. pradžioje: Punsko apylinkių šnekto“ (kodas LT-8-85). Projekto vadovė dr. Asta Leskauskaitė. Ekspedicijų dalyvės: Asta Leskauskaitė, Danguolė Mikulienė, Vilija Ragaišienė, Nijolė Birgelienė, Laura Geržotaitė.

2 – Kol kas dar neapklausti Seinų valsčiu priklausančių lietuviškų kaimų gyventojai, todėl rezultatai apie dabartinę šio ploto situaciją bus paskelbti projektui pasibaigus.

MIROSLAVS JANKOVJAKS (MIROSŁAW JANKOWIAK)

Polijas Zinātņu akadēmijas Slāvistikas institūts
mirek.jankowiak@gmail.com

Baltu valodu elementi Latvijas baltkrievu izloksnēs

Referātā paredzēts analizēt baltu valodu leksikas ietekmi Latvijas baltkrievu izloksnēs. Tajā izmantoti autora lauka pētījumi Latvijas dienvidastrumu daļā. Baltkrievu izlokšnu materiāli vākti no 2004.–2015. gadam Daugavpils, Ilūkstes, Dagdas un Krāslavas apkaimē, kā arī Zilupē un Pasienē, to kopējais apjoms ir ap 300 lpp. transkribētā teksta.

Savāktais materiāls liecina, ka lietuviešu valodas ietekme biežāk novērojama senākajā leksikas slānī, kas saistīts ar zemes apstrādi, sadzīvi, cilvēka raksturojumu, piemēram, *жэгіні* 'zārds', *лодар* 'sliņķis', ko informanti uztver kā pašu valodai piederīgus.

Savukārt latviešu valodas ietekme vērojama ar administratīvajiem un sabiedriskajiem procesiem saistītajā leksikā, piemēram, *нагаст* 'pagasts', *пілсоніба* 'pilsonība', *санцим* 'santīms', *cieва* 'sieva', *зэмесграмата* 'zemesgrāmata', *Ліга* 'Līgo svētki', kā arī vietvārdos, piemēram, *Даугава*, *Зырга* 'Zirga ezers'.

GENOVAITĖ KAČIUŠKIENĖ

Šiaulių universitetas
geno@splius.lt

Panevėžio miesto gyventojų kalbinės nuostatos: anketinis tyrimas

2010–2013 metais Lietuvoje buvo vykdomas Lietuvių kalbos instituto parengtas mokslinis projektas „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“. Ir pasibaigus projektui, tiriamasis darbas, naudojantis projekto metodika, neprarado aktualumo ir tėsiamas toliau. Ypač didelio susidomėjimo sulaukė sociolingvistinė pateikėjų anketa (arba 3 projekto dokumentas). Pranešimo tikslas – remiantis minėtos sociolingvistinės pateikėjų ankетos duomenimis, aptarti Panevėžio miesto ir jo apylinkių gyventojų kalbos kodą (tarminio ir bendrinės kalbos) vartoseną įvairiose gyveniminiškose situacijose ir jų kalbinės nuostatas. Tyrimui panaudota 100 anketų, kurias užpildė trijų skirtingų kartų pateikėjai, gyvenantys Panevėžyje ir Panevėžio miesto prieigose.

Panėvėžys yra penktasis pagal dydį Lietuvos miestas, tačiau išsamesnių sociolingvistinių tyrinėjimų čia iki šiol nebuvvo atlikta. Pavyzdžiu, tiriant Lietuvos didžiųjų miestų kalbą Panėvėžys į projektą „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose“ nebuvvo įtrauktas. Didieji miestai ir jų kalba nebuvvo įtraukti ir į projektą „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“. Tad pateikiamas tyrimas yra iš esmės naujas ir iš dalies užpildantis atsiradusią kalbos tyrinėjimų spragą.

LAIMA KALĒDIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
kaledienei@gmail.com

Multimodalioji Tarmyno vizija

Tarminių duomenų bazių būklė. LKI *Tarmių archyvo* duomenų bazėje (http://www.lki.lt/LKI_LT/index.php?option=com_content&view=article&id=78) saugoma apie 6800 val. garso įrašų iš visų lietuvių kalbos tarmių nuo 7–8 praėjusio amžiaus dešimtmecio iki dabar. Tai ne vienintelė Lietuvoje *tarmių garso įrašų bazė* (žr. www.tarmes.lt; Šiaurės rytų aukštaičių vilniškių tarminės medžiagos duomenų bazė ir kt.) Palyginti nedidelė dalis LKI *Bazės* garso įrašų jau yra šifruota, transkribuota ir paskelbta internetinėje prieigoje *Tarmių tekstyno duomenų bazė* (<http://www.lki.lt/tarmiuarchyvas/pradinis.php?sutrump=bnd>). Nemažai, bet santykiskai nedaug transkribuotų tarminių tekstu yra publikuota atskiromis knygomis, dažniausiai – su plokštelėmis.

Tarmyno modernizavimo etapai. 1) skaitmeninimas; 2) šifravimas ir transkribavimas; 3) transkribuotų tekstu transponavimas; 4) konkordancijų sąrašo rengimas; 5) gramatinių požymių anotavimas – lematizavimas ir glosavimas.

Skaitmeninimas didžiaja dalimi jau baigtas.

Ypač darbo imlus **šifravimas** reikalauja naujo požiūrio: tradicinis detalusis transkribavimas priklausomai nuo darbo tikslų gali būti taikomas rečiau (kaip vyksta taikant CHILDES tipo programas); be to, tiesiog neįmanoma kompiuterinė paieška. Siekiant kuo efektyviau naudotis šiuolaikiškais *Praat*, *Transcriber*, *EXMARaLDA* ir panašiais fonetinės teksto analizės įrankiais, spręstinos transkribavimo principio problemos: 1) susijusios su lietuviškaja transkripcija užrašytu tekstu pritaikymu apdoroti naujausiomis technologijomis; 2) su perėjimu prie *Tarpautinės fonetinės abécélės* (IPA). Dalis keblumų tiesiog atgaminant seniau transkribuotus tekstus gali būti išspręsta programiškai perkoduojant juos *Palemonu*.

Tolimesnei kompiuterinei analizei reikalingas **konkordancijų sąrašas**. Konkordancijos būtų abéceliškai sutvarkyta teksto žodžių formų rodyklė su tekstu ir jų pateikėjų charakteristikomis – 1) punkto numeris, 2) tarmė (šnekta), 3) vietovė, 4) pateikėjas, 5) jo gimimo metai, 6) garso įrašo metai ir kt. Konkordancijoje išskirtoji žodžio forma pateikiama su aplinkiniu kontekstu – pvz., teksto ištraukoje po 10 žodžių iš abiejų pusių. Jos rengiamos programiškai iš skaitmeninė forma pateiktų tekstu: jie apdorojami programinių modulių sistemomis, o tada generuojamos konkordancijos. Konkordancijos gali būti rikiuojamos tiesiogine tvarka (abéceliškai atsižvelgiant į žodžio pradžią) ir atvirkštine (abéceliškai atsižvelgiant į žodžio pabaigą).

Kita įmanoma išgauti *Tarmyno* metalingvistinė informacija yra **gramatinių požymių anotavimas** prie kiek-vienos užrašyto žodžio formos. Šitokio *lingvistinio anotavimo* esmė yra kalbos dalių ir morfologinių žodžių formų aprašų žymėjimas (angl. *POST – Part of Speech-Tagging*). Šiam anotavimui atliki reikalingi procesai yra *lemavimas* ir *glosavimas*.

Perspektyva. Toks *Tarmynas* būtų daugiapakopė (angl. *stand-off*) struktūra, o kiekvienas anotuotas jo sluoksnis – ir integralus, ir savarankiškas, nes galimas plėsti ir pildyti nepriklausomai nuo kitų. Tuo pačiu visus sluoksnius tarpusavyje sietų XML (*Extensible Markup Language*) duomenų struktūros formatas, leidžiantis pagal įvairius kriterijus koduoti pirminius teksto duomenis ir pateikti visas reikalingas tekstologines bei lingvistines teksto anotacijas. Paieškos kriterijus galima būtų modeliuoti tiek pagal kiekvieną anotacijos sluoksnį, tiek ir pagal kelių sluoksnų kombinacijas.

DAIVA KARDELYTĖ-GRINEVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
 d.kardelyte@hotmail.lt

Lokatyvinių inesyvo ir iliatyvo konstrukcijų neutralizacijos tendencijos rytų ir pietų aukštaičių šnektose

Postpozicinių lietuvių kalbos vietininkų mišimas užfiksotas jau senuosiuose rašytiniuose lietuvių kalbos šaltiniuose (Daukšos *Postilėje*, J. Bretkūno evangelijoje ir kt.). Keturnarei postpozicinių vietininkų sistemių virtus dvinare, vietą žyminčią linksnių tendencija mišti išliko. Dialektologinė medžiaga rodo, jog šis kalbinis reiškinys būdinga kone visam arealui, kuriame vartojami du vietininkai – inesyvas ir iliatyvas: pietų aukštaičių plotui, daliai rytų aukštaičių vilniškių ir rytų aukštaičių uteniškių ploto.

Mokslinejė literatūroje minimi inesyvo ir iliatyvo mišimo atvejai įvardijami neutralizacijos terminu, o teorines prielaidas grindžiant empiriniais faktais remiamasis tik inesyvo ir iliatyvo formomis. Tačiau palyginus skirtinę tarminę medžiagą matyti, kad pavienės minėtujų linksnių formos nėra informatyvios, plg. in. = il. *kaiman*, in. = il. *kaime*. Empirinė medžiaga rodo, kad neutralizacijos atvejais inesyvo ir iliatyvo linksnių reikšmę nurodo ne neutralizuotos linksnių formos, o su jomis vartojami veiksmažodžiai, plg. *žmogus gyvena kaiman*; *mašina važiuoja miške*. Todėl tiriant postpozicinių vietininkų neutralizaciją būtina analizuoti ne pavienes formas, bet bent minimalų žodžių junginį, kurio būtinieji dėmenys turi būti postpozicinis vietininkas ir veiksmažodis. Toks žodžių junginys vadinas *lokatyvine inesyvo arba lokatyvine iliatyvo konstrukcija*.

Tiriama jame pietų aukštaičių, rytų aukštaičių uteniškių ir vilniškių plote skirtinos dvi šių konstrukcijų neutralizacijos tendencijos:

- 1) Morfologinio pobūdžio neutralizacija: lokatyvinėse konstrukcijose sutrumpėjusios daugiskaitos iliatyvo formos sutampa su daugiskaitos inesyvu, pavyzdžiui, *ten dabar nieko nér, niekas negyvena, visi miestuos išvažiavę, o seniai išmirę; tai va vyras nuvažiavo ten miškuos*;
- 2) Konkuruojanti lokatyvų formų vartosena, atsiradusi dėl semantinių motyvų: a) junginiuose *īvardis ar būdvardis + daiktavardis* konkuruoja įvardžio arba būdvardžio vietininkų formos, pavyzdžiui, *biržés kur išpjauta, avietés augdavo va šitan va miške; kur sakiau kastriuliuj tan maliruotan, kadai diečkeliūtės tokios mažos buvo* [duonos tešlai maišyti]; b) lokatyvinėse konstrukcijose tarpusavyje konkuruoja inesyvo ir iliatyvo formos, pavyzdžiui, *tada buvo Francijoj išvažiavęs; tai tuosan namuosan ir apsigyveno su savo šeima*.

Morfologinio pobūdžio neutralizacijos atsiradimo motyvas yra morfologinis ir sisteminis žodžių formų trumpejimas. Galimi konkuruojančios lokatyvų formų vartosenos motyvai – lokatyvinių konstrukcijų vartojimas beveik identiškoje semantinėje aplinkoje ir jose inesyvo ir iliatyvo atžvilgiu dominuojantys veiksmažodžiai.

RASA KURKAUSKIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas
rasa.kurkauskiene@leu.lt

Rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių daiktavardžio linksniavimo tipai ir jų kitimo tendencijos

Rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių daiktavardžio linksniavimo sistema tirta labai menkai. Apskritai, iki šiol nėra paskelbta šios srities **išsamių** morfologijos tyrimų. Parašyta keletas mokslinių (bakalauro, magistro) darbų apie panevėžiškiams priklausančias šnektas: 2005 m. S. Abušova magistro darbe apraše Pasvalio ir Krinčino šnekto daiktavardži. 2008 metais R. Kurkauskiene apgynė bakalauro darbą tema *Joniškėlio šnekto veiksmažodis*. Tos pačios Joniškėlio šnekto daiktavardži bakalauro darbe analizavo J. Bielazarevičiūtė (2008). 2010 metais R. Kurkauskiene paraše ir apgynė magistro darbą *Joniškėlio šnekto būdvardis ir skaitvardis*. Dabartinę Sidabravo šnekto daiktavardžio sistemą bakalauro darbe apraše J. Tvarionaitė (2013).

Analizuojant bei aprašant rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių kamienų tarpusavio sąveiką, jos tipus ir veikimo sąlygas, ketinama remtis naujais natūraliosios morfologijos tyrimo metodais¹. Šie metodai, anot A. Markevičiaus, teikia gerokai daugiau galimybių, atrandama naujų daiktavardžio kaitybos analizės sričių: kamienų produktyvumas, stabilumas, gramatiniai kategorijų žymėtumas, linksnių formų ikoniškumas ir kt. (2008, 6). Apskritai aukštaičių tarmė šiuo metodu tyrinėta labai menkai².

Tyrime siekiama ištirti šiaurinių panevėžiškių patarmės daiktavardžių linksniavimo tipus ir jų hierarchiją, parodyti, kad joje egzistuoja ne tik sąlyginė, bet ir natūrali daiktavardžių linksniavimo tvarka. Taip pat nustatyti, ar rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių plete daiktavardžių linksniavimas tebéra trijų tipų, t. y.: vyriškojo (*u (iu), a, ia₁, ia₂*), moteriškojo (*ā, iā* ir *ē*) bei mišriojo (*i* ir priebalsinis (C) kamienai); pateikti rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių daiktavardžių kamienų kaitos tendencijas.

Rytų aukštaičių šiaurinių panevėžiškių patarmės daiktavardžiai analizuoti synchroniniu metodu, kurį 1977 m. pateikė A. Girdenis ir A. Rosinas³. Kiekviena daiktavardžių kaitybos klasė gretinta su visomis kitomis kaitybos klasėmis, aiškintasi, koks yra sutampančių linksnių galūnių skaičius, skaičiuotas linksnių vartojimo dažnis.

¹ Šis metodas kilo ir ypač išplito Vokietijoje ir Austrijoje XX a. 8 dešimtmecio pradžioje. Kalbamoji kryptis ir struktūrines tendencijas kalbose apskritai, ir specifinius pakitimų procesus skirtingose kalbose aiškina iš dalies universaliais natūralumo principais.

² Natūraliosios morfologijos tyrimo metodais rėmėsi A. Markevičius, tyrinėdamas šiaurinius širvintiškius (Markevičius A., 2008, *Šiaurinių širvintiškių daiktavardžio linksniavimas ir jo istorija*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU leidykla), taip pat A. Kaikarytė tirdama Joniškio šnekta (Kaikarytė A., 2010, *Joniškio šnekto daiktavardžio linksniavimo sistema*. Daktaro disertacija. Vilnius) bei Vitalija Karaciejytė tirdama pietų aukštaičius (Karaciejytė V., 2013, *Varėnos šnekto daiktavardžio linksniavimo sistema*. Daktaro disertacija. Vilnius).

³ A. Girdenis ir A. Rosinas indoeuropietiškus ir kamienus atitinkančius baltiškus ir lietuviškus kamienus vadina 1 ir 2 kamienais. O i ir priebalsinio kamienų daiktavardžius šie autoriai smulkiau suskirstė pagal gimines: *im, if, Cm* ir *Cf* (Girdenis, Rosinas 1977, 340).

ASTA LESKAUSKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas
asta.leskauskaite@lki.lt

Gramatiniai variantai XXI a. pradžios Punsko ir kaimyninių vakarinių pietų aukštaičių šnektose

Aptardami dabartinių kalbų ir jų tarmių kaitą, įvairių pasaulio šalių lingvistai dažnai remiasi variacijos ir kitų modernių kalbotyros krypčių teorijomis. Prognozuojant tolesnę tarmių raidą ir likimą ypač akcentuojamas fonetinių ir fonologinių variantų reikšmingumas, o morfologiniams ir sintaksiniams variantams teikiamas gerokai mažesnis dėmesys. Toks požiūris, be abejonės, yra ir pagrįstas, ir suprantamas. Priežasčių, kodėl prioritetas teikiamas fonetiniam ir fonologiniams lygmenims, esama ne vienos. Pavyzdžiu, fonetiniai kitimai dažnai lemia ir kalbos ar tarmės gramatinės sistemos pokyčius. Be to, fonetiniai variantai dažnesni ir lengviau įvertinami, o identifikuoti ir analizuoti morfologinius bei sintaksinius variantus gerokai sudėtingiau. Variantiškumas gali būti susijęs su socialiniaisiais kintamaisiais. Vis dėlto gramatinės sistemos kaita taip pat rodo kalbos ar tarmės kaitos kryptį, todėl turėtų dažniau patekti į tyrėjų akiratį. Tai ypač aktualu kalbant apie kalbinių arba tarminių kontaktų zonas.

Šiame pranešime aptariami Punsko bei gretimose vakarinėse pietų aukštaičių šnektose funkcionuojantys gramatiniai variantai, jų dažnumas ir reikšmė aptariamuju šnekta gyvybingumui. Remiamasi medžiaga, per pasta-ruosius kelerius metus surinkta vykdant visuotinės dotacijos projektą *Šiuolaikiniai geolinguistikos tyrimai Lietuvoje: punktu tinklo optimizacija ir interaktyvioji informacijos sklaida* bei mokslo projektą *Lietuvių tarmių kaita XXI a. pradžioje: Punsko apylinkių šnekta*.

LIENE MARKUS-NARVILA

LU Latviešu valodas institūts
markusnarvila@yahoo.com

Savvalas augu nosaukumi 17. gs. vārdnīcās un latviešu valodas izloksnēs

Floras nosaukumi ir sena un nozīmīga leksikas sastāvdaļa ne tikai latviešu valodas, bet arī baltu valodu konstukta. Tie iekļauti gan *Latviešu valodas dialektu atlantā* (1999), gan *Baltu valodu atlantā* (2013). Augu nosaukumi rāda gan abu baltu valodu leksikas kopīgo areālu, gan semantiskās paralēles u. c. kopīgās iezīmes. Savvalas augu nosaukumi fiksēti jau pirmajās vārdnīcās ar latviešu valodu: Georga Manceļa *Lettus* (1638) un *Phraseologia Lettica* (1638). Referātā tiks pievērsta uzmanība G. Manceļa vārdnīcās iekļauto savvalas augu, kā arī atsevišķu Latvijā adventīvu un kultivētu augu, kas pārgājuši savvalā (*driģene, idra, mārrutks, rutks, vērmele* u. c.), nosaukumiem – to fiksējumiem vārdnīcās un izplatībai mūsdienu izloksnēs.

Daļa 17. gs. avotos fiksēto leksēmu plaši sastopama arī latviešu valodas izloksnēs, īpaši Zemgales izloksnēs ap Augstkalni, kur mūža lielāko daļu dzīvojis G. Mancelis.

Daži piemēri. *Aweeschi* Madbeern ‘avenes’ *Rubus idaeus* (Phras. 1638: 225); kas kompaktā areālā sastopams dažās Zemgales izloksnēs, piem., Bēnē un Latgalē (Bērzgalē, Istrā, Kaunatā, Nautrēnos, Nirzā u.c.), *aviešas* ‘t. p.’ Zemgalē (Blīdenē, Jaunaucē), Latgalē (Baltinavā, Rugājos, Sakstagalā, Viļānos u. c.), *avieses* ‘t. p.’ Zemgalē (Augstkalnē, Bukaišos, Sniķerē, Tērvetē, Ukros, Vilcē, Zaļeniekos u. c.) (plašāk skat. LVDA 1999: 22. k.; BVA 2013: 242).

Għlaſenes Blawbeern ‘zilene’ *Vaccinium uliginosum* (Phras. 1638: 225); sal. arī *glāzene* ‘zilene’ Zemgalē (Bēnē, Bukaišos, Jēkabniekos, Penkulē, Sniķerē, Tērvetē, Ukros, Vilcē u. c.), *glāzine* ‘t. p.’ Dienvidrietumkurzemē (Bārtā, Dunikā, Nīcā, Rucavā, plašāk skat. LVDA 1999: 25. k.); sal. *glāzene* apv. (LLVVe).

Pelles=firriņi Wicken ‘sējas viķis’ *Vicia sativa* (Phras 1638: 227); sal. arī *pejziżni* ‘wilde Erbsen mit gelben und blauen Blüten’ Kuldīgā, Lielsalacā, Mazsalacā, *pejziżni* *Vicia villosa* Ancē (ME III 199; EH II 222), *pelu zirnīts* ‘sējas viķis’ Nīcā (Ēdelmane, Ozola 2003: 432).

Wahweres Porþ ‘vaivariņi’ *Ledum palustre* (Phras. 1638: 225); sal. arī *vāveres* ‘vaivariņi’ Zemgalē (Augstkalnē, Jēkabniekos, Lielplatonē u. c.), *vāveri* ‘t. p.’ Augstkalnē, Bukaišos, Elejā, Platonē, Tērvetē, Vilcē, Zaļeniekos, arī *vāverini* ‘t. p.’ Bauņos, Bauskā, Dundagā, Lēdurgā, Olainē, Piltenē, Popē, Zālītē u. c. (ME IV 512; LVDA 1999: 18. k.; Ēdelmane, Ozola 2003: 402).

Cilmes ziņā G. Manceļa vārdnīcā ietvertie savvalas augu nosaukumi ir gan mantoti (*avene, dadzis, nātre, niedre, sūnas* u. c.), gan aizgūti. Lielākā daļa aizgūto leksēmu ienākusi no vācu valodas; sal., piem., *Kehrwels* Kerbelkraut ‘kārvele’ *Chaerophyllum* (Lettus 1638: 143) < vlv. *kervele* (ME II 377); *Mohres* Mōhren ‘pastinaks’ *Pastinaca sativa* (Phras. 1638: 331) < vlv. *mor* ‘Möhre’ (ME II 683); *Ringheles* Ringelblumen ‘ārstniecības kliņērīte’ *Calendula officinalis* (Lettus 1638: 143) < vlv. *ringele* (ME III 529; EH II 372; Sehwerts 1953: 101). Savukārt no igauņu valodas leksēmas *sõster* aizgūta (ME III 1127), latviešu valodas leksēma *Sußstringi, Sußteres* Buchsbeern ‘jāņoga’ Ribes (Phras. 1638: 225), bet no slāvu valodām aizgūta, piem., leksēma *Kokali* Unkraut im Buchweitzen ‘kokalis’ *Agrostemma githago*] (Phras 1638: 328; < kr. *кыкољ* ME II 342) u. c.

Avoti un literatūra

Baltu valodu atlants. Leksika 1: Flora. *Baltų kalbų atlasas. Leksika 1: Flora. Atlas of the Baltic Languages. Lexis 1: Flora.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, LU Latviešu valodas institūts, 2013.

Endzelīns, Jānis, Hauzenberga, Edīte. *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai.* 1.–2. sējums. Rīga, 1934–1946.

Ēdelmane, Inese, Ozola, Ārija. *Latviešu valodas augu nosaukumi.* Rīga : SIA "Augsburgas institūts", 2003.

PHRASEOLOGIA LETTICA, Das ist: Täglicher Gebrauch der Lettischen Sprache. Verfertigt / durch GEORGIVM MANCELIUM, Semgallum, der H. Schrifft Licentiatum &c. Ander Theil. Diesem ist beygefügert das Spruchbuch Salomonis. Zu Riga Gedruckt vnnd Verlegt durch Gerhard Schröder/ 1638.

Latviešu literārās valodas vārdnīca. Elektronisks resurss. Pieejams: www.tezaurs.lv/lvv [Pēdējo reizi sk. 27.05.2015.].

Latviešu valodas dialekta atlants. Leksika. Karšu un komentāru autori B. Bušmane, B. Laumane, A. Stafecka u. c. Rīga : Zinātne, 1999.

LETTUS, Das ist Wortbuch / Sampt angehegtem täglichem Gebrauch der Lettischen Sprache; / Allen vnd jeden Außheimischen / die in Churland / Semgallen vnd Lettischem Liefflande bleiben / vnd sich redlich nehren wollen / zu Nutze verfertigt / Durch / GEORGIVM MANCELIUM Semgall. der H. Schrifft Licentiatum &c. Erster Theil. Gedruckt vnnd verlegt zu Riga / durch Gerhard Schröder / Anno M. DC XXXVIII [1638].

Mīlenbabs, Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca.* Redigējis, papildinājis, turpinājis Jānis Endzelīns. 1.–4. sējums. Rīga, 1923.–1932.

VIOLETA MEILIŪNAITĖ

Lietuvių kalbos institutas
violeta.meil@gmail.com

Rytų aukštaičių panevėžiškių šnektų raidos (kaitos) bruožai

Pranešime remiamasi nauju geolingvistiniu požiūriu, kad lietuvių kalbos patarmes galima skirstyti ne tik į centrinės ir periferinės, bet ir nustatyti jų gyvybingumą. Šiuo aspektu galima išskirti silpnąsias ir stipriąsias patarmes. Pastarosios pasižymi didesniu prestižu, yra plačiau vartojamos, linksta plėstis į gretimų silpnujų patarmių teritorijas ir geriau išlaiko savo ypatybes. Kalbant apie rytų aukštaičių panevėžiškių patarmę keliami du pagrindiniai tikslai: 1) pagrįsti teiginį, kad ji laikytina stiprija, ir 2) gretinant skirtingo laiko duomenis apžvelgti pagrindinius panevėžiškių patarmės šnekto raidos (kaitos) bruožus.

Panėvėžiškiai yra viena iš didžiausių lietuvių kalbos ir didžiausia iš rytų aukštaičių patarmių. Ji apima vakarinę rytų aukštaičių dalį, kurioje susitelkę palyginti geras gyvenimo sąlygas siūlantys gyvenamieji punktai. Dėl geresnės ekonominės padėties (mažesnis nedarbo lygis) ir labiau išvystytos infrastruktūros (ligoninės, mokyklos, prekybos vietas ir pan.) jie tampa traukos objektu kaimyninių patarmių atstovams ir palyginti stipriai veikia gretimas rytų aukštaičių anykštėnų ir vakarų aukštaičių šiauliškių patarmių šnektas. Išsiliejant kitų patarmių atstovams, veikiant bendrinei kalbai ir dėl natūralios kaitos panevėžiškių patarmė kinta. Šiame pranešime aptariami fonetikos ir morfoligijos pokyčiai nustatyti remiantis naujausių garso įrašų ir Antano Baranausko užrašytų tarminių tekstu medžiagos gretinimu. Didžiausias dėmesys skiriamas vadinamosios stipriosioms ypatybėms ir jų vartojimo pokyčiams.

ERIKA MERKYTĖ-ŠVARCIENĖ

Vilniaus universitetas
emerkyte2002@yahoo.com

Jaunosios kartos šiauliaičių naivioji tarmių klasifikacija

Nors perceptyviosios dialektologijos principais grįstų tyrimų Lietuvoje vis daugėja (pasaulyje jų gausu), tačiau dar yra gana menkai. Viena pagrindinių perceptyviosios dialektologijos strategijų – mentalinis žemėlapis. Tai savotiškas metodas, kuriuo remiantis siekiama išsiaiškinti naivijų kalbos bendruomenės narių kalbinę, kultūrinį sąmoningumą. Mentalinio žemėlapio negalima prilyginti kartografiniam žemėlapiui su tikslia izoglosių sistema ir tikėtis visiško tikslumo. Remiantis mentalinio žemėlapio metodu gautais duomenis galima išsiaiškinti tam tikrą ugdymo, kalbinio ir geografinio prusinimo taikomąjį aspektą. Taigi pranešimo tyrimo **objektas** – vakarų aukštaičių šiauliškių geolingvistinė kompetencija. Pranešimo **tikslas** – ištirti jaunuų vakarų aukštaičių šiauliškių mentalinius žemėlapius ir palyginti juos su realia tarmių klasifikacija. **Uždaviniai** šiam tikslui pasiekti:

- 1) trumpai aptarti mentalinio žemėlapio principą dialektologijos tyrimuose ir tokį tyrimų tradiciją Lietuvoje;
- 2) taikant anoniminį anketavimą sukaupti duomenis;
- 3) išanalizuoti sukauptus duomenis vadovaujantis perceptyviosios dialektologijos principais.

Pranešime pristatomi ir analizuojami vakarų aukštaičių šiauliškių tarminiaiame regione surinkti duomenys. Duomenys surinkti pasitelkus moksliniame projekte „Bendrinės kalbos vieta mentaliniame lietuvių kalbos žemėlapyje“ naudojamą tyrimo instrumentą – anketą *Tarminio kalbėjimo ir bendarinės kalbos vertinimas*. Iš viso tyime dalyvavo 144 vakarų aukštaičių šiauliškių tarminio regiono tiriamieji.

Pranešime keliamas **hipotezė**: jaunosios kartos vakarų aukštaičių šiauliškių, teigiančių, kad moka kalbėti tarmiškai, mentaliniai žemėlapiai yra tikslesni nei teigiančių, kad tarmiškai kalbėti nemoka.

DANGUOLĖ MIKULĘNIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
danguole.mikuleniene@lki.lt

Prognostiniai tarmių tyrimai daugiadimensės dialektologijos požiūriu

XXI a. pradžioje pamažu bejusitvirtinanti geolingvistinė lietuvių tarmėtyros kryptis susijusi su *tarmių gyvybingumo* teorija. Naujas požiūris lemia platesnį tarmių tyrimo lauką ir teikia naujų galimybių.

Nuo pat tarmėtyros atsiradimo iki XX a. pabaigos tarmės tintos kaip uždaros kalbos sistemos: pavyzdžiui, taikytas atrankinis tarminiu duomenų rinkimas (iš pateikėjų, atitinkančių NORM kriterijus). Tas pats pasakytina ir apie jų tyrimą. Paprastai (gimtatarmiai) tyrėjai atlikdavo ir atrankinę tarminiu faktų (pavyzdžiui, būdingųjų tarmės fonetinių požymiu) analizę.

Pranešime aptariamos iki šiol lietuvių dialektologijoje palyginti menkai išnaudotos sociolingvistikos teikiamos galimybės, geriausiai atsiskleidžiančios vietinės bendruomenės socialinių tinklų tyrimais. O besiplečianti tiriamoji erdvė (geografinė, kultūrinė, socialinė ir kt.) turi būti vertinama ne tik tyrėjų, bet ir pateikėjų, t. y. kalbos vartotojų, požiūriu.

Be šių dimensijų, įvertintų kiekybiniais metodais, negalima konstruoti prognostinio vietinio kalbos varianto modelio.

LINA MURINIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas
lina.muriniene@leu.lt

Naujosios Akmenės jaunimo kalba: tradicinės tarmės reliktai ir inovacijos

Pranešimu numatoma apžvelgti šiaurės žemaičių telšiškių rytiniame pakraštyje esančio miesto – Naujosios Akmenės – jaunimo kalbos ypatybes. Pranešime iš esmės koncentruojamasi į tarmės fonetikos ir prozodijos pokyčius. Gramatikos ir leksikos dalykai paminimi tik patys svarbiausi.

Teiginiai remiami naujausiu 2015 metais pranešimo autorės atliktu Naujosios Akmenės šnekto tyrimu. Imtis tokio tyrimo paskatino keletas priežasčių: pirma, neseniai atlanko Lietuvos kalbos instituto projekto „Šiuolaikiniai geolingvistikos tyrimai Lietuvoje: punktų tinklo optimizacija ir interaktyvioji tarminės informacijos sklaida“ (vadovė prof. Danguolė Mikulėnienė) rezultatai; antra, Lietuvos edukologijos universitete atliekami tarmėtyros darbai (iš pastarųjų ypač minėtinės 2014 metais sėkmingai apgintas Gabrielės Rubežiutės bakalauro darbas „Žemaičių tarmės ypatybės Mažeikių miesto jaunimo kalboje“ (darbo vadovė doc. Rima Bakšienė)) ir, trečia, pačios autorės siekis naujai pažvelgti į gimtosios akmeniškių šnekto pokyčius.

Atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad jau susiformavęs visiškai naujas miesto kalbos darinys, maža sąlyčio tašką beturintis su tradicine tarme. Daugelis esminių – skiriamujų – šiaurės žemaičių telšiškių patarmės fonetikos ypatbių, galima sakyti, išnykusios: dvibalsių [ei], [ou] vartojimas [ie], [uo]; afrikatų [č], [dž] atliepimas [t'], [d']; dvibalsių [ai], [ei] vienbalsinimas tiek žodžių galūnėse, tiek šaknyse. Kita vertus, yra ir labai nuosekliai išlaikomų ypatybų, pavyzdžiui, balsių [e·], [o·] dvibalsinimas, ilgujų balsių trumpinimas (dažnai iki pusilgio) nekirčiuotuose skiemenyse. Tvirčiau išlaikyta tradicinė prozodija, ypač kirčio atitraukimas iš galinio trumpojo ar ilgojo cirkumfleksinio skiemens.

IEVA OZOLA

Liepājas Universitāte
ieva.ozola@liepu.lv

Pronomenu dialektālo formu lietojums Dienvidkurzemes izloksnēs

1. Dienvidkurzemes izloksnēs reģistrētas vairākas dialektālas pronomenu formas: nelokāmi piederības pronomeni *mana*, *tava*, *sava*, personas pronomenu instrumentālis *mumis*, *jumis*, norādāmo pronomenu instrumentālis *šies*, *ties* u. c. (Rudzīte 1964: 123–128; Bušmane 1989: 194–199). Daļā pirmo izlokšņu aprakstu (Ābele 1927; Ābele 1929) norādīts uz dažu formu lietojumu reti vai tikai vecākās paaudzes valodā, bet citur, piem., Pērkonē, nav komentāru par lietošanas biežumu (Valtere 1938). Tomēr visas minētās pronomenu formas dažās Dienvidkurzemes izloksnēs reģistrētas arī 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā, tāpēc skaidrojami to saglabāšanās cēloņi un saikne ar izloksnes lietošanas sfērām.
2. 20. gs. 50.–60. gados, kad visās izloksnēs tiek veikta latviešu valodas dialektu atlanta aptauja, Dienvidkurzemē reģistrētas galvenokārt rakstu valodas pronomenu formas, dialektālās – paralēli tām vai retāk, piem., Aizvīķos *mana laikā ar spriguļiēm vaīr nekūla; tās ir mana stādītas ābeles* (1955); Bārtā *mana* raksturota kā senāka forma (1960); Dunikā *katram piirkstaņu jaū i sava nuôsaūkums* (1958); Rucavā *tad jaū mumis vaīsc nedeva; kuō jumis pateikt; mana vīrs laīvas taīsija; katram ir sava dārps* (1967). Atbilstoši aptaujas metodikai ziņas iegūtas no vecākās paaudzes izloksnes pratejiem.
3. Var pieņemt, ka daži 20. gs. pirmās putas izlokšņu aprakstu autoru secinājumi par pronomenu dialektālo formu retu lietojumu radušies tādēļ, ka pētīta daļa izloksnes apgabala, piem., Rucavā *mumis, jumis* dzirdēts tikai no kādas astoņdesmitgadīgas sievas (Ābele 1927: 125), taču apraksts veidots izloksnes centrā – Paurupē –, bet citu Rucavas pagasta ciemu runa atšķiras, ko atzinusi pati Anna Ābele (Ābele 1927: 112). Vēl mūsdienās Nidas un Papes (Rucavas perifērije ciemi) dažu vecākās paaudzes teicēju runā šīs formas lietotas (arī Ozola 2007: 387–388), piem., *jumis vajazēja tās visas saraût Līguō diēnu; es nezinu, kāda te jumis i* (2004); *es sava bērnamis duôdu uõlas* (2006). Perifērijas ciemos Rucavā 1967. gadā vākti arī dialektu atlanta materiāli, tāpēc tie dzīvajā lietojumā uzrāda visu valodas līmeņu dialektālās iezīmes.
4. Novadnieciskajai pašapziņai izlokšņu saglabāšanā ir arvien lielāka nozīme: izloksne tiek lietota ne tikai neformālajā saziņā, bet – Dienvidkurzemē ierobežoti – arī citās saziņas sfērās. Piem., Rucavas novada izdevumā “Duvzares Vēstis” par tradicionālās kultūras pasākumiem tiek rakstīts izloksnē, tekstos lasāmas arī dialektālās pronomenu formas: nelokāmie piederības pronomeni (*vaig pašām sava tautas tērpu; katram laikam sava receptes; kā bi mana vecaimātei*), personaspronomenu instrumentālisdatīva funkcijā (*mumis priekš rumulēšanās stipri pa auksts; mumis ar pirmo piegājienu nesanāk*), norādāmo pronomenu dialektālie locījumi (*to paprasa citij*) u. c.
5. Pieaug atsevišķu gímeni un personību loma gan materiālā, gan nemateriālā kultūras mantojuma, t. sk. izloksnes, saglabāšanā, piem., izdevumā “Duvzares Vēstis” rakstus rucavnieku valodā gatavo vienas Rucavas dzimtas pārstāves.

Literatūra

- Ābele, Anna. 1927. Par Rucavas izloksni. *Filologu biedrības raksti*. 7, 112–128.
Ābele, Anna. 1929. Gramzda draudzes izloksnes. *Filologu biedrības raksti*. 9, 90–113.
Bušmane, Brīgita. 1989. *Nīcas izloksne*. Rīga: Zinātne.
Duvzares Vēstis. Rucavas novada Domes informatīvais izdevums, arī <http://www.rucava.lv/index.php/dv>.
- Ozola, Ieva. 2007. Gramatiskās īpatnības un to pārmaiņas rucavnieku valodā. *Rucavā, tur Paurupē... Etnogrāfija, folkloora, valoda*. Liepāja: LiePA, 379–40 0.
Rudzīte, Māra. 1964. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība.
Valtere, Emma. 1938. Pērkones izloksne. *Filologu biedrības raksti*. 18, 123–135.

TATJANA PAKALNE

Latvijas Universitāte
 tatjana.kuznecova@gmail.com

Deverbāli atvasinājumi ar piedēkli *-ib-*: semantikas, saistāmības jautājumi

Mūsdieni latviešu valodā ir aktivizējusies lietvārdū darināšana ar piedēkli *-ib-* no verba ciešamās kārtas tagadnes un pagātnes divdabja. Šajos atvasinājumos saskatāmas daudzveidīgas verba un divdabja īpašību izpausmes. Produktivitātes aprēķiniem pētījumā izmantots korpuiss LVK2013, salīdzinājumam – arī tīmeklis-1.0. Atvasinājumu ekscerpēšana veikta no abiem korpusiem. Lietojuma konteksta un saistāmības izpētē izmantoti korpusi un vietnē google.lv sameklējami teksti.

Korpusā LVK2013 atvasinājumiem no ciešamās kārtas tagadnes un pagātnes divdabja formāli atbilst, attiecīgi, 2105 un 2610 vārdlietojumi, 110 un 146 vārdi, 48 un 43 hapax legomena, $P = 0,0228$ un $0,0165$. Abu vārddarināšanas tipu vārdlietojumu skaitā liels īpatsvars ir dažiem bieži lietotiem, vairāk vai mazāk leksikalizētiem vārdiem, piem., *nepieciešamība, pieejamība, esamība, iespējamība* un *nodarbinātība, atbilstība, vienotība, padotība*.

No daudziem verbiem atvasināti abu tipu vārdi: *pārmantojamība* – *pārmantotība*, *izpētība* – *izpētāmība*. Tomēr ne vienmēr šādi pāri ir valodas lietojumā konstatējami: *aizgrābtība* – *?aizgrābjamība*, *aizsniedzamība* – *?aizsniegtība*. Atsevišķos gadījumos vērojama abu tipu atvasinājumu nozīmju pārklāšanās, piem., vārdū *citējamība* – *citētība*, *atbilstība* – *atbilstamība* lietojumā.

Lai gan visbiežāk atvasinājumi darināti no nerefleksīviem transitīviem verbiem, pastāv arī atvasinājumi no nerefleksīviem intransitīviem verbiem (*uzliesmojamība, neiztrūkstamība*) un refleksīviem transitīviem (*apzinātība*) un netransitīviem verbiem (*saspēlētība*). Atsevišķi aplūkojami atvasinājumi ar nolieguma nozīmi.

Vairuma atvasinājumu vārdlietojumu nozīmēs priekšmetiskotā veidā īstenojas viena vai vairākas no motivētājvārda leksiskajām nozīmēm: ‘pārvaldīt valsti’ – *valsts pārvaldāmība*, ‘pārvaldīt resursus’ – *resursu pārvaldāmība*, ‘pārvaldīt valodu’ – *?valodas pārvaldāmība*. Leksikalizētiem atvasinājumiem atbilstošos vārdlietojumos iespējama gan leksikalizētā, gan regulārā nozīme: *pakļautība tirgus riskam, ministrijas pakļautībā*.

Atvasinājumos realizējas ciešamās kārtas divdabim raksturīgas nozīmes, piem., tagadnes divdabja nozīme ‘iespēja, iespējamība’ (*prognozējamība, izpētāmība*) un ‘vajadzība, nepieciešamība’ (*steidzamība, nosodāmība*), kontekstā – piem., *atbalstāmība, atmaksājamība*). Daļai divdabju piemītošā spēja veidot salīdzināmās pakāpes atvasinājumos parādās kā ‘pakāpes’ nozīme, kas var kontekstā izpausties eksplīcīti, piem., no atvasinājuma atkarīgā apzīmētājā – *vāja vispārināmība, augsta skaldāmība, palielināta izmaināmība, lielāka neapmierinātība* vai citu vārdkopas komponentu, tajā skaitā galvenā komponenta, leksiskajās nozīmēs: *adresē jamības paaugstināšana, apzinātības pieaugums, samērā nepietiekama izpētāmības pakāpe, apzinātības līmeņa celšana, pieaug apzinātība*.

Abu tipu atvasinājumi teikumā bieži saistās ar motivētājverbam raksturīgiem argumentiem. Motivētājverba gramatiskais subjekts visbiežāk realizējas kā prepozitīvs subjekta ģenitīvs pirms intransitīvu verbu motivētiem atvasinājumiem: *ūdens nenogurdināmā nerimtība; populācijas izdzīvotība; reliģijas jēdziena saknotība Rietumu kultūrā*, bet tiešais objekts – kā prepozitīvs objekta ģenitīvs pirms transitīvu verbu motivētiem atvasinājumiem: *skolas sadalītība divās ēkās; krājuma izmantotības pieaugums; paņēmienu, nosacījumu, pieju apzinātība*. Daļai atvasinājumu no transitīviem verbiem konstatējams kā objekta, tā subjekta ģenitīvs: *virsmas / mitruma absorbējamība; pamatņu / ūdens uzsūcamība*.

MEILUTĖ RAMONIENĖ

Vilniaus universitetas
meilute.ramoniene@flf.vu.lt

Tarmės vartojimas ir socialinė vertė Lietuvos miestuose

Spartūs socialinio, politinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo pokyčiai veikia kalbinį visuomenės narių elgesį, kalbinių atmainų pasirinkimą ne tik viešajai, bet ir privačiai vartosenai. Urbanizacijos ir didėjančios gyventoju migracijos poveikis ypač akivaizdus miestų ir miestelių gyventojų kalbinių atmainų pasirinkimui, bendrinės kalbos ir tarmių vartojimui įvairiose srityse. Pranešime bus analizuojamas tarmės pasirinkimas privačių ir viešų sferų komunikacijai skirtingu Lietuvos etnografinių regionų (Aukštaitijos, Žemaitijos, Suvalkijos ir Dzūkijos) miestuose. Remiantis didelės imties (daugiau nei 4 tūkstančiai respondentų) sociolinguistinės apklausos ir kokybinių interviu duomenimis, pranešime bus nagrinėjamas deklaruojamas kalbinis elgesys ir kalbinės nuostatos tarmių atžvilgiu skirtingo dydžio Lietuvos miestuose. Žvelgiant į skirtingu etnografinių regionų duomenis, bus analizuojama įvairių socialinių veiksninių (amžiaus, lyties, išsilavinimo, socialinio statuso) ir kalbinių nuostatų, atvirojo bei paslėptojo tarmės ir bendrinės kalbos prestižo įtaka tarmės vartojimui.

REGINA RINKAUSKIENĖ

Lietuvos edukologijos universitetas
regina.rinkauskiene@leu.lt

Naujausi morfologiniai kitimai rytų aukštaičių uteniškių patarmėje

Kaip rodo naujausi tarmių duomenys, rytų aukštaičių uteniškių patarmėje kinta ne tik fonetinės, bet ir tradicinėmis laikytos morfologijos ypatybės.

Pranešime aptariamos šios morfologijos ypatybės: dvių vietininkų vartojimas, asmeninių įvardžių supletivinės paradigmos išlaikymas, dviskaitinės vardažodžių formos, įvardžiuotinių būdvardžių formos, vardažodžio ir veiksmažodžio kamienų syrravimo atvejai, tarminės tariamosios nuosakos formos, ilgesnės prielinksnių ir priešdėlių formos. Skiriama démesio ir siekinio bei būdinio vartojimui.

Naujausi duomenys rodo, kad iš morfologijos ypatybių geriausiai išlaikomos dvi: iliatyvo vartojimas – jis labai retai keičiamas prielinksnio *i* + *galininkas* konstrukcija. Taip pat labai gyvos daugiskaitos naudininko dviskaitinės formos.

CHRISTA SCHNEIDER

University of Bern
christa.schneider@germ.unibe.ch

Dialect prestige in contemporary Lithuania – a pilot study

Sociolinguistics is a relatively new research field in Lithuania. Studies in perceptual dialectology, as suggested by Dennis Preston from the 1980s on, are not found in Lithuania so far, even if the language situation is very suitable for such research projects. During a stay abroad in Lithuania, I became aware of a certain discomfort of Lithuanian students when asked to speak in their traditional dialect. Today, many Lithuanians do not speak a traditional dialect (cf. Zinkevičius 1994) any more and if they do, they use dialect only in private, informal situations. For me as a speaker of a high prestige Swiss German dialect, such a situation is hard to imagine, even if not unusual compared to other dialect situations like those in Germany or to some extent also in the United Kingdom.

In 2013, I decided to have a closer look at dialect use and dialect prestige among students at the Vilnius University. I wanted to find out, whether the questioned students think Lithuanian dialects have a low prestige, if they regard their dialects as a part of their identity, or if the Lithuanian dialects are only preserved as cultural heritage today and therefore keep a certain prestige. In order to answer these questions, both a qualitative and quantitative approach was needed. I therefore designed a questionnaire, which was completed by 285 students of the University of Vilnius, but also included interviews with language experts in my study.

More than 90% of the questioned students declared to be Lithuanian and to speak Lithuanian as their mother tongue. Only around 50% of all informants indicated to speak a dialect. Asked about their impression of the dialect's prestige, almost 70% answered that the traditional Lithuanian dialects have a low prestige. More than 90% of the questioned dialect speakers understand dialect as a part of their identity in spite of the dialect being a low prestige variety, as discussed before. The traditional Lithuanian culture is strongly connected with some dialects and it is therefore easy to understand why dialects are understood as a part of Lithuanians' cultural heritage. To sum up, the present study may indeed make clear that the traditional Lithuanian dialects have a rather low prestige, but it seems as if they are no longer treated as an everyday language, but more as an important and well preserved part of the very rich Lithuanian tradition and culture.

References

- Preston, Dennis (1999). *Introduction*. In: Dennis Preston (Hrsg.).
Handbook of Perceptual Dialectology, Vol. 1. Amsterdam:
John Benjamin Publishing Company.
Schneider, Christa (2013). *Die litauischen Dialekte: Dialect Death
durch Low Prestige, Identitätsmerkmal der Litauer oder nur noch Kulturgut?* Bern: Unpublished master thesis.
Zinkevičius, Z. (1994). *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

FLORIAN SOMMER

Universität Zürich
florian.sommer2@uzh.ch

Lietuviškosios G. Wenkerio anketos (XIX a.) – jų lingvistiniai bruožai ir reikšmė dialektologijai

Die litauischen Wenkerbögen – sprachliche Merkmale und dialektologische Bedeutung

Im Forschungszentrum Deutscher Sprachatlas in Marburg befinden sich 59 dialektologische Fragebögen mit litauischem Material, das in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts erhoben wurde (siehe J. Fleischer und F. Sommer, Litauische Materialien im Archiv des Forschungszentrums Deutscher Sprachatlas Marburg, in: Archivum Lithuanicum 14 [2012], 417–436). Diese Bögen bieten die sogenannten „Wenkerausätze“ (siehe <http://www.regionalsprache.de/wenkerbogen.aspx#WS40>) in litauischer Übersetzung, sowie Informationen zu Sprachverhältnissen in den einzelnen Ortspunkten und weitere (sozio-)linguistisch verwertbare Angaben. Die Bedeutung der litauischen Materialien im Deutschen Sprachatlas liegt nicht nur in ihrem Alter und der Tatsache, dass sie, insofern sie dialektale Merkmale abbilden, wichtige Zeugnisse für ein Mundartengebiet darstellen, das seit nach dem zweiten Weltkrieg teils verschwunden, teils allumfassend restrukturiert worden ist. Von grosser Wichtigkeit ist auch die Art der Erhebungsmethode, die innerhalb der litauischen Dialektologie einzigartig ist.

Im vorliegenden Beitrag sollen, ausgehend von einer exhaustiven Analyse des Materials, die linguistischen Profile der einzelnen Bögen herausgearbeitet und deren sprachliche Merkmale gegeneinander abgeglichen werden, wobei der Schwerpunkt auf morphosyntaktischen Fragestellungen liegen wird.

Durch ihre strukturelle Anlage eignen sich die Wenkerbögen optimal für solche komparatistischen Ansätze, da sie als Paralleltexte direkte Vergleichbarkeit gewährleisten und Differenzen messbar werden. Auf diese Weise wird sich auch ein feinmaschiges kartographisches Netz der litauischen Sprachlandschaft in Preußisch-Litauen zeichnen lassen, dass gleichzeitig auch das historische Bild dieser dialektalen Gebiete schärfer hervortreten lassen wird.

Der Beitrag versteht sich somit zum einen als empirisch-deskriptive Studie eines bestimmten historischen dialektalen Sprachraums, zum anderen aber – darauf aufbauend – als methodologischen Beitrag zur Problematik historischer Daten im Sinne einer sprachdynamischen Dialektologie.

ANNA STAFECKA

LU Latviešu valodas institūts
anna.stafecka@inbox.lv

Latgaliskās izloksnes 21. gadsimtā: sociolinguistisks ieskats

Latvijas austrumu daļā – Latgalē un Vidzemes ziemeļaustrumos – runātās latgaliskās izloksnes pieder pie augšzemnieku dialekta. Gandrīz 300 gadu (1629–1917) augšzemnieku dialektā teritorija ir bijusi sadalīta ar valsts robežu, jo pēc Altmarkas miera līguma 1629. gadā Latgale joprojām palika Polijas pakļautībā, bet Vidzeme nonāca zviedru un vācu ietekmē, kā rezultātā latgalisko izlokšņu attīstības procesus ietekmēja atšķirīgi ekstralinguistiskie faktori.

Veidojoties literārās vai rakstu valodas normām, norisinās integrācijas process jeb izlokšņu tuvināšanās un nivellēšanās. Vidzemes latgaliskās izloksnes pakāpeniski sāka tuvināties uz vidus dialektā pamata izveidotajai latviešu rakstu valodai, bet Latgalē 18. gadsimta vidū izveidojās sava rakstības tradīcija, balstīta uz Dienvidlatgales izloksnēm un polisko ortogrāfiju, kam bija ievērojama loma latviskās identitātes, jo sevišķi vietējās latviešu valodas saglabāšanā šajā novadā.

Pēc II pasaules kara Vidzemes latgalisko izlokšņu lietojums bija saistīts galvenokārt ar sadzīvi – to lietoja galvenokārt ģimenē, saziņā ar radiem un kaimiņiem, taču Latgalē izlokšņu lietojuma sfēra bija nedaudz plašāka – dievkalpojumi katoļu baznīcās notika galvenokārt latgaliski, retumis latgaliski notika arī vietējie kultūras pasākumi.

20.gs. beigā, bet jo īpaši 21.gs. sākumā situācija ir mainījusies, arvien pieaugot literārās valodas ietekmei, kā rezultātā izlokšņu lietojums sarūk. Vidzemes latgaliskās izloksnes, kā to rāda projekta izpildītājas Sarmītes Balodes pētījumi Kalnienā un Stāmerienā, retumis vairs runā tikai ģimenēs tālu no centra, kaut izlokšņu pēdas saglabājas pat jaunākās paaudzes runā (ir tikai lauztā un krītošā, bet nav stieptās intonācijas, šaurā *e*, ē lietojums latviešu literārās valodas *a* un *ā* vietā, vairākas specifiskas morfoloģiskās īpatnības u.c.).

Latgalē iegūti dati no 3 dažādām izloksnēm – lauku apdzīvotās vietas Nautrēniem, kur ir viendabīgs nacionālais sastāvs (96% latviešu), Vilāniem, kur ir jaukts nacionālais sastāvs un mazpilsēta centrā, kā arī lauku teritorijai Višķiem ar jauktu nacionālo sastāvu. Visās minētajās vietās izloksnē runā, arī dievkalpojumi baznīcās pārsvarā notiek latgaliski. Vilānos ārpus mājas, kā arī ar jauno paaudzi vairumā gadījumu runā literārajā valodā ar izteiktām izloksnes īpatnībām. Višķos izloksnē izvairās runāt jaunākā, sabiedriskos pasākumos – arī vidējā paaudze. Atšķirīga situācija ir Nautrēnos, kur izloksnē runā visu paaudžu runātāji, arī kultūras pasākumi pārsvarā notiek izloksnē. Skolā fakultatīvi māca latgaliešu rakstu valodu, iespējams, tas arī veicina lokālpatriotismu. Arī apdzīvoto vietu nosaukumi oficiālajā saziņā šeit tiek lietoti vietējā formā.

Savāktais valodas materiāls tika salīdzināts ar 20.gs. otrs puses vākumiem un liek secināt, ka gan Latgales, gan Vidzemes latgaliskajās izloksnēs specifiskās valodas īpatnības zūd. It īpaši tas vērojams leksikā, retāk morfoloģijā un fonētikā. Latgalē arī vecākās un vidējās paaudzes informanti cenšas lietot adaptētus literārās valodas vārdus, taču brīvā stāstījumā parasti lieto izloksnei raksturīgos vārdus un formas.

Pētījumi rāda, ka izloksnes prestižs parasti ir saistīts ar vietējo kultūrvidi un savas identitātes apziņu, taču izloksnei raksturīgās valodas parādības arvien vairāk nivellējas.

JANINA ŠVAMBARYTĖ-VALUŽIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
 janina.valuziene@gmail.com

Savitas kalbinis reiškinys šiauliškių plete (remiantis LKA punkto Nr. 73 medžiaga)

Pranešimo tikslas – pristatyti LKA punkto Nr. 73 savitą (lokalųjį) kalbos reiškinį.

Tiriama objekta – unikalus iki šių dienų išlikęs gatvinio rėžinio tipo Dargaičių kaimas (Gruzdžių sen., Šiaulių r.).

Tiriamoji medžiaga – 2013 m. tarminiai įrašai. Apklausti 5 vyriausiosios kartos vietiniai Dargaičių kaimo respondentai: 3 moterys (R2 (1923), R3 (1947), R 5 (1953)) ir 2 vyrai (R1 (1926), R4 (1951)). Įrašai saugomi LKI Tarmių archyve.

Taikomi tarminiuų įrašų analizės, lyginamasis metodai ir kalbinės prognozės.

Vaš patarmė kalbininkų laikytą pereigine, pereinamają tame tarp vakarų ir rytų dialektų (Zinkevičius 1994: 39; Lktch 2004: 60; Vaš 2007: 25), turi tarmių sąveikos reiškinį ir jų savito vartojimo atvejų.

Dargaičių tarminiuose įrašuose tokios sąveikos reiškiniai rodo, kad jų paplitimas yra kur kas platesnis, nei iki šiol nurodoma kalbiniuose leidiniuose.

Apie emfatinės dalelytės paplitimą vaš septintame XX a. dešimtmetyje yra rašiusi Grinaveckienė (LLK, 1962: 266) ir nurodžiusi, kad pietinėje Šiaulių rajono dalyje -ai dažnai pridedama prie visų veiksmažodžių esamojo laiko kamienų. Šis reiškinys minimas ir LKG (LKG II 1971: 132). Kaip emfatinės dalelytės priaugimo prie veiksmažodžio reiškiniai variuoja atskirose vietovėse, néra plačiau tirta.

Dalelytės -ai priaugimas prie veiksmažodžio būtojo dažninio laiko aptinkamas ir Dargaičiuose, plg. *būdavai*, *eidavai*, *gaudavai*. Šiame kalbiniame punkte veiksmažodžio esamojo laiko trečiasis asmuo turi unikalią ir savitą raišką: šalia -ai dar yra pridedama ir -gi (*gė*, *gei*), sudaranti dvigubą emfatinę dalelytę -agi, -agé, -agei, pvz.: *nuomojagi* (nuomoja), *pamategi* (pamatė), *gaminagé* (gamina), *ateinagei* (ateina), *atsiimagei* (atsiima), *dirbagei* (dirba), *duodagei* (duoda), *gyvenagei* (gyvena), *ivedagei* (iveda), *smirdžagei* (smirdij), *šutinagei* (šutina), *turagei* (turi), *važiuojagei* (važiuoja), *vežagei* (veža).

Šis lokalusis kalbinis reiškinys yra nykstantis, nes vietinių gyventojų kalboje jau ir dabar pastebimas trumpujų formų *ein*, *neš*, *vež* vartojimas.

Tokio kalbinio reiškinio, gyvuojančio daugiau nei 90 metų, priežastys yra plačiau ir nuosekliau tirtinos, nes jos gali būti susijusios ir su kalbos ritmo dalykais, ir su kalbančiojo stiliaus dalykais, ir su ideolektu, ir su fonetine veiksmažodžio vartojimo sakinyje aplinka.

Išsilaikyti reiškiniu iki XXI a. įtakos galėjo turėti ir kaimo neišskirstymas vienkiemiais.

Literatūra

Grinaveckienė, Elena „Kai kurios lietuvių kalbos tarmių ypatybės (iš 1961 metų dialektologinių ekspedicijų)“ – *Lietuvių kalbotyros klausimai*, t. 5, 1962, 264–269.

LKG – *Lietuvių kalbos gramatika*, t. 2. Vyr. red. K. Ulvydas. Vilnius: Mintis, 1971.

Lktch – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Mokslinė redaktorė Laima Grumadienė. Vilnius: LKI, 2004.

Vaš – *Vakarų aukštaičiai šiauliškiai*. Mokomoji knyga. Sudarė Rūta Kazlauskaitė, Lionė Lapinskienė, Rima Bacevičiūtė, Vilnius: LKI, 2007.

Zinkevičius, Zigmantas. *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.

DIANA VAITMONIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
diana.vaitmoniene@gmail.com

Geolingvistinis Raseinių kalbos bendruomenės kompetencijos tyrimas

Dėl XX a. vyvavusios struktūralizmo mokyklos sąlygos tarpdiscipliniškosioms tarmėtyros kryptims Lietuvoje nebuvvo palankios, tačiau intensyvi politinės, socialinės, kultūrinės, demografinės padėties kaita koreguoja kalbą, ir tai skatina tyrėjus ieškoti naujų būdų kalbos variantų nagrinėjimui. Tyrimams tampa svarbūs ekstralinguistiniai veiksniai. Kintanti kalba XXI a. tiriama naujais – sociolingvistiniu, geolingvistiniu – požiūriais ir metodais.

Įvertinti priežastis, kaip ir kodėl kinta komunikacinis poreikius tenkinantis veiksny - kalba ir jos atmainos, kas lemia kalbinį elgesį, gali paaiškinti pačių kalbėtojų vertinimai. Jie apima pasamonėje susiformavusius kalbinį variantų vaizdinius, tarmiškai ir bendrine kalba kalbančio žmogaus stereotipus.

Tokie tyrimai leidžia iš paprastojo kalbos bendruomenės nario požiūrio konceptualuoti tarmių ir bendrinės kalbos vertę ir vietą kalbiniame kontinuume.

Pranešime analizuojama ir pateikiama raseiniškių kalbinė nuovoka, t. y. mentaliniai tarmių ir bendrinės kalbos žemėlapiai, tarmių vertinimai ir vaizdiniai, taip pat nuostatos ir stereotipiniai tarmiškai ir bendrine kalba kalbančio žmogaus vertinimai. Didžiajai daliai respondentų būdingos teorinės žinios apie tarmes, tačiau geografinis ir geolingvistinis išprusimas yra gana ribotas.

Bendrinę kalbą raseiniškiai dažniausiai sieja su vidurio Lietuvos teritorija, didžiaisiais Lietuvos miestais, etniniu Suvalkijos regionu ir artimiausiais rajonais.

Tarmiškai kalbančio žmogaus vaizdinys – gerbiantis papročius, tradicijas, patriotiškas, o bendrinės kalbos vartotojas – išsilavinęs, inteligenčias, kultūringas miestietis, kalbantis taisyklinga viešaja kalba.

DAIRA VĒVERE

LU Latviešu valodas institūts
 daira.vevere@gmail.com

Par dažām noturīgām tāmnieku izlokšņu pazīmēm: sociolingvistisks aspekts

Laikā, kad izloksnes strauji mainās un pat zūd, nozīmīgs kļūst to skatījums sociolingvistiskā aspektā. Novadu runas īpatnības aprakstot, uzmanība pievēršama ekstralinguistiskiem faktoriem, kā, informanta profesijai, dzīvesvietas stabilitātei, valodu un izlokšņu saskares intensitātei noteiktā apvidū, literārās valodas iespējamai ietekmei. To noskaidrošana palīdz saprast un raksturot izlokšņu īpatnību noturīgumu vai svārstības.

Referātā analizēts LU Latviešu valodas institūta projekta *Latviešu valodas dialekti 21. gadsimtā: sociolingvistisks aspekts* realizācijā (2013.–2014. g.) iegūtais lībiskā dialekta dažādu paaudžu informantu runas materiāls, kas ierakstīts Popes, Ugāles un Ventas izloksnē. Tieka vērtētas atsevišķas tipiskākās tāmnieku izlokšņu fonētiskās un morfoloģiskās parādības, salīdzinot tās ar avotu ziņām, autores agrākiem fiksējumiem dziļo tāmnieku izlokšņu areālā. Popē ir ierakstītas 4 informantes – vecākā dzimus 1919. gadā, divas jaunākās – 1944. gadā. Ugālē intervēti 8 informanti – 3 vīrieši un 5 sievietes – vecākie dzimuši 1923. gadā, jaunākā – 1967. gadā. *Ventas izloksnē ierakstīti 3 informanti* – 1992. un 1985. gadā dzimuši jaunieši un 1971. gadā dzimusie sieviete. Ierakstu kopējais ilgums ir ap 16 stundām. Informantu profesijas un nodarbošanās jomas ir: studente, skolotājas, bibliotekāre, administratīvie darbinieki, zemnieki, pensionāri (būvnieks, medicīnas darbiniece, laukstrādnieki, lopkopji). Aprakstot izloksnes parādības, būtisks ir ne tikai runātāju vecums un nodarbošanās, bet arī iespējamais literārās valodas iespaids. Aptaujas jautājumi ir saistīti ar informanta ģimenes valodu, izglītību, nodarbošanos, valodu publiskajā telpā, individuālā attieksmi pret savu izloksni un tās runātājiem. Bez atbildēm uz anketas jautājumiem tikusi iegūta vēl cita izloksnes vērtēšanai svarīga papildu informācija.

Pētījuma mērķis ir noskaidrot, vai dzīļajiem tāmniekiem raksturīgās īpatnības joprojām ir noturīgas un kāda ir to dinamika dažādu paaudžu un nodarbošanās jomu izlokšņu pārstāvju runā, tāpat – izdibināt cēlonus, kas to varētu ietekmēt.

Referāta autore ir novērojusi, ka izloksnēs pastāv varianti formu lietojumā, proti, cilvēks, kurš uzskata, ka runā literāri, savā valodā saglabā atsevišķas izlokšņu formas. Pat vienā teikumā var būt un nebūt ūsie patskaņi gala zilbēs: *Juôt nuôpiêtpas liêtas us skatuvēs; trîs, četr gadus*; līdzīgi ir ar garo patskaņu saīsināšanu: *kâ runa igdiênâ; piêduômâ, kâ tu runa*. Paretam sastopams tāmniekiem raksturīgais *e*, *ę* lietojums citu patskaņu vai divskāņu vietā atvasināto verbu formās: *es duõmę, striþę â (< striþuo ārā)*; lokatīvā: *skuõlę, valuôde*; arī citkārt: *citâdâk* un *citâdek*. Viena cilvēka runā mijas tāmniekiem raksturīgā 3. pers. verba forma (*es*) *duõmâ* ar 1. pers. (*es*) *duõmaj*; 3. pers. pronomens *viñš* mijas ar tāmniekiem raksturīgo *viš* vai Vidzemes lībiskajās izloksnēs tipisko *viñč*; mūsdienās arvien biežāk tiek šķirtas dzimtes, kas dzīļajiem tāmniekiem pamatā nav raksturīgs – par sievieti saka *vîñ* // *vîñ*, nevis *viš*. Nereti piederības pronomena vietā lieto datīvu: *mañ omañm; mañ brãlênc*; akuzatīva vietā – genitīvu: *ař Laûrs; ař pasniêdzêjas*. Paretam sastopams senais dsk. datīvs ar *-im*: *studeñtiñ*. Iespējams, ka brīvākā gaisotnē, piemēram, ģimenē, izlokšņu parādības ir dzīvākas; ierakstot intervijas diktofonā, saziņa tomēr nav pilnīgi brīva. Zināmi secinājumi par tendencēm un aktīvākajiem procesiem mūsdienu izloksnēs rodas gan no anketu materiāla, gan no kopējā saziņas konteksta.

**Baltų vardyno tyrimai
Europos onomastikos kontekste**

**Baltu īpašvārdu pētījumi
Eiropas onomastikas kontekstā**

**Research on Baltic proper names
in the context of European onomastics**

DIEGO ARDOINO

University of Pisa
dardoino@hotmail.com

The Bavarian Geographer and the Old Prussians

It is a widespread opinion in literature that the ethnonym “Prussians” is first encountered as the form *Bruzi* in a short manuscript written in Latin discovered in the late XVIII century (*codex Clm 560*) and conserved in the Bavarian State Library (*Bayerischen Staatsbibliothek München*).

The manuscript is known as the *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii* and consists of a list of 58 tribes located in Central and Eastern Europe. His unknown author by the end of the XVIII century was referred to as *Géographe de Bavière*.

The *codex* is traditionally dated back to the IX century, nevertheless an accurate codicological and palaeographical study of the original text and his context shows that the *Descriptio civitatum* is actually a “trace” and it has been inserted in the manuscript undoubtedly at a *later* date.

Moreover a thorough philological examination of the latin text points out that it is by no means certain that the ethnonym “Bruzi” refers to the Old Prussians.

LAIMUTE BALODE

LU Latviešu valodas institūts
Latvijas Universitāte
Helsinki Universitāte
laimute.balode@helsinki.fi

Latvijas pilsētu nosaukumi (apkopojuma mēginājums)

Mūsdien Latvijā ir 76 pilsētas – gan ap 800 gadus vecas (pilsētiesības piešķirtas Rīgai 1225. g., Valmierai un Cēsim – 1323. g.), gan dažus gadu desmitus vecas (Salaspils – pilsētiesības kopš 1993. g., Lievārde – kopš 1992. g.). Arī to nosaukumi ir dažāda vecuma, nereti vairākkārt mainīti, piemēram: *Dūnaburg* – *Борисоглебск* – *Двинск* – *Daugavpils*. Šis ir mēginājums apkopot pilsētvārdus gan no cilmes, gan pirmatnējās semantikas, gan derivācijas viedokļa.

Tikai samērā jaunu nosaukumu cilme jautājumus nerada (*Jūrmala*, *Saulkrasti*, *Pļaviņas*), turpretī seno nosaukumu cilme vienmēr ir lielākā vai mazākā mērā hipotētiska, kad ir iespējami vairāki cilmes skaidrojumi (*Rīga*, *Jelgava*, *Kuldīga*, *Lievārde* u.c.).

Vairums mūsdien Latvijas pilsētu nosaukumu varētu tikt uzskatīti par latviskas/baltiskas vai, neprecizējot, indoeiropiskas cilmes vārdiem, piemēram: *Aknīste*, *Alūksne*, *Baldone*, *Dobele*.

Daži pilsētvārdi, lielākoties Latvijas dienviduālā, varētu būtu uzskatāmi par lietuviešu cilmes vārdiem: *Auce* (?), *Piltene*, *Subate* (ģenētiski slāvisms, kas ienācis caur lietuviešu valodu). Vairāki nosaukumi tiek uzskatīti par kuršu cilmes vietvārdiem: *Durbe*, *Grobīna*, *Kuldīga* < *Kuldinga*, *Sabile*, *Stende*, *Talsi* (?).

Somugru cilmes vārdu starp pilsētnosaukumiem nav daudz, dažiem nosaukumiem somugriska cilme ir hipotētiska: *Ainaži*, *Limbaži*, *Vangaži* (ar formantu -aži), *Ikšķile*, *Matkule* (kompozīti, kur otrs komponents – somugru leksēma ‘ciems’), *Jelgava* (?), *Rūjiena*, *Valka* (?), *Kuldīga* (?) / pēc citas hipotēzes – kursisms/, *Viļaka* (?). Daži nosaukumi ir veidojušies no vācu cilmes antroponīniem: *Ape* < bij. muižas vārda *Hoppenhof* vai *Hopfenhof* < vācu uzv. *Hoppe*; *Brocēni* < vācu uzv. *Broce* (*Brotze*) (?); *Līvāni* < *Livenhof* vai *Lievenhof* < vācu uzv. *Lieven* vai *Liewen* (?); *Staicele* (?), *Strenči* (?). Kā iespējamo aizguvumu no zviedru valodas K. Karulis ir minējis hipotētisko *Lielvārdes* vārdu, par kura cilmi izteiktas arī citas hipotēzes. No cilmes viedokļa dažus šīs grupas toponīmus varetu dēvēt par hibrīdnosaukumiem: *Mazsalaca*, *Salacgrīva*.

Tomēr daudzu Latvijas pilsētnosaukumu izcelsme joprojām ir neskaidra: *Cēsis*, *Cesvaine*, *Ilūkste*, *Kandava*, *Krāslava*, *Sigulda* u.c.

No motivācijas viedokļa daudzu pilsētu nosaukumi ir radušies no hidronīmiem, galvenokārt upju, retāk ezeru vārdiem: *Aizkraukle*, *Balvi*, *Daugavpils*, *Ilūkste*, *Līgatne*, *Mazsalaca*, *Ogre*, *Olaine*, *Rāzna*, *Rūjiena*, *Salacgrīva*, *Sece*, *Talsi* (?), *Ventspils*, *Viesīte*, *Viļaka*. Samērā nedaudz ir personvārdu motivētu oikonīmu: *Ape*, *Brocēni* (?), *Jēkabpils*, *Līvāni*, *Pāvilosta*, *Staicele* (?), *Strenči* (?), *Valdemārpils*, *Valmiera*.

No darināšanas viedokļa Latvijas pilsētu nosaukumi galvenokārt ir vienas saknes vārdi. Salikteņu otrs komponents – nomenklatūras vārdi *-pils*, *-osta*, *-mala*, *-krasts*: *Daugavpils*, *Jēkabpils*, *Valdemārpils*, *Ventspils*, *Pāvilosta*, *Jūrmala*, *Saulkrasti*, iespējami kompozīti ir arī *Alsunga* (?), *Lievārde* (?). Visizplatītākā ir sufiksālā derivācija: trīs pilsētvārdi darināti ar izskaņu *-ava* (*Ārlava*, *Kandava*, *Kārsava*), *-āni* (*Līvāni*, *Varakļāni*, *Viļāni*), *-ene* (*Gulbene*, *Piltene*, *Smiltene*). Citas izskaņas sastopamas retāk: *-aine* (*Cesvaine*, *Olaine*), *-ona/-one* (*Madona*, *Baldone*), *-āja* (*Liepāja*), *-ēni* (*Brocēni*), *-iņas* (*Pļaviņas*), *-iena* (*Rūjiena*). No prefiksālajiem derivātiem varētu minēt vienīgi: *Aizkraukle*, *Aizpute*, *Priekule* (?).

Daudzskaitlinieku un vienskaitlinieku attiecība ir 14 pret 62. Salīdzinot ar citiem Latvijas oikonīmiem (mājvārdiem, ciemu nosaukumiem), šāds vienskaitlinieku pārvars ir savdabīgs.

Literatūra

Balode, Laimute, Bušs, Ojārs. *No Abavas līdz Zilupei. Vietvārdu cilmes īstā vārdnīca.* (kopā ar literatūru) (izdevniecībā).

PAULS BALODIS

LU Latviešu valodas institūts
pauls.balodis@gmail.com

Unikālie latviešu valodas salikteņuzvārdi

Turpinot latviešu antroponimikona pētījumus, kopumā analizēti 3800 atšķirīgu uzvārdu, kas darināti uz latviešu valodas bāzes, salīdzinot /sastatot tos ar tuvējo kaimiņtautu – igauņu, somu, lietuviešu, krievu, poļu, vācu – attiecīgas semantikas uzvārdiem (ap 10 000 uzvārdu). Starp tiem ir samērā liels skaits unikālu uzvārdu: par tādiem tiek dēvētiuzvārdi, kuru semantiskos analogus neizdevās atrast citās salīdzināmajās valodās (parasti to frekvence ir zema). Referātā galvenā uzmanība veltīta salikteņuzvārdiem, to analīzē ievērojot dalījumu pirmatnīgās jeb etimoloģiskās semantikas grupās.

Ir pieņemts uzskatīt, ka salikteņuzvārdi latviešu valodā bijuši kalkēti no vācu valodas, to rāda arī daudzi piemēri pāri: *Baltgalvis* – *Weißkopf*, *Weisshaupt*, *Apiņkalns* – *Hopfenberg(er)*. Tomēr kalkēšanas varbūtībai bieži pretī runā fakts, ka daudzi latviešu salikteņuzvārdi ir fiksēti tikai latviešu valodā – vācu valodā tādi nemaz nav reģistrēti (un arī otrādi).

Latviešu valodā ir daudz salikteņu – cilvēka ārienes motivētu uzvārdu. Vairākās valodās ir sastopami uzvārdi ar nozīmi ‘melnbārdis’, ‘baltbārdis’, ‘sarkanbārdis’, ‘sirmbārdis’, tomēr tikai latviešu valodā izdevās konstatēt šādas semantikas personvārdus: *Biezbārdis* (6) /uzvārdu biežums – pēc Staltmane 1981/, *Mežabārdis* (1), *Svinabārdis* (1) u. c. Iespējams, cilvēka acu motivēti šādi reti uzvārdi: *Ilgacis* (2), *Zaļacis* (1), Latgalē arī *Leikacs* ‘līkacis’, *Pūgacs* ‘kam acis kā pogas’. Nereti uzvārdos tiek raksturotas cilvēka ausis: *Līkausis* (1), *Stāvausis* (1), *Villausis* (1). Leksēma *galva* ir ietverta uzvārdos, kas visdrīzāk raksturo nevis cilvēka ārējo izskatu, bet gan prāta spējas vai uzvedību: *Dzelzgalva* (1), *Lāčgalvis* (1), *Grozgalvis* (1), *Pušgalvis* (1). Arī tādu unikālu uzb. kā *Platpieris* (1), *Lielmutis* (1) frekvence ir ļoti zema. Bieži uzvārdos tiek minētas *kājas*: *Lāčkājis*, *Plikkājis*, *Salmkājis*. Tikai latviešiem ir pazīstami tādi cilvēka augumu raksturojoši uzvārdi kā *Gargurnis* (6), *Vecvēderiņš* (1), *Baltpurniņš* (1). Lielākoties to pamatā ir iesaukas. Acīmredzot ar pejoratīvu semantiku saistīti tādi cilvēka dabu raksturojoši uzvārdi kā *Augstpūtis*, *Cepļarušķis* (profesija?).

Uz profesiju norāda salikteņuzvārdi *Smilšarājs*, *Griķumalējs*, *Vārtukapteinis*. Nevienam no šiem piemēriem nav analogas semantikas kompozītu sastatāmajās valodās. Daļa no šiem uzvārdiem noteikti ir radušies no oikonīmiem, resp., no mājvārdiem. Daudzos gadījumos ar attiecīgiem mājvārdiem ir saistīti arī faunas etimona uzvārdi: *Lielbriedis*, *Bišulācis*, *Mežzaķis*.

Vēl lielāks skaits unikālu salikteņuzvārdu ir starp floras semantikas personvārdiem (daži no tiem Latvijā nemaz nav tik reti): *Dārzābele* (2), *Jaunbērziņš* (8), *Krūmiņliepa* (3), *Kalnozols* (7). Vislielāko grupu veido fizioģeogrāfiskās semantikas uzvārdi (kas skaidri radušies no attiecīgiem vietvārdiem – kalnu nosaukumiem vai mājvārdiem): *Ābeļkalns* (1), *Dzintarkalns* (1). Starp uzvārdu motivētājvārdiem visai bieži sastopami dažādu konkrētu priekšmetu – apģērbu (*Jaunpoga*, *Lielcepure*), trauku (*Caurkubuls*), darbarīku (*Malkcirītis*, *Mazcirītis*) nosaukumi.

Mūsdienu latviešu valodas antroponīmiskajā sistēmā ir unikāli uzvārdi, kas darināti no īpašvārdiem – citiem personvārdiem: *Jurjānis*, *Mārtiņjēkabs*, kā arī no Latvijas vietvārdiem: *Daugavbērziņš*, *Ventaskrasts*.

Atsevišķi varētu minēt latviešu uzvārdus, kas ir hibrīdsalikteņi, resp., viens komponenti ir vācisks, otrs – latvisks: *Eizen-graudiņš*, *Siliņ-šmits*, *Maz-bušs*, *Kalna-bergs*, kas ir unikāli darinājumi, sastopami tikai latviešu antroponimikonā.

HARALD BICHLMEIER

Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg
Sächsische Akademie der Wissenschaften zu Leipzig
harald.bichlmeier@fau.de

„Alteuropäisch“ oder einzelsprachlich? Einige Problemfälle

Seit Hans Krahes Forschungen der 1940er bis 1960er Jahre wird von vielen Forschern davon ausgegangen, dass es in (Mittel-)Europa eine indogermanisch-voreinzelsprachliche Schicht von Gewässernamen gab, also einen Schicht, deren Namen sich nicht aus den bezeugten Einzelsprachen heraus erklären lässt. Diese Schicht ist zwangsläufig etwas diffus. Sie kann nur in Abgrenzung zu den Einzelsprachen und durch Unterschiede zu diesen definiert werden. Weiterhin ist unklar, ob es sich um eine (weitgehend) einheitliche Sprache oder um mehrere Sprachen handelt.

Es handelt sich um eine Schicht, die offensichtlich durch folgende Merkmale charakterisiert ist: uridg. **o* > **a*, uridg. **D^h* > **D*, Kentum-Charakter. Weiteres ist unklar.

Aus den Untersuchungen ergibt sich weiter, dass es sich bei dieser Sprachschicht nicht um den direkten Vorläufer der später dort bezeugten Sprachen Keltisch, Germanisch, Italisch handelt. Eine gewisse Nähe ergibt sich aufgrund der genannten phonologischen Merkmale zu einem archaischen Baltisch-Slawischen, das noch nicht die dort ohnehin nicht konsequent durchgeführte Satemisierung zeigt. Alternativ mag es sich bei den nichtsatemisierten Formen des Baltischen und Slawischen um Elemente aus diesem Substrat handeln, dem eben auch die „alteuropäischen“ Gewässernamen entstammen.

Grundsätzlich sollte, wie eingangs angedeutet, eine Zuordnung von Gewässernamen zur „alteuropäischen“ Schicht nur erfolgen, wenn eine einzelsprachliche Erklärung nicht möglich ist. Es zeichnen sich nun neue Möglichkeiten der Zuschreibung von einzelnen Namen und teilweise auch ganzen Gruppen von Namen ab. Diese führen dazu, dass nicht mehr notwendig alle Namen eines etymologischen Nestes derselben Sprachschicht zugeschrieben werden können: So muss man nun (was Keltologen schon längst tun) Gewässernamen wie *Isara* > *Isar*, **Isana* → ON *Isny*, *Isala* > *Isel* etc. eindeutig einer keltischen Gewässernamenschicht zuschreiben, während damit verwandtes gr. *Aisaros* > ital. *Esaro*, thrak.(?) *Istros* ‚Donau‘, lit. *Eišra*, lett. *Istra* weiterhin auch einer voreinzelsprachlichen Schicht zugehören können.

Vergleichbares gilt für Gewässernamen, die ein Element spätidg./nachuridg. **am-* enthalten, das in der Forschung entweder einer Wurzel der Bedeutung ‚gießen, begießen‘ oder der Bedeutung ‚anfassen, bedrängen‘ → ‚schwören‘ zugeordnet werden. Letztere Auffassung ist wohl zu verwerfen, da sie semantisch schwierig ist. Die zahlreichen auf einem germanischen Element **am-* aufbauenden Gewässernamen sind wohl durchweg der Wurzel der Bedeutung ‚gießen‘ zuzuordnen. Eine voreinzelsprachliche Schicht solcher Namen mag es geben, in Mitteleuropa ist sie aber nicht nachweisbar, da alle derartigen Namen keltisch oder germanisch sein können.

So zeigt sich, dass viele Zuordnungen in ihrer einstigen vermeintlichen Eindeutigkeit nicht mehr aufrecht erhalten werden können. Vielmehr wird man immer öfter feststellen müssen, dass mehrere Möglichkeiten in Frage kommen, und oft keine definitive Entscheidung möglich ist. Dass eine vorkeltische/vorgermanische/vorbaltische, aber indogermanische Sprachschicht vorhanden war, in der Gewässernamen geprägt wurden, steht außer Zweifel, sie war aber sicher nicht so umfangreich, wie in den letzten Jahrzehnten meist angenommen worden ist.

LAIMUTIS BILKIS

Lietuvių kalbos institutas
laibil@lki.lt

Dėl kai kurių liet. pavardžių kilmės

Neseniai Lietuvių kalbos institute sukurta *Lietuvių pavardžių duomenų bazė* (<http://pavardes.lki.lt>), kurios pagrindas – dvitomis *Lietuvių pavardžių žodynas*. Tarkant bazę kilo naujų minčių dėl kai kurių pavardžių kilmės, todėl jų straipsniuose pateikta papildomą pastabą (pradedamą ženklu ♦). Pastabos daugiausiai susijusios su trimis LPŽ kilmės aiškinimo atvejais.

1. LPŽ nėra jokių kilmės komentarų ar parašyta, kad kilmė neaiški. Pavyzdžiui:

SŪSTUMAS Pn 3.

- ♦ Galbūt sietina su liet. *sustūmti* (*sūstumia*, *sūstuma*), plg. *sustūmtas* ‘apie prastą, menkos išvaizdos žmogų’ Ėr.

ŠEŘPLIS Pšl.

- ♦ Gali būti priesagos *-lis* vedinys iš liet. *šeřpti* ‘darytis prie nagų šerpetoms; darytis ant kūno šerpetoms, skirsti odai, gleivinei; brigzti, drirksti’ Pš.

UKTVERIS (t. *Ūktveris*) End 3, Vvr 7 (10) – žr. *Ūktveris*.

ŪKTVERIS Kl 3. Plg. *Uktveris* (žr.). Kilmė neaiški.

- ♦ Iš liet. (žem.) *ūktveris* ‘ūkio pagrindinis darbininkas; ūkio prižiūrėtojas, prievaldas; geras, pavyzdingas ūkininkas; šeimininkas’.

2. LPŽ siejama su kitų kalbų avd. Pavyzdžiui:

SUŁČIUS Vrn (at.). Plg. (?) *śułcius* (žr.).

- ♦ Veikiau iš liet. *sułcius* ‘kas pernelyg taupus, šykštus’.

TÌKNIUS Grz 5, Jnš 3, Kn 2, Krš, Pp, Pš (žm. vad. *Tiknis*) (13). Kilmė ne visai aiški. Plg. brus. *Tuxno* : *Tuxon* (M. Бирыла, 1966, c. 161), lenk. *Tychno* (SSNO V 500).

- ♦ Greičiausiai iš liet. *tiknius* ‘kas iš kitų vis tykoja, šykštuolis, gobšuolis’ Brž, Ppl. Z. Zinkevičiaus (2008, 422) laikomas dariniu iš rytų slavų *Tichonas*.

TÌLINGA Gdr, Mlt 4; TILÌNGA Tj (at.); TILINGA Trak 2 (of. *Tilingo*, *Tylingo*), V (of. *Tylingo*) (9). Kilmė ne visai aiški. Greičiausiai germaniška pvd., plg. vok. *Tilling(er)* (J. Brechenmacher, 1960, p. 315), *Tiling* (M. Gottschald, 1954, p. 232).

- ♦ Labiau tikėtina, kad yra lietuviškos kilmės, kilusi iš liet. *tilingúoti* ‘linguoji’ Gdr. Z. Zinkevičiaus (2008, 108, 149, 252) laikomas dvikamieniu.

TRÌZINAS Plv. Plg. rus. *Тризина* (fem.) (CAMC IV 414).

- ♦ Gali būti susijusi su liet. *tržius* ‘kas viduriuoja; kuris karštakošis, nepastovus, nerimtas’ Kdl.

UŘTAS Ant. Plg. (?) vok. *Ort*, *Ordt*, *Orth*, *Ohrt* (M. Gottschald, 1954, p. 456).

- ♦ Ryšys su vok. avd. labai abejotinas dėl žodžių pradžios fonetinio skirtumo. Greičiausiai sietinas su liet. (slavizmu?) *ùrtais* ‘greitai, sparčiai, galvotrūkčiais, strimagalviais’ Ds, Ktk, Sb, *ùrtom* ‘greitai, sparčiai’ Ut, *urtùs* ‘smarkus, guvus, energingas’.

ÙŠPURAS Žml. Plg. *Ùšparas* (žr.).

- ♦ Gali būti iš *Ùžpuras, kuris semantinis vertinys (hibridas) iš lat. avd. *Aizpurs* (LAG 209, 280), plg. lat. *aizpur(v)e* ‘užpelkis’ (LVV I 45). Z. Zinkevičiaus (2008, 255) laikomas dvikamieniu.

3. LPŽ siejama su liet. bendriniais žodžiais. Pavyzdžiui:

ŠVĒŽAS Akm 9, Krp, Stč (11). Greičiausiai iš *švāžas* (žr.).

- ◆ Veikiau iš liet. (žem.) *švēžti* (*švēža*, *švēžia*) ‘darytis nešvariam, skresti; darytis netvarkingam, apsileidusiam’.

TRAPSÀ Ign. Galbūt iš *Trapša* (žr.).

- ◆ Greičiau tarminė forma iš *Trepsà, kuri iš liet. *trepsà* ‘kas daug trepsi vietoje, nieko greitai nepadaro, létadarbis’ MI.

TÙMPA Grl 3, Kn 3, Pgg, Vv (8). Kilmė ne visai aiški. Galbūt *tump-* yra iš *tamp-*, tuomet plg. *Tampáuskas* (žr.).

- ◆ Greičiausiai iš liet. *tuñpinti*, *tùmpinti* ‘eiti dideliais žingsniais, žirglioti’ Jrb, *tùmpa* ‘kas tingiai, nerangiai vaikščioja, žirgla’ Jrb, Lkš.

VERŠEKÝS Ign, Švnč, Švnčl (3). Galbūt iš liet. *veršiakýs* ‘gruzdas’ (DLKŽ).

- ◆ Gali būti kilusios iš liet. *veršiäkis*, *veršiakýs* ‘kas didelėmis išverstomis akimis’ Vžns, Ds.

Nauji pavardžių tyrimai skatina toliau plėsti duomenų bazėje esančių pavardžių kilmės aprašus.

GRASILDA BLAŽIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
grasilda.blaziene@lki.lt

Prūsiškų toponimų darybos aspektai

Tiksliai nėra žinoma, kada radosi prūsiški onimai apskritai, yra tik žinoma, kada jie buvo svetimų rankų užrašyti, todėl tais užrašymais ir tegalima remtis.

Nagrinėjant prūsiškų toponimų darybą reikėtų prisiminti garsiojo vokiečių filologo ir lingvisto Jakobo Grimmo žodžius, pasakytus 1826 metais ir susietus su vokiškų tikrinių vardų daryba: Vélesnio laikotarpio kalbos kryptis yra akivaizdi: atsisakyti vedinių ir juos pakeisti dūriniais (vok. Es ist unverkennbare Richtung der späteren Sprache, die Ableitungen aufzugeben und durch die Kompositionen zu ersetzen.).

Sufiksacija yra vienas iš pačių archajiskiausių ir lietuvių toponimų atsiradimo būdų (Bilkis 2008: 31, plg. Vanagas 1970: 278–279). Vytautas Mažiulis (2004: 25) sufiksaciją yra įvardijęs kaip seną įvairių epochų apeliatyvų darybos tipą, aptardamas prūsiškų bendrinių žodžių darybą. Tą patį, nagrinėdamas germaniškus toponimus, ne kartą yra pabrėžęs ir garsus vokiečių onomastas Jürgenės Udophas.

Pranešime kaip prūsiško darybos modelio pavyzdys bus apžvelgti XIII amžiaus Sembos toponimai. Jų įvairiuose istorijos šaltiniuose užfiksuota per 80. Daugiausia randama 1258 metų dokumente, kuriuo Semba ir Aistmarių nerija padalijama į tris dalis. Sembos vyskupas Heinrichas pasirenka tą dalį, kurioje yra Kvedenava (1258 *Quednow, Quedemnowe, Kvēden-en-*, vok. *Quednau*). Dokumente užfiksuota per 40 Sembos toponimų, visi priesaginiai vediniai, išskyrius *Kaymelabegowe* (SUB 28), vėliau *Labiau, Labguva*. Pridedant prie pr. vv. *Labegowe, Labegowe moter* apeliatyvą pr. *caymis* ‘kaimas’, veikiausiai norėta apibūdinti vietovės statusą. Beje, nekyla jokių abejonių, kad šiame dokumente užfiksuoti galbūt pr. apeliatyvai *moter, polca* ir neabejotinai pr. *caymis*. Priesaginių vedinių darybos pagrindas yra asmenvardžiai, pvz.: 1261 *Gierstenis* (PUB I, 2 125), pr. *Girst-ein-īs, sietinas su pr. avd. *Girste*; apeliatyvai 1258 *Leydene* (SUB 27), pr. **Leid-en-* iš pr. *laydis* ‘molis’. XIII amžiuje užfiksuoti 3 sudurtiniai oikonimai. Tai 1258 *Windekaymen* (Gerullis 1922: 202), kurio pirmasis sandas nėra aiškus, o antrasis sietinas su jau minėtu pr. *caymis*; 1261 *Sausilas, Sansilas* (PUB I, 2 212), pr. *Saus-silas, kurio pirmasis dėmuo sietinas su pr. *sausā ‘sausas’, o antrasis su pr. *sylo* ‘šilas’; 1291 *de Autekaym* (OF 103 90v), pr. **Aucta-kaim-* sietinas su pr. **aukta-* aukštas ir pr. *caymis*. 1383 metais gyvenvietė pradedama vadinti kitu pr. vardu *Wissekawten* (SUB 243) iki 1423 metų pramašiui su *Autecaym* (OF 103 86r)

Vokiečių onomastikos pirmeivis Ernsts Förstemannas 1863 metais buvo pabrėžęs, kad lietuvių kalba (omenyje buvo turima veikiausiai ir prūsų kalba) genealogiškai artimiausia germanų kalboms. Darytina išvada, kad abiejų kalbų seniausiu toponimų darybos modeliai yra panašūs ir prie dūrinii ar sudėtinii toponimų buvo prieita kur kas vėliau.

Taigi, sukaupus tikrai gausią empirinę medžiagą, atsižvelgiant į krašto istorijos, archeologijos, geografijos ir žemės našumo faktus, galima imtis ir kitų pr. toponimikos tyrimų aspektų, pirmiausia darybos, nes šie tyrimai dar nėra iš esmės aptarti ir apibendrinti.

ŽANNA BORMANE

Baltijas Starptautiskā akadēmija
zanna_bormane@yahoo.de

Rīga kā Eiropas kultūras galvaspilsēta latviešu un vācu preses īpašvārdos: sastatāmais aspekts

2014. gadā Rīga kļuvusi par Eiropas kultūras galvaspilsētu. Par daudzveidīgajiem kultūras pasākumiem *Rīga 2014* ietvaros daudz ziņojusi gan Latvijas prese, gan ārzemju mediji. Informējot par notikumiem un pasākumiem, attiecīgajos rakstos tika izmantoti dažādi īpašvārdi. Referātā tiek aplūkots, kādus Rīgas kā Eiropas kultūras galvaspilsētas tēlus veidoja īpašvārdi latviešu un vācu medijos, kas tajos ir kopīgs un īpatnējs. Valodnieku starpā nav vienota uzskata par to, vai īpašvārdiem ir leksiskā nozīme. Taču var apgalvot, ka īpašvārdā iekļauti 3 informācijas tipi: valodas informācija, runas informācija un enciklopēdiskā informācija. Īpašvārda semantikas vispastāvīgākā daļa ir valodas informācija (fonētiskās un gramatiskās īpašvārda īpašības, īpašvārda iekšējā forma, etimoloģiskā nozīme un piederība noteiktai valodai). Runas informācija realizē īpašvārda saistību ar objektu un parāda runātāja attieksmi pret objektu. Enciklopēdiskā informācija ir zināšanu kopums par objektu, kas ir pieejams katram valodas kolektīva loceklīm. Pēdējie divi informācijas tipi saistās ar tā sauktajām fona zināšanām (*background knowledge*), kas piemīt noteiktā valodas kolektīva pārstāvjiem. Līdz ar to īpašvārdi akumulē nacionālo specifiku un ir aktuāli sastatāmajos pētījumos kā lingvistiskās pasaules ainas atspoguļojums.

OJĀRS BUŠS

LU Latviešu valodas institūts
ojaars@lycos.com

Dažu Latvijas pilsētu nosaukumu etimoloģijas meklējumi (Lielvārde, Skrunda, Seda)

Lielvārde. Nosaukuma variants *Leneward* pirmoreiz minēts jau 1201. g., tas atbilst vēl 20. gs. lietotajam vāciskajam *Lennewarden*. Jānis Endzelīns formulējis hipotēzi, ka, ja -r- te būtu iesprausts (leksēmas *vārds* ietekmē), otrs komponents varētu būt saistāms ar apvidvārdu *vāda* 'ūdens, kas plūdu laikā izgājis no krastiem', salīdzinājumā min arī Lietuvas lauka nosaukumu *Lielavardē*, par kuru gan diemžēl nedod nekādu konkrētāku informāciju. Ticams tomēr, ka vietvārda *Lielvārde* pirmā komponenta forma *Liel-* skaidrojama ar tautas etimoloģiju. Konstantīns Karulis piedāvā vairākus Latvijas vietvārdus, tostarp *Lielvārde*, resp., *Leneward*, saistīt cilmes ziņā ar skandināvu valodām. Šā vietvārda pamatā, viņaprāt, varētu būt senskandināvu *lenda* 'piestāties pie krasta' un *varða* 'sardzes vai novērošanas tornis'; tātad salikteņa nozīme varējusi būt 'sardzes vai novērošanas tornis piestāšanās vietā, atbalsta punktā'. Jāatzīst, neviens no līdzšinējiem cilmes skaidrojumiem nešķiet īpaši pārliecinošs. Varbūt *Leneward* pirmajā komponentā var saskatīt apvidvārdu *lēne* 'krasta zālājs, zem kura zeme ir izskalota' (šis vārds zināms no Zaubes, kas nav nemaz tik tālu no Lielvārdes) vai *lēnains* 'purvains, staigns'.

Skrunda. Pilsētas nosaukums (*Scrunden*) zināms jau no 1253. g. dokumenta un ir gandrīz acīmredzami kursisks. Endzelīns sastata šo vietvārdu ar senprūšu *scrundos* 'dzirkles'. Valentīns Kiparskis gan šķietami pamatoši norāda, ka minētais sastatījums nav īsti pārliecinošs no semasioloģiskā viedokļa; V. Kiparskis arī domā, ka vietvārds *Skrunda* varētu būt cilmes ziņā lietuvisks, salīdzinot to ar kirilicā pierakstīto Lietuvas 16. gs. vietvārdu *Скрундаины*. Vītauts Mažulis uzskata, ka prūšu *scrundos* sākotnējā nozīme bijusi 'tas, kas griež un tml. [arī: šķir]'. Tātad ar senprūšu *scrundos* etimoloģiski radniecīgs, saskaņā ar Mažuļa hipotēzi, ir arī latviešu darbības vārds *šķirt*, un ar jēdzienu 'šķirt; šķīruma' vietvārda sākotnējā nozīme patiešām varētu būt saistīta. Savukārt nelīela varbūtība jāatstāj tomēr iespējai, ka asociācijas ar dzirkļu formu varētu būt radījis Ventas diezgan asais līkums pie Skrundas.

Seda. 8 km uz ziemeļiem no šīs apdzīvotās vietas tek *Sedas upe*, kuras vārdā nosaukta pilsēta. šīs Ziemeļvidzemes upes nosaukumu Kazimiers Būga sastatījis ar Žemaitijas ezera vārdu *Sedā* un izteicis domu, ka upes nosaukums varētu būt kuršu ieceļotāju atnests; Endzelīns attkārto šo sastatījumu, gan pievienojot tam jautājumzīmi. Tomēr samērā lielas upes nosaukuma kursiska cilme šajā areālā nešķiet visai ticama. Šī nosaukuma sakarā gan uzmanību piesaista igauņu valodas darbības vārds *sädelema* 'dzirkstīt, vizmot'. Ūdens virsma mēdz saulē gan vizmot, gan dzirkstīt, un priekšstats par to var atspoguļoties arī upes nosaukumā, kā to liecina kādas citas Ziemeļvidzemes upes nosaukums *Vizla*. Savukārt iespējams, bet mazāk ticams etimoloģisks sakars ar igauņu valodas vārdu *sädin* 'čivināšana'.

JANA BUTĀNE-ZARJUTA

Daugavpils Universitāte
jana.butane@inbox.lv

Jauniešu komunikatīvā antroponīmija: Daugavpils piemērs

1. Lingvistiskais materiāls paredz priekšvārdu un uzvārdu, tēvvārdu, iesauku un personvārdu pārveidojumu izvērstu analīzi Daugavpils jauniešu komunikācijā. Daugavpilī nav iespējams nosķirt latviešu un krievu vidi, pilsēta ir piesātināta ar nacionālo un kulturālo daudzveidību (pēc Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes datiem, Daugavpils iedzīvotāju nacionālais sastāvs 2013. gadā bija: latvieši 17,9 %, krievi 51,4 %, baltkrievi 7,5 %, ukraiņi 2,1 %, poli 14,2 %, pārējie 6,9 %).
2. Respondenti tika izvēlēti latviešu valodas un kultūras orientētajās mācību iestādēs – Daugavpils Valsts ģimnāzijā, Daugavpils Universitātē. Krievu valodas un kultūras pārstāvētā jauniešu auditorija izvēlēta Daugavpils Raiņa 6. vidusskolā, Daugavpils 15. vidusskolā, Daugavpils Universitātē. Papildu lingvistiskais materiāls tika iegūts sociālajos portālos draugiem.lv, odnoklassniki.ru u. c., kā arī darba autorei piedaloties līdzdalīgā novērojumā.
3. Priekšvārdu kā uzrunas lietojumu jaunieši izvēlas gan formālās, gan neformālās komunikatīvajās situācijās. Lai arī personvārds tiek lietots oficiālā, nepārveidotā formā, tas var ietvert subjektīvu attieksmi pret uzrunājamo personu.
4. Uzvārdu kā uzrunas līdzekli jaunieši izvēlas ar humoristisku konotāciju ikdienas komunikācijā, piešķirot nosacītu oficiālumu, vai arī tieši pretēji – uzvārds kā nominācijas veids lietots galvenokārt formālā komunikācijā, turklāt nereti ar pejoratīvu nozīmi.
5. Krievu valodā ir tradicionāla trīskomponentu oficiālā nominācija – priekšvārds, tēvvārds un uzvārds. Nomināciju pēc tēvvārda jaunieši lieto divējādi: formālās situācijās, piemēram, uzrunājot mācībspēkus un pieaugušos, ko nosaka uzrunas etikete, un, otrkārt, tuvinieku, draugu lokā. Otrajā grupā tēvvārds tiek lietots galvenokārt jokojot, piešķirot šim antroponīma veidam ikdienas situācijā pozitīvu, humoristisku nokrāsu.
6. Personvārdu pārveidojumu lietojums norāda uz dažādu derivācijas formantu produktivitāti un aktualitāti jauniešu valodas jaunradē, konkrētu morfoloģisku līdzekļu un to modeļu izmantojumu, paužot subjektīvu attieksmi pret uzrunas adresātu un komunikācijas situāciju kopumā.
7. Otra plašāko komunikatīvo neoficiālo antroponīmijas grupu veido jauniešu iesaukas. Iesaukas no oficiālās nominācijas atšķiras ar paaugstinātu ekspresiju un emocionalitāti, motivāciju un iekšēju asociāciju.
8. Pētījumi jauniešu komunikatīvajā antroponīmikā ļauj iezīmēt zīmīgu jauniešu valodas portretu un komunikācijas specifiku un veikt izvērstus secinājumus par antroponīma lomu ikdienas sazinā.

ZANE CEKULA

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra
Rēzeknes Augstskola
zaneic@inbox.lv

Dabas objektu nosaukumu standartizācija Latvijā un problēmsituācijas pamatnosaukumu izvēlē

Pirms 45 gadiem aizsākās ģeogrāfu darbs vietvārdu jomā. 1994. gadā Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas fakultātes Reģionālās ģeogrāfijas un toponīmikas zinātniskās laboratorijas zinātnieki tika uzaicināti piedalīties Latvijas Republikas Satelītkartes M 1:50 000 vietvārdu slāņa sagatavošanā kartogrāfijas vajadzībām. Valsts zemes dienesta Nacionālajā Mērniecības centrā pie Kartogrāfijas daļas tika izveidota Toponīmikas nodaļa.

2012. gadā stājās spēkā Ministru kabineta noteikumi Nr. 50 "Vietvārdu informācijas noteikumi". Saskaņā ar šo noteikumu 5. punktu par oficiāliem vietvārdiem un oficiāliem paralēlnosaukumiem jāizvēlas tādus ģeogrāfisko objektu nosaukumus, kuri iekļaujas latviskajā kultūrvidē, sekmē tās vērtību saglabāšanu un attīstību, kā arī atbilst latviešu valodas un Latvijas vēstures tradīcijām. Turklāt "Vietvārdu informācijas noteikumu" 6. punkts nosaka, ka, veidojot oficiālos nosaukumus un paralēlnosaukumus, saglabājamas attiecīgajam kultūrvēsturiskajam novadam raksturīgās vietējās vietvārdu formas, ja tās ir reāli sastopamas un nav pretrunā ar mūsdienu latviešu valodas normām. "Vietvārdu informācijas noteikumu" 37. punktā ir minēti galvenie principi, kuri jāievēro, piešķirot vai precizējot nosaukumu noteiktam ģeogrāfiskajam objektam. Priekšroka dodama vietvārdam, kas nerada pārpratumus attiecīgā ģeogrāfiskā objekta viennozīmīgā identificēšanā, attiecīgā kultūrvēsturiskā novada tradīcijām atbilstošam vietvārdam, ģeogrāfiskā objekta senākajam nosaukumam, ko vēl zina un lieto vietējie iedzīvotāji. Lai noteiktu, kura vietvārda forma ir senāka, noderīgi ir dažādi rakstu avoti un kartes.

Oficiālo nosaukumu piešķiršanu plānots veikt vairākās kārtās: sākumā tiem dabas objektiem, kuri atrodami Apvienoto operāciju kartē M 1:250 000 – apmēram 600 dabas objektu (ezeru, upju, grāvju, mežu, purvu, kalnu, zemesragu) nosaukumi, un pēc tam Topogrāfiskajā kartē M 1:50 000 esošajiem dabas objektiem (ezeru, ezeru grupu, upju, grāvju, kanālu, strautu, salu, pussalu, mežu, purvu, kalnu, plāvu, zemesragu nosaukumi).

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras (LGIA) Ķeodēzijas un kartogrāfijas departamenta Toponīmikas laboratorijā *Excel* tabulā tiek atlasīti dati no Latvijas Vietvārdu datubāzes. Sagatavotā tabula tiek iesniegta izskatīšanai Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas (LVEK) Vietvārdu apakškomisijai, kur tiek sagatavots atzinums par LGIA izvērtēto Latvijas dabas objektu nosaukumu atbilstību "Vietvārdu informācijas noteikumi" prasībām.

Tabulas ailē "LVEK Vietvārdu apakškomisijas ieteikums" norādīts ģeogrāfiskā objekta ieteicamais oficiālais nosaukums, aiz slīpsvītras – ieteicamais oficiālais paralēlnosaukums (ja attiecīnāms), piemēram, *Bolupe* [o] / *Pierdeja*, *Laidzes ezers* / *Sārcenes ezers*. Nepieciešamības gadījumā aiz ģeogrāfiskā objekta ieteicamā oficiālā nosaukuma iekavās norādīta šā vietvārda vietējā (izloksnes) forma, piemēram, *Diukšupe* (*Dyukšupe*), *Lielais Kolupa ezers* (*Lelais Kolupa azars*). Pamatojoties uz Valsts valodas centra atzinumu, LGIA tiks pieņemts lēmums par oficiālu nosaukumu piešķiršanu dabas objektiem.

Svarīgi ne tikai izvēlēties piemērotāko pamatnosaukumu, bet arī pārbaudīt katrā ģeogrāfiskā objekta atrašanās vietu, un ja nepieciešams, veikt vajadzīgos labojumus. Problemas rada tas, ka dažādos avotos mēdz būt atšķirīga informācija.

Latvijā ir daudz pagastu, kur vietvārdos izloksnes īpatnības ir labi saglabājušās. Tāpēc nereti nomenklatūras vārdi doti vietējā (izloksnes) formā, piemēram, *purvs* / *purs* / *pūrs* / *pors* [uo].

Pamatnosaukums turpmākai lietošanai ieteicamais ģeogrāfiskā objekta nosaukums, kas izvēlēts pēc vispusīgas esošo nosaukumu analīzes. Atsevišķos gadījumos vienam ģeogrāfiskajam objektam var būt divi pamatnosaukumi. Izvēloties pamatnosaukumu, ir svarīgi izvērtēt attiecīgā ģeogrāfiskā objekta nosaukumus dažādos rakstu avotos un kartēs, lai noskaidrotu, kurš ir vecākais nosaukuma variants, kā arī zināt pašreizējo vietvārda lietojumu.

ADRIANO CERRI

Pizos universitetas
adrianocerri@gmail.com

K. Donelaičio „Metų“ tikriniai vardai kitose kalbose: vertimų metodologijos palyginimas

Viena iš daugelio Kristijono Donelaičio *Metų* leksikos ypatybių – tikrinių vardų gausumas ir įvairumas. Itin įdomi yra pravardžių, arba „kalbančių vardų“ grupė, kuri sudaro 28% visų poemos asmenvardžių (Gramaitė, Balickienė, 2010). Iki šiol buvo nagrinėta tikrinių vardų semantika/etimologija (Kabelka, 1964), jų sistema bei funkcija teksto sandaroje (Eckert, 1993). Taip pat buvo renkami ir analizuojami Tolminkiemio bažnyčios krikšto metrikų ir mirimo metrikų knygose Donelaičio užrašyti onimai (Blažienė, 2014; Schiller, 2014). Tačiau dar mažai tyrinėta tema yra *Metų* tikriniai vardai vertimuose į kitas kalbas. Bene vienintelį darbą ta tema parašė Raineris Eckertas (1985), atkreipęs dėmesį tik į *Metų* vertimus į vokiečių kalbą.

Šiame pranešime norėčiau grįžti prie šios temos ir praplėsti diskusiją, remdamasis taip pat vertimais į anglų, latvių, ispanų ir italų kalbas. Įvairių vertėjų požiūris ir metodika nemažai skiriasi: vieni tekštą žiūri labiau filologiškai, kiti – kūrybiškiau. Asmenvardžius vieni vertėjai vertė į savo kalboje esančius atitikmenis, kiti išlaikė originaliuosius; vieni juos adaptavo pagal savo kalbos rašybos taisykles, o kiti – ne. Vienu ar kitu būdu visi vertėjai stengėsi perkelti ne tik denotatyvinę, bet ir konotatyvinę šių žodžių funkciją; tačiau skirtumai atsirado dėl neišsprėstos teorinės problemos: koks turėtų būti tikrinių vardų konotatyvinis turinys vertimuose?

Parodysiu, kaip vertimo sprendimai atspindi skirtingas teorines nuostatas. Aptarsiu savo ir kitų vertimų metodikos privalumus ir trūkumus remdamasis dabartinėmis vertimo teorijomis, ypač atsižvelgdamas į tokias sąvokas kaip informacijos praradimą (Eco, 1979), įsivaizduojamą skaitytoją ir metatekstą (Osimo, 2004).

Literatūra

- Blažienė, G. (2014): Kristijonas Donelaitis ir tikriniai vardai, pranešimas konferencijoje *Kristijono Donelaičio reikšmės*, Vilnius.
- Eco, U. (1979): *Lector in fabula*, Milano: Bompiani.
- Eckert, R. (1985): Zu den litauischen Namen in den Werken des K. Donelaitis und ihrer Wiedergabe in den deutschen Übersetzungen, *LS/ZISW/A*, 129(1), pp. 85-94.
- Eckert, R. (1993): Asmenvardžiai K. Donelaičio „Metuose“, *Darbai apie Kristijoną Donelaitį*, Vilnius, pp. 109-112.
- Gramaitė G., Balickienė, V. (2010): Kristijono Donelaičio poemojė „Metai“ pavartoti asmenvardžiai.
- Kabelka, J. (1964): *Kristijono Donelaičio raštų leksika*, Vilnius: Mintis.
- Osimo, B. (2004): *Manuale del traduttore*, Milano: Hoepli.
- Schiller, C. (2014): Kristijonas Donelaitis ir jo amžininkai: Tolminkiemio bažnyčios metrikų knygos kaip autobiografinio pasakojimo šaltinis, pranešimas konferencijoje *Kristijono Donelaičio epochos knygos kultūra daugiatautėje Prūsijos visuomenėje*, Vilnius.

IRENA DUKAVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
irena.dukaviciene@gmail.com

Dėl sudėtinių prūsų asmenvardžių

Pranešime apžvelgiama sudėtinių prūsų asmenvardžių situacija, remiantis XIII–XV a. istorijos šaltiniais: *Codex Diplomaticus Prussicus*, *Scriptores Rerum Prussicarum*, *Preussische Regesten bis zum Ausgange des dreizehnten Jahrhunderts*, *Acten der Ständetage Preussens*, *Marienburger Tresslerbuch*, *Codex Diplomaticus Warmiensis*, *Preussisches Urkundenbuch*. Tokių asmenvardžių dokumentuose rasta 195.

Seniausi užrašymai rodo vienanarį įvardijimą, bet vėliau prieš prūsiškajį vardą jau esama ir krikšto vardo. Minėtuose Vokiečių ordino dokumentų rinkiniuose taip pat dominuoja vienanaris asmenų įvardijimas, bet randasi ir dviejų vardų, pvz.: 1287 *Robe, Sangro, Cumdris, Ardange Preussen genannt Cirsini* (PrR 274), 1299 *Schude Grande* (PrR 329), 1354 *Herman Glamsin* (PUB V 124), 1342 *Johannes Peytune* (PUB III 303), 1407 *Stephan Dawgel* (CDW III 442), 1437 *Marquard Sclode* (CDW II 302). XIII amžiuje rasti 23 sudėtiniai vardai, XIV amžiuje – 130, XV amžiuje – 42. Šie pavyzdžiai rodo, kad XIII amžiuje būta vienanario asmenų įvardijimo ir pradėjo rastis prūsų asmenų įvardijimas dviem asmenvardžiais. Minimos didelės, veikiausiai įtakingos *Cirsini* (*Kirsini*), *Glamsin* šeimos, kurių vardai prirašomi prie asmenvardžio, nurodant priklausomybę šeimai.

Prūsų antroponimiją paveikė krikščionybė (įvardijimas 2 asmenvardžiais: krikšto vardu ir tautiniu asmenvardžiu). Neaišku, kada šnekamojoje kalboje įsigalėjo naujieji krikšto vardai, tačiau dokumentuose imta rašyti abu vardus: gautąjį per krikštą ir prūsiškajį, pvz., 1344 *Peter Wissegaudine* (PUB III 528). Taigi prūsai XIII–XV a. dažniausiai įvardijami krikščionišku ir prūsišku vardu, o vėliau nurodoma gyvenamoji vieta, kartais pareigos, tévo vardas, brolių vardai. Sudėtiniai prūsų asmenvardžiai yra sudaryti: a) abu prūsiški asmenvardžiai: 1290 *Ardange Kirsini* (PrR 287), 1271 *Diwan Klekine* (PrR 215), 1351 *Napro Gayle* (PUB IV 605); b) krikščioniškas asmenvardis ir prūsiškas asmenvardis: 1402 *Hannus Wissegar* (MTB 198), 1355 *Claus Trumpa* (CDW II 225), 1352 *Klaus Surmynne* (PUB V 40); c) abu krikščioniški asmenvardžiai: 1362 *Lorenz Lutirbach* (PUB VI 19); d) krikščioniškas vardas ir dar vienas vardas, kuris apibūdina įvardijamąjį, paaiškina pareigas, gyvenamąją vietą ir kt., pvz.: 1299 *Albert Dyabulus* (PrR 329), 1299 *Conrad Sagittarius*, plg. lot. *sagittarius* ‘šaulys’ (PrR 329), 1354 *Albrechtis Trankotin* (PUB V 119), 1354 *Herman Glamsin* (PUB V 124). Prūsų krikščioniški vardai radosi iš hebrajų, graikų, lotynų vardų, pvz.: *Andreas, Johann, Cristan, Matthias, Peter, Symon* ir kt. Taip pat yra krikščioniškos kilmės vardų, kildinamų iš germaniškų vardų, pvz.: *Albert, Albrechtis, Bertold, Diterich, Hans, Conrad* ir kt.

Prūsiškų asmenvardžių kilmė įvairi. Rasta pravardinės kilmės asmenvardžių, pvz.: pr. avd. 1355 *Claus Trumpa* (CDW II 225), plg. liet. *trum̄pas*; liet. avd. *Trùmpa, Trùmpinas* (Zinkevičius 2008: 558), 1286 *Simon Kudyn* (PUB I 314), plg. liet. avd. *Kùda, Kùdas, Kùdis*, (LPŽe). Kai kurie prūsų asmenvardžiai kildinami iš gyvūnų ar paukščių pavadinimų, pvz.: pr. avd. 1393 *Wylke Poninte* (CDW III 248), plg. pr. *wilkis* ‘vilkas’; 1355–1360 *Claus Warnix* (PUB V 488), plg. pr. *warne* ‘varna’.

KAZIMIERAS GARŠVA

Lietuvių kalbos institutas
kgarsva@takas.lt

Lietuvių kalbos plotai rytuose vardyno duomenimis

Lietuvių kalbos ploto ribos rytuose nuo 11 a. dažniausiai traukėsi į vakarus, dabar yra pasiekę Apsą, Gervėčius, Pelesą.

Plotas tarp Vilniaus apylinkų ir Ainos susiaurino dvigarsius *an*, *en* į *un*, *in*, taigi priklausė vilniškių patarmeji, pvz.: *Puntus*, plg. *pantis* (Dokšica, Aina), *Skrunzdzj* < *skrandis* (Aina), *Lyntupka* < *Lentupé* (Smurgainys, Subatninkai), *Sutoki* < *Suntoki* < *Santakai* (apie Vilnių ir Vitebsko sr. jų yra po 3, Minsko sr. – 1, Mogiliavo sr. – 2, Smolensko sr. – 4). Ši didelė vilniškių patarmė dzūkavo, kietino priebalsius (plg. *Saula* < *Saulé* (Glubokas), išlaikė žodžių galūnes *-as*, *-is*, *-us*, kurios buvo ir Obolcų šnektoje.

Obolcų šneka, atitrūkusi nuo Ainos apie 100 km. į šiaurės rytus, priklausė Oršos (buvusiam Dniepro baltų) arealui. 14–16 a. čia buvo išlaikyti lietuviški dvigarsiai *an*, *en*, priebalsiai *g*, *č*, *š*, pavardžių priesaga *-eik-* ir t. t.

Išvados: 1) lietuvių kalbos plotas tarp Vilniaus ir Ainos buvo kompaktiškesnis 10–15 a., 2) tai – pagrindinio lietuvių kalbos ploto dalis, priklausiusi vilniškių patarmeji, tada didžiausiai etninės Lietuvos daliai, 3) likęs izoliuotas lietuvių kalbos plotas apie Obolcus buvo artimesnis dabartinei bendrinei kalbai, 4) 13–16 a. rytinė lietuvių kalbos ploto riba éjo ties Asveja, Dysna, Pasviliu, Dokšica (dab. Vitebsko sr.), Aina, Stolpcais (Minsko sr.), 5) iki 17–18 a. išliko lietuvių kalbos „salos“ apie Astravą, Ašmeną, Pastovis, Breslaują, Smurgainis, Radaškonis, Gluboką, Dokšicą, Maladečiną ir kitur, 6) iki 20 a. gyvavo lietuvių kalbos „salos“ ties Lazūnais, Zietela, Armoniškėmis, Rodūnia, Varanavu, Gardinu, Šalčininkais, Vilniumi, 7) Lietuvos Respublikos pietyčiuose aiškiai lietuviškos kilmės yra apie 80% oikonimų ir 30 % pavardžių (kilusių iš pravardžių ir t.t.), nes vietovėms vardus davė vietiniai gyventojai, o žmonėms pavardes – dažniausiai nevietiniai ar suslavėję kunigai, raštininkai, 8) Baltarusijos Respublikos paribyje su Lietuvos Respublika aiškiai lietuviškos kilmės oikonimų liko nuo 20% iki 35%, o tolimesniuose rajonuose – tik nuo 1% iki 15%. Senesniuose dokumentuose jų buvo daugiau.

DARIUS IVOŠKA

Lietuvių kalbos institutas
ddarius.ivoska@yahoo.de

Dėl baltiškų tikrinių vardų empirinės medžiagos

Pranešime bus pateikiami baltų vardyno faktai iš Ordino folianto 105 (OF 105) rankraščio pergamentų. OF 105 yra vienas svarbiausiu prūsiškų tikrinių vardų šaltinių, kuriame gausu baltiškų asmenvardžių ir vietovardžių. 1925 metais Reinholdas Trautmannas pastebėjo, kad kalbamas foliantas yra labai svarbus, bet jo pergamentus itin sudėtinga perskaityti. Veikiausiai dėl tos priežasties daugelis juose minimų prūsiškų toponimų nepateko į Jurgio Gerulio akiratį.

Studijuojant šį foliantą Berlyno Slaptajame valstybiniam archyve „Prūsų kultūros paveldas“ pavyko rasti kitų tyrėjų neužfiksotų jau žinomų onimų variantų, tikrinių vardų, kurių didžioji dalis yra neabejotinai baltiški. Kitus dar reikia nuodugniai tirti.

1352 metų gegužės 4 dienos dokumente, panaikinančiam Torūnės Vokiečių ordino magistratui priklausantiam kaimui *Pippingesse* prievolet misijoms į Lietuvą ir su tuo susijusius mokesčius, minimas oikonimas *Pippingesse* 1352 *Eximus villam Pippingesse pertinentem ad hospitate in Thorun a faciendis Reysis Lytthowiensibus...* (OF 105 236v), o PUB V 27 minimi ir variantai *Popingisehe* ir *Pipingsee*, kurie pateikti išsamiausiam lenkų vietovardžių žodyno „Nazwy miejscowości Polski“ VIII tome 457–458 psl. vietovardžio *Pigža* Torūnės srityje Lubiankos seniūnijoje apraše. Kitame dokumente, kuriame minimas Pagudės kilmingas prūsas *Pipinus* irežero vardas *lacus Pipini*, bene anksčiausiai užfiksuoči prūsiški tikriniai vardai: 1231 *Tercium castrum habuit quidam nobilis Prutenus, sed Christianus multum infestus Pipinus nomine in quodam lacu, qui hodierna die dicitur lacus Pipini* (SRP V596). Prie *lacus Pipini* esanti gyvenamoji vietovė vėliau vokiečių buvo pavadinta *Pipingese*, *Poppingsehe*, paliekant pr. asmenvardį *Pipinus* ir jo kilmininko formą *Pipini* ir išvertus lot. *lacus 'ežeras'* į vokiečių kalbos *See 'ežeras'*. Hibridinių toponimų nėra aptarės Jurgis Gerulis. I juos dėmesį atkreipė serijos „Hydronymia Europaea“ (1985–2005) autorai.

Dar vienas įdomus atvejis užfiksotas 1357 metais birželio 7 dieną Marienburgė surašytame dokumente, kuriuo prūsams broliams *Nikel* ir *Stanike* suteikiamas Kartūzų srityje, *Dirsw* (vėliau vok. *Dirschau*, lenk. *Tczew*, liet. *Tčevas*) seniūnijoje prie *Potollen* 30 ūbų (apie 8 ha) žemės sklypas ir Jame esančio *Pyrtscho* ežero dalis. 1357 ...*drisik huben gelegen zu potollen binne den gericzen... teil des sees pyrtscho genant...* (OF 105 236v; PUB V 306–307). Šalia *Pyrtscho* vardo pateikiamas ir kitas šio ežero vardas *Patull-See*. Gerulis užfiksavo tik oikonimą 1351/82 *Potollen* (OF 105 5r) Vėluvos apskrityme Dumnavos apylinkėje. Ši oikonimą nagrinėjo ir Grasilda Blažienė (2000: 114).

1437/38 Kartūzų srityje *Dirsw* seniūnijoje gyventojams skirtant pareigas minimi toponimai *Patule*, *Patull* ir *Pyrczaw* (OF 131 295). Pastarajį aptarė prieštaringai vertinamas Kartūzų pastorius Wilhelmas Reinholdas Braueris knygoje „Baltisch-Preussische Siedlungen westlich der Weichsel“ 23 psl. nurodydamas tik 1432 metais Ordino foliantė minimą toponimą *Potulen*. Trautmannas (75 psl.) užrašė asmenvardį 1397 *Patulle*.

Įdomu, kad paminėtieji asmenvardžiai ir vietovardžiai yra minimi į vakarus nuo Vyslos. Prūsų gyvenviečių ten būta, nes upė nėra tas faktorius, kuriuo remiantis, galima įrodyti, jog kitame jos krante gyventa tik vienos tautos žmonių.

ILGA JANSONE

LU Latviešu valodas institūts
ilgajan@lza.lv

Priekšvārdi Vidzemes mājvārdos (1826. gada Vidzemes dvēseļu revīzijas materiāli)

1826. gada Vidzemes dvēseļu revīzijas materiāli ir īpaši nozīmīgi mājvārdu un uzvārdu salīdzinošos pētījumos, jo šajos dokumentos pirmoreiz visi iedzīvotāji, ieskaitot zemniekus, fiksēti ar uzvārdiem. Ziņojumā tiks aplūkota viena onīmu grupa – mājvārdi, kuru pamatā ir priekšvārds. No aptuveni 14 500 Vidzemes dvēseļu revīzijas materiālos sastopamajiem uzvārdiem vairāk nekā 1000 ir iespējams saistīt ar kādu no vīriešu vai sieviešu priekšvārdiem.

Priekšvārdu objekta kategorijas maiņa parasti ir saistīta ar gramatizēšanos un toponimizēšanos. 1826. gada mājvārdu sistēmā vērojamas šādas pazīmes:

- 1) priekšvārds saglabā savu gramatisko formu (atbilstoši 19. gs. sākuma rakstības tradīcijām), bet maina objekta kategoriju, piem., mājvārdi *Addam, Bertull, Brentze, Dawid, Guste, Iwann, Jurge, Pawull, Tennis*;
- 2) priekšvārds maina gramatisko formu – gramatizēšanās procesā rodas ar sufiksiem atvasināti mājvārdi, piem., mājvārdi *Anning, Andreen, Anzit, Brentzan, Greetan, Jurren, Mahrtinehn, Mikkelit, Thomen*;
- 3) priekšvārds maina gramatisko formu – gramatizēšanās procesā rodas hipokoristikas, piem., mājvārdi *Jurgutz, Jurka, Jeschka, Janka, Grischka*;
- 4) priekšvārds iekļaujas salikteņos un vārdkopās, piem., mājvārdi *Melpeter, Maßpeter, Masjahnit, Sillemikel, Leel Iwan, Jahnekaln, Jurring Silling, Marting Silling*;
- 5) rodas divu priekšvārdu kompozīti, piem., mājvārdi *Jurjahn, Jurjan, Jurrjahn, Andrejahn, Mikkeljahnen, Peterjahnen, Jurbrenze, Andschpeter, Tohmpeter; Ansch Matsch, Anz Albertan, Jeschke Bertul, Jeschke Jahn, Jurrin Jahn jetzt Mattis, Wielum Jurre jetzt Christoph, Wilum Jahn*.

No priekšvārdiem darināto Vidzemes mājvārdu detalizēta izpēte ļaus noteikt priekšvārdu lomu toponimizēšanās, kā arī rast saikni starp onīmu un konkrētas personas priekšvārdu.

Izmantotie avoti

LVVA 199. f., 1. apr. (Vidzemes gubernas dvēseļu revīziju saraksti)

BIRUTĖ JASIŪNAITĖ

Vilniaus universitetas
birute.jasiunaite@flf.vu.lt

Tikriniai velniavardžiai

Tikriniai tautosakos personažų vardai sudaro palyginti nemažą, tačiau iki šiol dar menkai tyrinėtą tikrinės mūsų leksikos dalį. Paprastai individualius tikrinius vardus gauna mitinės būtybės, nepaprastų, stebuklingų savybių turintys žmonės ar gyvūnai: tai milžinas *Jokūbas*, paukščių karalius *Kukas*, labai stiprus žirgas *Širvokas*, neįveikiami pasakų stipruoliai *Jonas Meškaausis*, *Kalnavertis*, *Minkgeležis*, gražuoliai karaliaus vaikai *Auksaplaukis* ir *Aukšažvaigždė*, apsukrus dyliktais sūnus *Pagramdukas*.

Ypač daug, net po kelias dešimtis, folkloro tekstuose užfiksuota tikriniai laumėvardžių ir velniavardžių. Laumės motyvuotus vardus gauna pagal įsidėmėtiną išvaizdą (*Vištakojė*, *Gaidžiakojė*), būdingą veiksmą ar funkciją (*Trynė*, *Verpé*, *Audė*). Jos gali turėti ir įprastus kalendorinius krikšto vardus: *Katrė*, *Justikė*, *Magdė*, *Mortė*, *Barbė*. Velnio vardai savo ruožtu irgi skirstytini į motyvuotuosius ir nemotyvuotuosius. Motyvuotieji vardai dažniausiai siejasi su mitologinio personažo gyvenamaja vieta (*senis Žilis Kalnis Kaulis*, *Kaulinis diedas ant geležinio kalno*, *Rambynas*). Nemotyvuotieji velniavardžiai paprastai esti populiarūs krikštavardžiai.

Velniavardžio funkciją atliekantys krikšto vardai gali būti įvairios kilmės. Tai kai kurie Šv. Rašte pasitaikantys bibliniai hebrajų kilmės vardai: *Jokūbas*, *Baltramiejus*, *Mykolas*, *Obrelis*, *Ješius*. Graikų kilmės yra velniui taikomi krikšto vardai *Petras*, *Pilypas*, *Grigulis*, lotynų kilmės – *Martynukas*, *Klimukas*, germanų kilmės – *Gotlibas*, *Liudvikas ožkos pēdelémſijs*, slavų kilmės – *Vaitiekus*. Rečiau, bet pasitaiko ir nekrikštavardinių velniavardžių: tai per slavus atėję *Jeskrienka*, *Karnauka*, *Šaksiejus* – *Maksiejus*, šiaurės žemaičių velnio vardu virtęs latvių apeliatyvas *Jupis*.

Didele tikriniai vardu įvairove pasižymi visų pragaro velnių viršininkas. Vien lotynų kilmės vardo *Liucipierius* užfiksuota net keliolika variantų (*Liuciperas*, *Liucius*, *Liuciponas*, *Leciperis*, *Liciperius*, *Lipicierius*, *Licas* ir kt.). Tos pačios kilmės vardas *Libras*, priešingai, labai retas, užfiksuotas tik vieną sykį Gudžiūnuose (Kėdainių raj.). Neretai pasitaiko ir biblinis pragaro karaliaus vardas *Belzebubas* ar jo variantų. Velniavardžių variantų atsiradimo priežastys dažniausiai fonetinės: metatezė (*Lipicierius*), disimiliacija (*Belzebugas*, *Balzebubas*). Pasitaiko liaudies etimologijos atveju, pvz., *Liuciponas*, plg. šiaurės žemaičių pravardę *Ilgiponas* (: *ilgas* ir *ponas*) „kas aukšto ūgio“.

Žodžių darybos požiūriu tikriniai velnio vardai gali būti įvairių, dažniausiai mažybinių, priesagų vediniai iš krikštavardžių arba jų trumpinių: *-ukas*, pvz., *Martynukas* (: *Martynas*), *Klimukas* (: *Klimas*), *Baltrukas* (: *Baltrus*), *-elis*, pvz., *Obrelis* (: *Obrys*), *-ulis*, pvz., *Grigulis* (: *Grigas*). Populiaresni velniavardžiai ir patys gali turėti trumpinių: *Liucius*, *Liucipas* (: *Liucipierius*), *Licas* (: *Liciperius*) ir pan.

Tautosakos tekstuose tokie velniavardžiai atlieka įvairias funkcijas: pirmiausia, žinoma, apeliatyvinę (kreipimosi), maginę (vardo žinojimas padeda pasikvesti mitinę būtybę), eufemistinę (slepiamają, maskuojamają), pragmatinę (išreiškia kalbėtojo santykį su personažu), charakterizuojamają (nusako personažo esmę). Tikriniai žmonių vardai labai padeda sužmoginti, antropomorfizuoti patį velnio vaizdinį. Patekė į šnekamosios kalbos frazeologiją, tikriniai velniavardžiai vartoja kaip savo iškas blogio, piktumo etalonas, pvz., *kai Liucipierius „baisus“*, *Liuciperis pats iš vidurio peklos „labai blogas žmogus“*.

SANTA JĒRĀNE

LU Latviešu valodas institūts
sj@inbox.lv

Īpašvārdu vārdnīca: jēdziens robežas un pāri tām

Leksikogrāfijas vārdnīcā *Dictionary of Lexicography* (DL) lasāms, ka onomastiska (jeb īpašvārdu) vārdnīca ir darbs, kurā sniegti skaidrojumi par personvārdiem vai citiem īpašvārdiem (DL 2001; 102).

Nevarētu teikt, ka piedāvātais skaidrojums ir aplams, tomēr tas paver iespēju diskusijai par to, kāda ir īpašvārdu vārdnīca. Līdzās tādiem darbiem, ko varētu saukt par klasiskām īpašvārdu vārdnīcām (kā, piemēram, *Latvijas vietvārdu vārdnīca* vai lietuviešu uzvārdu vārdnīca *Pavardžių žodynas*) gan latviešu, gan lietuviešu leksikogrāfijā ir tādi darbi, ku ru piederība onomastisko vārdnīcu žanram līdz šim gandrīz nav apspriesta. Piem., Viļa Kalvaiša (*Wilius Kalwaitis*) Lietuwiszku *Wardų Klėtele* (1910), Gunnara Treimaņa "Vārdu noslēpumi" (2002), Dzintras Kalniņas saistītais izdevums "Vārda noslēpums. Kāpēc tevi tā sauc..." (2008) un citi līdzīgi darbi. Līdz ar to nav viennozīmīgas atbildes, vai tie uzskatāmi par onomastiskām vārdnīcām.

"Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā" (VPSV) nav iekļauts termins *onomastiska vārdnīca* vai *onomastikons*, bet ir atrodami četri citi termini – *vietvārdu vārdnīca personvārdu vārdnīca*, *vietvārdnīca* un *gazetīrs*. Abi pēdējie skaidroti kā "sistematizēts vietvārdu saraksts vai ģeogrāfiska vietvārdu vārdnīca" (VPSV 2007; 451).

Ja pēc šāda parauga tiktu skaidrots arī jēdziens *personvārdu vārdnīca*, tad par savdabīgu personvārdu vārdnīcu varētu saukt arī telefongrāmatu, un tas nebūtu pretrunā ar VPSV sniegtu jēdzienu *vārdnīca* definīciju.

VPSV jēdziens *personvārdu vārdnīca* skaidrots nedaudz citādi nekā *vietvārdnīca* vai *gazetīrs*: "vārdnīca, kurā apkopoti personvārdi, parasti dodot norādi par to izplatību, cilmi, etimoloģiju" (VPSV 2007; 296).

Šī referāta mērķis ir onomastisko vārdnīcu kontekstā aplūkot tieši netradicionālus leksikogrāfiskos darbus, pievēršot uzmanību to struktūrai un saturam. Viens no šādiem darbiem ir jau minētā *Lietuwiszku Wardų Klėtele* (LWK).

Darbām ir divas daļas – *Lietuwiszki ir Lietuvių wardai nuo senowēs iki szių dienų* (la. *Lietuviski un lietuviešu (īpaš)vārdi no senatnes līdz mūsu dienām*) un *Wisokie wardai wien isz prusiszkos Lietuwos* (la. *Visādi (īpaš)vārdi tikai no prūšu Lietuvas*) (LWK 1910; VIII). Abas sīkāk dalītas nodaļās.

Līdzās antroponīmiem, mitonīmiem un oikonīmiem, kas veido visu pirmo daļu un pirmās divas nodaļas no otrsās daļas, otrajā daļā iekļauti arī dzīvnieku un putnu, kukaiņu, koku, krūmu un augu nosaukumi (ar tulkojumiem vācu valodā), tādi kā *Awins – der Hammel* (LWK 1910; 72), *Liepa, lépa – die Linde* (LWK 1910; 77).

Tāpat otrajā daļā dotas "dzīvnieku valodas" (*Gywunų kalbos*). Tā, piemēram, gailim nosauktas pat piecas šādas "valodas" – bez *Kukurykū! Kukurykū!* arī *Tinginy kelk, tinginy kelk* (la. *Slinķi, celies!*) (LWK 1910; 85) u.c.

Pēdējo nodaļu veido parunas (*Priežodžei*), piem., *Nuliudęs lyg žemes pardawęs* (la. *Noskumis, it kā būtu zemi pārdeviš*) (LWK 1910; 108), *Užtiko kai szuniui muilas* (la. *Patika kā sunim ziepes*) (LWK 1910; 109).

Piemēram, lietuviešu leksikogrāfe Evalda Jakaitiene (*Evalda Jakaitienė*) savā monogrāfijā *Leksikografija* (2005) šo V. Kalvaiša darbu min nodaļā pie īpašvārdu vārdnīcām (skat. Jakaitienė 2005; 237), kaut gan šīs vārdnīcas tips patiesībā nav viennozīmīgi nosakāms – līdzās onīmiem iekļauti arī sugasvārdi. Turklat, piemēram, mīklu un parunu kārtojums pat nav sistēmisks.

Literatūras saraksts

- DL 2001 – Hartmann, Reinhard, James, Gregory. *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge, 2001.
Jakaitienė 2005 – Jakaitienė, Evalda. *Leksikografija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopēdiju leidybos institutas, 2005.
Latvijas vietvārdu vārdnīca. Atb. red. O. Bušs. Rīga: LU latviešu valodas institūts, 2003–2013.
LWK – Wilius, Kalwaitis. *Lietuwiszku Wardų Klėtele*. Tilžé, 1910.
- Pavardžių žodynas*. Atsak. red. A. Vanagas. Vilnius: Mosklas, 1985–1989.
VNa – Treimanis, Gunnars. *Vārdu noslēpumi*. Rīga: Juvetas, 2002.
VNb – *Vārda noslēpums. Kāpēc tevi tā sauc...* Sast. Dz. Kalniņa. Rīga: Avots, 2008
VPSV 2007 – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Atb. red. V. Skujiņa. Rīga: Valsts valodas aģentūra, 2007.

DALIA KISELIŪNAITĖ

Klaipėdos universitetas
uostas8@yahoo.com

Baltiški asmenvardžiai Rasytės ir Šarkuvos bažnyčių knygose

Rasytė (vok. *Rossitten*, dab. *Rybacy*) ir Šarkuva (vok. *Sarkau*, dab. *Lesnoy*) yra gyvenvietės Kuršių nerijoje, kurių likimas visiškai pasikeitė baigiantis II pasauliniam karui. Traukdamasi vokiečių armija išsivedė visus vienos gyventojus, kurie į téviškę daugiau nebegrįžo. Gyvenviečių istorija fiksuojama nuo viduramžių, tačiau apie nuolatinius gyventojus turime mažai žinių. Seniausi žinomi bažnyčių sąrašai (XVII a.) minimi A. Becenbergerio darbuose, tačiau kitų laikotarpių bažnyčios knygos yra tik fragmentiškai išlikusios ir sunkiai prieinamos. Pranešimui naudojami XIX a. pradžios Rasytės ir Šarkuvos bažnyčių knygų įrašai, rasti Slaptajame Prūsijos kultūros paveldo archyve Berlyne. Buvo peržiūrėti Rasytės ir Šarkuvos parapijų gimimo, mirties ir santuokos (pastarųjų būta tik vėlesniuose sąsiuviniuose) įrašai. Juose rasta daug baltiškos kilmės asmenvardžių, iš kurių tik dalis išliko XX a. pr. sąrašuose. Vienas iš dažniausiai ir seniausiai minimų bei ilgiausiai šiose vietose išlikusių asmenvardžių yra *Kuhr*. Prie nuolatinės galima skirti ir kitus: *Baltsch*, *Deggim*, *Päsch*, *Puddig*, *Quaukies*, *Muschkeit*, *Anthin*, *Muleit*, *Gulbis* ir kt. Prie išnykusiu, tačiau XIX a. viduryje dar gausiai liudijamų asmenvardžių skirtini *Nauditt*, *Gensch*, *Meneck*, *Jost*, *Klamp*. Kai kurieregistruoti tik XIX a. pradžioje: *Anselait*, *Perkuhn*, *Billeit*, *Preik*, *Aurit*, *Audehm*, *Schaul*, *Bledau*. Taip pat galima išskirti sąrašą pavardžių, kurios pažįstamos kitose nerijos gyvenvietėse, bet Rasytės ir Šarkuvos knygose pasirodo apie XIX a. vid.: *Schekahn*, *Pippis*, *Pinkis*, *Blode*, *Engelien*, *Sakuth*, *Dullies*. Kai kada įrašuose prie jų pažymima „aus Nidden“ ir pan. Greta baltiškų pavardžių nuolat figūruoja vokiškos: *Falk*, *Schimmelpennig*, *Weinhold*, *Berendt*, *Pepper*, *Weiss*, *Münstenberg* ir kt., pasitaiko slaviškų: *Schimakowski*. Asmenvardžių migracijos kelius leidžia atsekti papildomi įrašai knygose, kurių pagausėja nuo XIX a. vidurio. Knygose fiksujamos moterų mergautinės pavardės. Tam tikrais laikotarpiais pastebimos asmenvardžių norminimo tendencijos (moterų pavardžių formos su *-inn-*). Seniausiuose sąrašuose galima išskirti vakarų baltų kalbų asmenvardžių bruozus. Skirtingai negu lietuviškoje marių pusėje apie Rusnę, čia asmenvardžiai su patronimine priesaga *-ait-* yra reti. Kuršo gyventojų migraciją į pietinę nerijos dalį asmenvardžių analizė patvirtina tik iš dalies, daug baltiškos kilmės ankstyvesnio laikotarpio asmenvardžių sietini su prūsų ir lietuvių vardynu.

ROLANDAS KREGŽDYS

Lietuvių kalbos institutas
rolandaskregzdzys@gmail.com

Baltų mitonimų kilmė: vak. bl. *Pargrubi(j)us* (*G[r]ubrium*, *Pergrubrius* ir kt.); lie. *maselis*

Pranešimas skirtas XVI a. pradžios vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinyje *Sūduvių knygelė* minimos mitologemos *Pargrubij* (A, B), *Pargrubius* (B, C) ir jos variantų (*Grubrium* [A], *Gubrium* [C], *Pergrubrius* [D, ε] ir kt. [trumpinių reikšmes žr. Kregždys 2009]) bei lietuvių Užgavėnių personažo įvardijimo *maselis* (LKŽe) faktografinei bei etimologinei analizei aptarti.

Naujausias mėginimas įminti visiškai neaiškios kilmės (žr. Balsys 2006: 57–60) mitonimo *Pargrubij* etimologinę raidą (žr. Blažekas, Bětāková 2014: 345–356), deja, taip pat nėra sėkmingas, mat spėjimo autoriai klaudingai interpretuoja Sembos tarmei būdingus dialektinius ypatumus: „The root *grub- might come from the Baltic root *grāb-...“ Šiai dialektinei zonai būdinga kaita bl. *ā > ū būdinga tik po l ū p i n i ū ir g o m u r i n i ū priebalsių (Būga III 106; Mažiulis 2004: 17–18), o ne po sonantų (resp. r, l). Be to, šaknies vak. bl. *grāb- rekonstrukcija negalima, mat pr. *wosigrabis* ‘ožekšnis’ E 611 reflektuoja trumpajį antrojo dūrinio sando šaknies -ā- resp. vak. bl. *grābas ‘skroblas’ (PEŽ IV 265). Dėl šių priežasčių, hipotezės autoriu pareiškta prūsų mitologemos sąsaja su italikų teonimu *Grābovius yra negalima.

Aptariamą mitonimą siūloma interpretuoti kaip *tatpuruşa* tipo dūrinį, suponuojantį vieno pagrindinių baltų dievų epitetą.

Rytų aukštaičių panevėžiškių Šeduvos apylinkėse užfiksotas Užgavėnių šventės dalyvio – persirengėlio įvardijimas *maselis*, priešingai LKŽe autoriu nuomonei, aiškinamas kaip lietuvių kalbos semitizmas, o ne paveldėtosios leksikos reprezentantas, t. y. šis žodis siejamas su semitų kilmės pavarde *Masel* (plg. avd. Sam Massell, Jr. [EJ XIII: 667] < vak. jdš. *massel* / *mašsel* ‘laimė, sėkmė; žvaigždynas’ / ryt. jdš. *mazal* ‘t. p.’ < v. hebr. *mazzāl* ‘planetė; žvaigždynas; sėkmė; turtas’ [Stern 2000: 129; Jastrow II 755]), ilgainiui dėl antonomazijos tapusia personažo vardu – šventės metu buvo dėvimos ir šios tautos atstovus imituojančios kaukės (pvz., prekeivio [Beresnevičius 2005: 397]). Iškeliamama prielaida, kad avd. lie. *Masēlis* (LPŽ II 171) taip pat galėtų būti ir semitų kilmės.

Literatūra

- Balsys R. 2006. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Beresnevičius G. 2005. Meditacija, kontempliacija, ekstremalios būklės: Lietuva ir Rytais. *Kultūrologija* 12, 397–416.
- Blažek V., Bětāková M. E. 2014. Prussian *Grubrius ‘god of spring and vegetation’ in perspective of the Italic pantheon. *Baltistica* XLIX(2), 345–356.
- Būga I–III – Būga K. *Rinktiniai raštai* 1–3, sud. Zigmantas Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.
- EJ I–XXII – *Encyclopaedia Judaica* 1–22. Fred Skolnik, Editor in Chief. Michael Berenbaum, Executive Editor. Detroit & London: Thomson & Gale, USA; Keter Publishing House Ltd, Jerusalem, 2007.
- Jastrow I–II – Jastrow M. *A Dictionary of the Targumim, The Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. London & New York: Luzac & Co., G. P. Putnam’s Sons, 1903.
- Kregždys R. 2009. *Sūduvių knygelė* – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė. *Lituanistica* 55 (3–4 [79–80]), 174–187.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) elektroninis variantas. Antrasis elektroninis leidimas. Red. kolegija: G. Naktinienė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
- LPŽ I–II – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslo, 1985–1989.
- Mažiulis V. 2004. *Prūsų kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- PEŽ I–IV – Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslo (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.
- Stern H. 2000. *Wörterbuch zum jiddischen Lehnwortschatz in den deutschen Dialekten*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

ILJA LEMEŠKIN

Karolio universitetas, Praha
ilja.lemeskin@ff.cuni.cz

Pseudobaltiški 1262 metų chronografo mitonimai

1262 m. chronografo neaiškios kilmės onimai nulėmė nominalistinę tyrimo kryptį, kai ruseniškai užrašyto pasakojimo apie Sovijų semantiką bandoma įminti parankia šio vardo etimologija arba ieško vardo atitikmenų kitų tautų senoje rašytinėje tradicijoje. Deja, neatsižvelgiama į rašytinį paminklo kontekstą, kuriam, svarstant mitonimų kilmę, turi būti suteikiama pirmenybė.

1. Sovijaus vardo atsiradimas, ko gero, yra susijęs su viduramžiais įprasta rašymo technika. Taupant rašomają medžiagą, tekštą pateikdavo be tarpų atskirų žodžių. Skaitant tekštą segmentuoti viena eilute einantį tekštą į atskiras leksemas, atkurti semantiką. Tai lemundo originalo klaidingą perskaitymą ir perrašymą.
2. 18 skyriaus pradžios pirmieji komponentai *Совѣнъ* ęt^h үлк^z „Sovijus buvo žmogus“ rodo galimybę, kad „vardas“ Sovijus išvestas iš būdv. *εὐσοεῖν ‘velnių, debliškasis’: *εὐσοεῖν > ęt^h сөеїн > сөеїн ęt^h. Taigi būdv. šaknies pirmas skiemuo perskaitytas ir suprastas kaip veiksm. ‘būti’ aoristas, o likusi būdv. dalis – kaip vardas.
3. 1262 m. chronografe savybinio būdvardžio ęt^hсөеїн nerasta, tačiau tik čia yra paliudyta labai retas derivačias – daiktavardis kilmininkas ęt^hсөвьыла (*nom. *εὐσοεύη* ‘debliskumas’): то οὗδὲ εὐ ἐλλινέψης σούψι οὐχεινιε. Ἡ βλάστερ ζλάγο εὐσοεύη ἔστε γῆτο. ὥει καὶ ὡχ^z μνογυα λόγοι ναρεκωλ (ACh 30v9–12) „Tad tai yra pas graikus esantis mokymas ir pikto debliškumo melas, sakau, šie gi daugelį jų dievais vadino“.
4. Sovijaus vardo atsiradimo tendenciją gražiai iliustruoja Zabelino chronografo nuorašas, kur aptarta forma ęt^hсөвьыла buvo „dēsningai“ suskaidyta į dvi dalis: то >this εὐ ἐλλινέψης σούψι οὐχεινιε. Ἡ βλάστερ ζλάγο ęt^h, сөвия է̄сть. γῆτο, ῶει καὶ ὡχ^z μνογια λόγοι ναреко^л (Zab 282r11-14).
5. Elementų transponavimas ęt^h сөеїн > сөеїн ęt^h sukėlė pageidautiną semantikos kaitą. Pagal chronografe plăčiai paliudytą Euhemero sampratą antruoju atveju yra akcentuojama žmogiškoji veikėjo prigimtis, o ne šiaip teigiant, kad kažkada buvo kažkoks Sovijus: „buvo Sovijus žmogus“ > „Sovijus buvo žmogus“.
6. Pirmame 18-to skyriaus sakinyje (Совѣнъ ęt^h үлк^z) figūruojantis „vardas“ yra glaustai susijęs su skyriaus pavadinimu *сказъ же поганъ скони прелести сице. ӈже сөвия ęt^hомъ нарица^л „Sakmē apie pagonišką paklydimą, štai tą Sovijų dievu vadina“. Atkarpa *сказъ же поганъ скони прелести сице. ӈже сөвия ęt^hомъ нарица^л Совѣн ęt^h үлк^z „Sakmē apie pagonišką paklydimą, štai tą Sovijų dievu vadina, [o/bet/nors] Sovijus buvo žmogus“ sudaro reguliarų silogizmą: Sovijų vadina dievu – Sovijus buvo žmogus → žmogų vadina dievu.

SOLVITA POŠEIKO

Rēzeknes Augstskola
solvita.poseiko@gmail.com

Daugavpils iestāžu un uzņēmumu reklāminformācija 20. gs. 20.-30. g. presē un lingvistiskajā ainavā

Daugavpils 20. gs. 20.–30. gados bija brīvās Latvijas Republikas sastāvā un to raksturoja latvieši kā majoritāte, kultūras dzīves uzplaukums, tirdzniecības un nelielu rūpniecības un amatniecības uzņēmumu pieaugums.

Pilsētu publiskajā telpā redzamās izkārtnes ar dažāda veida rakstveida ziņojumiem (t. sk. nosaukuma zīmēm ar ergonīmiem ‘īpašvārdiem, kas nosauc noteiktai darbībai izveidotu cilvēku apvienību: organizāciju, uzņēmumu, iestādi u.tml.’ (Skujīja 2007: 109)), kas ir izvietoti pie iestādēm un uzņēmumiem, veido vispirms atsevišķās iestādes un uzņēmuma “ārtelpas reklāminformāciju” (Bušs 2013: 51), tad pilsētas lingvistisko ainavu, kas ataino valodas situācijas tendencies un sniedz ziņas par sociālo un kultūras dzīvi noteiktā laiktelpā (Lazdiņa, Pošeiko, Marten 2013). Savukārt preses izdevumos ievietotās afišas, sludinājumi un reklāmas ataino ne tikai noteiktu valodu lietojumu un dialoga veidošanas paņēmienus ar lasītāju (resp., esošo vai potenciālo klientu), bet arī ekstralingvistiskus datus par iestādi un uzņēmumu, lingvistisko ainavu kopumā: iestāžu un uzņēmumu atrašanās vietu (t. sk. informāciju par pārcelšanos uz citu ēku, kas būtiska diachroniskās lingvistiskās ainavas izpētē) un nosaukumu, dibināšanas gadu, telefona numuru, darbības jomas un piedāvājuma raksturojumu, ziņas par īpašnieku un darbiniekiem u. tml.

Referātā tiks aplūkoti divi laikraksti (“Latgales Ziņas” un “Latgales Vēstnesis”), Daugavpils Novadpētniecības un mākslas muzeja arhīvā, Latvijas Nacionālās bibliotēkas digitālajā datu bāzē “Zudusī Latvija” un kolekcionāru tīmekļa forumos esošās fotogrāfijas ar redzamām iestāžu un uzņēmumu valodas zīmēm. Referāta mērķis ir raksturot Daugavpils iestāžu un uzņēmumu reklāminformāciju, īpašu uzmanību pievēršot onīmu (antroponīmu, urbanonīmu, ergonīmu) lietojumam, izveides īpatnībām un funkcionalitātei dažāda veida tekstos. Tāpat referātā tiks aktualizēti divi jautājumi – ar kādiem lingvistiskiem un paralingvistiskiem līdzekļiem ir veidota reklāminformācija 20. gs. sākumā un ko tā atklāj par konkrēto iestādi vai uzņēmumu, vietējo iedzīvotāju sabiedrisko dzīvi, uzskatiem un vērtībām?

Literatūra

- Bušs, O. (2013). Īpašvārdi ekonomikā: dažas izpētes iespējas pasaulē un Latvijā. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums. 17 (1). Liepāja: LiePA. 50.–55.
- Lazdiņa, S., Pošeiko, S., Marten, H.F. (2013). Baltijas valstu lingvis- tiskā ainava: dati, rezultāti, nākotnes pētījumu perspektīvas. *Via Latgalica V*, Rēzekne, 37–49.
- Skujīja V. (vad., 2007). *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

ALMA RAGAUSKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas
almarag72@gmail.com

Joniškiečių moterų asmenvardžiai senojoje Joniškio parapijos 1599–1621 metų krikšto metrikų knygoje

Vieni svarbiausių lietuvių istorinės antroponimijos šaltinių yra bažnytinė metrikų knygos. Iš jų išsiskiria ypač vertinga, šiuo metu žinoma seniausia Lietuvoje, Joniškio 1599–1621 metų krikšto registracijos knyga.

Iš šios chronologiniu aspektu unikalias knygos, rašytos lotynų ir lenkų kalbomis, buvo surinkti Joniškio gyventojų moterų 123 dvinariai įvardijimai. Šie įvardijimai ir yra tyrimo objektas.

Tiriant XVI–XVII amžių joniškiečių antroponimų slavinimo ypatumus, jau buvo atkreiptas dėmesys į lietuviškų priesagų funkcionavimą moterų asmenvardžiuose (Ragauskaitė: 2004: 8–10; 2005: 66–67; 2014: 14–15). Tuo tarpu XVI amžiaus lietuvių moterų istorinės antroponimijos (kilmingųjų luomų ir daugiausia valstiečių) ligšoliniai tyrimai liudija tik pavienius lietuviškų asmenvardžių vartojimo atvejus (Maciejauskienė 1991: 256).

Šio pranešimo tikslas – nurodžius produktyviausias 1599–1621 metų joniškiečių moterų antroponimų priesagas, nustatyti tokio tipo asmenvardžių atsiradimo polinkius (iš sutuoktinio, tévo pavardės ar jos funkcijas atliekančio asmenvardžio ir iš sutuoktinio vardo) ir aptarti moterų asmenvardžių su lietuviškais darybos elementais paplitimą kitų to meto Magdeburgo teisę turėjusių miestų (Kauno ir Kédainių) vardynuose.

XVI–XVII amžių Joniškio vardyne dar būta moterų antroponimų su lietuviškomis priesagomis *-aičia*, *-yčia*, *-ienė*, *-ūčia*, *-uičia*. 33 (tai sudaro ~27% visų dvinarių įvardijimų antrujų antroponimų) moterų asmenvardžiai užrašyti būtent su šiomis lietuviškomis priesagomis, o 90 (~73%) – su slaviškomis priesagomis *-ova*, *-ovna*, *-sk-*. Dėmesį patraukia tai, kad lietuviškų priesagų užfiksuota ir Joniškio parapijos kaimuose gyvenusių valstiečių moterų asmenvardžiuose.

XVI–XVII šimtmečių joniškiečių moterų asmenvardžių lietuviškų priesagų nomenklatura – tai ne pavienis, tik 1599–1621 metų Joniškio krikšto metrikų knygoje pastebėtas reiškinys. Šių antroponimų analizės duomenys buvo palyginti su XVI–XVII amžių Kauno aktų knygų ir XVII amžiaus Kédainių miesto rankraščių asmenvardžių darybos analizės išvadomis. Pastebėta, kad tuo metu Kauno ir Kédainių miestų vardynuose taip pat dar būta moterų asmenvardžių su lietuviškomis priesagomis.

Lietuvos miestiečių (moterų) istorinių antroponimų tyrimus būtina teesti toliau. Tik šie būsimi tyrimai galėtų papildyti ir išsamiai pagrįsti išdėstytaus teiginius.

Literatūra

Maciejauskienė V. 1991: <i>Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.</i> , Vilnius: Mokslo.	Ragauskaitė A. 2005: <i>XVI–XVIII a. kauniečių asmenvardžiai</i> , Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
Ragauskaitė A. 2004: <i>XVI–XVII a. joniškiečių asmenvardžiai. – Istoriniai tekstai ir vietas kultūra</i> , Šiauliai, Ryga: Liucilijus, 8–18.	Ragauskaitė A. 2014: Kauno moterų asmenvardžiai XVI–XVII a. lietuvių istorinės antroponimijos kontekste. – <i>Kauno istorijos metraštis</i> 14, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Vilnius: „Versus aureus“, 7–17.

SANDA RAPA

LU Latviešu valodas institūts
sanda.rapa@inbox.lv

Latviešu toponīmiskās sintagmas

Lai gan sintakses kā valodniecības nozares aizsākumi meklējami senākā pagātnē nekā pirmo zinātnisko onomastisko pētījumu rašanās, teikuma uzbūves pētnieku uzmanība onomastiskajiem vārdu savienojumiem pievērsusies reti – ne velti šis starpnozaru izpētes laiks valodniecībā tiek dēvēts par «pelēko zonu». Iespējams, ka šādas situācijas pamatā ir minimālo sintaktisko sakaru esamības meklējumi jeb sintakses pētnieku pārdomas par minimālo sintaktisko vienību un tās robežām, taču onomastiskajiem vārdu savienojumiem pilnībā piemīt sintaktiskas vienības pazīmes (toponīmiskam vārdu savienojumam ir lineāra secība, tam ir kodols, vienots fonētisks komplekss, tam piemīt valence, tas informē un satur konkrētu informāciju).

Referātā aplūkoti salikti toponīmi – toponīmiskas vārdkopas un prepozicionāli nosaukumi, kas veido aptuveni trešo daļu latviešu vietvārdu. Visi saliktie toponīmi veido endocentriskas substantīva grupas, un lielākajai daļai no tām frāzes kodols ir ģeogrāfiskās nomenklatūras vārds. Kopumā novērojami septiņi toponīmisko konstrukciju sintaktiskie pamatmodeļi: substantīva, adjektīva, prepozīcijas, numerāla, norādāmā vietniekvārda, interjekcijas konstrukcijas un koordinatīvās jeb junktīva konstrukcijas.

Visbiežāk sastopams pirmais modelis (89%), kurā atkarīgais komponents ir substantīvs ar ģenitīva vai – daudz retāk – datīva galotni. Lielākā daļa no šādiem toponīmiem ietver piederības jeb posesīvo ģenitīvu, taču daži no tiem glabā arī locījumus, kas latviešu kopvalodā zuduši vai netiek lietoti – tāds ir, piemēram, no lībiešu valodas aizgūtais piederības datīvs un tikai vietvārdos sastopamais salīdzinājuma jeb toponīmiskais ģenitīvs.

Otrs biežāk sastopamais modelis (10%) ir atributīvas konstrukcijas, kurās atkarīgais komponents ir adjektīvs jeb modificētājs. Toponīmiskos vārdu savienojumus ar īpašības vārdu raksturo tas, ka adjektīvam gandrīz vienmēr ir noteiktā galotne (īpašības vārdi ar nenoteikto galotni vietvārdos, visticamāk, ir izlokšņu īpatnība). Abiem produktīvākajiem toponīmisko konstrukciju sintaktiskajiem modeļiem ir līdzīgas sintaktiskās pazīmes – tos raksturo unilaterāla (vienpusēja) atkarība un endocentriskums.

Konstrukciju ar numerāli, pronomenu, interjekciju un prepozīciju ir ļoti maz – tās veido tikai 1% no visām top onīmiskām vārdkopām, taču ļauj spriest par nosaukumu veidošanas daudzveidību un ļauj paraudzīties uz vietvārdu rašanās aizsākumiem – tā, piemēram, prepozicionālās top onīmiskās konstrukcijas onomastikā tiek uzskatītas par vissenāko vietvārda rašanās modeli, kas rāda vietas nosaukuma veidošanu no apraksta. Latviešu top onīmijā šādas konstrukcijas ir nestabilas – tās tiecas pielāgoties vairākumam top onīmisko konstrukciju, pārpot par salikteni vai transformējoties lokāmā nosaukumā.

Aplūkotie saliktu vietvārdū sintaktiskie modeļi atspoguļo ļoti daudzveidīgus sintaktisko sakaru veidus, taču top onīmijā bez šiem pamatmodeļiem pastāv arī dažādas to kombinācijas un transformācijas – nereti top onīmiskajās konstrukcijās iesaistīti vēl citi papildu elementi, kas top onīmam ļauj izaugt līdz apjomīgās un sarežģītās sintaktiskās konstrukcijas paraugam.

ANITRA ROZE

LU Latviešu valodas institūts
anitroze@inbox.lv

Ko stāsta frizētavu nosaukumi Latvijā?

Referātā galvenā uzmanība pievērsta frizētavu un skaistumkopšanas salonu nosaukumiem Latvijā – gan to onomastiskajai, gan nomenklatūras daļai, kā arī nosaukumu iespējamai motivācijai, mēģinot noteikt, kādi kritēriji raksturīgi tieši šīs ergonīmu grupas nosaukumiem un kuri no tiem ir vispopulārākie un izplatītākie.

Pētījuma veikšanai apkopoti 806 interneta biznesa katalogā www.1188.lv un 1127 interneta uzņēmumu katalogā www.zl.lv atrodamie Latvijas frizētavu un skaistumkopšanas salonu onomastiskie un nomenklatūriskie nosaukumi, kā arī atsevišķi autores pašas fiksētie nosaukumi.

Konstatētie skaistumkopšanas salonu un frizētavu onomastiskie nosaukumi iedalīti trīs lielākās grupās – latviešu valodā veidotie nosaukumi, angļu valodā veidotie nosaukumi un pseidosvešvalodā veidotie nosaukumi. Katrā no grupām sīkāk iedalīta apakšgrupās. Atsevišķi īsi aplūkota arī nosaukumu nomenklatūriskā daļa.

Starp latviešu valodā veidotajiem onomastiskajiem frizētavu un skaistumkopšanas salonu nosaukumiem ir:
1) nosaukumi, kas tieši nosauc uzņēmuma darbības virzienu jeb pamatfunkcijas motivētie nosaukumi (būdami vismaz daļēji onomastiski no semantiskā viedokļa tie vienlaikus ir arī nomenklatūriski, piem., *Frizieru pakalpojumi*), 2) nosaukumi, kuri atrodas starposmā starp onomastiskajiem un nomenklatūriskajiem, bet arī nepārprotami norāda uzņēmuma darbības virzienu, piem., *Matu meistari*, 3) onomastiskie nosaukumi, kuri daļēji atspoguļo uzņēmuma darbības virzienu, piem., *Bize, Karē*, 4) nosaukumi, kurus veido īpašvārds (antroponīms, toponīms), 5) nosaukumi, kurus veido pozitīvas semantikas vārdi, 6) ar uzņēmuma darbības profilu nesaistīti nosaukumi, kuru motivācija ir neskaidra, 7) nosaukumi, kurus veido pseidovārdi, 8) nosaukumi ar reāli eksistējošam vārdam vai pseidovārdam pievienotu burtu vai skaitli, 9) abreviatūrnosaukumi, 10) latviešu literārās valodas pareizrakstības un/ vai gramatikas normām neatbilstošie nosaukumi, 11) neparastie jeb radošie nosaukumi, 12) nosaukumi, kuriem nav nekāda sakara ar uzņēmuma darbības profili.

Savukārt starp angļu valodā veidotajiem onomastiskajiem frizētavu un skaistumkopšanas salonu nosaukumiem ir: 1) nosaukumi, kuri vairāk vai mazāk tieši atspoguļo uzņēmuma darbības virzienu, 2) nosaukumi, kurus veido īpašvārds (personvārds vai vietas nosaukums) un 3) nosaukumi ar neskaidru funkciju.

Atsevišķu grupu veido pseidosvešvalodā veidotie onomastiskie frizētavu un skaistumkopšanas salonu nosaukumi, resp., nosaukumi, kas rakstīti it kā angļu vai franču valodā, bet oriģinālvalodas rakstības vietā redzams atveidojums pēc izrunas vai kļūdaina rakstība.

Skaistumkopšanas salonu un frizētavu nosaukumu nomenklatūrisko daļu veido gan emocionāli neutrāli vārdi, gan vārdi, kuriem noteiktā kontekstā raksturīga zināma konotācija un kuros izpaužas īpašnieku radošums.

Kopumā secināms, ka frizētavu un skaistumkopšanas salonu nosaukumi Latvijā veido lingvistiski diezgan raibu ainu, tomēr ļoti izteiktas dominances nav nevienā no aplūkotajām nosaukumu grupām. Ja, piemēram, salīdzinot ar Vācijas frizētavu nosaukumiem, Latvijas frizētavu nosaukumos tikpat kā nav sastopamas vārdu spēles, to jo bagātīgi kompensējusi uzņēmumu īpašnieku asociatīvā fantāzija.

CHRISTIANE SCHILLER

Berlyno Humboldtū universitetas
christiane.schiller@staff.hu-berlin.de

Iš baltiškų dvikamienių asmenvardžių ir jų trumpinių kilusios pavardės Vokietijoje. Jų pateikimas internetiniame Vokietijos pavardžiu žodyne DFD

Iš baltiškų dvikamienių asmenvardžių kilusios pavardės turi būti laikomas seniausiu lietuviškos kilmės vokiečių pavardžių sluoksniu. XVI amžiaus antroje pusėje prasidėjęs vardų davimo perversmas ir smarkėjantis baltiškų dvikamienių vardų išstūmimas duodant krikščioniškus hebrajiskos, graikiškos resp. lotyniškos kilmės vardus, paliudytas 1540 metų dokumentuose apie turkų mokesčius Prūsijos Kunigaikštystėje, gali būti laikomas šių pavardžių formavimosi *terminus antequem*. Pranešime klasifikuojami XVI amžiaus šaltiniuose identifikuoti dvikamieniai asmenvardžiai, analizuojamas iš jų padarytų patronimų virtimas pavardėmis – perdavimas pagal tradiciją ir adaptavimas pagal vokiečių kalbos sistemą. Remiantis tiek kalbų lyginimu, tiek istorinių ir kartografinių metodų taikymu, nustatomos ribos tarp šių pavardžių ir iš atitinkamų dvikamienių senųjų prūsiškų asmenvardžių bei jų trumpinių kilusių pavardžių.

VESLAVA SIDARAVIČIENĖ

Vilniaus universitetas
veslava.racickaja@gmail.com

Neoficialiųjų Vilniaus miesto ergonimų darybos polinkiai

Šio pranešimo tikslas – supažindinti su neoficialiųjų Vilniaus miesto ergonimų daryba bei išryškinti pagrindinius darybos polinkius neoficialiųjų Vilniaus miesto urbanonimų darybos kontekste. Terminu *ergonimas* yra įvardinami įmonių, institucijų, švietimo įstaigų, bendrovių, partijų, sajungų ir kitų žmones suburiančių vietų pavadinimai (Podolskaja 1988, 151; SO 2003, 388). Tačiau termino vartosena onomastikos literatūroje nėra nustovėjusi. Įvardinant nurodytus objektų pavadinimus taip pat yra vartojaamas *chrematonimo* savoka, kuri gali būti suprantama siauraja ir plačiaja prasme. Siauraja prasme *chrematonimai* – tai produktų pavadinimai (Levandovskis 1992, 21; SO 2003, 383), plačiaja prasme – produktų, taip pat įmonių ir kitų žmones suburiančių vietų pavadinimai (SO 2003, 383). Tačiau Kosylius (1993) pastebi, kad parduotuvų, įmonių, įstaigų ir kiti šio tipo objektų pavadinimai nesusiję su termino *chrematonimas* reikšme. Jis siūlo juos vadinti *mikrotopenimais* arba *netikraisiais chrematonimais*. Šiame pranešime, atsižvelgiant į terminų reikšmes, vartojaamas *ergonimas*, kuriuo apibūdinami prekybos centrų, parduotuvų, kavinių, picerijų, barų, klubų, užeigų, įmonių, įstaigų pavadinimai.

Pagrindinis tyrimo objektas – Vilniaus prekybos centrų, parduotuvų, kavinių, picerijų, barų, klubų, užeigų pavadinimai, vartojami jaunimo kalboje. Šiame pranešime atsiribojama nuo įmonių, įstaigų pavadinimų dėl jų specifikos – šios vietas yra oficialios, todėl jų vardai retai vartojami jaunimo kalboje, mažiau variuoja. Darbo medžiaga rinkta anketavimo būdu, tikslinė apklausos grupė – jaunimas nuo 16 iki 25 m.

Nustatyta, kad pagrindiniai Vilniaus miesto ergonimų sudarymo būdai **trumpinimas**, pvz., *Akr-as* < prekybos centras *Akropolis*; **sufiksacija**, pvz., *Panoram-kė* < prekybos centras *Panorama*; **metaforizacija**, pvz., *Variok-as* < baras *Alaus namai*, **adaptacija**, pvz., *Kaif-as* < kavinė *Caif Café*, **žodžių žaismas**, pvz., *Oiro-p-a* < prekybos centras *Europa*; **dūryba**, pvz., *Alu-nam-is* < baras *Alaus namai*; **vertimas**, pvz., *Paparac-iai* < klubas *Paparazzi* ir kt. Šie darybiniai modeliai taip pat būdingi neoficialiesiems Vilniaus miesto urbanonimams, pvz., *Fab-ai* < mikrorajonas *Fabijoniškės* (trumpinimas), *Tabor-as* < mikrorajonas *Kirtimai* (metaforizacija), *Dail-ioškė* < *Lietuvos dailės akademija* (sufiksacija, elipsė) ir kt. Tai liudytų apie kai kurių darybos būdų dominavimą kitų atžvilgiu ir jų universalumą.

Literatūros sąrašas

Kosyl Czesław 1993, Chrematony, *Współczesny język polski*. Red.

J. Bartmiński. Wrocław, p. 439–444.

Lewandowski Andrzej 1992, *Współczesne polskie nazwy firmowe*, Zielona Góra.

Podolskaja Natalija Vladimirovna – Подольская Наталья Вла-

димировна 1988, *Словарь русской ономастической терминологии*. М.: Наука, 189 р.

SO – *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*, t. II, 2003, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Warszawa – Kraków.

DAIVA SINKEVIČIŪTĖ

Vilniaus universitetas
daiva.sinkeviciute@flf.vu.lt

XV amžiaus lietuviškos kilmės vardai

Pranešime bus aptariami Lietuvos Metrikoje fiksuoti XV a. lietuviškos kilmės vardai – dvikamieniai asmenvardžiai, jų trumpiniai ir apeliatyviniai asmenvardžiai. Atsižvelgus į surinktą ir kitų tyrėjų publikuotą medžiagą bus pristatyta atskirų vardų kilmė, ryškinamos problemos, susijusios su jų užrašymu, pateikti dabartiniame lietuvių vardoje neišlikę asmenvardžių kamienai. Pranešime taip pat bus svarstomas klausimas, kaip skiriasi XV a. lietuviškos kilmės asmenvardžiai, užfiksuoti vienanariuose įvardijimuose, nuo kelianariuose XV a. įvardijimuose esančių pirmųjų asmenvardžių, kurie yra lietuviškos kilmės vardai.

DALIA SVIDERSKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
daliasviderskiene@gmail.com

Dėl Marijampolės apskrities vietovardžių analizės pragmatikos aspektu

Arealinės toponimikos studijose, greta vietų vardų darybos, semantikos ir kitų specifinių ypatybių, galėtų būti nustatyta ir daugiau bendruų lingvistinių – pragmatikos sričiai priskirtinų dalykų. Taip būtų išsaugotas kompleksinis keliaaspektis tyrimų aktualumas, padėsiantis suprasti etninių sričių atstovų aksiologinę sistemą, atskleidžiančią vertėbes, pasaulėvaizdį ir jų mentalitetą.

Siekiant išaiškinti pragmatinį komponentą vietų vardų semantikoje ir nustatyti, kaip jis (pa)veikia vertos vardo reikšmę, neišleista iš akių topoobjekto įvardijimo situacijos svarba, kurioje akcentuotina adresanto (įvardytojo) intencija bei jo ir adresato santykiai.

Tiriamoji medžiaga – Marijampolės apskrities vietovardžiai, tarpukariu užrašyti iš gyvosios kalbos. Siekiant užsibrėžto tikslo, buvo keliami šie uždaviniai: tarpukario medžiagoje rasti vietų vardų pavyzdžių, kurių pamatas 1) emocinio vertinimo požymį savo reikšmėje turintis žodis, 2) konotuotas veiksmažodis ar ištiktukas, 3) etnokultūrinį konotacinį komponentą savo reikšmėje turintis žodis, ir juos aptarti.

Pirmiausiai vietovardžiai buvo vertinami darybos aspektu taikant vandenvardžių klasei terti Aleksandro Vanago sudarytą struktūrinį-gramatinį analizės metodą (dėl jo žr. Vanagas 1970: 21–27). Šiuo būdu išsiaiškinus vietų vardų pamatinius žodžius bei jų morfologinį statusą, toliau buvo dirbama su „Lietuvių kalbos žodynu“ (2013). Konotacinių pamatiniai žodžiai skirtumai paaškėjo iš žodyne pateikiamų santrumpų (malon., menk., vlg. ir kt.) bei komponentinės šių žodžių analizės. Be to, buvo gilinamas ių vietovardžių pateikėjų komentarus tarpukario anketo-se. Pastarieji padėjo išryškinti aktualiąją žodžių, su kuriais siejami vietų vardai, reikšmę. Gebėjimas suprasti kito kalbėtojo ketinamą perduoti reikšmę ir yra vadinama pragmatine kompetencija (plg. Ryvitytė 2011: 9).

Iš atlikto tyrimo paaškėjo, kad verbalinių poveikijų daro vietų vardai, kuriais apeliuojama į adresatą. Tam tikrų leksinių savybių pasirinkimas – ar vardo pamatas yra emotyvas, ar ekspresyvas – tai ir nulemia topoobjekto įvardijimo intenciją. Kaip žinia, emotyvai veikia adresato jausmus, ekspresyvai – vaizduotę (plg. Jakaitienė 2010: 164).

Pragmatiniu aspektu buvo vertinami ir žemėvardžių (*Storkojinė, Žvairynė* ir kt., padarytų iš pravardinės kilmės asmenvardžių) pamatiniai žodžiai. Daugelis iš jų padaryti pagal tam tikrą veiksmažodinę ypatybę – veiksmą, veiklos pobūdį (*Rioglýs, Šlùbis, Tupikas* ir kt.) ar būseną (*Verksnýs*) iš veiksmažodžių, kurių reikšmė ‘prastai, neaiškiai kalbėti’ (*mikséti, vekséti*), ‘létai, šlubuojant, nerangiai, judéti’ (*riöglini, šlubúoti, tupinéti*).

Pastebėta, kad dalis vietų vardų gyvojoje kalboje varijuoja, tokiu būdu visapusiaškiai išreikšdami tiek denotatinį, tiek konotacinį savo semantikos turinį. Varijuojančios žemėvardžių lytys *Abromynė* || *Žydynė*, *Šeldekšnýnas* || *Vélniaraistis* ir kt. parodė, kad jų koegzistavimas gyvojoje kalboje leidžia tiriamojo ploto bendruomenei geriau suvokti vietovardžių reikšmes, lydimas emocinio, stereotipinio, asociaciniu vertinimu, bei dalintis šiomis kompetencijomis tarpusavyje.

Tarpukario medžiaga leido prisiminti ir kai kuriuos vietovardžius, kurių pamatiniai žodžiai, drauge su išnykusiomis realiomis bei jas lydinčiomis kultūrinėmis konotacijomis, jau pasitraukę iš aktyviosios vartosenos.

Marijampolės apskrities vietovardžių inventorizacija pragmatiniu aspektu pradėta. Čia išdėstyti pastebėjimai yra būtina prielaida išsamesniems toponimijos tyrimams iš aptartos perspektyvos.

Literatūra ir šaltiniai

1. Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002), redaktorių kolegi-ja G. Naktinienė, J. Paulauskas, R. Petrokienė, Z. Šiménaitė, V. Vitkauskas, J. Zabarskaitė, vyr. red. G. Naktinienė, elektroninis variantas (antras elektroninis leidimas), Lietuvių kalbos institutas, 2013.	2. Jakaitienė, E. (2010). Leksikologija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
3. Ryvitytė, B. (2011). Lingvistinės pragmatikos įvadas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.	4. Vanagas, A. (1970). Lietuvos TSR hidronimų daryba, Vilnius: Mintis.

SERGEJUS TEMČINAS

Lietuvių kalbos institutas
sergejus.temcinas@lf.vu.lt

Rytų baltų Vokietijos pavadinimo kilmė

Rytų baltų (lietuvių ir latvių) kalbose esančio Vokietijos ir vokiečių pavadinimo kilmė iki šiol nėra išaiškinta. Pranešime bus pateikta šio pavadinimo variantų apžvalga, nustatyta jų santykinė chronologija, leidžianti išaiškinti seniausias formas, ir pasiūlyta šio pavadinimo etimologija, siejanti jo seniausias lytis su Žemutinės Saksonijos žemės Getingeno rajone esančiu oikonimu Waake. Ši nuo XI a. žinoma gyvenvietė, suvaidinusi svarbų vaidmenį Getingeno miesto istorijoje, bus davusi pradžią rytų baltų Vokietijos ir vokiečių tautos pavadinimui dar prieš šios šalies rytuose gyvenusių periferinių vakarų slavų genčių suvokietėjimą, kai būtent šios gyvenvietės apylinkės buvo arčiausiai rytų baltų esantis vokiečių regionas, kurio pavadinimas, pagal plačiai paplitusi modelį, ir buvo apibendrintas visai šalai ir jos tautai. Vėliau įvykusi periferinių vakarų slavų genčių savaiminė germanizacija iš esmės pakeitė Vokietijos rytuose esančių žemių kalbinę situaciją, o tai gerokai apsunkino rytų baltų kalbų Vokietijos pavadinimo kilmės paieškas.

INESE ZUGICKA

Daugavpils Universitāte
inese.zugicka@du.lv

Ieskats Riebiņu novada Galēnu pagasta antroponīmiskajā sistēmā

Atslēgas vārdi: *Galēnu pagasts, antroponīmi, priekšvārdu došanas motivācija, iesauku rašanās un attīstība.*

Latviešu antroponīmikā 20. gs. beigās – 21. gs. sākumā līdzās tradicionālajiem oficiālajiem personvārdiem vērojamas jaunas tendences priekšvārdu došanā jaundzimušajiem, kā arī dažāda vecuma iedzīvotāju neoficiālo antroponīmu, it īpaši iesauku, attīstībā. Referāta mērķis ir analizēt šīs tendences Riebiņu novada Galēnu pagastā (Latvija).

Galēnu pagasts ir viens no lielākajiem Riebiņu novada administratīvajā teritorijā tā ziemeļaustrumos Maltais upes kreisajā krastā. Riebiņu novadā iedzīvotāju nacionālais sastāvs ir neviendabīgs: 67,5% latviešu, 28,9% krievu un 3,6% citas tautības (balkānieji, poli u.c.). Tomēr ikdienā cilvēki lielākoties runā augšzemnieku dialekta latgaliskajās izloksnēs, kuru fonētiskās, leksiskās un morfoloģiskās īpatnības atspogulojas arī personvārdu sistēmā. Pētot personvārdu attīstību un izvēles tendences, var izsekot noteiktas vietas iedzīvotāju prioritātēm, vērtībām, notikumiem. Tas pamudināja Galēnu pagastā veikt padziļinātu priekšvārdu un iesauku izpēti, tādējādi noskaidrojot dažādu paaudžu antroponīmu lietojumu un viedokli par personvārdiem kopumā. Materiāla izzināšanai un apkopošanai tika izmantotas anketas, iedzīvotāju reģistrs, kā arī veiktas mutiskas aptaujas. Kopumā analizētas 298 vienības: 100 priekšvārdi un 198 iesaukas.

Priekšvārdu izvēles motivācija ir daudzveidīga. Lielā mērā to izvēli ietekmējušas ne tikai reģiona reliģijas un kultūras īpatnības, bet arī tendence sekot modei, pieņemt jaunus izaicinājums vai arī "atdzīvināt" mūsdienās reti lietotus antroponīmus, piem., *Osvalds, Izidors, Edijs, Gusts*.

Paralēli oficiālajiem personvārdiem ikdienas komunikācijā tiek lietoti arī neoficiālie – visbiežāk iesaukas. Tās ir neatņemas Galēnu pagasta iedzīvotāju ikdienas komunikācijas sastāvdaļa. To motivatīvā semantika ir daudzveidīga, piem., akcentēts ārējais izskats (*Buobys ūksts, Bekons, Vāvere*), raksturs/ uzvedība (*Glīmezs, Kačs*), notikums (*Ogurči, Myužeigais skaistums*), valoda (*Batareikins, Paklau dzirdī*) u. c. Laika gaitā ikdienas komunikācijā iesauka mēdz aizstāt oficiālo personvārdu, kuru iedzīvotāji vairs neidentificē ar konkrēto personu, piem., iesaukas *Monika* (oficiālais priekšvārds *Pēteris*), *Miljons* (oficiālais priekšvārds *Jānis*).

AUŠRA ŽEMIENĖ

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
ausra.zemienė@vgtu.lt

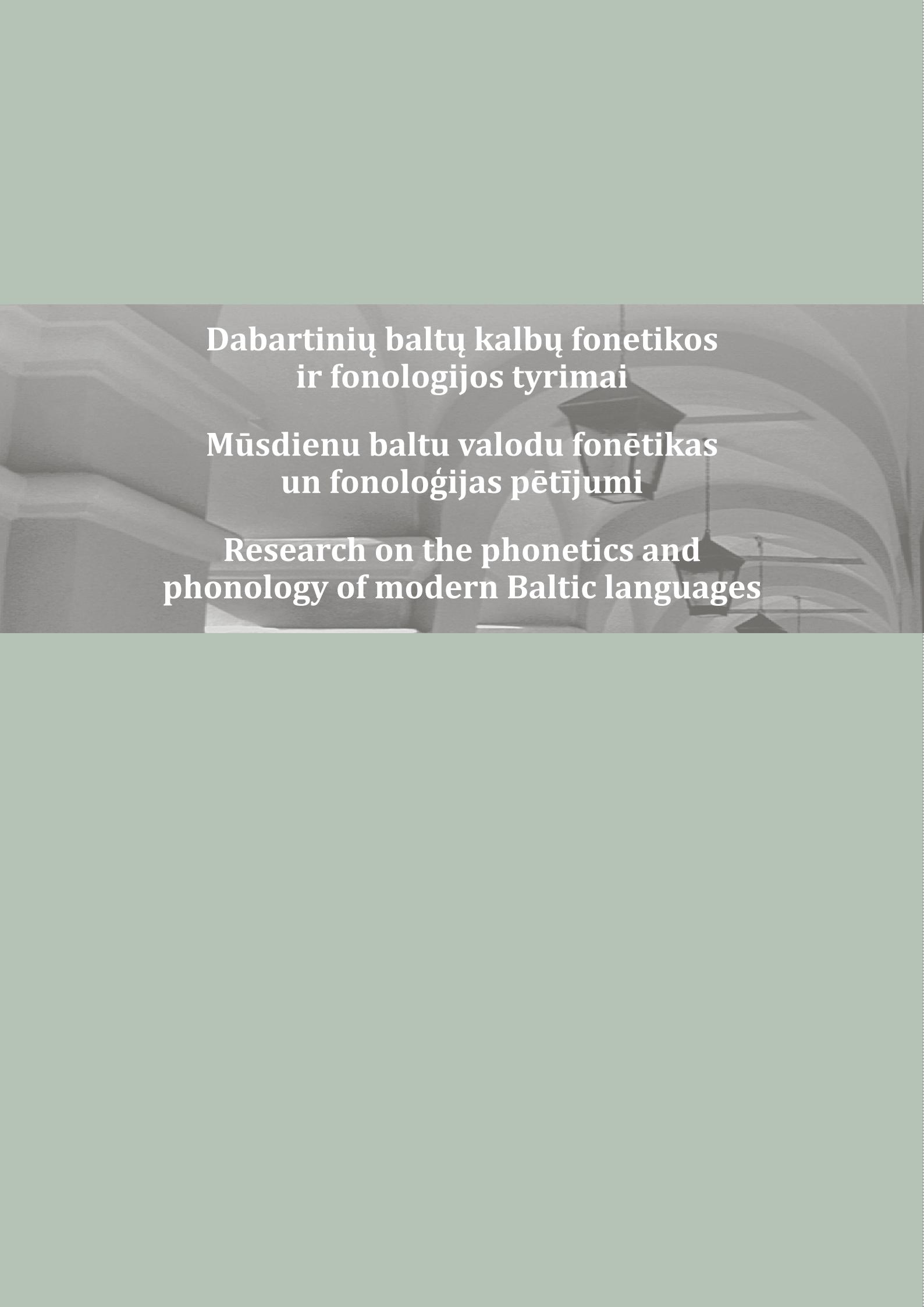
Dėl Mažosios Lietuvos asmenvardžių kilmės (XVIII–XIX a.)

Šiais intensyvios globalizacijos laikais yra gyvybiškai svarbu puoselėti tautinį savitumą, todėl tyrėjai gręžiasi į senuosiouose raštuose išlikusius kalbos paminklus. Kadangi didžioji dalis Mažosios Lietuvos vardyno šaltinių dėl Antruojo pasaulinio karo įvykių buvo išvežti į Vokietijos archyvus, šio regiono (kitaip – Rytų Prūsijos) onimų (asmenvardžiams ir vietovardžiams) tyrimo rezultatai anksčiau daugiausia buvo skelbiami vokiečių tyrėjų darbuose (Trautmann 1925; Kenkel 1971; Krause 2007 ir kt.). Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę situacija pasikeitė iš esmės – Vokietijos archyvų šaltiniai tapo pasiekiami ir Lietuvos mokslininkams. Vis dėlto ligi šiol jų paskelbtai tyrimai daugiau grindžiami Ordino ir Rytprūsių foliantų, saugomų Berlyno slaptajame valstybiname archyve Preussischer Kulturbesitz, empirine medžiaga. Daugiau nuveikta tiriant ir skelbiant vietovardžių tyrimų rezultatus (Blažienė 2000, 2005, 2010 ir kt.; Deltuvienė 2000, 2001, 2002, 2006, 2011, 2012 ir kt.), tačiau jau tiriami ir minėtų foliantų šaltiniuose esantys istoriniai Mažosios Lietuvos asmenvardžiai (Urbonavičiūtė 2005, 2011). Pažymėtina, kad nors vardyno tyrimui yra svarbus kiekvienas onimas (nesvarbu, ar jis būtų užfiksotas rankraštiniuose, ar spausdintiniuose šaltiniuose), patikimiausia vardyno medžiaga visgi randama rankraštiniuose šaltiniuose (Blažienė 2010: 18), o tokią (bažnytinės krikšto, santuokų registravimo ir kt. knygos) daugiausia saugoma kitame Berlyno archyve – Evangelisches Zentralarchiv. Minėto archyvo šaltiniuose esančių duomenų pagrindu išsamiauirtos tik XVIII–XIX a. Ragainės apskrities lietuvininkų pavardės (Žemienė 2002).

Šio pranešimo objektas – Mažosios Lietuvos lietuviškiausios dalies (vadinamosios Lietuvos Provincijos, kurią sudarė keturios apskritys: Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Isrutties) lietuvininkų asmenvardžiai (vardai ir pavardės), užrašyti XVIII–XIX a. bažnytinėse knygose, šiuo metu saugomose Centriniame evangelikų archyve, vok. Evangelisches Zentralarchiv (toliau – EZA).

Tikslas – nustatyti tiriamo Mažosios Lietuvos arealo lietuvininkų XVIII–XIX a. populiausius vardus ir pavardes, jų genetinės kilmės šaltinius.

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutartis Nr. LIT-9-8).

**Dabartinių baltų kalbų fonetikos
ir fonologijos tyrimai**

**Mūsdienu baltų valodu fonētikas
un fonoloģijas pētījumi**

**Research on the phonetics and
phonology of modern Baltic languages**

RYTIS AMBRAZEVICIUS

Kaunas University of Technology
rytisamb@gmail.com

Lithuanian consonants in the context of IPA

A distribution of the Lithuanian consonant system in the frame of IPA is proposed. Compared to the standard IPA, most of the consonants split into two variants, plain (non-palatalized) and palatalized consonants. Besides of their differences in secondary articulation, their inequalities in primary articulation should be noted as well, possibly resulting in different positions in IPA chart. In the context of standard IPA, articulations of plain consonants tend to be more anterior while those of palatalized consonants are predominantly more retracted. Moreover, even conventional homorganic consonants show quite noticeable diversity of primary articulations.

Because of the discussed phenomena, the question of denominations of the consonant articulations arises. It concerns conventional (Lithuanian) dental and alveolar consonants tending to shift, respectively, to dental-alveolar (or even alveolar) and postalveolar (or even palatoalveolar) positions.

Results of acoustical measurements of F2 loci and other characteristics are presented to visualize and objectivize the issues under investigation.

ILZE AUZINA, GUNA RĀBANTE-BUŠA

LU Matemātikas un informātikas institūts
ilze.auzina@lumii.lv, g.rabante@gmail.com

Pozicionālās skaņu pārmaiņas vārdu sadurā

Runas procesā fonēmas, veidodamas vārdus, seko cita citai un atrodas pastāvīgā savstarpējā iedarbībā, kuras rezultātā var mainīties fonēmas sākotnējā kvantitāte vai kvalitāte. Tas notiek tādēļ, ka runas orgāni sagatavojas nākamās fonēmas artikulācijai — jau iepriekšējās fonēmas beigu daļā ieņem vajadzīgo stāvokli vai arī saglabā tādu pašu stāvokli, kāds bijis iepriekšējās fonēmas izrunas laikā.

Parasti par pozicionālajām skaņu pārmaiņām runā viena vārda robežās, t. i., morfēmu sadurā, tomēr pozicionālās fonēmu pārmaiņas vērojamas arī vārdu sadurā saistītā, vidēji ātrā runā.

Pētījumam izmantots fonētiski marķēts latviešu valodas runas korpus (aptuveni 4 stundu audioieraksti; korpusā ietverti 67 runātāju balss ieraksti), kas izstrādāts 2013. gadā IT kompetences centra ERAF līdzfinansētā projekta "Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju kompetences centrs" (finansēšanas līgums L-KC-11-0003) nozares pētījuma Nr. 2.9. "Runas korpusa izveide, principi, metodes un realizācija" laikā.

Analizētas divu vārdu (V1 un V2) saduras, ja starp vārdiem nav pauzes. Noteikts, vai 1) V1 beigās notiek kvalitatīvas skaņu pārmaiņas, piem., nebalsīga troksneņa asimilācija balsīguma ziņā, 2) V1 beigās notiek kvantitatīvas skaņu pārmaiņas, piem., īsa neuzsvērta patskaņa redukcija, 3) V1 vērojums beigu skaņas zudums, piem., īsa neuzsvērta patskaņa zudums, 4) V2 notiek sākuma skaņas kvalitatīva pārmaiņa, piem., nebalsīga troksneņa asimilācija balsīguma ziņā; 5) zūd V2 sākuma skaņa, 6) notiek V1 un V2 kontrakcija un kā to ietekmē iepriekšminētie gadījumi.

Pirmie rezultāti liecina, ka vārdu sadurā izplatīta ir asimilācija balsīguma ziņā, piem., *es domāju* [ez duoma: $\ddot{u}$], *sein būtu* [$\ddot{seid$ bu:t]. Bieži vērojams arī nebalsīgā troksneņa [t] asimilatīvs zudums vārdā *kaut*, piem., *kaut kas* [kau kas], *kaut ko* [kau ku $\ddot{o}$], *kaut kādam* [kau ka:dam]. Ja V1 beidzas un V2 sākas ar vienas kvalitātes un kvantitātes skaņu, bieži vien precīza vārdu robežas vieta nav nosakāma.

ILZE AUZIŅA,
ROBERTS DARGIS,
GUNA RĀBANTE-BUŠA

LU Matemātikas un informātikas institūts
ilze.auzina@lumii.lv, roberts.dargis@lumii.lv, g.rabante@gmail.com

Fonētiski markēts latviešu valodas runas korpuss

2013. gadā IT kompetences centra ERAF līdzfinansētā projekta "Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju kompetences centrs" (finansēšanas līgums L-KC-11-0003) nozares pētījuma Nr. 2.9. "Runas korpusa izveide, principi, metodes un realizācija" laikā tika izveidots fonētiski markēts latviešu valodas runas korpuss (Pinnis, Auzina & Goba 2014). Korpusa dati iegūti no ortogrāfiski markētā latviešu valodas runas korpusa (apjoms — 100 stundas). Korpusā ietverti 67 runātāju balss ieraksti. Fonētiski transkribēti aptuveni 4 stundu ilgi ieraksti — galvenokārt ziņu raidījumi, publiskas diskusijas, intervijas un šovi.

Fonētiskajai transkribēšanai no ortogrāfiski markētā latviešu valodas runas korpusa atlasīti īsākie pieejamie audioierakstu vienumi — frāzes. Iekļaušanai fonētiski marķētajā korpusā pirmajā posmā izvēlētas tikai tās frāzes, kurās nav fona trokšņu un izolētu trokšņu. Tas nozīmē, ka frāze (iespēju robežās) neietver pauzes, kas garākas par 0,3 sekundēm, fizioloģiskus trokšņus, pārteikšanos vai neskaidras runas daļas. Lai korpusā būtu pēc iespējas vairāk runātāju datu, no viena runātāja audiodatiem tika atlasīts minimālais skaits frāžu tā, lai tās kopumā ietvertu visus iespējamos fonēmu pārus.

Dati ir pierakstīti mašīnlasāmajā fonētiskajā transkripcijā, norādot fonēmas, to robežas un atsevišķus fonēmu variantus. Fonēmu apzīmēšanai izmantots latviešu valodas mašīnlasāmais fonētiskais alfabēts, kurš izstrādāts, izmatojot SAMPA (Speech Assessment Methods Phonetic Alphabet) mašīnlasāmo fonētisko alfabētu.

Sākotnēji dati markēti manuāli skaņu apstrādes programmā WaveSurfer, bet, izmantojot jau fonēmu līmenī nomarkētos datus, lietota automātiska runas fonētiskās transkribēšanas programma. Automātiski iegūtā transkripcija manuāli pārbaudīta un labota.

Fonēmu varianti, kas atspoguļoti fonētiskajā transkripcijā, galvenokārt parāda: 1) pagarinātus vai garus līdzskāņus, 2) reducētus patskāņus, 3) nezilbiskus patskāņus.

Atsauces

Pinnis, M., Auziņa, I., & Goba, K. (2014). Designing the Latvian Speech Recognition Corpus. In Proceedings of the 9th edition of the Language Resources and Evaluation Conference (LREC'14).

SAMPA computer readable phonetic alphabet [tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.phon.ucl.ac.uk/home/sampa/home.htm> [skat. 2015. g. 31. maijā].

SOLVEIGA ČEIRANE

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija
Rīgas Stradiņa universitāte
solveiga18@inbox.lv

Divskaņu uztveres īpatnības bērnu un pieaugušo respondentu grupā

Pētījumā aplūkotas latviešu valodas divskaņu *ie, iu, ei, eu, ai, au, oi, ou, ui, uo* auditīvās jeb uztverei būtiskās īpašības. Tā kā svarīgākā informācija par divskaņu artikulāciju ietverta abu komponentu formantu pārejās, kā arī pirmā komponenta sākuma daļā un otrā komponenta beigās, tad tika veikti divi eksperimenti ar mērķi noskaidrot šo segmentu nozīmi latviešu valodas divskaņu atpazīšanā.

Latviešu valodas divskaņu auditīvās īpašības līdz šim ir pētītas tikai vienā bakalaura darbā, dalot divskani 3 daļās un izgriežot vai nu sākuma un beigu 2/3 no divskaņa vai vidusdaļā – 1/3 no divskaņa ilguma.

Šajā pētījumā uztveres eksperimentos piedalījās 25 respondenti pieaugušie un 8 bērni, kuru dzimtā valoda ir latviešu valoda. Bērni bija vecumā no 6 līdz 12 gadiem. Pirma reizi latviešu valodā salīdzinātas bērnu un pieaugušo uztveres īpašības.

Eksperimentos izmantoti dabiskas izrunas ieraksti ar izolētiem divskaņiem, kuri pēc tam redigēti, izmantojot datorprogrammu *Praat*. Pirmajā eksperimentā pārbaudīta pirmā komponenta sākuma daļas un otrā komponenta beigu daļas nozīme divskaņu atpazīšanā, respektīvi, vienlaicīgi nogriežot divskaņa sākuma un beigu daļas stabilo posmu, bet saglabājot formantu pārejas. Otrs eksperiments tika veikts, lai pārbaudītu formantu pāreju lomu latviešu valodas divskaņu atpazīšanā. Stimuli izveidoti, saglabājot abu komponentu segmenta garumu, bet formantu pārejas nolīdzinot.

Gaidāms, ka formantu pāreju nozīme divskaņu uztverē būs svarīga, jo divskaņu formantu frekvences vērtību maiņas, kas atspoguļo pārejas no sākuma komponentiem uz beigu komponentiem, aizņem vairāk ne kā pusē no katras divskaņa ilguma, un pēc akustiskajiem datiem formantu pārejas un to virziens ir būtiskākā divskaņu pazīme (Grigorjevs 2014).

SIGITA DEREŠKEVIČIŪTĖ, ASTA KAZLAUSKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
sigute.dereskeviciute@gmail.com, a.kazlauskiene@hmf.vdu.lt

Emocijos ir kai kurie balso kokybiniai ypatumai

Emocijas gali signalizuoti ne tik su kalbos prozodija (pagrindinio tono dažniu, intensyvumu, tempu ir kt.), bet ir su kokybiniais balso ypatumais susiję akustiniai požymiai. Ši kartą pasirinkti du parametrai, į kuriuos jau atkreipė dėmesį užsienio mokslininkai, tyrinėjantys fonetinę emocijų raišką. Tai dažnių perturbacija (angl. *jitter*, rodo balso stygų virpėjimo neperiodiškumą) ir amplitudės perturbacija (angl. *shimmer*, atskleidžia garso intensyvumo svyravimus).

Manoma (Scherer 1989; Ferrand 2001), kad dažnių perturbacija susijusi su pagrindinio tono dažnių kitimu: kuo aukštesnis pagrindinis tonas, tuo jo dažnių kitimas didesnis. Kai balso stygų įtampa padidėja, jas kontroliuoti (išlaikyti vienodą jų susiglaudimo–atsitraukimo periodiškumą) sudėtingiau. Kad kalba skambėtų natūraliai, šių svyravimų reikia. Tačiau ryškus neperiodiškas balso stygų virpėjimas sukelia čaižaus balso įspūdį. Didelio sužadinimo emocijoms (džiaugsmui, nuostabai, pykčiui) būdingas aukštasis pagrindinis tonas ir gana didesnės dažnių perturbacijos reikšmės.

Natūraliai kalbant įvairoja ir intensyvumas (psichoakustiškai suvokiamas kaip garsumas). Tariant kai kurias emociskai konotuotos frazės intensyvumas labai kinta. Kai emocinis sužadinimas padidėja, paprastai padidėja ir gerklų įtampa, o tai padidina subglotalinį oro slėgi ir intensyvumą. Todėl pykti ir kitas neigiamas emocijas (liūdesj, baimę) gana dažnai rodo aukštus amplitudės perturbacijos reikšmės (Nunes 2013).

Šio tyrimo medžiagą sudarė garso įrašų studijoje trių profesionalių aktorių (vyru) šešiomis pagrindinėmis emocijomis (su džiaugsmu, pykčiu, bjaurėjimusi, baimė, nuostaba, liūdesiu) tris kartus įgarsinta ta pati frazė. Empiriniai duomenys nustatyti PRAAT programa (naudojantis užduočių juosteje *Pulses* komanda *Voice report*) ir statistiškai ivertinti SPSS programa (atlikta daugiamatė ir vienmatė dispersinės analizės).

Preliminarūs tyrimo rezultatai rodo, kad frazėms, ištartoms su nuostaba, bjaurėjimusi, liūdesiu ir baimė, būdingos didesnės dažnių perturbacijos reikšmės, o su džiaugsmu ir pykčiu ištartoms frazėms – mažesnės. Tačiau statistiškai reikšmingai šis požymis skiria tik džiaugsmą nuo kitų emocijų. Didesnės amplitudės perturbacijos reikšmės būdingos nuostabai, pykčiui ir džiaugsmui, mažesnės – liūdesiui, baimei ir bjaurėjimuisi. Tačiau tik liūdesys statistiškai reikšmingai skiriasi nuo kitų emocijų. Vadinas, galima manyti, kad lietuviai džiugesi reiškia kiek garsiau kalbėdami, o liūdnai kalbant jaučiamas monotonušumas.

Emocijas pagal jų sužadinimo lygi paprastai nebilogai apibrėžia pagrindinio dažnio rodikliai. Balso kokybiniai parametrai (tirtosios perturbacijos *jitter* ir *shimmer*) galbūt apibūdina emocijas pagal malonumo ivertę (teigiamos ar neigiamos). Kad tai būtų galima patvirtinti, reikia atliliki daugiau balso kokybių požymių tyrimų.

Literatūra

- Ferrand Carole C. 2001, *Speech science: An integrated approach to theory and clinical practice*, Boston: Allyn and Bacon.
Nunes Ana Margarida Belém 2013, Cross-linguistic and cultural effects on the perception of emotions, *International journal of Science Commerce and Humanities* 1(8), 107–120.

- Scherer Klaus 1989, Vocal correlates of emotional arousal and affective disturbance, in Hugh Wagner, Antony Manstead (eds.), *Handbook of psychophysiology: Emotion and social behavior*, London: Wiley.

JURIS GRIGORJEVS,
INESE INDRĪĀNE,
JANA TAPERTE

LU Latviešu valodas institūts
jugrig@latnet.lv, ineseindricane@inbox.lv, jana.taperte@gmail.com

Latvian /v/ and /j/: acoustic study of different realizations

The Latvian consonant phonemes /v/ and /j/ are traditionally described as voiced constrictives. They are considered being obstruents, although some linguists suggest viewing /v/ as obstruent, i.e. [+consonantal], but /j/- as sonorant, i.e. approximant /j/ which is characterized as [-consonantal]. This is caused by different pronunciation found for these consonants, their diachronic aspects and phonological vocalization in the tautosyllabic position, i.e. after a vowel in the syllable coda (Markus 2002, Pakerys 1995, Kazlauskas 2000). In the latest edition of the Latvian Grammar (LVG 2013), these consonants are classified as voiced fricatives based on their target articulation found in pure, idealized pronunciation. Nevertheless, in real speech samples different realizations of this idealized pronunciation can be found ranging from a fricative to a vowel.

The goal of the current study is to register the percentage distribution of different realizations of these phonemes in available speech material consisting of symmetric CVC units in carrier phrases.

The characteristics chosen for this study are the spectral shape and the relative intensity of the consonant in question, and the relative duration of the formant transitions of context vowels.

During the pilot study (Grigorjevs et al. 2015) the relative intensity of the consonants /v/ and /j/, and the relative duration of the formant transitions of context vowels has been addressed. If the relative intensity of /v/ and /j/ is compared with the relative intensity of sounds having similar formant pattern – laterals /l/ and /ʎ/, and vowels /u/ and /i/ – in the corresponding positions, it has been observed that the intensity of /v/ and /j/ is the lowest. If the relative durations of formant transitions are compared, the following pattern has been observed: the transitions are the shortest in case of laterals, medium in case of /v/ and /j/, and the longest between the diphthong components.

References

- Grigorjevs, J., I. Indričāne, J. Taperte (2015). Latvian *v* and *j* – fricatives or approximants?, in *2nd International Scientific Conference CONTEMPORARY RESEARCH IN PHONETICS AND PHONOLOGY: METHODS, ASPECTS AND PROBLEMS. Abstracts*. Riga, May 14-15, 2015, p. 19 (http://www.luvavi.lv/media/upload/tiny/files/Abstracts_%20Phon%202015.pdf)
- Kazlauskas, J. (2000). *Rinktiniai raštai*. Vilnius.
- LVG 2013 – Aut. kol. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga.
- Markus, D. (2002). *Latviešu valodas fonēmu galvenās šķirējpazīmes fonoloģijas attīstības kontekstā*. Humanitāro zinātņu vēstnesis. Daugavpils, 61.–67. lpp.
- Pakerys, A. (1995). *Lietuvių bendarinės kalbos fonetika*. Vilnius.

JURGITA JAROSLAVIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
jurgita.jaroslaviene@gmail.com

Trumpujių ir ilgųjų balsių kiekybinė opozicija dabartinėse baltų kalbose

Ir lietuvių, ir latvių kalboje trukmė yra skiriamasis balsių požymis. XXI a. pradžios lyginamųjų eksperimentinių tyrimų duomenimis, baltų bendrinių kalbų ilgieji balsiai nuo trumpujių skiriami ir kirčiuotuose, ir nekirčiuotuose skiemenyse (tirti triskieminiai ir keturskieminiai žodžiai). Nustatyta, kad nekirčiuotų ilgųjų ir trumpujių balsių kiekybės kontrastas mažesnis negu kirčiuotų, ypač lietuvių kalboje, tačiau ir nedideli trukmės skirtumai statistiškai reikšmingi (Kaukėnienė 2004, 62, 138, 181). Lietuvių bendrinėje kalboje tam tikrais atvejais nekirčiuotose pozicijose vienų balsių ryškesni kiekybiniai, kitų kiekybiniai skirtumai (Kaukėnienė 2004, 62–63 ir kt.).

Šiuo pranešimu numatoma paanalizuoti, kaip skiriasi izuoliuotų ir frazėse ištartų dabartinių baltų kalbų ilgųjų ir atitinkamų trumpujių balsių kiekybė [santykiai apskaičiuoti Lietuvių kalbos institute 2013–2015 m. vykdyto mokslo projekto „Dabartinės baltų kalbos: spektrinės garsų charakteristikos (instrumentinis tyrimas)“ metu]. Atsižvelgiant į įvairius garsų požymius lemiančius veiksnius (lingvistinius ir nelingvistinius) ir tyrimo metodiką, skirtingu kalbų balsių trukmės santykiai lyginami su kitų tyréjų duomenimis (pvz., Pakerys 1982; Kaukėnienė 2004; Grigorjevs 2008, 2012; Jaroslavienė 2014; Auziņa, Rābante-Buša 2014 ir kt.). Taip pat lyginami šie parametrai: balsių trukmės standartinis nuokrypis, variacijos koeficientas, pasikliaujamieji intervalai, statistinio vertinimo rezultatai, apžvelgiami kokybiniai izuoliuotų ir frazėse ištartų balsių skirtumai.

Literatūra

- Auziņa Ilze, Guna Rābante-Buša 2014, Qualitative and quantitative vowel reduction and deletion in the spoken Latvian, *Linguistica Lettica* 22, 5–15.
- Grigorjevs Juris 2008, *Latviešu valodas patskaņu sistēmas akustisks un auditīvs raksturojums*, Riga: LU Latviešu valodas institūts.
- Grigorjevs Juris 2012, Acoustic and auditory characteristics of the Latvian monophthong system, *Linguistische Berichte*, Heft 230/2012, Hamburg: Helmut Buske Verlag, 155–182.
- Jaroslavienė Jurgita 2014, Spectral characteristics of the Lithuanian vowels: some preliminary results of a new experimental research, *Linguistica Lettica* 22, 68–84.
- Kaukėnienė Lidija 2004, *Dabartinių baltų bendrinių kalbų nekirčiuotų skiemenu vokalizmas (Instrumentinis tyrimas)*, Humanitarinių mokslų daktaro disertacija, Vilnius, Vilniaus universitetas.
- Pakerys Antanas 1982, *Lietuvių bendrinės kalbos prozodija*, Vilnius: Mokslas.

JOLITA URBANAVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
jolita.urb@gmail.com

Lietuvių kalbos trankiųjų priebalsių koartikuliacija CVC junginiuose

Pranešime analizuojama lietuvių kalbos trankiųjų priebalsių koartikulacija – siekiama išsiaiškinti, kurie priebalsiai pasiduoda gretimų balsių poveikiui, o kurie balsinei aplinkai išlieka indiferentiški. Šiuo aspektu lietuvių kalbos priebalsiai beveik netyrinėti. Minėtina 2000 m. publikuota Alekso Girdenio lingvistinė pastaba apie priebalsių kietumą ir minkštumą junginiuose ir prieš balsius („Dėl [k], [g] minkštumo prieš kitus priebalsius“, Kalbotyra, 2000, 48(1)–49(1), 165–167). Remiantis preliminariais bandymais teigiama, kad „visiškai aiškų kietumą ar minkštumą“ turi gomuriniai [k], [g], šoniniai [l], virpamieji [r] ir žvarbieji (alveoliniai) priebalsiai [š], [ž], [tʃ], [dʒ]. Kietumui ar minkštumui visai indiferentiškais laikomi nosiniai [m], [n], lūpiniai [p], [b], dantiniai [t], [d] bei sargieji (dantiniai) priebalsiai [s], [z], [ts], [dz].

Akustinės fonetikos darbuose priebalsių (ne)indiferentiškumas koartikulacijai tiriamas pasitelkus lokuso lygties (locus equation) metodą. Lokuso lygtis remiasi dviem kintamaisiais: F2 formantės reikšme balsio pradžioje (F2pradžia) ir F2 formantės reikšme stabilioje balsio atkarpoje (F2vidurys). Tiriami to paties priebalsio CVC junginiai įvairių balsių kontekste. Atidėjus F2vidurys reikšmes x ašyje, o F2pradžia reikšmes – y ašyje, gaunama tiesinė regresija, kurios nuolydis (slope) ir y ašies bei tiesinės regresijos susikirtimo taškas (intersection) sistemiškai skiriasi pagal priebalsio artikuliacijos vietą. Lokuso lygties nuolydis naudojamas kaip indikatorius koartikulacijos stiprumui nustatyti priebalsio ir balsio junginiuose. Jei koartikuliacija yra maksimali, lokuso lygties nuolydis lygus 1, jei koartikulacijos néra, lokuso lygties nuolydis lygus 0.

Lietuvių kalboje lokuso lygties tyrimui buvo įrašyti 4 informantai: 2 vyrai (22 m. ir 31 m.) ir 2 moterys (40 m. ir 42 m.), išanalizuota 3670 junginių (CVC tipo) su trankiaisiais priebalsiais. Preliminarūs duomenys rodo, kad lietuvių kalbos lūpiniai ir gomuriniai priebalsiai labiau pasiduoda koartikulacijai (nuolydis↑, y-susikirtimo taškas↓), o dantiniai ir alveoliniai priebalsiai koartikulacijai beveik indiferentiški (nuolydis↓, y-susikirtimo taškas↑). Taip pat nustatyta, kad gretimi balsiai turi didesnį poveikį dusliesiems, o ne skardiesiems priebalsiams. Palatalizuoti priebalsiai koartikulaciijoje su balsiais išlieka atsparesni negu nepalatalizuoti priebalsiai.

Erdvēs suvokimas ir raiška baltu kalbose

Telpas izpratne un izteikšanas līdzekļi baltu valodās

Space in the Baltic languages

SANDRA GAIGALAITĖ

Vilniaus universitetas
gaigalaite.sandra@gmai.com

Dimensinių būdvardžių tyrimų apžvalga

Dimensiniai būdvardžiai yra plačiai nagrinėti įvairiose kalbose, remiantis skirtingomis lingvistinėmis kryptimis. Jie pritraukė struktūralistų dėmesį, nes sudaro uždarą sistemą ir binarines opozicijas (Bierwisch 1967; Linde-Usiekiewicz 2000). Taip pat dimensiniai būdvardžiai tirti ir remiantis kognityvinės lingvistikos principais (Rakhilina 2000; Vogel 2004; Shimotori 2013), nes jų semantiką galima apibūdinti siejant su tam tikromis prototipinėmis situacijomis ir prototipiniais objektais. Pranešime bus aptarti abiejų krypčių tyrimai ir metodai, bandant išryškinti privalumus.

Literatūra

- Bierwisch Manfred 1967, Some semantic universals of German adjectivals, *Foundations of Language, International Journal of Language and Philosophy* 3, 1-36.
- Linde-Usiekiewicz Jadwiga 2000, *Określenia wymiarów w języku polskim*, Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Rakhilina Ekaterina 2000, *Kognitivnyj analiz predmetnych imen: semantika i sočetaemost'*, Moskva: Russkie slovari.
- Shimotori Misuzu 2013, *Conceptual contrasts: A Comparative Semantic Study of Dimensional Adjectives in Japanese and Swedish*, Umeå: Umeå universitet.
- Vogel Anna 2004, *Swedish Dimensional Adjectives*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

VIOLETA KALĒDAITĖ

Vytautas Magnus University
v.kaledaite@hmf.vdu.lt

Space and existence: a case study of existential sentences in Lithuanian

The assertion that everything exists in space and time has long become a philosophical truism; we are all aware of the pre-Socratic dictum ‘whatever is, is somewhere; what is nowhere is nothing’. As for the linguistic expression of existence, this function is performed by an existential construction developed in many world languages, including Lithuanian.

The paper focuses on the locative-existential sentence type in Lithuanian. The classical schema posited for this type of sentence across languages is Locative element + Vexist + NPindef. This is exactly the pattern found in Lithuanian:

- (1) Šlapioje pievoje – tikrame varlyne! buvo gausybė
damp:LOCsg meadow:LOCsg real:LOCsg frog-place:LOCsg were a lot of
gandru.
stork:GENpl

‘In a damp meadow – just the place for frogs! – there were plenty of storks’

The paper argues that the locative element in the Lithuanian ES is conceptualised in the broadest spatio-temporal sense; this approach reflects the philosophical and cognitive aspects of our conceptual frame of reference as shown by Lakoff and Johnson (1999:30-31). The specific issues addressed in the paper include:

- 1) The relevance of a locative element in an ES;
- 2) The domain of existence: spatio-temporal location, class inclusion and discourse as ‘mental space’ (Fauconnier 1985);
- 3) Variation in placement of a locative element.

The data for the analysis are drawn from the Corpus of Contemporary Lithuanian Language at <http://tekstynas.vdu.lt/>.

References

- Fauconnier, Gilles. 1985. Mental spaces. Cambridge, MA: MIT Press.
Lakoff, George and Mark Johnson. 1999. Philosophy in the flesh.
The embodied mind and its challenge to Western thought.
Basic Books.

MADARA KALNIETE

Latvijas Universitāte
LU Latviešu valodas institūts
m.kalniete@gmail.com

Norādāmie vietniekvārdi kā vietas deiksi latviešu valodā

Tradicionāli latviešu valodā norādāmie vietniekvārdi izsaka trīsdaļīgu telpas izpratni. Uz tuvāko (no runātāja viedokļa) norāda vietniekvārdi *šis, šī, šāds, šāda*, uz tālāko – *tas, tā, tāds, tāda*; uz vēl tālāko – *viņš, viņa* (*Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* 1959, 514). Daina Nītiņa norāda, ka tas tā patiešām ir, lai gan galvenokārt tikai gadījumos, ja uzmanības centrā ir tas, kurš no objektiem atrodas tuvāk, kurš tālāk: *šī māja ir gaiša un saulaina, bet tā drēgna un nemīliga*. Taču šādi konteksti nedominē minēto vietniekvārdu lietošanā (*Latviešu valodas gramatika* 2013, 439).

Šo vietniekvārdu savstarpējās attieksmes nav viennozīmīgas un ir atkarīgas no katras konkrētās saziņas situācijas.

Gadījumos, kad norādāmie vietniekvārdi attiecas uz parādībām, kas balstās nevis fiziskā telpā, bet situācijas dalībnieku kopējās zināšanās, šo vietniekvārdru tuvs – tāls – vēl tālāks kļūst abstrakts, un tie papildus var izteikt teksta autora attieksmi pret nosauktajām parādībām.

Vietniekvārdam *viņš* mūsdienās piemīt stilistiska nokrāsa.

КИРИЛ КОЖАНОВ

Институт славяноведения Российской академии наук
kozhanov.kirill@gmail.com

Пространственные значения глагольных приставок в балтийских и славянских языках: устройство, сходства и отличия

В докладе обсуждаются пространственные значения глагольных приставок в балтийских (литовском и латышском) и славянских (в качестве примера взяты языки, распространённые в одном с балтийскими языками географическом ареале, — белорусский, польский и русский) языках.

В докладе при помощи понятий, разработанных для описания семантики приставок в рамках когнитивной лингвистики, см., например, [Janda 1986], таких как, *траектор* (субъект, совершающий перемещение), *ориентир* (точка в пространстве, относительно которой совершается перемещение), даётся систематическое описание пространственных значений приставок (в основном с глаголами движения) в балтийских языках. Полученные результаты сопоставляются с тем, как те же значения выражаются в славянских языках.

В докладе выявляются основные параметры, важные для описания пространственной семантики глагольных префиксов: движение по горизонтали (приближение/удаление), движение по вертикали (вверх/вниз), отношение к ориентиру (например, оказывается ли траектор внутри или рядом с ориентиром) и др.

В докладе предлагается объяснение различий в семантике балтийских и славянских префиксов, которое апеллируют к более абстрактным идеям перемещения в пространстве: например, отличие в пространственной семантике балтийской приставки *at-* ('приближение') и её славянского генетического соответствия ('удаление') возводится к разным точкам зрения относительно более абстрактной идеи разделения.

Таким образом, делается вывод о том, что система пространственных значений приставок в балтийских и славянских языках в значительной степени устроена одинаково и имеет общее происхождение.

Литература

- L. A. Janda. *Semantic analysis of the Russian verbal prefixes za-, pere-, do-, and ot-*. München: Verlag Otto Sagner, 1986.

INGA LAIZĀNE

Liepājas Universitāte
inga.laizane7@inbox.lv

Grūtības telpiskās izteiksmes līdzekļu apguvē, mācoties latviešu valodu kā svešvalodu

Latviešu valodā ir divas iespējas, kā gramatiski var izteikt telpiskās attieksmes. Pirmkārt, to var darīt, izmantojot lokatīvu vietas nozīmē un, otrkārt, var izmantot telpiskās attieksmes prievārdus, piemēram, *uz galda*, *zem krēsla*, *pa ceļu* u. tml.

Mācoties latviešu valodu kā svešvalodu, telpiskās izteiksmes līdzekļu apguve diezgan bieži sagādā grūtības. Daudzās valodās vietas nozīmi parasti izsaka ar prepozicionālu konstrukciju, savukārt latviešu valodā vietas nozīmes izteikšanai izmanto lokatīvu, kas bieži vien rada kļūdas, kad valodas apguvēji vēlas pateikt latviski, kur viņi atrodas. Ņoti bieži teikumu *es esmu Rīgā* vietā nākas dzirdēt vai lasīt teikumus *es esmu uz Rīga* u.tml. Grūtības sagādā arī telpiskās attieksmes prievārdu apguve, kas varētu būt saistīta gan ar prievārdu pārvaldījumu, gan to daudzajām nozīmēm.

Referātā aplūkotie piemēri tiks ņemti no ārvalstu studentu rakstītiem sacerējumiem, kā arī tiks izmantoti piemēri, kurus esmu dzirdējusi nodarbību laikā, mācot latviešu valodu kā svešvalodu.

ROLANDAS MIKULSKAS

Lietuvių kalbos institutas
mikulskai@takas.lt

Statinių erdvės santykių raiška perliatyviniais prielinksniais: *per atvejis*

Ne viena kalba turi vieną ar kelis originaliai perliatyvinės reikšmės prielinksnius, kurių konstrukcijos tam tikrame pragmatiniame ir sintaksiniame kontekste pritaikomos žymėti statinę subjektinio referento padėti kitapus išilginės kliūties, kartais galinčios turėti ir vertikalią dimensiją:

(1) *The lavatory is through the yard, over the bridge, (and) across the field.*

Lietuvių kalboje tokiai vartosenai pritaikytą terastume vieną atitikmenį – *per*:

(2) *Skalbykla yra per gatvę.*

Kognityvinėje gramatikoje semantinio išplėtimo atvejai, kai originaliai judėjimą erdvėje žymintios leksemos ar tą judėjimą presuponuojančios konstrukcijos pritaikomos statinei fizinio objekto padėčiai nurodyti, paaiskinamos per subjektyvaus (fiktyvaus) judėjimo sąvoką, kuri savo ruožtu yra pagrindžiama kognityvine **subjektifikacijos** operacija. Subjektifikacijos sąvoka taikoma tiems atvejams, kai dalis sakiniu žymimo turinio, jį konceptualizuojant, perorientuojama į subjektyviajų suvokėjo ašį. Per subjektifikaciją sakinio subjektas (trajektorius) laipsniškai praranda agento vaidmeniui būdingą veiksmo kontrolę, ji perleidžiama išorinėms aplinkybėms ir galiausiai – suvokėjui. Objektyvų subjekto veiksmą žymėjës predikatas dabar težymi suvokėjo episteminę nuostatą. Bent dalis gramatikalisacijos atvejų gali būti paaiskinami kaip subjektifikacijos procesai. Objektyvaus judėjimo procesualumui suvokti būtina kintančių trajektoriaus padėčių nuoseklaus mentalinio skenavimo operacija, paprastai esanti objektyvaus turinio suvokimo šešelyje, tam tikromis pragmatinėmis aplinkybėmis tampa pagrindiniu motyvuojančiu veiksniu dinaminį predikatą ar perliatyvinį prielinksnį vartojant statinei subjekto padėčiai žymeti. Tad subjektyvus judėjimas aiškintinas kaip kognityvinė operacija, kurios metu suvokėjas mentališkai kryptingai nuskenuoja (mintyse nueina) kelią, kurį presuponuoja sakinyje pavartotas judėjimo veiksmažodis ar perliatyvinis prielinksnis.

Nors lokatyvinė konstrukcijos [*per* + NP_{ACC}] vartosena fiksuojama internete ir tarmėse, jos nerasisime Dabariniés lietuvių kalbos tekstyne. Kaip atskira reikšmė, ji neišskiriama ir žodynuose ar prielinksniu aprašuose. Tačiau galima rasti istorinių ir struktūrinių argumentų, jog leksikografiniame straipsnyje ją reikėtų atskirai apibrėžti. Yra pagrindo manyti, kad kalbamas semantinis išplėtimas suvaidino lemiamą vaidmenį tolesnėje prielinksnio *per* semantinėje derivacijoje. Be subjektifikacijos pagrįsto semantinio išplėtimo konstrukcija [*per* + NP_{ACC}] dabar neturėtų atstumo, veiksmo trukmės, kiekio reikšmių. Lokatyvinio šios konstrukcijos vartojimo atveju, jos presuponuojamą judėjimo (dabar suvokiamo tik subjektyviai) vaizdinėje schemaje įvyksta reikšmingų pokyčių: pirma, vietoje judėjimo kelio joje, dabar pabrėžiamas judėjimo galutinis taškas, sutampantis su lokalizuojamo objekto vieta kitapus išilginės kliūties; antra, originaliai schemaje buvës antrajame plane pradinis judėjimo taškas dabar tampa svarbus dėl naujos – atskaitos taško – funkcijos: jo atžvilgiu ir lokalizuojamas rūpimas objektas. Atskaitos taškas numanomu atveju sutampa su kalbetojo erdvine padėtimi ir gali būti eksplicitiškai nereiškiamas, kitaip atvejais jo raiška yra neišvengiama (plg. *Per gatvę nuo viešbučio yra bankas*). Taigi sudarant bet kuriam leksikografiniam aprašui naudingą prielinksnio *per* galimų turėti reikšmių semantinio tinklo žemėlapį, į kalbamą reikšmės išplėtimą turėtų būti kreipiama ypatingas dėmesys.

Pranešime vis dėlto dėmesys labiau bus kreipiamas ne į su konstrukcijos [*per* + NP_{ACC}] lokatyvine vartosena susijusias leksikografinio aprašo problemas, bet į taip vartoamos konstrukcijos semantinę ir sintaksinę distribuciją ir kiek ji panaši ar skiriasi nuo inherentiskai lokatyvinių konstrukcijų [*kitapus* + NP_{GEN}] ir [*anapus* + NP_{GEN}], turinčių panašią reikšmę. Yra pagrindo manyti, kad pastarosios dvi konstrukcijos gali būti vartoamos visuose kontekstuose, kuriuose nurodoma objekto lokacija kitoje išilginės kliūties pusėje, o konstrukcija su perliatyviniu prielinksniu pasirenkama tuomet, kai norima pasakyti, kad rūpimas objeketas yra visai čia pat, ranka pasiekiamas. Nors sakiniai su konstrukcija [*per* + NP_{ACC}] paprastai esti lokatyvinio arba egzistencinio tipo, iš jų reikšmės dar nėra visai pašalinta judėjimo sąvoka: konstrukcija ne tik nurodoma rūpimo objekto vieta, bet ir duodama suprasti, jog joje esantis objektas yra lengvai pasiekiamas. Galėtume sakyti, jog ši konstrukcija yra žymėta minėtų inherentiskai lokatyvinių konstrukcijų atžvilgiu.

Literatūra

- Langacker, R. W. 2006: Subjectification, grammaticalization, and conceptual archetypes. In: Athanasiadou, A., Canacis, C. & B. Cornillie, eds., 2006: *Subjectification: Various Paths to Subjectivity*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 17–41.
Langacker, R. W. 2002: *Concep, Image, and Symbol*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
- Langacker, R. W. 2000: *Grammar and Conceptualization*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter.
Mikulskas, R. 2005: Išilginių objektų predikacijos pobūdis. Subjektyvaus judėjimo sąvoka. *Acta Linguistica Lithuanica* 52, 23–39.

AURELIJA MYKOLAITYTĖ

Vytauto Didžiojo universitetas
a.mykolaityte@hmf.vdu.lt

Erdvinis posūkis literatūrologijoje: teksto percepčijos strategijos

Šiuolaikiniuose humanitariniuose moksluose vis daugiau dėmesio skiriama erdvės kategorijai, tyrinėjama, kaip galima suvokti erdvinius ženklus. Dažnai pasitelkiama savoka „erdvinis posūkis“ (ang. *spatial turn*), atkreipianti dėmesį į erdvinės nuorodas literatūros tekstuose. Šiuolaikiniai tyrinėtojai pabrėžia erdvės semantikos sudėtingumą, bet kartu ir bando tipologizuoti erdvės suvokimo formas. Pranešime būtų siekiama išsiaiškinti, kaip šios konцепcijos gali būti pritaikomos gilinantis į literatūros teksto specifiką.

IEVA STASIŪNAITĖ

Vilnius University
 ieva.stasiunaite@flf.vu.lt

On spatial relations in cross-linguistic studies: Different approaches to prepositional semantics

Although O'Keefe's and Nadel's (1978) discovery of the "GPS" inside our brain attests to the fact that spatial position and spatial memory are determined by universal neurophysiological features, cross-linguistic studies pinpoint some variation of space conceptualization across cultures in terms of a variety of spatial terms used (Comrie and Polinski 1998; Majid et al. 2004). In this presentation, the treatment of spatial semantics, prepositions in particular, as demonstrated by abundant papers on linguistic data from various languages will be examined. The traditional (descriptive) approach deals with prepositional meaning with respect to other words, i.e. syntagmatically and paradigmatically (Bennett 1975; Lindkvist 1976; Ambrazas 1997; Valiulytė 1998, Šukys 1998, among others). The other framework employs the principles of cognitive linguistics, highlighting the importance of the conceptual structuring of entities or relations in extra-linguistic reality for prepositional semantics (Herskovits 1988; Vandeloise 1991, 1994). This approach also attempts to account for prepositional polysemy and synonymy in terms of radial categories and the prototype theory (Lakoff 1987; Cuyckens 1993; Tabakowska 2010; Šeškauskienė and Žilinskaitė 2014, to name but a few). In the presentation, the benefits of both lines of investigation will be discussed so as to exhaust the intricacies of spatial semantics in one language and/or cross-linguistically, thus contributing to the development of lexicography, translation as well as in the process of learning and teaching.

References

- Ambrasas, V. (ed.). 1997. Dabartinės lietuvių kalbos gramatika. 3 pataisytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Bennett, D. C. 1975. Spatial and Temporal uses of English Prepositions: An Essay in Stratification Semantics. London: Longman.
- Comrie, B. and M. Polinski. 1998. The great Daghestanian case hoax, in Siewierska, A. and J. J. Song (eds.). Case, Typology and Grammar: in honor of Barry J. Blake. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 95–114.
- Cuyckens, H. 1993. The Dutch spatial preposition in: A cognitive-semantic analysis, in Zelinsky-Wibbelt, C. (ed.). The Semantics of Prepositions: from Mental Processing to Natural Language Processing. Berlin: Mouton de Gruyter. 27–72.
- Herskovits, A. 1988. Spatial Expressions and the Plasticity of Meaning, in Rudzka-Ostyn, B. (ed.). Topics in Cognitive Linguistics. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 271–297.
- Lakoff, G. 1987. Women, Fire, and Dangerous Things. Chicago-London: the University of Chicago Press.
- Lindkvist, K. G. 1976. A Comprehensive Study of Conceptions of Locality in which English Prepositions Occur. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.
- Majid, A., Bowerman, M., Kita, S., Haun, D. B. M. and S. C. Levinson. 2004. Can language restructure cognition? The case for space, Trends in Cognitive Sciences, 8/3: 108-114.
- O'Keefe, J. and L. Nadel. 1978. The Hippocampus as a Cognitive Map. Oxford: Oxford University Press.
- Šeškauskienė, I. and E. Žilinskaitė-Šinkūnienė. 2014. On the polysemy of Lithuanian už: a cognitive perspective. In: 10th international symposium of cognition, logic and communication Perspectives on spatial cognition. Riga, 9-11 September, 2014. A book of abstracts, p. 18.
- Šukys, J. 1998. Lietuvių kalbos linksniai ir prielinksniai: vartosena ir normos. Kaunas: Šviesa.
- Tabakowska, E. 2010. The story of ZA: in defense of the radial category. Studies in Polish Linguistics, 5: 65-77.
- Valiulytė, E. 1998. Dabartinės lietuvių kalbos sintaksiniai sinonimai: vietos, laiko ir priežasties raiška. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vandeloise, C. 1991. Beyond geometric and logical descriptions of space. A functional description, in Vandeloise, C. (ed.). Spatial Prepositions. A Case Study from French. Chicago and London: the University of Chicago Press. 3-20.
- Vandeloise, C. 1994. Methodology and analyses of the preposition in, Cognitive Linguistics, 5/2: 157-184.

JURĢIS ŠĶILTERS

University of Latvia
jurgis.skilters@lu.lv

RCC as a tool for formal modeling spatial relations

In the present talk I define basic relations within the framework of Region Connection Calculus (RCC) (Randell, Cui, Cohn, 1992) regarding natural language expressions and exemplify and discuss them according to Latvian spatial expressions. Based on two primitive topological relations – connectedness and convex hull – I define a set of derived relations. (1) Connectedness allows defining relations of disconnectedness, external connectedness, partial overlap, equality, tangential proper part and non-tangential proper part. (2) Convex hull enables defining a partial geometric inclusion. Further, I introduce two additional relational primitives – orientation and distance – and argue that this, a slightly extended version of RCC, is sufficient for expressing static non-functional locative spatial information.

In the second half of my talk I show that RCC can be applied to the analysis of directional and dynamic information if additional functional primitives (support, locational control, interlocking, enclosure, telicity) are introduced. Therefore, a substantially modified version of RCC (i.e, RCC+) is briefly presented. The relevance and plausibility of the RCC-based formalism is supported by empirical evidence from experiments with Latvian. Thus, the current results enrich some previous studies on functional spatial relations by providing a simple formal background of some core relations (Coventry, Carmichael, & Garrod, 1994, Coventry & Garrod, 2004). In the context of the current results I also discuss the compatibility with and consequences for qualitative reasoning and knowledge representation (Mani & Pustejovsky, 2012). Finally, I argue that an extended model of RCC is compatible with approaches representing force dynamic relations (Talmy, 1988, Gärdenfors, 2014).

References

- Coventry, K. R., Carmichael, R., & Garrod, S. C. (1994). Spatial prepositions, object-specific function, and task requirements. *Journal of Semantics*, 11(4), 289–311.
- Coventry, K. R., & Garrod, S. C. (2004). *Saying, seeing and acting: The psychological semantics of spatial prepositions*. Hove and New York: Psychology Press.
- Gärdenfors, P. (2014). *The geometry of meaning*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Mani, I., & Pustejovsky, J. (2012). *Interpreting motion*. Oxford: Oxford University Press.
- Randell, D. A., Cui, Z., & Cohn, A. G. (1992). A spatial logic based on regions and connection. In: *Proceedings of the 3rd International Conference of Knowledge Representation and Reasoning, KR*, 92, 165–176.
- Talmy, L. (1988). Force dynamics in language and cognition. *Cognitive science*, 12(1), 49–100.

JURĢIS ŠĶILTERS, LĪVA RAITA

University of Latvia
jurgis.skilters@lu.lv, liva.raita@gmail.com

Patterns of functional containment in Latvian

In our talk we will discuss results from several studies on Latvian prepositions and other spatial expressions indicating that geometric knowledge is constrained by functional factors such as support, locational control and enclosure. Even if there is no topological containment, functional containment is frequently perceived and expressed, e.g., in Latvian case-marked locative.

We will show results from several empirical studies that we have conducted within the framework of extended Region Connection Calculus (RCC+) (for the original version of the RCC cp. Randell, Cui, & Cohn, 1992), functional knowledge analysis (Coventry, Carmichael, & Garrod, 1994, Coventry & Garrod, 2004, Gärdenfors, 2014). First, we have used acceptability rating task (Coventry, Prat-Sala, & Richards, 2001) where we have related to both visual and verbal stimuli. Second, we have used different modifications of production task (Munnich, & Landau, 2010; Carlson, & Hill, 2007) where we asked subjects to complete a sentence referring to a visual stimulus representing a spatial configuration or to describe a spatial configuration. We also asked subjects to provide us with explanations why they think this preposition or case marking is the correct one.

According to our results functional factors seem to constrain geometric ones. However, the impact of functional factors on diverse spatial configurations is different. In particular we were able to show empirically confirmed and functionally constrained sense overlaps between (a) case-marked locative and 'uz' ('on'), (b) 'uz' ('on') and 'virs' ('above'), (c) 'blakus' ('next to / beside') and 'pie' ('by').

References

- Carlson, L. A., & Hill, P. L. (2007). Experimental methods for studying language and space. In G. Gonzalez-Marquez et al. *Methods in Cognitive Linguistics*. Vol. 18 (pp. 250-276). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Coventry, K. R., Carmichael, R., & Garrod, S. C. (1994). Spatial prepositions, object-specific function, and task requirements. *Journal of Semantics*, 11(4), 289-311.
- Coventry, K. R., Prat-Sala, M., & Richards, L. (2001). The interplay between geometry and function in the comprehension of over, under, above, and below. *Journal of memory and language*, 44(3), 376-398.
- Coventry, K. R., & Garrod, S. C. (2004). *Saying, seeing and acting: The psychological semantics of spatial prepositions*. Hove and New York: Psychology Press.
- Gärdenfors, P. (2014). *The geometry of meaning*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Munnich, E., & Landau, B. (2010). Developmental decline in the acquisition of spatial language. *Language Learning and Development*, 6(1), 32-59.
- Randell, D. A., Cui, Z., & Cohn, A. G. (1992). A spatial logic based on regions and connection. In: *Proceedings of the 3rd International Conference of Knowledge Representation and Reasoning*, KR, 92, 165-176.

JUSTINA URBONAITĖ, EGLĖ VAIVADAITĖ-KAIDI

Vilniaus universitetas

justeurbonaite@gmail.com, egle.vaivadaite-kaidi@flf.vu.lt

Erdvės metafora lietuvių kalboje: leksinių ir gramatinių raiškos priemonių nustatymo aspektai

Metaforiškai vartojamų žodžių tekste nustatymo metodas MIPVU, Amsterdamo Vrije universitetu lingvistų (Steen et al., 2010) sukurta nauja MIP metodo (Pragglejaz Group, 2007) versija – vienas plačiausiai taikomų metodų šiandieniniuose konceptualiujuose metaforų tyrimuose. Kaip ir MIP, MIPVU daugiausiai dėmesio skiriama sistemingos galimaž metaforiškai vartojamų leksinių vienetų remiantis pagrindinės ir kontekstinių reikšmių kontrastu tekste nustatymo proceso aprašymui ir kalbinių metaforų skirtinguose diskursuose analizei. Neneigiant sąsajos tarp konceptualiojo lygmens ir kalbos, MIPVU apsiriboja konkretių galimaž metaforiškai vartojamų leksinių vienetų (*metaphor-related words, MRWs*) semiotinės struktūros analize diskurse. MIPVU griežtai apsiriboja leksinio vieneto, t. y. žodžio lygmeniu, kuris suprantamas gana siaurai: analizės vienetu laikomi diskretūs leksiniai vienetai, turintys savarankišką reikšmę.

Ši metaforos nustatymo metodika plačiausiai taikoma tiriant metaforos raišką anglų kalba, kurios duomenims tirti ji ir buvo sukurta, tačiau metaforų tyrėjai ją taiko ir analizuodami kitas kalbas, pavyzdžiui, rusų, lenkų, olandų ar lietuvių (Badryzlova et al., 2013; Marhula & Rosinski, 2014; Pasma, 2012; Urbonaite, 2015). Nepaisant visuotinio MIPVU, kaip vieno patikimiausių metaforų tekste nustatymo metodų iš iki šiol pasiūlytų, pripažistama ne viena šio metodo taikymo problema, ypač aktuali tiriant metaforą fleksinėse kalbose. Viena didžiausiai MIP bei MIPVU silpnybių – tai, jog metaforos nustatomos tik žodžio semantikos lygmenyje, atsiribojant nuo kitų kalbos sistemos lygmenų. Tiriant metaforą ir jos raišką kognityviuoju aspektu ši problema tampa itin aktuali, kadangi, remiantis kognityviuoju požiūriu į kalbą, gramatika negali būti atsieta nuo leksikos – leksika, morfologija ir sintaksė yra tarpusavyje sąveikaujančios konceptualios struktūros, egzistuojančios kartu, viena nuo kitos priklausančios (Dancygier & Sweetser, 2005; Langacker, 2008; Michaelis, 2003; Panther, 2006; Panther & Thornburg, 2009; Ritchie & Zhu, 2015; Schulze, 2009; Šarić, 2008). Žodžio formalieji elementai, remiantis kognityvinės gramatikos teiginiais, interpretuotini kaip viena iš priemonių žodžio kontekstinei reikšmei formuoti ir išreišksti. Gramatika néra nepriklausoma formaliai sistema, bet konceptuali reikšminė struktūra, atliekanti komunikacinę funkciją. Leksika, morfologija ir sintaksė sudaro vientisą kontinuumą, išskaidomą į simbolinių struktūrų sistemas, vienodai svarbias metaforinės prasmės raiškai (Langacker, 2013; Dancygier, 2009). Metafora gali būti reiškiama ir leksinėmis, ir gramatinėmis priemonėmis.

Neatsiejamas leksinių ir gramatinių raiškos priemonių ryšys bei abiejų kalbos „lygmenų“ vaidmuo per teikiant metaforinę reikšmę pastebimas tiriant erdvės metaforas lietuvių kalboje. Pavyzdžiui, viena pagrindinių kalbos priemonių, kuria reiškiama vietas ar talpos reikšmė anglų kalba yra prielinksnis ‘in’+DKTV (Luraghi, 2003, p. 23), tuo tarpu ta pati reikšmė lietuvių kalboje dažniausiai reiškiama daiktavardžio vartojimu vietininko linksniu. Taigi, naudojant MIPVU metodiką, metaforinę erdvės raišką anglų kalboje nustatyti galime, o lietuvių kalboje – ne, nes ignoruojama gramatinė leksinio vieneto forma, t.y. vietininko linksnis. Šiame tyrime analizuojamos erdvės metaforos ir jų raiška lietuvių kalboje (akademiniame bei religiniame diskursuose) bei aptariami aktualūs MIPVU metaforos nustatymo metodikos pritaikomumo lietuvių kalbai aspektai. Tyrimo duomenys rodo, kad pagrindinės erdvės metaforos raiškos priemonės lietuvių kalboje yra vietininko linksnis (daugiausia inesyvas, bet pasitaiko ir iliatiyu vartosenos) bei įvairios prielinksnių konstrukcijos. Siekiant objektyvizuoti metaforos nustatymą lietuvių kalboje būtina MIPVU metodikos taikymą derinti su kita metodika, leidžiančia atpažinti metaforinę raišką, kuriamą gramatinėmis priemonėmis.

NATALIA M. ZAIKA

Institute for Linguistic Studies of the Russian Academy of Sciences
Vilnius University
zaika.nat@gmail.com

Directive / Locative alternation hierarchy in Lithuanian and neighbouring languages

The paper is devoted to locative and directive NP/PPs alternation (1) hierarchy with particular attention to Lithuanian and neighbouring languages.

(1) *padējo į kampą* (DIR) / *kampe* (LOC) 's/he put it in the corner' cf. [Valiulytė 1989].

The table below represents the distribution of locative and directive NPs/PPs with different semantic classes of verbs.¹

	go	enter, penetrate	dive		write down (in)	put, lay, seat, hang		get stuck (in)	get together		lock up	sow, plant		drown smth.		sink		bury smth.
Estonian	d	d	d		d	d		d	d		d	d		d	d	d	d	d
Latvian	d/l	l	l		l	d>l		l	l		l	l		l	l	l	l	l
Lithuanian	d	d	d>l		d/l	d>l		d>l	d/l		l>d	d/l		l	l>d	l	l>d	l
Russian	d	d	d		d/l	d/l		l>d	l>d		d/l	d/l		l>d	l>d	l>d	l>d	l>d
Byelorussian	d	d	d		d>l	d>l		l	l>d		l	l		l>d	l	l	l	l
Polish	d	d	d/l		d/l	l>d		l	l		l	l		l	l	l	l	l

The first observation to be made is that some of the languages allow for alternation in several groups of verbs (Lithuanian, Russian, etc.), while other ones do not allow for alternation or it is limited to a small group of verbs (Latvian and Estonian in the North of the area under consideration, though Estonian opts for directive constructions, while Latvian basically uses locative constructions). As we can see, the distribution does not depend on genetic factors, Baltic languages behaving in different ways in this respect. Geographically, locativity with alternating verbs increases from North-East to South-West, Latvian being an exception.

The tendency towards directive or locative NP/PP with several groups of verbs can be interpreted as a hierarchy where the leftward members tend to be more directive and the rightward ones more locative. Basing the analysis on the languages available, it is possible to draw out a directional hierarchy: verbs of directed motion (LOC) => verbs of entering (LOC) => verbs of writing / verbs of putting (LOC) => verbs of sticking / verbs of getting together (LOC) => verbs of planting (LOC) => verbs of drowning and sinking / verbs of burying (LOC) => state verbs (LOC).

¹ Data for Estonian were obtained from Polina Oskolskaya, for Latvian from [RNC] parallel corpus and [LILA], for Lithuanian from [LKT] and [Valiulyte 1989], for Russian from [RNC], from Byelorussian form [RNC] parallel corpus, [BNC] and Anzhaliaka Dubasava, for Polish from [RNC] parallel corpus and Anzhaliaka Dubasava.

References

Valiulytė, Elena. 1989. Vietininko ir prielinksnio *i* su galininku sinoniminė vartosena // Lietvių kalbotyros klausimai. T. 26, 179–200.

Sources

BNC – Byelorussian National Corpus (<http://bnkorpus.info>)
LILA – LILA parallel Corpus (<http://tekstynas.vdu.lt/page.xhtml?id=parallelLILA>)
LKT – Lietvių kalbos tekstynas (<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas>)
RNC – RussianNationalCorpus (<http://www.ruscorpora.ru>)

Acknowledgements

The research was partly supported under Priority 3 of the ESF Operational Programme for Human Resources Development, research project VP1-3.1-ŠMM-07-K-02-022 “Valency, Argument Realization and Grammatical Relations in Baltic”. I acknowledge the Russian Scientific Foundation for financial support (grant 14-18-03406) as well.

EGLÈ ŽILINSKAITĖ-ŠINKŪNIENĖ, INESA ŠEŠKAUSKIENĖ

Vilnius University

egle.zilinskaite@gmail.com, inesa.seskauskienė@flf.vu.lt

On the motivation of prepositional meaning: the Lithuanian UŽ and the Latvian AIZ

The present paper reports the results of the investigation demonstrating how the principle of motivated polysemy works on interpreting numerous senses of the Lithuanian UŽ and the Latvian AIZ roughly equivalent to the English BEHIND. The principle of motivated polysemy in prepositional semantics is advocated by cognitive linguists (see Talmy 2000; Tyler and Evans 2003; Matlock 2004, among others). Most papers so far have been written relying on the English data. Inflecting languages, where case plays a role which is no less important than that of a preposition have been researched to a lesser extent. A number of papers have focused mainly on Slavic languages (see Maljar and Seliverstova 1998; Przybylska 2002; Pawelec 2009; Tabakowska 2003, 2010). Baltic languages have received much less attention (see Berg-Olsen 2005; Šeškauskienė and Žilinskaite-Šinkūnienė *to appear*).

In our previous research (*ibid.*) we attempted to account for thirteen meanings of the Lithuanian UŽ linked in a single network. Interestingly, the network of its Latvian counterpart AIZ is narrower. It includes the meanings of spatial location, function, control, obstacle, sequential location, hiding and covering, boundary and border, spatial distance and reason. In the present investigation these meanings will be discussed in more detail demonstrating links between physical (more concrete) and non-physical (more abstract) senses. The findings in Latvian and Lithuanian will be compared exploring the question of (non) equivalence and its possible reasons.

References

- Berg-Olsen, S. 2005. *The Latvian dative and genitive: A Cognitive Grammar account*. Doctoral dissertation. Oslo: University of Oslo.
- Maljar, T. N. & Seliverstova, O. N. 1998. *Prostranstvenno-dis-tancionnyje predlogi i narechija v russkom i anglijskom jazykach*. (Slavistische Beiträge, 362). München: Verlag Otto Sagner.
- Matlock, T. 2004. 'The Conceptual Motivation of Fictive Motion'. In G. Radden & K.-U. Panther (eds.) *Studies in Linguistic Motivation*, 221–248. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Pawelec, A. 2009. *Prepositional network models. A hermeneutical case study*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Przybylska, R. 2002. *Polisemja przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: Universitas.
- Šeškauskienė, I. & Žilinskaite-Šinkūnienė, E. *To appear*. 'On the polysemy of the Lithuanian UŽ: a cognitive perspective'.
- Shakhova, D. & Tyler, A. 2010. 'Taking the principled polysemy model of spatial particles beyond English: the case of Russian za''. In V. Evans & P. Chilton (eds.) *Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions*, 267–291. London, Oakville: Equinox.
- Tabakowska, E. 2003. 'Space and time in Polish: the preposition za and the verbal prefix za''. In H. Cuyckens, Th. Berg, R. Dirven & K.-U. Panther (eds.) *Motivation in Language. Studies in Honor of Günter Radden*, 153–177. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Tabakowska, E. 2010. 'The story of ZA: in defense of the radial category'. *Studies in Polish Linguistics* 5: 65–77.
- Talmy, L. 2000. *Toward a Cognitive Semantics*. Vol. 1. Cambridge, MA: MIT Press.
- Tyler, A. & Evans, V. 2003. *The Semantics of English Prepositions*. Cambridge: Cambridge University Press.

**Globalizacija ir regionalizmas – kalbų ir
kultūrų sąveikos glokalinis pobūdis**

**Globalizācija un reģionālisms – valodu un
kultūru mijiedarbības glokālais raksturs**

**Globalization and regionalism: Interaction
of languages and cultures in the process
of globalization**

MAIJA BRĒDE

University of Latvia
 maija.brede@lu.lv

Changeability within the lexical level of Latvian under the impact of Global English

Given the state of flux in various fields of life, it is inevitable that change affects also language in general and specific languages in particular.

Linguistic innovation is felt on different levels, however, the vocabulary expansion at present is a trait characteristic of a great number of languages. An important factor in the process is the impact of globalization developments that result in the predominance of English as a global lingua franca. English as the main direct, indirect and intermediary contact language massively affects the lexical level of languages in the whole Baltic area and beyond. This is evidenced by a variety of linguistic research, including *A Dictionary of European Anglicisms* (Gorlach, 2005). Borrowing is considered one of the easiest ways of expanding the vocabulary. On the whole, the general impression concerning the influence of English cannot be ascribed to either British or American English, or any other variety in particular.

A significant aspect of language is expressing cultural reality. Language, being a sensitive instrument, registers transitory phenomena, including the ever changing lexical level. Over the last decades a feature that has become characteristic of Latvian is the blurring of boundaries between the spoken and written form of language, and to a certain extent, between genres. The whole picture is even more complicated since language users quite frequently ignore the choice of linguistic means in relation to the speech situation. It concerns also excessive borrowing from English when Latvian speakers often replace well established words in their native language with loan words.

Concerning changeability within the Latvian vocabulary one can notice semantic loans, changes in meaning, ousting of earlier borrowings, spreading of less usual word formation patterns, enhanced use of idiom transformation and word-play elements (Veisbergs et.al., 2009).

The material of the present analysis is a set of publications in the Latvian press on cultural and entertainment issues (film, theatre, concert reviews, sport event reports and interviews with popular people related to some cultural sphere) from "TV Izklaide", "Kultūras Diena", "Rīgas Vīlni" (2014-2015). Publications of the type are read by people belonging to different social groups, and presumably they provide suitable source material for research into borrowing. Emphasis is going to be placed on cases when loanwords from English appear either as already adapted, or they still preserve their original form. Loanwords are registered as representing different parts of speech - nouns, verbs, adjectives and interjections.

The main preliminary findings of the analysis indicate that:

latvianized forms are fully integrated in the text (declinable parts of speech are declined and verbs are conjugated in different grammatical mood forms)

among different parts of speech noun loanwords predominate in all kinds of texts.

Fully accepting the idea of a beneficial effect of borrowing upon language thereby enriching the vocabulary, one has to admit that unnecessary borrowing and indiscriminate playing with foreign linguistic elements, especially in print, substantially affects the quality of language.

References

- Gorlach, M. (ed.) (2005) *A Dictionary of European Anglicisms*. Oxford: Oxford University Press.
- Veisbergs, A. et al. (2009) Jaundarinājumi latviešu valodā 21.gadsimtā. *Letonikas trešā kongresa zinātniskie raksti*. Latvijas Zinātņu akadēmija. 211-223.

VITTORIO DELL'AQUILA

Forskningscentrum för Europeisk Flerspåkigkeit

viorayli@gmail.com

GABRIELE IANNACCARO

Stockholm University

gabriele.iannaccaro@su.se

Local oriented, national oriented, global oriented: The choices of Latgale

Aim of the paper is to discuss a manifold orientation of Latgale towards glocalisation as a linguistic concern. Through the analysis of the results of a large poll, the Survey Latgale, we will show how multilingualism can lead to different societal approaches to globalisation emerging from different encoding of the varieties into the local repertoires.

Language attitudes and declarations of 'opportunity of usage' of the three main varieties of Latgale, namely Lagalian, Latvian and Russian will be the main concern of the analysis. This way we will provide a geographic oriented typology of glocalisation language phenomena within Latgale Society.

АЛЛА ДИОМИДОВА

Вильнюсский университет
alla.diomidova@gmail.com

Вильнюс – Тбилиси: особенности иноязычного лингвистического ландшафта (ЛЛ)

Исследования лингвистического ландшафта (далее – ЛЛ) связаны с осмыслением функционирования языка в ситуации глобализации. Несмотря на то, что исследования ЛЛ являются сравнительно новыми, ученым уже удалось разработать несколько методик изучения ЛЛ и применить их к различным типам ЛЛ. Объектом данного исследования является иноязычный ЛЛ двух столиц постсоветского пространства – Тбилиси (столицы Грузии) и Вильнюса (столицы Литвы). Общим в историческом прошлом данных столиц является имперский и советский период, который связан с особой ролью русского языка. Постсоветский период развития данных стран характеризуется быстрой интеграцией в ЕС Литвы (Литва вступила в ЕС в 2004 г.) и продолжающейся до сих пор интеграцией Грузии в структуры ЕС. Таким образом, сравнивая ЛЛ столиц Литвы и Грузии, мы сравниваем ЛЛ постсоветских стран - нового члена ЕС и страны, которая стремится к интеграции с западным миром и к вступлению в ЕС.

Методологической основой данного исследования является работа Б. Спольски и Р.Л. Купера (B. Spolsky, R. L. Cooper. *The Language of Jerusalem*. Clarendon Press: Oxford, 1991), которые исследовали комбинацию доминирующих языков Иерусалима (иврит – английский – арабский). Для определения того, почему одни, а не другие языки появляются в городском ЛЛ, авторы предложили так называемую «модель предпочтения» (preferencemodel), которая включает в себя три компонента: (1) условие автора знака (a 'sign-writer's skill' condition), (2) условие предполагаемого адресата (a 'presumed reader' condition) и (3) условие символического капитала (a 'symbolic value' condition) (Spolsky & Cooper, 1991: 81-5). Условие «символического капитала», которое является важным для данного исследования в силу наличия у английского и русского языков общественно-политического значения, исследователи формулируют так: «Предпочтительно писать знаки на своем языке или на языке, с которым ты хочешь быть идентифицирован». Таким образом, выбор иностранного языка становится самодостаточным посланием, иногда говорящим более, чем сам знак и написанное на нем. Существует также негативное применение этого условия: когда язык определенной группы жителей (или определенный иностранный язык) намеренно не используется в знаках.

Материалом данного исследования стали общественные знаки (вывески, названия улиц, официальных учреждений, коммерческих организаций, другие элементы городского пейзажа) центральных частей Вильнюса и Тбилиси. Иноязычный лингвистический ландшафт представлен в Тбилиси и Вильнюсе в основном текстами на английском (и квазианглийском) и русском языках. При изучении ЛЛ целесообразно разделять официальные и коммерческие общественные знаки. Кроме того, существуют легальные и нелегальные (ситуативные) общественные знаки, которые также могут быть представлены на иностранных языках. Несмотря на определенную общность в самопрезентации Литвы и Грузии, наблюдались также и различия в ЛЛ данных столиц, связанные с 1). Особенностями родного языка и родного алфавита, которые оказывали воздействие на особенности ЛЛ, 2). Наличием национальных меньшинств и их языков, 3). Столичным статусом данных городов.

INGARS GUSĀNS

Rēzeknes Augstskola
Ingars.Gusans@ru.lv

Glokalizācijas elementi latgaliešu mūzikā

Pasaules lielās valodas, to kultūras sasniegumi, atklājumi vienmēr lielākā vai mazākā mērā ietekmē pārējo pasauli un to kultūru un valodu. Arī latgaliešu mūzikā ir sajūtamas, saklausāmas globalizācijas sekas:

- 1) plašākā līmenī – grupu spēlētie mūzikas stili, jo grupas (Dabasu Durovys, Bez PVN, Sovvalnīks, BorowaMC, Kapļi u.c.) cenšas spēlēt to, kas ir populārs pasaulei, papildinot ar lokāliem elementiem. Piemēram, grupas Green Novice un Sovvalnīks apliecina to, smagā roka un metāla žanri ir vieni no tiem, kas savā izpausmē “spēlējas” ar visiem iespējamiem klasiskās un antīkās kultūras elementiem, valodām, simboliem, kultūrzīmēm, konkrētajā gadījumā sevišķu uzmanību veltot mitoloģijas tēliem un folkloras elementiem.
- 2) šaurākā līmenī - konkrēto grupu izvēlētā leksika (piemēram, angļu vārdi – party, latviskoti ārvalstu bren-di – facebook - sejasgrāmata, starptautiskās mērvienību sistēmas vienības – XXL, anglicismi – legingi, arī lielpilsētu nosaukumi u. c.) dziesmu tekstos. Visi minētie globālizācijas elementi veiksmīgi papildina latgaliešu mūzikas pasauli, apliecinot globālā un lokālā aktīvu mijiedarbību, kā arī reģionālā spēju pielāgoties un sekot līdzi pasaules kultūras un sasniegumu tendencēm

Referāta mērķis – apzināt kādi globālie elementi ir sastopami latgaliešu mūzikā (Kapļi, Dabasu Durovys, Borowa MC, Bez PVN, Sovvalnīks, Green Novice, Krampus u.c.).

ANGELIKA JUŠKO-ŠTEKELE

Rēzeknes Augstskola
Angelika.Jusko-Stekele@ru.lv

Tradīcija un ideoloģija: Aglonas svētceļojuma diskurss

Svētceļojumi uz Aglonu, sākušies jau 20. gadsimta pirmajā pusē, norisinājušies nepārtrauktā tradīciju un ideoloģiju saskarsmē. Referātā paredzēts atklāt, kādu ietekmi uz Aglonas svētceļojumu atstāja dažādu laikmetu politiskie, reliģiskie un estētiskie uzskati, hronoloģiski izsekojot liecībām, kas attieksmē pret Aglonas svētceļojumu parādās Latvijas (un sevišķi Latgales) periodikā, sākot no 20. gadsimta sākuma līdz mūsdienām. Apvienojojot kontentalizi un diskursa analīzes metodi, referātā tiks atklāta svētceļojuma tradīcijas noturība kardināli atšķirīgos ideoloģiskajos kontekstos Ulmaņa autoritārā režīma laikā, Otrā pasaules kara gados, t.s. padomju periodā un, beidzot, mūsdienās pēc Latvijas atjaunošanas.

ANTRA KĻAVINSKA

Rēzeknes Augstskola
antra.klavinska@ru.lv

Vietvārdi baltu frazeoloģijā: starptautiska, nacionāla un lokāla rakstura kultūras zīmes

Mūsdienās īpašvārdu pētnieki gan teorētiskās diskusijās, gan praktiskos pētījumos aizvien biežāk pievērš uzmanību īpašvārdu semantikai. Īpašvārdi, tāpat kā citi valodas komponenti, ir saistīti ar daudziem ekstralingvistiskiem faktoriem, tāpēc pēdējā laikā tie bieži tiek analizēti kultūrvēsturiskā, sociālā, starpkultūru komunikācijas kontekstā. Daudzās valodās ir veikti pētījumi par īpašvārdiem kā frazeoloģijas struktūrelementiem, parasti uzsverot antroponīmu lielo skaitu un nozīmi frazeoloģijā. Šajā referātā tiek analizēta vietvārdu funkcionālāsemantika latviešu un lietuviešu valodas frazeoloģijā.

Valodniecībā eksistē vairākas pieejas frazeoloģijai, tās atkarīgas no idiomātiskuma (nozīmes pārnesuma) pakāpes izpratnes. Šajā pētījumā kā pamatavots izmantotas gan latviešu un lietuviešu frazeoloģijas vārdnīcas, gan sakāmvārdu un parunu korpuiss, ko paredz plašāka frazeoloģismu izpratne.

Baltu frazeoloģijā dominē oikonīmi (apdzīvotu vietu nosaukumi), retāk sastopami hidronīmi (ūdensteču vai ūdenstilpju nosaukumi), satopami arī valstu, kontinentu u. c. ģeogrāfisku objektu nosaukumi. Toponīmi funkcionē gan no citām valodām aizgūtos, gan pašcilmes frazeoloģismos.

Kā starptautiska rakstura kultūras zīmes latviešu un lietuviešu frazeoloģijā funkcionē galvenokārt aizgūtos frazeoloģismos iekļautie toponīmi: bībelismi, literāras alūzijas, vēsturisku notikumu interpretācija u. c.

Kā nacionālas kultūrzīmes latviešu valodas frazeoloģismos dominē oikonīms *Rīga* un hidronīms *Daugava*, savukārt lietuviešu valodas frazeoloģijā bieži lietots valsts nosaukums *Lietuva* un pilsētas nosaukums *Vilni*.

Visdaudzskaitlīgākais baltu frazeoloģijā ir lokāla rakstura toponīmu klāsts. To ideomātiskā semantika frazeoloģismos ir ļoti daudzveidīga, visbiežāk šos vietvārdus izmanto noteiktā apvidū lietotos frazeoloģismos cilvēka ārējā izskata, rakstura, intelekta u. c. pazīmju nosaukšanai, kā arī arī dažādu dzīvu būtnu, priekšmetu vai parādību raksturojumā.

Kopumā vietvārdi baltu valodu frazeoloģisko vienību sastāvā ne tikai nosauc tuvākus vai tālākus ģeogrāfiskus objektus, bet arī kļūst par kultūras, valodas, nacionālās un sociālās identitātes zīmēm.

HANNES KORJUS

hannes@td.lv

Ludzas igauņi, skolu, pārtautošanas un izloksnes jautājums Latgalē XX gadsimta 20.–30. gados

Par Ludzas igauņu skolas dibināšanas plāniem varēja uzzināt jau no P. Volaines 1925. gada raksta "Ludzas igauņi"/Lutsi maarahvas (sk. P. Voolaine. Lutsi maarahvas//Eesti Kirjandus, 1925, nr.9, 372-379. lpp.). 1925. gadā (visdrīzāk – jūlijā – autora piezīme) Pildas un Nirzas igauņi esot snieguši Igaunijas Republikas konsulam Latvijā (konsuls Kukk – autora piezīme) lūgumrakstu par iespēju mācīties igauniski Latvijā. Konsuls paziņoja Volainei, ka Latvijas izglītības ministrs un valdība esot šajā jautājumā pozitīvi noskaņoti, ja Latgales pierobežas joslā – pie Krievijas robežas – dzīvotu igauņi, tamdēļ esot gatavi atbalstīt igauņu izglītību dzimtajā valodā un tautas pašapziņas veicināšanu.

Bet 1932. gadā laikrakstā "Latgales ziņas" (01.07.1932) tika publicēta ziņa par Ludzas aprīnķa skolām, autors – skolotājs Jūlijs Ozols: "Pie Filandmuīžas 4-klases pamatskolas atvērtas igauņu paralēlklases. Tātad jauna minoritāte! Pildas pagastā agrākos laikos esot uz dzīvi apmetušās vairākas igauņu ģimenes. Vecākā paaudze gan igauņu valodu vēl protot, bet jaunā vairs nē. Pagaušajā gadā Pildas pagastā bija iebraucis kāds igauņu students¹, kurš par igauņiem bija reģistrējis vai puspagasta. Vēlāk daudzi no reģistrētiem, nojauzdami šī kunga īstos nolūkus, rokām un kājām vaļā no viņiem uzspiestās igauņu tautības. Pēc vietējo iedzīvotāju izteicieniem, ka igauņu paralēlklases, tā arī privāta poļu pamatskola atvērta tikai latviešu bērnu pārtautošanai."²

Šis augstākminētais "igauņu students" visticāmāk bija P. Volaine (jeb Paul Voolain). Viņš bija tas, kurš vēlāk vedē Ludzas igauņu jaunatni uz Igauniju, lai tie Igaunijā iegūtu izglītību. 2. Latgales pārpoļošanas/pārtautošanas jautājumu kontekstā nav sastopams jēdziens "pārigauniskošana", it īpaši kā "arheoloģisks arguments" Ludzas igauņu un viņu skolu kontekstā. Piemēram, Raula Šnores atzinumi arheoloģisko pētījumu rezultātu ideoloģiskās interpretācijas kontekstā bija pietiekami "nomierinoši": "Latgalē vēl līdz mūsu dienām nav izdevies nevienā gadījumā konstatēt drošus latviešu ciltīm piederošus agrā dzelzs laikmeta uzkalniņu kapus, kaut gan ir senlietu atradumi, kas pēc sava rakstura pilnīgi iederas uzkalniņu kapu kultūras grupa"³.

Varbūt zināmu "indulgenci" Latgales igauņiem sniedza Augsts Tentelis: "Igaunī kā ugro-somu tautas daļa, cik vērojams, ir Baltijas jūras austrumpiekraistes agrākie iedzīvotaji. Latvieši, cita tautu celma piederīgie, bez šaubām, ieradušies vēlāk un tā iespiedušies citu tautiņu apdzīvotās vietās un pamazām spiedušies uz ziemeljiem. Pats par sevi saprotams, ka šāda iespiešanās, vairāk gan pakāpeniska, nekā spēja, neverēja radīt draudzības un labas kaimiņu jūtas. Mūsu politikas, saimnieciskās un kulturālās dzīves vadītāju uzdevums ir visnotaļ gādāt, ka abu tautu saprāšana būtu pilnīga un viņu abu gaitas saskaņotas. Latvijas un Igaunijas dzīves vajadzības vistaisnīgāk formulējis bij. Igaunijas ārlietu ministrs, Latika kungs "Kur Latvija, tur Igaunija; kur Igaunija, tur Latvija. Lai tas vienmēr tā būtu!"⁴

Literatūras "procesā" notika debates par t.s. veco un jaunas Latgales tematiku. Par raksturīgu piemēru var kalpot Ādolfa Ersa stāsts "Par tēvuzemi"// Sējējs, nr. 7, 1937, kas raksturo dažas būtiskākās izpausmes jaunajā Latgalē – kādām jābūt jauniem/moderniem baznīckungiem un kādi ir Latgales modernizācijas kavēkļi: "...Pagatne latgaliešus atšķēlusi no pārējiem latviešiem; un vajadzīgs ilgs darbs, lai plaisa izlīdzinātos. Izloksne, ticība, pār-

¹ Šis igauņu students varēja būt P. Volaine (Autors piezīme).

² Skolotājs J. Ozols. Par Ludzas aprīnķas pamatskolu stāvokli un darbību 1930/31 mācības gadā. NB! Tas pats raksts tika publicēts arī žurnālā "Audzinātājs" (sk. Jūlijs Ozols. Audzinātājs, nr. 1, 1932, 23. lpp., igauņu studenta vietā ir rakstīts Tērbatas students).

³ R. Šnore Latvijas senvēstures pētīšanas darbs valsts pastāvēšanas 20 gados//Senatne un māksla, nr. 4, 1938, 54. lpp.

⁴ A. Tentelis Vēstures pamati Latvijas un Igaunijas draudzībai//Latvijas-Igaunijas Biedrības mēnešraksts nr.1/1933, 19. lpp.

⁵ Ā. Erss Par tēvuzemi Sējējs, nr.7, 1937, 727–728. lpp.

tautošana..."⁵ Ādolfs Erss ir atradis to trīsvienību, visu lietu kavēkli – Izloksne⁶, ticība, pārtautošana... Vien Alfreds Goba, aplūkojot A. Ersa stāstu izlasi "Vecā Latgale", ar zināmu maigumu uzskata, ka "īsto – arī vecās Latgales – vaigu nolemts parādīt pašiem latgaliešiem"... Ja tādi, protams, būs...

⁶ Sal. "Latgales prese vienu laiku ļoti nopietni pārrunāja izloksnes jautājumu. Šīs pārrunas izsauca jauno rakstnieku soli, kuri savus darbus sāka iespiest latviešu laikrakstos un izdot atsevišķos krājumos nevis izloksnē, bet vispārējā rakstu valodā. Daudzās polemikās izskanēja daudz un dažādas domas, gala rezultātā izbīdīdamas divus pretējus slēdzienus, protiet: 1) izloksne paturama un kultivējama joprojām un 2) izloksne atmetama rakstos un sekmējami visi ceļi, kas ved tuvāk pārejai uz vispārējo rakstu valodu. Pirmo domu izteica un aizstāvēja vecā un vīdejā, otro – jaunākā Latgales latviešu paaudze. Vienošanās, varbūt, nebūtu notikusi nekad, ja 1934. g. 15. maijs neienestu skaidrību un noteiktību visu latviešu attiecībās. Apliecinot savu uzticību vadonim, Latgale jau tai pat maijā ar savas sirds asinīm rakstīja vienu no skaistākajām lapas pusēm savas vēstures grāmatā: "Viena tauta — viena valoda!""/Alberts Sprūdžs. Valodas jautājums Latgalē// Straume nr. 14, 1935. 3. lpp.

LINDA LAUZE

Liepājas Universitāte
lindalauze@gmail.com

Glokalizācija latviešu valodas kā svešvalodas apguvē

Latviešu valoda kā svešvaloda tiek mācīta dažādu valstu augstskolās gan Eiropā, gan ārpus tās īsāku vai garāku laiku, taču no glokalizācijas skatpunkta vispirms ir vērts analizēt situāciju Latvijā, lai apzinātos, kuros gadījumos norisinās vai arī ir veicināma globālo un lokālo parādību mijedarbe.

Latviešu valodas kā svešvalodas apguvē ārzemju studentiem par starpniekvalodu lielākoties izmanto angļu valodu. Ja tā nav studenta dzimtā valoda, mācību procesā veidojas individuāla triāde: lokālais (no dzimtās valodas un mītnes zemes viedokļa) - globālais (angļu valoda) – lokālais (vietējā valsts valoda, kultūra, sadzīve utt.), kam nodarbībās ir pievēršama uzmanība, lai veicinātu studentu interesi un starpkultūru komunikāciju.

Glokalizācijas izpausmes ir konstatējamas svešvalodas apguves metožu lietojumā, Eiropas valodu portfeļa ieviešanā, pieklājības frāžu mācīšanā. Piemēram, valodas prasmju līmeņu gradācija ir saistāma ar globalizāciju, bet konkrētās valodas mācību saturs – ar lokalizāciju. Mācību materiālu autors izvēlas, kuru frāzi izmantot kā sarunas sākuma formulu: *Kā jums klājas?* vai *Kā jums iet?*

Referātā tiks minēti praktiski piemēri un tiešo novērojumu rezultāti, kas izsecināti darbā ar pilna laika un apmaiņas programmas Erasmus ārzemju studentiem.

SANITA LAZDINA

Rēzeknes Augstskola
sanita.lazdina@ru.lv

“Man ar valodas mācīšanu nav nekāda sakara” – izglītības politika un prakse glokalizācijas procesu kontekstā

Glokalizācija jeb globālo un lokālo procesu mijedarbība (Robertson 1995) atbalsojas arī izglītībā, to izpratne palīdz dziļāk un plašāk izprast valodu situācijas maiņu, kas vērojama sabiedrībā kopumā un tās spogulī – skolā. “Vairumā sabiedrību skola ir pirmā institūcija, kurā izpaužas valodas politika, nodrošinot noteiktas valodas prioritāti. Kopš brīža, kad bērns nonāk skolā, viņa valodas paradumi tiek modifīcēti.” (Spolskis 2011)

Angļu valoda ir un droši vien arī būs globāla valoda, kura ir izmantojama lokālās jeb nacionālās izglītības mērķiem un vajadzībām. Proti, tā ir adaptējama mūsu valsts konkrētajai situācijai, vēsturiskajai un izglītības politikas pieredzei. Un pretēji – pastiprinoties migrācijas, starptautiskās skolēnu un studentu apmaiņas procesiem, Latvijā būtu jāpieaug latviešu valodas lomai. Nestiprinot to Latvijas skolās un augstskolās (arī kā svešvalodas mācīšanu ārzemju studentiem), mēs izolējam iebraukušos jauniešus no autentiskās vides, kas ir ārpus mācību telpām. Vai to pašu varam teikt arī par reģionā lietoto valodu – latgaliešu valodu? Kā ir ar tās lomas stiprināšanu/ pieaugumu sabiedrībā un izglītībā?

Kopš 20.gs. 90.gadiem realizējot bilingvālo izglītību Latvijas skolās, latviešu valoda *ir pārkāpusi* mācību priekšmeta robežas un kļuvusi par instrumentu, rīku, līdzekli citu mācību priekšmetu apguvē. Līdzīga situācija ir vērojama arī, strādājot atsevišķās Latvijas skolās ar CLIL pieeju – angļu valoda vairs nav tikai atsevišķs mācību priekšmets, tā tiek izmantota arī vēstures, fizikas, ģeogrāfijas u.c. jomu mācīšanā. Vai ir iespējams nodrošināt multilingvālu pieeju valodas jomas integrētā mācīšanā un no otras puses – kāda ir valodu (reģionālās, nacionālās, starptautiskās) loma dažādu mācību un studiju priekšmetu apguvē skolā un augstskolā?

Pētījumā tiks diskutēts par iepriekš pieteiktajiem jautājumiem, balstoties uz CLIL pieejas analīzi Latvijas skolās (2014. gada dati) un Latgales reģiona skolotāju pieredzi veidot bilingvālus vai multilingvālus uzdevumus (2015. gada dati).

Literatūra

- Robertson, R. (1995). Glocalization. Time-space and homogeneity-heterogeneity. In: *Global Modernities*. M. Featherstone, S.Lash & R.Robertson (eds). Thousand Oaks, CA: Sage, 25–44 pp.
- Spolskis, B. (2011). *Valodas pārvaldība*. Rīga: Zinātne.

OLGA ALEXANDROVNA MESHCHERYAKOVA, HEIDI ANN ERBSEN

Yelets State University Named for I.A. Bunin
lameo56@yandex.ru, heidi.erbsen@gmail.com

**The effects of globalization on linguistic culture:
Case study on the linguistic features of public information
regarding the European Union provided to Russian users**

**(Влияние глобализации на лингвокультуру:
лингвистические особенности общественной
информации, предоставляемой для российских
пользователей по Европейскому Союзу)**

The term Globalization is almost as old as the globe itself. Humanity in particular has always had a tendency to converge towards new ideas, inventions, and rules to form what we know today as 'norms' in the economic and political spheres. According to Nikolas Coupland in his introduction to *The Handbook of Language and Globalization*, "Globalization happens as a result of a search for solutions to socioeconomic problems". In the past, solutions to these problems came in the form of dramatic shifts in governmental systems and expansion of territory through force, and focused the global political and economic effects of these solutions. In today's world however, proposed solutions to socioeconomic problems increasingly include international negotiations through multilateral institutions which recognize the risks of overstretching cultural boundaries as well as political and economic ones.

Following the Second World War, the original six members of the European Coal and Steel Community (predecessor to the European Union) "began to unite European Countries economically and politically in order to secure lasting peace". Today, the European Union consists of twenty-eight member countries (not to mention several countries on the track to membership) and recognizes twenty-four official working languages. In addition to increasing economic and political institutionalization, the union has expanded its goals to protect the cultures of individual member countries and promote international norms through agreements with non-union countries such as the Russian Federation. At the same time, the activities of such organizations lead us to question the protection of culture, specifically language culture, in individual member countries and their partners.

This article aims to explore the specific language used on sites informing the Russian-speaking community of partnership agreements between The Russian Federation and EU countries. We analyze how the English language, as one of the main working languages of the European Union, affects the conveyance of such information, and investigate the features of its semantic perception in Russian. This analysis will help us to make a conclusion about the nature of the influence globalization (through institutionalization) has on Russian linguistic culture. It will further help determine the impact English as a foreign language education has on the interpretation of texts regarding the EU-Russia partnership. We hypothesize that the European Union, as an international institution that uses a "comprehensive" language of communication, will provide information containing traces of foreign-language usage which indicate the evolution of the Russian language under the influence of the developing world system.

VLADISLAVS MALAHOVSKIS

Rēzeknes Augstskola
vladism@inbox.lv

Reģionālisma izpausmes un/vai separātisms – diskurss par Latgales īpatnību saglabāšanu 20. gadsimta 20. gados

Pēc neatkarīgas Latvijas valsts izveidošanās tika mēģināts mazināt (dažkārt – arī izskaust) atšķirības starp dažādu Latvijas novadu iedzīvotājiem. Gadsimtu garumā vēsturisku notikumu rezultātā Latvijas austrumdaļas – Latgales – iedzīvotāju vidū bija izveidojusies relatīva nošķirtības sajūta no pārējās Latvijas. To noteica valodas savdabība, katolicisma dominante, kā arī citi kultūrvēsturiskie, demogrāfiskie un sociālekonomiskie faktori. Kopnacionālās apziņas trūkuma dēļ latvieši nereti sevi iedalīja “čangalos” un “čiulos”, “latgaliešos” un “baltiešos” u. tml.

20. gs. 20. gados Latvijas, it īpaši Latgales, presē uzvirmaja polemika par mēģinājumiem mazināt Latgales reģiona īpatnības. 20. gadu sākumā pēc latgaliešu politiku ierosinājuma, izveidot Latgales pašpārvaldi, noraidīšanas Latvijas parlamentā, presē aktualizējās diskusijas par Latgales reģiona nākotni Latvijas valstī. Latgales autonomijas – valodas, kultūras, tīcības un saimnieciskajos jautājumos - noraidīšana politiskā līmenī radīja vilšanās sajūtu latgaliešu politikos, bet tajā pašā laikā – neizpratni “baltiešu” politiku vidū, kas sasaucās ar daļēju vai pilnīgu Latgales interešu ignorēšanu. Tas lika pamatu diskusijām par latgaliešu separātismu, t. sk. – pašu latgaliešu vidū.

20. gados aktualizētais latgaliešu (Latgales) separātisma jautājums radīja rezonansi arī turpmākajā desmitgadē. 30. gadu beigās tika izveidota latgaliešu *autonomistu* organizācija „Dzelžu leģions”.

SOLVITA POŠEIKO

Rēzeknes Augstskola
 solvita.poseiko@gmail.com

Vai šodien notiek kas interesants? – afišas kā glokalizācijas spogulis (“ausmeņa kebabs” piemērs)

Kopš 2013. gada Rēzeknē ir atvērta kebabnīca (sociālajos tīklos norādīts – restorāns) “Ausmeņa kebabs” ar savdabīgu ārtelpas reklāminformāciju – norādi par atrašanās vietu uz senatnīgas automašīnas loga un izkārtni, kurā redzams uzņēmuma logo (auseklis) un ergonīms. Tās piedāvājumā iekštelpas reklāminformācijā ir vērojama globāla un lokāla vienkopus apvienojums: turku iecienītais ēdiens kebabs, armēnu tradicionālais lavašs un tēja tiek servēti Latgales māla traukos, plauktos stāv latgaliešu, latviešu un ārzemju galda spēles, pie sienām izvietoti dažādi attēli (piem., karikatūras ar tekstiem latgaliešu valodā, fotogrāfijas ar komentāriem latviešu valodā), fonā skan dažāda veida mūzika atšķirīgās valodās.

Atšķirīgu kultūru simbolu un valodu daudzveidība, tāpat arī kreatīvu multimodālo līdzekļu lietojums ir skatāms arī sociālajos tīklos (facebook.com, draugiem.lv) regulāri publicētajās afišās, kas reklamē šeit notiekošos tematiskos izklaides pasākumus. Kā piemēru var minēt lielpilsētu un pasaulei atpazīstamu tēlu (piem., Nujorkas un Dalailamas) fotogrāfijas, bet arī latviešu un latgaliešu folkloras elementus (rakstainu audumu, mūzikas instrumentu attēlus), starptautiskas aktivitātes *Zombie walk ‘Zombiju pastaiga’* Helovīna svētkos līdzās regulāriem sadziedāšanas vakariem, trīs valodu (angļu, krievu un latviešu valodas) lietojumu mūzikas grupas ŠIŠKI & TABAČOK afišā vai teksta latgaliešu valodā tulkojumu angļu valodā (*Mireigi nabyus.. it won't be quit...*) bilingvālā ielūgumā uz dīdžeja Valns organizēto pasākumu, tāpat arī viena vārda atkārtojumu diskotēkas afišā: *Pareizā mūzika, pareizās videoespēles, pareizie cilvēki, pareizie ēdieni un dzērieni.*

Iepriekš minētie piemēri ataino, ka uzņēmuma afišās esošā informācija apvieno globāli atpazīstamus vizuālos tēlus, jauniešu izklaides paradumus, lingvistiskajā praksē nostiprinājušās angļu valodas frāzes ar reģionālo unikālitāti – atšķirīgu rakstu valodu, lokālām tradīcijām, zīmēm un simboliem, piedāvājot savu – nedaudz humoristisku – interpretāciju par kultūrprakšu sajaukumu (hibriditāti). Iespējams, ka citādā un savējā pienemšana un līdzās pastāvēšana, ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ “Ausmeņa kebabs” ir kļuvis par iecienītu vietējo un ārzemju studentu ēdnīcu, pulcēšanās un atpūtas vietu nedēļas nogalēs un svētkos. Kā atzīst uzņēmuma īpašnieks Valters Murāns: “Daudzim pateik atmosfera, it seviški vokorūs, kod ir vairuok cylvāku. Taida breiva atmosfera i kūpeibys sajuta.” (Murāns 2013).

Referātā glokalizācija tiks aplūkota galvenokārt mikrolīmenī – uzņēmuma “Ausmeņa kebabs” sociālajos tīklos izvietotajās afišās (vairāk nekā 60), raksturojot to izveidē izmantotos lingvistiskos un semiotiskos līdzekļus un diskutējot par reģionālās valodas lietojumu un lokālo kultūrzīmju aktualizāciju līdzās starptautiskiem informācijas kodiem publiskās telpas virtuālajā un reālajā lingvistiskajā ainavā. Tipiskākās tendences tiks skatītas kopsakarībā ar Baltijas valstu 9 pilsētu lingvistiskās ainavas izpētes datiem (jo īpaši afišām).

Literatūra

- Murāns, V. (2013). *Par Ausmeņu i kebabim – interveja ar Valteru Murānu*. Pieejams: <http://www.lakuga.lv/2013/08/09/par-ausmenu-i-kebabim-interveja-ar-valteru-muranu/>, sk. 07.05.2015.

ILGA ŠUPLINKA

Rēzeknes Augstskola
ilga.suplinska@ru.lv

Ticējumu izpratne un funkcionalitāte mūsdienās: Viļakas piemērs

Rēzeknes Augstskola reguāri veic lauka pētījumus, apzinot latgaliešu folkloru. Jau sesto gadu fokloras materiāli tiek apkopoti arī DVD, prezentējot kāda folkloras žanra vai elementa transformāciju mūsdienās, izsekojot novada folkloras tradīcijām un fiksējot spilgtākos folkloras teicējus.

2014. gada vasarā ekspedīcija noritēja Viļakā, centrējot folkloras apzināšanas darbu uz ticējumu žanru, noskaidrojot dažadu vecumposmu iedzīvotāju attieksmi pret šo folkloras žanru, pierakstot kā mūsdienu ticējumu piemērus, tā apkopojot pieredzi, kas Viļakas iedzīvotājiem ir palikusi mutvārdu pieredzes atmiņā no iepriekšējām paaudzēm.

Minētā pētījuma pamatlēmeklis - apzināt ticējumu funkcionalitāti, lietojuma biežumu, izdalīt būtiskākās sfēras, kur ticējumi ir aktuāli arī mūsdienās.

Viļakieši ir skeptiski pret ticējumu kā likteņa maģijas izpausmi, taču spilgti ir saglabājuši ticējumu utilitāro funkciju, tāpēc saimnieciskās maģijas izpratnē ticējumi tiek lietoti samērā bieži.

Īpaši nozīmīgi ir dabas vērojumi, kas tiek saistīti gan ar laika paregošanu, gan ar noteiktu saimniecisku darbu veikšanu.

Pētījumā, izmantojot lingvokulturoloģijas pieeju, tiek piedāvāta ticējumu funkcionalitātes analīze, skatot ticējuma valodas īpatnības un fiksējot tā nestos kultūrkodus.

INGĒRA TOMME-JUKĒVICA

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija
tomme-jukevica@inbox.lv

Interference pirmsskolas vecuma rusofono bērnu latviešu runā

1. Pirmsskolas vecuma rusofono bērnulatviešu runā interferences parādības ir sastopamas dažādos valodas līmenos: fonētikas, morfoloģijas, sintakses, leksiskajā un semantiskajā līmenī.
2. Fonētiskā interference vērojama tajās skaņās, kas nav sastopamas dzimtajā (krievu) valodā vai ir līdzīgas tās skaņām, bet nav identiskas tām. Dominē negatīvā pārnese, piemēram, patskaņu [i], [i:] vietā tiek izrunāts patskanis [ы]: *s[ы]lpolis, z[ы]ls*, vai arī – šaurā [e] un platā [æ] vietā tiek izrunāts viens krievu valodas patskanis [ε]: *d[ε]sa, [ε]zis*. Bērni bieži izrunā leksiskās vienības, izmantojot dzimtās valodas skaņas, piemēram, *aftobus, fioleti, šeši*. Arī tādi faktori kā fonotaktiskās izpausmes, piemēram, otrs valodas patskaņu reducēšana vai galotņu izrunāšana ar toņa pacēlumu, ir interferences parādības, kas ietekmē rusofono bērnu izrunu latviešu valodā.
3. Tas, cik viegli (vai grūti) bērni apgūst citas valodas morfēmas, ir saistīts ar fonētisko līdzību un to, vai morfēma ir semantiski un strukturāli līdzīga atbilstošajai morfēmai dzimtajā valodā. Morfēmu trūkums vai atšķirības dzimtajā valodā rada grūtības apgūt šīs morfēmas otrajā valodā. Par krievu valodas ietekmi bērnu latviešu valodas runā liecina dzimtes formas un atsevišķi afiksi, piemēram, *balts maize, bumbi, ceļa, kurpenis* (kurpes), *logas, suņa, šallis, torts, vīnogi*, kā arī teikuma uzbūve un vārdu savienojumi teikumā, piemēram, *Viņš skābs; Tas kleita; Ir trīs aprīlis; Peles ēd siers*.
4. Pirmsskolas vecuma rusofono bērnu runā saklausāma leksisko elementu pārnese no dzimtās valodas, piemēram, *tomat, tuqli (kurpes), vesna (pavasarīs)*. Bērni reizēm darina vārdus un bieži veido vārdformas, saglabājot dzimtās valodas vārdu sakni un pievienojot vai nu latviešu valodai raksturīgās galotnes vai izskanās, piemēram, *glazis (acis), limons (citrons), kljons (klava), magazīns (veikals), moroznis (saldējums), ogurcis (gurķis), slivis, slīva (plūme), stulas (krēsls), svetofors, svitofors (luksofors), šarfis (šalle), škafis (skapis), vinograds (vīnogas)*.
5. Klūdas bērnu runā atklāj, ka mērķvalodas iedarbība un otrs valodas lietošanas biežums nav pietiekams un daudzi bērni ikdienā nesastopas ar latviešu valodā runājošiem, kā arī nedzird valodu dabīgā otrs valodas vidē. Pārsvarā skan dzimtā valoda, kas ir viens no interferences iemesliem. Nepieciešams augsts latviešu valodas lietojuma biežums, lai aktivizētu latviešu valodas skaņu, vārdu, formu un sintaktisko konstrukciju apguvi. Formu biežums valodas iedevumā, kas paredzēts mācību programmā un tiek īstenots pirmsskolas mācību iestādē, nenodrošina bērniem iespēju pilnvērtīgi un kvalitatīvi apgūt latviešu valodu. Tā kā sociālie faktori var vairot vai mazināt dzimtās valodas lomu otrs valodas producēšanā, nepieciešama un praktiski noderīga būtu iedevuma valodas rūpīga analīze. Pagaidām šim aspektam nav pievērsta pietiekama uzmanība.

Latgalistika (VIII Latgalistikos konferencija)

Latgalistika (8. Latgalistikas konference)

Latgalian (8th Conference of Latgalian Studies)

ALEKSEJS ANDRONOVVS

Sanktpēterburgas Valsts universitāte
baltistica@gmail.com

Patskaņu /e/, /ie/ un /æ/, /ā/ distribūcija latgaliešu literārajā valodā

Gan latviešu, gan latgaliešu grafētika neatspoguļo priekšējās rindas vidējā un zemā pacēluma patskaņu atšķirību, tāpēc tīri praktiski ir nepieciešami papildu burtu *e*, *ē* lasīšanas nosacījumi. Šo fonēmu izvēles apraksts tāpat ir svarīgs teorētisks jautājums, kas saistīts arī ar latgaliešu literārās valodas normatīvās izrunas noteikšanu. Tā risināšana balstāma gan uz izloksnēs sastopamām sistēmām, gan uz valodas vēsturē pastāvošām likumsakarībām. Galvenā īpatnība salīdzinājumā ar latviešu literāro valodu ir tas, ka latgaliešu valodā ne visi šaurie /e/ un /ie/ ir attīstījušies no senajiem *e, *ē: tie rodas arī diftongizācijas un citu vēsturisko pārmaiņu ceļā (*i* > *ei*, *ir* > *ier* u. c.) un atkarībā no cilmes piedalās dažādās patskaņu mijas rindās. Tas apgrūtina distribūcijas nosacījumu formulēšanu, balstoties tikai uz mūsdienu valodā vērojamiem faktiem (kas būtu nepieciešams, piemēram, praktiskai valodas mācīšanai).

SKAIDRĪTE KALVĀNE

Rīgas Augstākais reliģijas zinātņu institūts
muosa@inbox.lv

18.-19. gs. "svātuos dzīsmis": avotu meklējumi

Līdz šodienai ir saglabājušies Latgales latviešiem adresēto dziesmu un lūgšanu grāmatu: "Nabožeństwo" (1771., 1786., 1798. u.c.) un "Dzismies Swatas" (1801. u.c.) izdevumi, kas veidoja garīgo dziesmu pamatkodolu arī 19. gs. otrajā pusē vairākkārt izdotajā "Pilneigajā gruomotā lyugšonu". Dziesmas atrodamas arī atsevišķiem svētajiem kā Franciškam Ksaveram, svētajam Donatam u.c. veltītajos izdevumos.

Ir grūti noteikt precīzu dziesmu skaitu, jo žanra apzīmējums var tikt piedēvēts arī dažādu lūgšanu sastāvā esošajiem ritmizētajiem tekstiem, arī lūgšanām, kuras gan nav sarakstītas ritmizētā valodā, bet toties ir melodija, kurā tās tika dziedātas.

Ir problemātiski noteikt latgaliešu *svātūs* dziesmu tulkotājus un lokalizētājus, kurus tradicionāli meklējam garīgo ordeņu pārstāvju vidū.

Drukas aizlieguma laikā ar roku pierakstītās dziesmas atšķiras no grāmatās drukātajām. Esam raduši apgalvot, ka anonīmie dziesminieki ir pauduši savu radošumu, bet daži fakti ļauj domāt, ka pastāvēja kāds nodrukāts (izdots vai rakstīts ar roku) avots, kas latviski nebija iespiests.

Grūti runāt par oriģināldziesmām, kas nedublētos ar tekstiem citās valodās.

Referātā tiks atklāti atsevišķi dziesmu latīnu un poļu avoti un to autori – Francišeks Karpiņskis, Juzefs Baka, Dominiks Rudņickis u.c.

OTĪLJA KOVALEVSKA

Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra
otilia.kovalevska@lgia.gov.lv

Kartogrāfiskās metodes piedāvājums Dienvidaustrumlatgales sādžu nosaukumu un uzvārdu izcelsmes pētījumos

Vairums mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu vēsturiskos avotos ir izsekojami vismaz līdz 18. gs. vidum, bet uzvārdi, no kuriem liela daļa ir sastopami arī šodien, jau masveidā atrodami 18. gs. un pat senākos dokumentos. Uzkrītošā līdzība starp sādžu nosaukumiem un uzvārdiem nepārprotami norāda uz to savstarpējo saistību, bet 18. gs. pirmās puses dokumentu analīze rāda, ka šajā periodā, iespējams, veidojušies vai vismaz nostabilizējušies līdz pat 70–80% mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu. Īpaši tas attiecināms uz Latgales dienvidastrumu daļu, par kuru ir pieejams plašāks 18. gs. materiālu klāsts.

Jaunu interesantu informāciju par uzvārdu un vietvārdu saistību, kā arī sādžu nosaukumu izcelsmi var iegūt, raugoties no ģeogrāfiskā viedokļa un ņemot palīgā kartogrāfisko metodi – dažādus senos vietu un personu reģistrus salīdzinot ar mūsdienu un vēsturiskajām kartēm. Kartogrāfiskā metode palīdz arī orientēties “pirmskaršu perioda” revīziju materiālos un sniedz informāciju par administratīvo vienību robežām, vietvārdu maiņu un pat to izcelsmi.

Senākās pietiekami liela mēroga kartes, kurās atrodama lielākā daļa mūsdienu Latgales sādžu nosaukumu, ir 1884./85. gada ģenerālmērišanas plāni. Kāpjoties atpakaļ laikā, 1765. gada revīzijā redzam tos pašus nosaukumus, piem., Asūnes voitistē minētas 49 apdzīvotas vietas, turklāt tās uzskaitītas ģeogrāfiskā secībā, kas ļauj šo sarakstu salīdzināt ar karti. Tāda pati secība ir arī 1738. gada revīzijā, kur vietvārdi, šķiet, apzināti veidotīgi piederības formā pēc uzvārdiem (*Aprobakalns, Rubenowa, Weyzeniszki u. c.*). Par to liecina 1712. gada inventārs, kur apgrieztā secībā minēti gandrīz tikai uzvārdi, no kuriem nepārprotami atvasināti vēlākie sādžu nosaukumi (piem., *Buncz – Bunčova, Racz – Račova, Weyzan – Veiziniški, Weter – Veterauci*). Sakārtojot šos 18. gs. reģistros minētos personvārdus un vietvārdus vienotā tabulā un paturot prātā ģeogrāfisko piesaisti, var atklāt interesantas detaļas sādžu nosaukumu veidošanās procesā. Piem., nosaukums *Melkeri* (arī uzvārds) atvasināts no personvārda *Melhors*, nevis vācu *Melker* ‘slaucējs’; *Pervīlova* savu nosaukumu mantojusi no kāda *Ferwera*; *Apaļi* vēl 18. gs. vidū dēvēta par *Andiņovu* (pēc uzvārda *Andiņš*), taču starp vairākiem citiem uzvārdiem minēts arī *Apaļs* jeb *Apeļs*, un 1785. gada kartē jau atzīmēts sādžas nosaukums *Apeleva*. Savukārt inventāros minētā *Cuakowa* un *Lakowo* nav nekas cits kā mūsdienu *Aišpūri*, uz ko norāda gan atrašanās vieta reģistrā, gan arī tajā minētais uzvārds *Auszpur* jeb *Eyspur*.

Analizējot Dienvidaustrumlatgales vietvārdus un uzvārdus plašākā ģeogrāfiskā un vēsturiskā kontekstā, var atklāt arī zināmas vietu nosaukumu veidošanās shēmas, tradīcijas, reģionālās īpatnības. Neatsveramu palīdzību šai ziņā sniedz jau esošā Latvijas Vietvārdu datubāze, bet izpētes iespējas krietni paplašinātu Latgales vēsturisko uzvārdu datubāzes izveide (ar ģeogrāfisko piesaisti).

LIDIJA LEIKUMA

Latvijas Universitāte
lleikuma@inbox.lv

Par “trešo izloksni” latgaliešu rakstībā: J. Klīdzēja “Zalta kristēja” konteksts

1. Apzīmējuma “trešo izlūksne” autors ir tautsaimnieks Aleksandrs Silovs (1891–1942), par terminu to iedzīvina 20. gs. 30. gadu polemika par latgaliešu (Latgales latviešu) rakstu forsēto tuvināšanu baltiešu (Vidzemes un Kurzemes latviešu) rakstības un izteiksmes veidam. Ar Latvijas Republikas nodibināšanos un skolu stāvokļa normalizēšanos 20.–30. gadu Latgales bērniem oficiāli tiek mācītas divas “izloksnes” – “baltiešu” un “latgaliešu”, pamatskolā dominējot pēdējai (Latgališu izl. 1923: 53); stundu skaita sadalījums ar laiku mainās. Latgaliešu skolotāju savienība (1917–1939) uzskata: “vysōs Latgolas latvišu školôs par motes voludu ir skaitama latgaliešu izlūksne” (Smeļters 1928: 11). Kopējā tendence vērsta uz abu “izlokšņu” ātrāku sakausēšanu, uzurpējot latgalisko. Reizēm tas notiek neapzināti, biežāk – apzināti, šādi saprotot vēlamo tautas vienotību. Latgalieši mācās “baltiešu izloksni”, baltieši latgaliešu – ne. Pret “baltiešu izloksnes” ekspansiju asi vēršas A. Silovs (Silovs 1934: 8–16), kaut saņem kritiku par lingvistiski nekorektiem formulējumiem (Bukšs 1934: 13–14; Kritika 1934: 4). Satraukums, ka „nyule ir dreīžok a la latgaliski, nazkas videjais storp latgališu un baltišu originalom izlūksnem, – itkai trešo izlūksne” (Silovs 1930: 114) ir vietā. Autors salīdzina “trešās izloksnes” un latgaliešu izteiksmes iespējas, sniedz piezīmes par izrunu, citē periodiku (Silovs 1934: 9–15). Vērtēti tiek gan atsevišķi vārdi (*skatējos* → *vērēs, bedres* → *dūbes (-is)*), gan vārdformas un vārdu savienojumi (*pateicūs* → *pasateicu, pōrmaiņas* → *pōrmejas; jōatver pasaule* → *jōatdora pasauļs, kaisi pīklauvēja* → *nazkais, nazkas pīkloudzynōja*). „Trešās izloksnes“ novēršanai piedāvā izlokšņu vārdus un formas (*varaveiksnes krōsas* → *Dīva kūpla krōsas, baroj* → *boroj*), jaunvārdus (*sanōksmes* → *saīsmes (-is)*, *mōkslas dorbs* → *mōkļas (-lis)* *dorbs*).
2. Radušais apzīmējums “trešo izlūksne” jāvērtē sava laika kontekstā, bet lietas būtība ir tā, ka latgaliešu rakstību kopš tās sākumiem (“Evangelia toto anno..”, 1753) stipri ietekmē Vidzemes un Kurzemes latviešu raksti. Religiskajos tekstos vietējās izloksnes nēmtas vērā daļēji, par dažu veiksmi sk., piem., Leikuma 1997: 238–242.
3. Latgalisko izlokšņu potences maz izmantojuši ne tikai nelatvieši, bet arī dzimti Latgales latvieši, ieskaitot nozīmīgākos pirmskara prozaikus A. Sprūdžu un J. Klīdzēju. Alberts Sprūdžs (1908–1944) latgaliski rakstīja līdz 1932. gadam, pēc tam – latviešu literārajā valodā, stāstos apzināti ietverdamis latgaliešu leksiku (*skrituļu* troksnis; dzēra lieliem *guldžiem*; izspīlāva *sliekas* caur zobiem u. tml. stāstu krājumā „Bailēs un spaidos“ (1933)). Kas līdzīgs arī J. Klīdzējam. Dažkārt autori lietojuši parindes (*obrazs* – svētbilde, *rožancas* – rožu kronis, *vušķiņa* – aitiņa u. c. Jāņa Niedres “Ķeceris Latgalē” (1940 [1932])). 19. un 20. gs. mijā šādi tika skaidroti vidus dialekta vārdi.
4. “Latviešu rakstnieks no Latgales”, trimdas pozitīvists Jānis Klīdzējs (1914–2000) latgaliski uzrakstījis nedaudz. Savdabīgs liktenis ir viņa populārajam stāstam “Zalta kristējs”, kas dienasgaismu ierauga žurnālā “Sējējs” (Klīdzējs 1938) ar nosaukumu “Benedikta armonika”. Latgaliskas izteiksmes galvenie paudēji šeit ir apvidvārdi: no *sābru* mājām, kas par *meitiču!*, kā circenis *aizceplē, sābrenīcas* ar *skustiņu* stūriem slaucīja acis, *ko nevien ‘kaut ko’*. Stāsta latgaliskā versija (Klīdzējs 1944ab) pārbagāta ar “trešās izloksnes” elementiem, kas vērojami visos valodas līmeņos: *kumeļš* → *kumeļs, tecilas* → *teceili, cytaidi* → *cytaiži; uz* → *iz, lai aizsyuta* → *lai nūsyuta; skali teice* → *bolsā* saceja, *lyudze* → *praseja, sasadusmōja* → *aizasirdeja, smogs skaistums* → *gryuts skaistums, atnōksi* → *atīsi, prūjom* → *paceli; kūpš puikas godim* → *nu puikas (-ys)* godu, *akmini maklādams* → *akmiņa maklādams, tū nagaideja* → *tuo nagaideja, paleigus saukt* → *paleigu saukt*.

5. "Trešōs izlūksnes" kultivēšana, ko veicinājuši arī labākie Latgales autori, ir stagnatīvi ietekmējusi latgaliešu valodas attīstību. Process diemžēl nav beidzies, kaut ir arī pozitīvi piemēri (I. Sperga, A. Rancāne, A. Kūkuojs, P. Jurciņš, E. Kalvāne, J. Ryučāns, V. Lukaševičs). Pret atdzimstošo „trešū izlūksni“ Atmodas sākumā pamatoti vēršas filologs un literāts I. Magazeinis (Magazeinis 1992).

Avoti un literatūra

Klīdzējs 1938 – Klīdzējs J. Benedikta armonika // Sējējs, 1938, nr. 5, 501–509, nr. 6, 609–613.

Klīdzējs 1944a – Klīdzējs J. Zalta kristejš // Gōjputnu dzīsme. Daugavpils: VI. Lōča izdevnīceiba, 1944.

Klīdzējs 1944b – Klīdzējs J. Zalta kristejš // Olūts, 1944, nr. 5, 157–179.

Klīdzējs 1946 – Klīdzējs J. Zelta krustiņš // Mīlētāji un nīdēji. Mercfelda: L. Rumaka apgāds, 1946, 17–47.

Kritika 1934 – Kritika // Mūsu nākotne, nr. 20, 1934.g. 16. maijs, 4.

Latgališu izl. 1923 – Latgališu izluksnes pasnegšanas litā // Latgolas škola, 1923, nr. 3, 53.

Leikuma 1997 – Leikuma L. -as, -es voi -ys, -is latgalīšu raksteibā? // Tāvu zemes kalendars 1998. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba, 1997, 238–242.

Magazeinis 1992 – Magazeinis I. Voi tiksim vaļā nu „trešōs izlūksnes“? // Jaunuo Dzeive, 1992, nr. 2, 3–4.

Sylovs 1930 – Sylovs A. Latgališu ortografijas vaicōjums un jō atrysynōšonas celi // Latgolas škola, 1930, nr. 5, 113–116.

Sylovs 1934 – Sylovs A. „Trešō izlūksne“ (Pōrrunas körteibā) // Latgolas škola, 1934, nr. 1, 8–16.

Smeļters 1928 – Smeļters F. Latgališu izluksnes „pinoceigò vita“ myusu školâ // Latgolas škola, 1928, nr. 14, 8–12.

VALENTĪNS LUKAŠEVIČS

Daugavpils Universitāte
v.lukasevics@inbox.lv

Jezuītu darbība Feimaņu draudzē

Referātā tiks aplūkotas mazzināmās jezuītu darbības lappuses Feimaņu draudzē, par pamatu ņemot baznīcas interjera īpatnības un t. s. Polockas izdevumus.

MĀRA MORTUZĀNE-MURAVSKA

Latvijas Universitāte
mara.mortuzane@gmail.com

Latgalisko tekstu rediģēšana mūsdienu latgaliešu literatūras izdevumos un interneta vidē

Pēdējos gados latgaliešu jauniešu vidū aizvien populārāka kļūst rakstīšana latgaliski, un to veicinājusi gan Latgolys Studentu centra aktīvā darbība, gan dažādi konkursi un olimpiādes tieši latgaliešu valodā. Līdz ar to aktuālas kļūst arī latgaliešu pareizrakstības problēmas, jo bieži vien latgalisko tekstu autoriem trūkst latgaliešu gramatikas zināšanu. Referātā apskatītas latgalisko tekstu korektūras īpatnības un problēmātājumi latgaliski rakstošajā interneta vietnē www.lakuga.lv, Oskara Orlova stāstu krājumā "Pyrma syltī" un Ilzes Spergas stāstu krājumā "Dzeiveiba", kā arī sniegti ieskats Latgolys Studentu centra organizētajos latgaliešu pareizrakstības kursos.

Tekstu rediģēšana un korektūras notiek, balstoties uz 2007.gadā izdotajiem latgaliešu pareizrakstības nosacījumiem, taču ir problēmgadījumi, piemēram, ar izloksnes īpatnību lietojumu autoru tekstos vai ar latgaliskas leksikas izvēli.

Latgaliski rakstošajiem autoriem ir dažāds latgaliešu pareizrakstības zināšanu līmenis. Ir autori, kas latgaliski raksta, izmantojot fonētisko ortogrāfijas principu (*pierc, acagrīst*), bieži sastopama arī līdzskaņu mīkstināšana pirms priekšējās rindas patskaņiem (*leits, snīgs*), kā arī platā *e* apzīmēšana ar *a*, līdzskaņu palatalizāciju norādot ar *j* (*zjamja*). Bieži vien problēmas autoriem sagādā darbības vārdu pareizrakstību.

EDMUNDS TRUMPA

Latvijas Universitāte
etrumpa@latnet.lv

Ieskats Rietumlatgales izlokšņu runātāju lingvistiskajā apziņā

1. Kopš 20. gadsimta piecdesmitajiem–deviņdesmitajiem gadiem, kad tika vākts LVDA materiāls, dialektu situācija Rietumlatvijā ir radikāli mainījusies – puse augšzemnieku dialekta pašlaik ir “ieskalota” literārās valodas “jūrā”, kurā palikušas vien nelielas dialekta salīnās, bet dialekts sašaurinājies līdz senās Latgales rietumu robežai.
2. Pēdējo gadu novērojumi liecina, ka augšzemnieku dialekta izdzīvošanai mūsdienās lielākas izredzes ir tad, kad sakrīt vairāki objektīvi vēsturiskie apstākļi (kaut viena nosacījuma neievērošana var dialekta dzīvotspēju pavājināt): izloksnei jāatrodas Latgalē, vēlams ilgstošs administratīvi teritoriālā miera stāvoklis; izloksnei jābūt katoliskai, konfesijas ziņā ne jauktai.
3. Pastāv arī subjektīvie apstākļi – viens no tiem ir savas lokālās un lingvistiskās piederības nominēšana – dialektam vai valodai jābūt ar savu vārdu. Jo šis vārds ir teritoriālā ziņā aptverošāks, jo sīkāk to nozīmi var modifīcēt, kombinējot ar lokālo piederību (piemēram, “Barkavas latgaliešu mēle” utt.). Šajā ziņā termini “latgaliešu valoda”, “runāt latgaliski” ir izplatīti pašidentificēšanas līdzeklis ar lielu semantisko slodzi. Turpretī ārpus Latgales esošajām izloksnēm lokālie šauras valodas vai dialekta nosaukumi ir vāji strukturēti – tie nozīmē konkrētu sīko vienību, bet ne vairāk (tirzmaliešu valoda, saikaviešu valoda utt.).
4. Vārdi “Latgale”, “latgalieši”, “latgaliešu valoda/ izloksne” nostiprinājās 20. gadsimta sākumā, 1910. g. F. Kempam izdodot monogrāfiju “Latgalieši”. Šie termini bija domāti tā laika Vitebskas guberņas latviešu apdzīvotās teritorijas, latviešu etnosa un latviešu izloksnes apzīmēšanai, nomainot nederīgus terminus “Inflantija”, “inflantieši”, “inflantiešu valoda”, un tie bija pretstatīti terminiem “Baltija”, “baltieši”, “baltiešu valoda/ izloksne”, kas apzīmētu teritoriju, latviešu etnosu un izloksnes Baltijas administratīvajā provincē (v. [Russische] Ostseeprovinzen, kr. *Ostzeiskie провинции*), kurā savukārt bija iekļautas trīs – Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas – guberņas. Tātad abi šie termini raksturo latviešus un to valodu.

Etnolingvistiskie un teritoriālie jēdzieni	Lokālie termini	Nacionālie termini
Etniskā piederība	latgalieši	latvieši
	baltieši	
Valoda	latgaliešu (“runāt latgaliski”)	latviešu
	baltiešu (“runāt baltiski”)	
Teritorija	Latgale (Vitebskas guberņa)	Latvija
	Baltija (Vidzemes un Kurzemes guberņa)	

5. 2010.–2012. gadā apmeklējot Rietumlatgales areālu un anketās iekļaujot jautājumu par latgaliešu un latviešu valodas nošķirtību, konstatēts, ka vismaz lingvistisko F. Kempa piedāvāto jēdzienu sadalījums ir spēkā, lai arī

nosaukumi mainījuši saturu. Paplašinājuši semantiku tādi termini kā *baltieši*, *Baltija*, tomēr arī pašlaik daudziem vecās paaudzes cilvēkiem ir pazīstams izteiciens "runāt baltiski", ko jaunākās paaudzēs valodā bieži vien izstūmusi nominācija "runāt latviski" (attiecīgi *baltiešu valodas* vietā ieviesies nosaukums *latviešu valoda*).

6. Anketējot 53 latgaliski runājošos Latgales teicējus, uz jautājumu *Vai latgaliešu valoda un latviešu valoda ir divas atsevišķas valodas?* rezultāti apkopojami šādi: neskaidra atbilde – 6, apstiprinoši (tās ir divas atsevišķas valodas) – 7, savukārt negatīvi (tā ir tā pati viena valoda, latgaliešu valoda ir latviešu valodas dialeks u. c.) – 40. Var apgalvot, ka līdz Otrā pasaules kara beigām dzimušajai Latgales paaudzei ar sākumizglītību vai pamatizglītību, latgaliešu valoda jeb dialeks un latviešu literārā valoda ir viena lingvistiski neoponējošā vienība, kurā ar vārdu *valoda* tiek nominēta gan nacionālā kopvaloda, gan lokālais valodas variants. Aptaujā piedalījās arī 38 Vidzemes teicēji: 2 respondenti nav mācējuši atbildēt, 11 atzinuši, ka latgaliešu valoda un latviešu valoda ir divas dažādas valodas, bet 25 tos uzskatījuši par vienas valodas paveidiem. Tātad tieši vidzemnieki, nevis Latgales pārstāvji latgalisko izloksni biežāk uztver kā atsevišķu valodu.

SANDRA ŪDRE

Rēzeknes Augstskola
sandraiudrei@inbox.lv

Ar grīzšonūs saisteituo frazeologeja i leksika

Daļa ar grīzšonūs (iz vītys / iz prišku / vierpetē) saisteitūs leksemu, kai *skrytuļs, komuļs, mutuļs, žvūrgzdyns, maule*, funkcionē kai frazeologismu komponenti. O. Rupaiņa dorbūs ekspresivais *mutuļs* atrūnams i frazeologismūs (*nūīt iz mutuli, nūskrīt iz mutuli, īt mutuļmutulim*), i kai personvuords *Mutuļs*. Izsaučīns *ot, maule!* lītoj sadzeiviskuos naveiksmēs i izskaidroj ar mauli kai bīžuok problemys rodūšū detaļa zemnīka braucamūs inventarā.

Tok L. Latkovska pīraksteituo ļauna vieliejumu formula *Komulī, komulī! Skrytūlī, maulē!* i kusteibys konceptam veļteitī dziļuoki pietejumi slavistikā (kruojums “Kusteibys koncepts volūdā i kulturā”, 1996) līk vaicuot myusu dīnuos damierstū semaņtiku mitoloģiskā leidzīnī — kosmiska parāda i rotejūša haosa pretstatejumā. Ite apsaverama ar spiesšonu saisteituo leksika.

Pasateicūt deju ansambļa nūsaukumam, ari izlūksnēs moz zynomais i tekstūs nadajiuktais dzyga nūsasty-pynovs ar atlasyntotū nūzeimi ‘daņcs’. Tok slavu vuordineicuos fiksātī ekvivalenti ძვიგა, զնա ‘žvūrgzdyns’ i jūs atlasyntojuumi līk dūmuot par dziļuoku etimologisku saikni. Ci saleidzynuojuuma *puiss kai dzyga* asociatīvais sakars saistoms viņ ar doncuošonu?

ILONA VILCĀNE

Latvijas Universitāte
ilona.vilcane@gmail.com

Vokālisma īpatnību lokalizācijas saistība ar kultūrvēsturiskajām robežām Rudzātu izloksnē

Rudzātu⁴³⁷ izloksnē runā mūsdienu Līvānu novada Rudzātu pagastā, kā arī Līvānu novada Rožupes pagasta Z daļā.

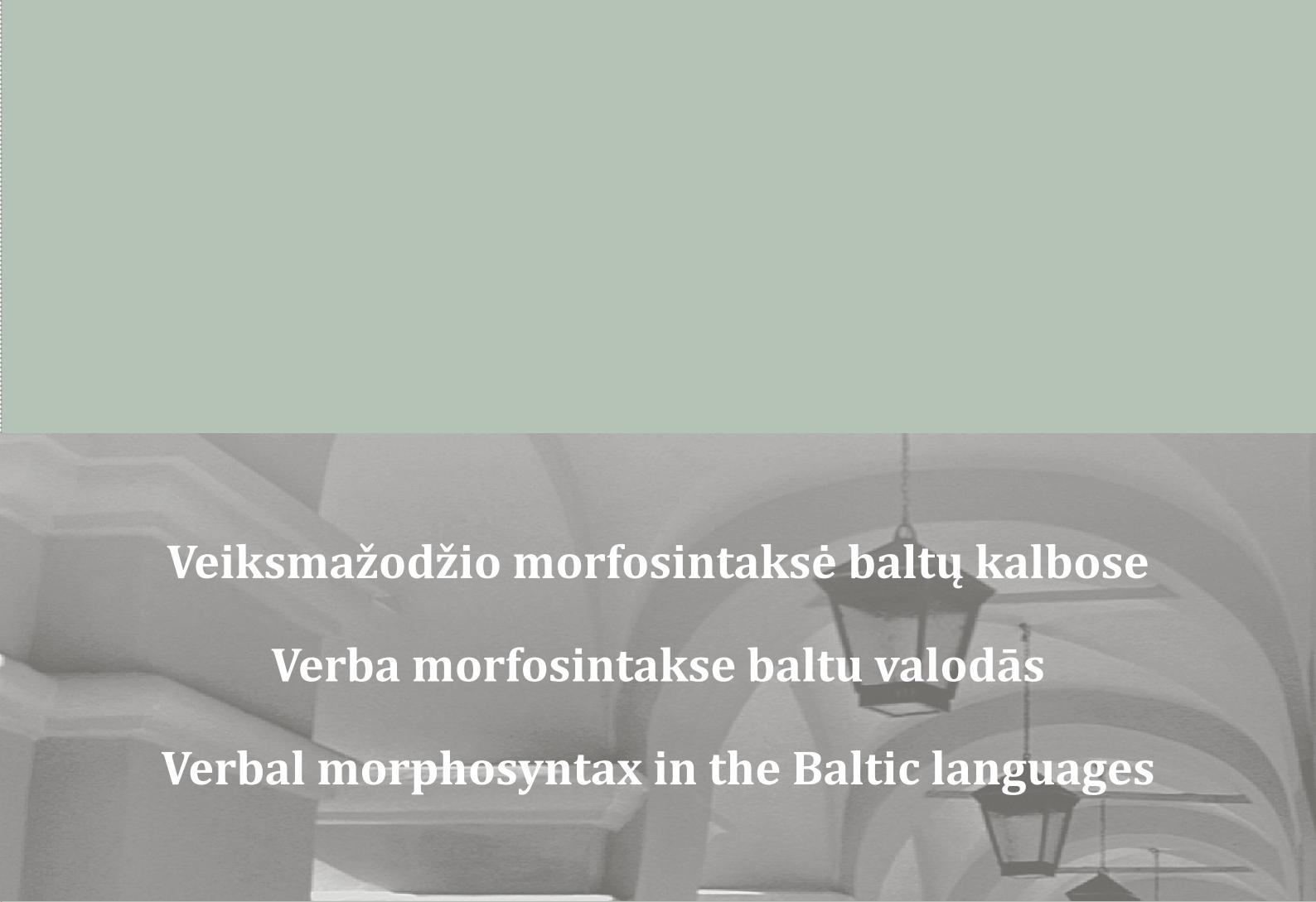
Gan izdevumā "Latviešu valodas dialektu atlants: fonētika", gan M. Rudzītes izlokšņu kartēs un V. Rūķes Latgaļes izglosu kartēs vairākos gadījumos Rudzātu⁴³⁷ izloksnē ir fiksētas latviešu literārās valodas patskaņu atbilstumu paralēlformas vai izloksni šķērsojošas izglosas. Arī izanalizētais mūsdienu teicēju materiāls liecina, ka šīs izloksnes teritoriju šķērso vairākas izglosas, kas pamatā sakrīt ar Ošas upi:

- Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Ošas labajā krastā dzimušie teicēji *ē* > *ē*, bet *ū* > *yu*, *iu*. Ošas kreisā krasta teicēji *ē* > *ie*, *ē*, bet *ū* > *eu*.
- Ošas labā krasta teicēji biežāk izmanto sēliskajām izloksnēm raksturīgo *ā* > *oa* // *ua*. Kreisā krasta teicēji – *ā* > *uo*.
- Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Ošas labā krasta teicējiem noteiktos vārdos raksturīga latviešu literārās valodas *e* saglabāšana vai pārveidošana par *e*, Ošas kreisā teicēji *e* > *ē*, kas akustiski bieži robežojas ar *ā*.

Šo nevienādo izloksnes vokālisma īpatnību lokalizāciju palīdz skaidrot teritorijas kultūrvēstures analīze. Latvijā tradicionāli izlokšņu robežas atbilst 1939. g. pagastiem, taču jāņem vērā, ka Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorija vienas administratīvas vienības – pagasta – robežas ir atradusies tikai no 1925. līdz 1949. g. Rudzātu pagasts tika izveidots 20 gs. 20. gados, apvienojot Rēzeknes apriņķa Stirnienes pagasta daļu ar Daugavpils apriņķa Preiļu un Vārkavas pagasta nomalēm, kā arī pievienojot nelielu nogriezni no Daugavpils apriņķim piederīgā Līvānu pagasta.

Izanalizējot Rudzātu⁴³⁷ izloksnes apdzīvoto vietu piederību muižām, lauku sabiedrībām un pagastiem, tās iedzīvotāju migrāciju, konfesijas un piederību Romas katoļu draudzēm, jākonstatē, ka laikā līdz 1925. g. nepastāvēja šīs teritorijas latviešu tautības iedzīvotājus vienojoši apstākļi, kas varētu būt veicinājuši viendabīgas izloksnes izveidi. Tieši pretēji – analizējamās izloksnes teritorijas Z un ZR, A un D daļas atradās citu, lielāku administratīvu vienību un arī Romas katoļu draudžu nomalēs, bet savstarpējie iedzīvotāju kontakti bija maz izteikti. Vēsturiski pastāvīgākā robeža, kas nošķira Rudzātu⁴³⁷ izloksnes Z un ZR daļu no A un D bija Daugavpils un Rēzeknes apriņķu robeža, kas, līdzīgi kā konstatētās izglosas, lielākajā daļā analizējamās teritorijas sakrīt ar Ošas upi.

Tātad Rudzātu⁴³⁷ izloksnes teritorijas atrašanās vienā administratīvā vienībā (Rudzātu pagastā) no 1925. līdz 1949. gadam nav bijusi pietiekami ilga, lai izlīdzinātos līdz tam abos Ošas krastos pastāvējušās lingvistiskās atšķirības, ko bija veicinājuši gadu simtiem ilguši kultūrvēsturiskie procesi.

Veiksmažodžio morfosintaksė baltų kalbose

Verba morfosintakse baltu valodās

Verbal morphosyntax in the Baltic languages

ANITA BUTĀNE

LU Latviešu valodas institūts
anita.butane@inbox.lv

Jēdzienu ‘verbs’ un tā apakšjēdzienu apzīmējumi 19. gs. un vēlākos latviešu valodas gramatiskās sistēmas aprakstos

Kā zināms, līdz pat 19. gadsimta vidum galvenā loma latviešu valodas izpētē un aprakstīšanā bija vācu tautības mācītājiem, kuri pirmos latviešu valodas gramatiskās sistēmas aprakstus savām vajadzībām veidoja latīņu un vācu valodā. Attiecīgi arī tajos lietotā valodniecības terminoloģija bija latīņu un vācu valodā, un līdz vienotai valodniecības terminoloģijai latviešu valodā vēl bija ejams tāls celš.

Sākotnēji vienu un to pašu jēdzienu apzīmēšanai parasti tika izmantoti dažādi nosaukumi, un to skaidri rāda vārdšķiru apraksti: līdzīgi kā, piemēram, lietvārdi tika saukti arī par “lietu vārdiem”, “galvasvārdiem”, “būtības vārdiem” un substantīviem, saikļi – par “siešanas vārdiem”, “sējējiem”, “biedrotājiem” un konjunkcijām, arī darbības vārdi paralēli tika dēvēti par “laika/laiku vārdiem”, “darīšanas vārdiem” un verbiem. Variēšanās bija vērojama arī apakšterminu līmenī, piemēram, verba īstenības izteiksme saukta arī par “noteiktni” un indikatīvu.

Terminu dažādība mazinājās, sākot ar 20. gadsimta sākumu – pēc tam, kad skolotājs Pēteris Abuls 1901. gadā nolasīja referātu par latviešu valodas mācību grāmatās lietotajiem terminiem. Būtiski, ka valodniecības terminu unificēšanā piedalījās arī akadēmiski izglītotie latviešu valodnieki Jānis Endzelīns un Kārlis Mīlenbahs, kuri publicēja gan skolu mācību grāmatas, gan zinātniskus rakstus, un tādējādi tika saskaņoti gan dažādos izglītības līmeņos, gan zinātnē lietojamie termini.

Terminu pāris *verbs* un *darbības vārds*, kas attiecīgā jēdziena apzīmēšanai tiek lietoti mūsdienās, apliecinā 19. gadsimta gramatikās iedibināto tradīciju daudzos gadījumos paralēli lietot gan latviskas cilmes, gan aizgūto terminu.

DENS DIMINŠ

University of Iceland
ded2@hi.is, ddeens@gmail.com

On some empty categories in Icelandic and Latvian (*PRO* and *pro*)

There is a variety of empty categories in all languages, owing to the principle of the economy of language resources. They are “intrinsically determined.” (Poole 2002:219) Empty categories, such as *PRO* and *pro*, can have anaphoric and pronominal features. *PRO* (stands for ‘pronominal’) or *big PRO* is an “unpronounced subject of infinitivals” (Poole 2002:84) or “nonlexical infinitival subject” (Halldór Árman Sigurðsson 1992:179). There is also a “null pronominal element which is usually referred to as ‘little *pro*’” (Poole 2002:212). In the standard theory, e.g., by Chomsky and Rizzi, *pro* is governed, whereas *PRO* is not. According to Halldór Árman Sigurðsson, this distinction does not work in Icelandic because there is evidence that *PRO* is both case-marked and governed (1990:37). He even argued that *PRO* is essentially the same phenomenon as *pro* (1992:179). Besides, both *pro* and *PRO* may be referential and arbitrary.

The occurrence and distribution of the empty categories is language-specific.

Two Indo-European languages have been selected for comparison, one Germanic (Icelandic) and the other Balto-Slavic (Latvian). The paper underscores the structural similarity between the two languages. However, despite the overlaps, there also are significant differences.

There are two types of *PRO* constructions – referential or controlled, uncontrolled or arbitrary. The null subjects in Latvia have been examined by Ciematniece-Vogina (Ciematniece 2015, Vogina 2012). In Icelandic, there is an extensive overview by Halldór Árman Sigurðsson and Höskuldur Þráinsson.

The case assignment of the *PRO* constructions depends on the structure of the phrase and its verb (before or, in some instances, following the *PRO*). The assignation of the complement structure solely depends on the semantic environment.

As concerns the uncontrolled or arbitrary *PRO*, the subject, once explicit, receives the dative case in both languages. Impersonal phrases with the verb *to be* in the infinitive (of the type ‘it is good to be x’) take the nominative or the dative complements in Icelandic but only the dative in Latvian. The masculine form is used by default in both languages.

As to the little *pro* construction, Halldór Árman Sigurðsson singles out four main types of constructions that include little *pro*. Unless otherwise indicated, the same constructions also exist in Latvian. Little *pro* typically occur with 1) the impersonal weather constructions (but not limited to weather verbs only); 2) the impersonal passive constructions (an alternative construction in Latvian but not in Icelandic is one expressing a generalized action by using the (singular or plural) 3rd person form with the subject null-form. Functionally and semantically this usage is parallel to that of the passive voice); 3) the existential/presentative construction (the E/P construction) that includes sentences with a null-subject and a logical (implied) subject; and 4) the extraposition construction. Halldór Árman Sigurðsson also singles out three more types of less well known null-subject constructions. Among them there is the impersonal present participle construction that does not exist in Latvian.

In conclusion, both languages share similarities in relation to *PRO* and *pro*. The main differences lie in the phrase structure (Icelandic is V2 language but Latvian is not) and the case governance, for instance, the comple-

ment agreement in impersonal phrases. There also discrepancies in case government (attribution) with infinitivals. Finally, there is no expletive pronoun (dummy subject) in Latvian. The traditional argument that rich inflection tends to lead to an increased *pro-dropness* and proliferation of empty categories does not help us explain the differences in the possibility of having non-overt expletive elements in both initial and non-initial position, across tenses and voices (in the passive or active) in Latvian and Icelandic.

References

- Cepītis L., Rozenbergs J., Valdmanis, J. 1989. *Latviešu valodas sintakse*. Zvaigzne, Rīga.
- Ciematniece, Līga. 2015. *Teikuma semantiskās un sintaktiskās struktūras attieksmes mūsdienu latviešu valodā*. Promocijas darba kopsavilkums filoloģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai valodniecības zinātnu nozarē, apakšnozare: latviešu sinhroniskā valodniecība. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Eiríkur Rögnvaldsson. 1993. "Coordination, ATB-extractions, and the Identification of *pro*." *Harvard Working Papers in Linguistics* 3:153-180, Harvard, available at <https://notendur.hi.is/eirikur/coord.pdf> (accessed on 30/05/2015).
- Halldór Ármann Sigurðsson. 1990. "Icelandic Case Marked *PRO* and the Licensing of Lexical A-positions." *Working Papers* in *Scandinavian Syntax (WPSS)* 45:35–82. Centre for Languages and Literature, Lund.
- _____. 1992. *Verbal Syntax and Case in Icelandic*. Institute of Linguistics, University of Iceland, Reykjavik.
- Höskuldur Þráinsson. 2007. *The Syntax of Icelandic*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Latviešu valodas gramatika*. 2015. Rīga: LU Latviešu valodas institūts. 2. izdevums.
- Poole, Geoffrey. 2002. *Syntactic Theory*. Palgrave, New York.
- Vogina. L. 2012. Teikuma dzīlās struktūras īstenošanās virsējā: subjekta nullforma. In *Valoda. Nozīme un forma 2. Gramatizēšanās un leksikalizēšanās latviešu valodas sistēmā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, pp. 121-129.

DAIKI HORIGUČI

Ivates Universitāte
sirdspuksti@gmail.com

Priedēkļa un adverba atbilsme konstrukcijā “verbs + adverbs” latviešu valodā

Referātā tiks analizēta latviešu valodas darbības vārda priedēkļa un adverba atbilsme konstrukcijā *verbs + adverbs*.

Kaut gan latviešu valodas aspekta izteikšanas sistēmā neapšaubāmi svarīgu lomu spēlē prefiksācija, gan gramatikās, gan atsevišķos pētījumos aprakstīta arī konstrukcija *verbs + adverbs* (*iet iekšā*) pretstatā priedēkļverbam (*ieiet*) (Holvoet 2001, Kalnača 2013 un citi). Tā izsaka ilgstošu darbību un veido aspekta opozīciju ar priedēkļverbu. Verbs šajā konstrukcijā apzīmē kustību, tādējādi aktualizējoties priedēkļa telpiskajai nozīmei.

Kā zināms, saistībā ar priedēkļverbu pats adverbs nenorāda uz kādu aspektu, bet tikai precīzē priedēkļa semantiku gan kustības verbos (*uzkāpt augšā kalnā*), gan citos verbos, kuri mazāk saistās ar telpisku interpretāciju (*uzdziedāt* ‘dziedāt neilgu laiku’, bet *uzdziedāt virsū savus vārdus*).

Latviešu sarunvalodā vērojama priedēkļa aizstāšana ar adverbu arī tādu verbu vidū, kuri apzīmē mazāk konkrētu darbību. Tādējādi blakus tradicionālajai aspekta opozīcijai *pirkt/nopirkrt* ierādāma morfosintaktiska trijotne *pirkt/nopirkrt/pirkrt nost*. Referātā tiks apskatīti daži adverbi, kuri pēc semantikas atbilst attiecīgiem priedēkļiem. Piemēram, adverbs *nost* atbilst priedēklīm *no-*. Adverbu bieži pavada modālā partikula *tik* (*tiesāt tik nost, jābalso tik nost*). Savukārt adverbs *augšā* aizstāj priedēkli *uz-*: *būvēt augšā* (*uzbūvēt*), *kīlēt augšā* (*uzkīlēt*), *vārīties augšā* (*uzvārīties*). Dažu konstrukciju frazeoloģisku raksturu jeb adverba leksisko dabu liecina atsevišķi šķirkļi vārdnīcās (piem. *taisīt augšā*, *celt augšā*, *celties augšā*). Referātā tiks skarta arī minētās konstrukcijas funkcija un aspektuālā interpretācija uz citu divu – bezpriedēkļa un priedēkļa – verbu fona.

Literatūra

- Holvoet, Axel. 2001. *Studies in the Latvian verb*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
Kalnača, Andra. 2013. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika*. Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–563.

ANDRA KALNAČA

Latvijas Universitāte
kalnaca@latnet.lv

Nenoteiksme, modalitāte un verba nullformas latviešu valodā

Nenoteiksme verbāla izteicēja funkcijā blakus verba izteiksmēm un dažādām modālām konstrukcijām ar nenoteiksmi (salikti verbāli izteicēji, ko veido *modālas nozīmes verbi (modificētāji) + nenoteiksme*, un verbāli sastata izteicēji *bija/būs + nenoteiksme*) ir viens no modalitātes izteikšanas veidiem latviešu valodā (Kalnača 2013, 461–462). Nenoteiksme predikatīvā funkcijā (un arī citas minētās konstrukcijas) parasti izsaka vai nu deontisko (1a), vai arī epistēmisko (1b) modalitāti:

- (1) a. *Viņš ir pilsētas mērs, un šai amatā viņam palikt.* (Diena)
 b. *Kaut ātrāk tikt atvalinājumā!* (Apollo)

Nenoteiksmes modāls lietojums neatkarīgi no izteicēja tipa sintaktiski var īstenoties gan saistījumā ar netiešo teikuma priekšmetu datīvā ((1a) piemērs), gan bez tā (1b piemērs).

Galvenais referāta risināmais jautājums ir morfosintaktiskas dabas – kādas ir attieksmes starp nenoteiksmi un modālām konstrukcijām ar nenoteiksmi, kā arī to izteikto modalitāti. Proti, vai nenoteiksme izteicēja funkcijā ir īpašs izteicēja tips (vienkāršs verbāls izteicējs), vai arī tā pārstāv 1) saliktu verbālu izteicēju ar modificētāja nullfomu, 2) verbālu sastata izteicēju ar verba *būt* nullformu?

Latviešu un lietuviešu valodniecībā šie jautājumi tradicionāli aprakstīti pretēji. Lietuviešu valodniecībā parasti, aprakstot nenoteiksmes funkcijas, tiek norādīts, ka, lietota izteicējā, nenoteiksme visbiežāk ir saistīta ar kāda modāla verba vai, retāk, verba *būt* nullformu, t. i., nenoteiksme tiek interpretēta vai nu kā salikts verbāls izteicējs, vai arī kā verbāls sastata izteicējs (sk., piem., Paulauskienė 1994; Ambrazas 1996).

Latviešu valodniecībā interpretācija ir atšķirīga. Iespējams, ka to nosaka lielais (piecu) verba izteiksmju skaits, kā arī debitīva kā īpašas izteiksmes nozīmīgā loma latviešu valodā. Turklat latviešu valodā vispār nav atrodami piemēri, kur verbs *būt* būtu tagadnē saitīgas funkcijā; teikums **Ko man ir darīt?* nav iespējams. Arī attiecībā uz konstrukciju *modālas nozīmes verbi (modificētāji) + nenoteiksme* (piem., *vajag zināt, var zināt*) nekad nav tīcis aktualizēts jautājums par modificētāja nullformu.

Vajadzības un nepieciešamības izteikšanā latviešu valodā galvenā loma ir debitīvam, konstrukcijas ar modālaļiem verbiem vai ar *bija/būs*, kas dalēji veido debitīva gramatisko sinonīmiju, attiecībā pret debitīvu ir marginālākas, turklāt latviešu gramatikā tās parasti tiek aprakstītas kā “citi vajadzības izteikšanas līdzekļi” (piem., Ahero et al. 1959; Kalnača 2013). Iespējams, tāpēc modalitātes un arī ar tās izteikšanu saistīto gramatisko formu un konstrukciju apraksts veidots no piecu izteiksmju un to ietverto gramatisko formu pozīcijas, kur būtiska loma ir tieši debitīvam.

Lai pamatotu, kāpēc nevar runāt ne par modificētāja, ne *bija/būs* nullfomu, referātā iecerēta arī polaritātes pārbaude – sastatīti izteikumi apgalvojumā un noliegmā.

Literatūra

- Ahero A. et al. 1959. *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika.*
 I. Fonētika un morfoloģija. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība.
- Ambrzas V.(red.). 1996. *Dabartinēs lietuvii kalbos gramatika.* Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidykla.
- Kalnača A. 2013. Darbības vārds (verbs). *Latviešu valodas gramatika.* Nītiņa, Daina & Juris Grigorjevs (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 456–564.
- Lokmane I. 2013. Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizācija. *Latviešu valodas gramatika.* Nītiņa, Daina & Juris Grigorjevs (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 710 –766.
- Paulauskienė A. 1994. *Lietuvių kalbos morfologija.* Vilnius: Mokslo ir enciklopediju leidykla.

VITA KALNBĒRZIŅA

Latvijas Universitāte
vita@lanet.lv

Darbības vārda kārtas kategorija latviešu zinātnes valodā kā zinātniskā reālisma rādītājs

1. Darbības vārda kārta norāda uz darbības vērtējumu vai nu no darbības subjekta vai darbības objekta viedokļa (Valodniecības pamatterminu vārdnīca). Tātad, kārtas kategorija runātājam vai rakstītājam dod izvēli runāt savā vārdā vai sava izpētes objekta vārdā. Ja mēs runājam sava izpētes objekta vārdā, mūsu izteikumi iegūst formālu objektivitāti un tādējādi tiem nav nepieciešami pierādījumi.
2. Tradicionāli zinātnē tika uztverta kā sistemātiska pētniecība, kuras nolūks ir ar eksperimentu, dedukciju un novērojumu palīdzību izskaidrot kādas parādības (Ideju vārdnica), taču 20. gadsimtā zinātnes loma mainās no skaidrošanas uz pārbaudi: zinātnes metode ir zinātnieka ideju jeb hipotēžu pārbaude ar eksaktu eksperimentu palīdzību (Karls Poppers). Tātad zinātnieks atzīst savas idejas vai sava uzskata relativitāti un runā savā vārdā nevis sava izpētes objekta vārdā, tātad lietojot darāmo kārtu.
3. Zinātnes valodas diachroniskie pētījumi liecina pretējo, 17. gadsimta zinātnieki savu ideju izklāstā bieži lieto darāmo kārtu, bet 20. gadsimta sākumā zinātnes valodā palielinās ciešamās kārtas lietojums (Hans Lindquist, Christian Mair un Marianne Hundt, 2004).
4. Zinātnieku atšķirīgie uzskati, izvēloties zinātnisko reālismu (realitāte pastāv neatkarīgi no runātāja psihes) vai zinātnisko relatīvismu (objektīva patiesība ir atkarīga no sociālā un vēsturiskā konteksta jēdzieniskās shēmas), izpaužas ciešamās kārtas biežuma rādītājos. Latviešu un angļu valodas zinātniskās valodas atšķirības ciešamās kārtas lietojuma biežumā atklāj zinātnieku atšķirīgos uzskatus par savu lomu sabiedrībā.
5. Darbības vārdu kārtas kategorijas izpēti var balstīt zinātniskās valodas korpusu datos (zinātnes kontrolētā vidē) vai google.com datu bāzē (virtuālā realitātē); ja valodas korpuiss ir reprezentatīvs, biežuma rādītāji abos izpētes veidos sakrīt.

LIENE KALVIŠA

Latvijas Universitāte
liene.kalvisa@lu.lv

Evidenciālas semantikas darbības vārdu modalitāte

Darbības vārdi *izskatīties*, *šķist*, *likties*, *rādīties* u. c. atkarībā no konteksta var būt saistīti ar evidenciālas nozīmes izteikšanu, jo tie norāda uz informāciju, ko teksta autors saņēmis secinājumu, novērojumu ceļā. Šķietamības verbu analīze evidencialitātes aspektā ir sarežģīts jautājums, jo to semantika primāri ir saistīta ar epistēmiskās modalitātes izteikšanu. Darbības vārdi *izskatīties*, *šķist*, *likties*, *rādīties* sintaktiski var funkcionēt gan kā patstāvīgi verbi, gan kā saitiņverbi; šie verbi patstāvīgā nozīmē visbiežāk tiek lietoti saliktos pakārtotos teikumos, kur virsteikuma daļā atrodas galvenais verbs *izskatīties*, *šķist*, *rādīties*, *likties*, bet palīgtieikumā tiek konkretizēts izteikuma galvenais saturs.

Evidenciālas semantikas darbības vārdi nemarķē informācijas avotu, tie tikai norāda uz faktu, ka teiktais ir pamatots ar konkrētiem teksta autoram zināmiem apsvērumiem (ārēji redzamiem, dzirdamiem, sajūtamiem u. tml.). Zināšanas var būt balstītas arī cilvēka pieredzē. Taču visi šie pamatojumi atklājas tikai kontekstā, un šķietamības verbi paši nenorāda informācijas avota tipu, vien izsaka teksta autora attieksmi pret teikto. No vienas puses, tiek izteikta teksta autora nedrošība, šaubas, no otras puses, izteikums ir balstīts uz konkrētiem priekšstatiem un zināšanām. Līdz ar to var secināt, ka primāri šie verbi ir epistēmiski, jo tajos dominē modāla nozīme. Tajā pašā laikā tos var saistīt arī ar evidencialitāti, neskatoties uz autora subjektīvais skatījums ir balstīts uz objektīviem apsvērumiem. Resp., epistēmiskā modalitāte apvieno sevī gan teksta autora subjektīvo attieksmi, gan objektīvās nozīmes komponentu.

AGITA KAZAKEVIČA

LU Latviešu valodas institūts
agita.kazakevica@gmail.com

Latviešu valodas lokāmie divdabji sekundāri predikatīvā funkcijā

Sekundāri predikatīvs komponents nosauc paralēlu darbību teikuma galvenajai – ar predikātu izteiktajai – darbībai. Teikumu pārveidojot, respektīvi, transformējot, var iegūt otru predikatīvu vienību. Piemēram:

Pasmaidījis viņš atcēla agrāk sev pašam nolikto bausli: aizmirst neveiksmes. (O. Zebris)

Pārveidojot: *Viņš pasmaidīja un Viņš atcēla agrāk sev pašam nolikto bausli: aizmirst neveiksmes.*

Referātā aplūkots latviešu valodas lokāmo divdabju lietojums sekundāri predikatīvā komponenta funkcijā. "Latviešu valodas gramatikā" atzīts, ka sekundāri predikatīvo funkciju teikumā var veikt visi latviešu valodas divdabji (Lokmane 2013: 751). Referāta mērķis ir pārbaudīt šo atzinumu latviešu periodikas un daiļliteratūras tekstos, konstatēt un analizēt robežgadījumus komponentu funkciju noteikšanā. Pētītais materiāls ir pēdējo piecu gadu latviešu daiļliteratūras un publicistikas teksti no autores kartotēkas un Līdzsvarota mūsdienu latviešu valodas tekstu korpusa (versijas miljons-2.0munLVK2013).

Nereti lokāmo divdabju funkcija nav skaidri nosakāma, veidojas robežgadījumi starp atributīvu un sekundāri predikatīvu komponentu. Latviešu valodniecības literatūrā uzsvērts, ka šādos gadījumos funkcijas noteikšanā svarīga komponenta atrašanās vieta (Freimane 1985: 90; Logina 2014: 110; Saulīte 2014: 136–137).

Būdami verbāli sekundāri predikatīvi komponenti, lokāmie divdabji tuvi arī nominālam sekundāri predikatīvam komponentam – depiktīvam, kas izsaka stāvokli izteicēja nosauktās darbības laikā (Logina 2014: 98). Piemēram:

Labais stils ir airanu [jogurta dzērienu] pasniegt putojošu. (L. Kota)

Literatūra

Freimane Inta. *Vienkāršs teikums un tā paplašināšana.* Rīga: LVU, 1985.

Logina Santa. Rezultatīvi latviešu valodā. A. Kalnača, I. Lokmane (sast. un red.). *Valoda: nozīme un forma. 5. Opozīcijas sintaksē un semantikā.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 97.–112. lpp.

Lokmane Ilze. Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizā-

cija. *Latviešu valodas gramatika.* Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 710.–766. lpp.

Saulīte Baiba. Apzīmētāja, sekundāri predikatīva komponenta un izteicēja robežgadījumi. A. Kalnača, I. Lokmane (sast. un red.). *Valoda: nozīme un forma. 5. Opozīcijas sintaksē un semantikā.* Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 135.–143. lpp.

ĒRIKA KRAUTMANE

Latvijas Universitāte
erika.krautmane@lu.lv

Evidenciālas semantikas verba izteiksmju sastatījums latviešu, igauņu un lībiešu valodā

Latviešu, igauņu un lībiešu valodā evidencialitāte ir gramatizēta verba izteiksmju formās. Latviešu valodā tāda ir atstāstījuma izteiksme, igauņu un lībiešu valodā – atstāstījuma izteiksme (kvotatīvs) un netiešās pavēles izteiksme (jusīvs). Tā kā igauņu un lībiešu valoda ir vienīgās radu valodas (vienīgās Baltijas jūras somu valodas), kurās ir atrodamas šīs izteiksmes, daudz diskusiju valodnieku starpā ir raisījusi šo formu izcelsme, bieži norādot uz kādas citas valodas ietekmi to veidošanās procesā.

Referātā tuvāk aplūkots, cik līdzīgi vai atšķirīgi latviešu, igauņu un lībiešu valodas gramatikās ir skaidrotas līdzīgas nozīmes verbu izteiksmes un konstrukcijas. Izteiksmes modalitātes ziņā ir polifunkcionālās (ar evidenciālu, epistēmisku, deontisku modalitāti vai bez modālas nianses). Ja latviešu un igauņu valodnieki ir pievērsuši pastiprinātu uzmanību dažādu papildu modalitātes funkciju analīzei, par lībiešu valodas atstāstījuma un netiešās pavēles izteiksmes funkcijām ir pieņemts rakstīt pēc igauņu valodas parauga, un papildu modalitātē tajā nav pētīta.

Referātā tiks sastatīta atstāstījuma izteiksme palīgtēikumos ar *lai* latviešu valodā un jusīvs nolūka palīgtēikumā lībiešu valodā.

REGINA KVAŠYTĖ

Šiaulių universitetas
kvasyte@hu.su.lt

Kai kurie veiksmažodžių vartojimo ypatumai Latvijos lietuvių šnekamojoje kalboje

Latvijos lietuviai gimtają kalbą vartoja dažniausiai kasdieniame bendravime, todėl gali būti susiaurėjusios šios kalbos funkcijos – plačiau paplitusi šnekamoji kalbos atmaina. Tyrimui pasirinkti lietuvių šnekamosios kalbos, užrašytos geografiškai artimose šiaurės Lietuvai Latvijos rajonuose, taip pat Rygoje, tekstai. Gyvenant svetimoje kalbinėje aplinkoje sunku išvengti kitų kalbų įtakos, todėl kalbamuoju atveju lietuvių gimtają kalbą gali veikti latvių kaip pagrindinių šalies gyventojų (valstybinė) kalba. Kitakalbėje aplinkoje gyvenančių lietuvių gimtosios kalbos vartojimo pokyčiai jau tyrinėti įvairiais aspektais, daugiausia dėmesio sulaukia fonetikos ir leksikos lygmenys. Šiame pranešime išsamiau nagrinėjamas vienos iš kalbos dalių – veiksmažodžio – vartojimas.

Latvijos lietuvių šnekamojoje kalboje pastebėta tam tikra veiksmažodžių pasirinkimo specifika. Kai kurie atvejai atskleidžia kalbinės aplinkos poveikį, pavyzdžiui, sakiniuose vartojami semantiškai netinkami (kitos reikšmės) veiksmažodžiai: *gulēti* (lat. *gulēt*; liet. *gulēti* ir *miegoti*), *nušaukti* (lat. *nosaukt*; liet. *išvardinti* ir *pavadinti*). Lietuvių kalbos veiksmažodžiai būna padaryti su latvių kalbai būdingomis darybos priemonėmis, dažniausiai priešdėliais: *nušvēsti* (lat. *nosvinēt*; liet. *atšvēsti*). Neretai pasitaiko pažodžiui išverstų latviškų veiksmažodžių vartojimo atvejų: *išteriuoti* (lat. *iztērēt*; liet. *išleisti* (*pinigus*); *neprikristi* (lat. *nepiekrist*; liet. *nesutikti* (su nuomone) ir pan.. Vartoja- mos pagal latvių kalbos pavyzdį padarytos veiksmažodinės konstrukcijos, pavyzdžiui, *eiti į tarpq* (lat. *iet (mesties) vidū*; liet. *isikišti*)).

Latvijos lietuvių kalba, taip pat kaip Lietuvoje gyvenančių lietuvių šnekamoji kalba, pasižymi tarmybų, vertinių ar svetimybų gausa. Ryškus šnekamosios kalbos bruožas – veiksmažodžių galūnių trumpinimas sakiniuose (*reik eit = reikia eiti, dirb = dirba, girdž* (per radiją) = *girdžiu*).

Išnagrinėjus veiksmažodžių ir jų formų vartojimo ypatumus, galima teigt, kad kai kurie jų gana plačiai paplitę Latvijos lietuvių šnekamojoje kalboje, kiti atvejai vertintini kaip individualūs (okaziniai).

MARJA LEINONEN

University of Helsinki
marja.leinonen@kolumbus.fi

Case variation of primary NPs in negated sentences in Latvian

In comparing the partitive-genitive use of subject and object cases in Finnish, Latvian and Lithuanian in negated sentences, the first observation is that the usages correspond fairly fully in Finnish and Lithuanian, but in Latvian subjects only in sentences with *būt*, 'to be'. With lexical negated predicates, Latvian has in contemporary usage mostly nominative.

In object cases, the variation between accusative and genitive in Latvian has been treated in grammars and research (Berg-Olsen 1999, Kalnača 2002, 2014). Although it is a well-known phenomenon, this paper continues studying the conditions for the choices. Test sentences were presented to 10-12 informants who were asked to give their preference for accusative vs. genitive. Their answers confirm the direction of the on-going change: a general tendency to associate the object with a unique case form (Kalnača 2014, 56).

KRISTĪNE LEVĀNE-PETROVA

LU Matemātikas un informātikas institūts
kristine.levane@gmail.com

Izteicēja funkcijā lietoti lietuviešu valodas ciešamās kārtas divdabji un to atbilstes latviešu valodā

Valodniecības avotos, runājot par ciešamo kārtu, tiek minēts, ka latviešu valodā tā ne visai iecienīta (Endzelīns, Mīlenbahs 1993, 111) un citās valodās tiek lietota daudz plašāk (MLLVG I 1959, 553). Lai par to pārliecinātos, referātā tiks aplūkoti izteicēja funkcijā lietoti lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes un pagātnes divdabji un to atbilstes latviešu valodā. Pētījums veikts Lietuviešu-latviešu-lietuviešu paralēlo tekstu korpusā LiLa (www.korpuuss.lv/lila).

Lietuviešu valodā ciešamās kārtas formas veido no ciešamās kārtas tagadnes vai pagātnes divdabjiem un palīgdarbības vārda *būt*, piem., *esu, buvau, būdavau, būsiu nešamas; esu, buvau, būdavau, būsiu neštas* (DLKG 1997, 302), savukārt latviešu valodā ciešamās kārtas formas veido lokāmais ciešamās kārtas pagātnes divdabis kopā ar palīgdarbības vārdu *tikt*, senāk arī *tapt, klūt* (VPSV 2007, 70). Lietuviešu valodā ir divas ciešamās kārtas paradigmas, bet latviešu valodā – viena. Piem.,

Nervingai laukiau, kada bus svarstoma mano namo ateitis.

Nervozi gaidiju, kad tiks izskatīta manas mājas nākotne.

Mūsu kortežas buvo papildytas dar keliais policijas ir specialiųjų tarnybų automobiliais.

Mūsu kortežs tika papildināts ar vēl dažām policijas un speciālo dienestu automašīnām.

Analizējot izteicēja funkcijā lietotos lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes un pagātnes divdabju, latviešu valodā tika konstatētas vairākas atbilstes. Izteicēja funkcijā lietotam lietuviešu valodas ciešamās kārtas pagātnes divdabim latviešu valodā atbilstošais ir:

ciešamās kārtas pagātnes divdabis

Už ši trumpą monologą buvau išvarytas iš kabineto.

Par šo īso monologu tiku patriekts no kabineta.

verbs darāmajā kārtā

Jis buvo pastatytas pagal Odantapurio šventyklos..

To uzcēla pēc Odantapuras svētnīcas..

Savukārt izteicēja funkcijā lietotam lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes divdabim atbilstes latviešu valodā ir trīs (sk. plašāk Levāne-Petrova, 2013, 2014):

ciešamās kārtas pagātnes divdabis

Kapitonas Sondoras ieškomas.

Kapteinis Sondors tiek meklēts.

verbs darāmajā kārtā

Aš zinau, kaip išvaromas velnias.

Es zinu, kā izdzēzen velnu.

ciešamās kārtas tagadnes divdabis

Pasaulis matomas iš apačios į viršu.

Pasaule redzama no apakšas uz augšu.

Kā redzams, izteicēja funkcijā lietotus lietuviešu valodas ciešamās kārtas divdabju latviešu valodā var tulkot gan ciešamajā, gan arī darāmajā kārtā, tāpēc referātā tiks skaidrots, vai ir kādas nozīmes niances vai likumības, kāpēc tā notiek.

Literatūra

- DLKG 1997 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- Endzelīns, Milenbahs 1993 – Endzelīns, Jānis, Milenbahs Kārlis. *Latviešu valodas mācība*. Četrpadsmitais izdevums. Rīga : Zvaigzne, 1993.
- Levāne-Petrova 2013 – Levāne-Petrova, Kristīne. Lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes divdabju atbilstmes latviešu valodā: Lietuviešu-latviešu-lietuviešu paralēlo tekstu korpusa dati. *Vārds un tā pētišanas aspekti* : rakstu krājums, 17 (II). Liepāja : LiePa, 2013, 180.-188. lpp.
- Levāne-Petrova 2014 – Levāne-Petrova, Kristīne. Izteicēja funkcijā lietotu lietuviešu valodas ciešamās kārtas tagadnes divdabji un to atbilstmes latviešu valodā.. *Vārds un tā pētišanas aspekti* : rakstu krājums, 18 (I). Liepāja : LiePa, 2014, 179.-189. lpp.
- MLLVG I 1959 – *Mūsdienīnu latviešu literārās valodas gramatika I*. Rīga : Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1959.
- VPSV 2007 – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga : Valsts valodas aģentūra, 2007.

ILZE LOKMANE

Latvijas Universitāte
ilokmane@latnet.lv

Darbības vārda sintaktiskās nullformas latviešu valodā

Verba nullformas problemātika ir aktuāla sintakses parādību sistēmiskuma aspektā. Nullformu postulēšana palīdz noteikt sintaktiskās paradigma robežas, proti, norobežot viena modeļa dažādas (pilnas un nepilnas) realizācijas no atšķirīgiem sintaktiskiem modeļiem.

Referātā paredzēts aplūkot šādus nullformu aspektus:

Nullformas attieksmes ar verba pilno formu dažādos teikumu tipos. Nullforma parasti tiek postulēta tajos gadījumos, kad iespējama arī pilnā forma, piemēram, *Tagad viss citādi / Tagad viss ir citādi*.

Patstāvīgā verba nullformu (potenciāli verbālos teikumos, piemēram, *Man rokās [ir] sniega pika*) un saitiņas nullformu (piemēram, *Deguns viņam [ir] tāds pats kā vienmēr*), un šo nullformu realizācijas nosacījumus.

Nullformas attieksmes ar sintaktisko redukciju un elipsi. Latviešu sintaksē redukcija tradicionāli tiek uzskatīta par kontekstuālu parādību, turpretim nullformas realizācijā konteksts nav būtisks.

Sintaktiskās nullformas jēdziena attieksmes ar nulles morfēmas jēdzienu morfoloģijā.

Literatūra

Kalnača, Andra. Darbības vārds (verbs). Nītiņa, Daina; Grigorjevs, Juris (red.) *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 456-564.

Mel'čuk, Igor. Syntactic, or lexical, zero. *The Russian language in the meaning-text perspective*. Moskau-Wien, 1995, 169-212.
Testelec, Jakov. *Vvedenie v obshchij sintaksis*. Moskva: Rossiskij gosudarstvennyj gumanitarnyj universitet, 2001.

SILVIA PICCINI

Institute for Computational Linguistics "Antonio Zampolli"
piccinisilvia@gmail.com

Go and come in Baltic languages: The tug of war between Deixis and Aktionsart

The present study aims to investigate the relationship between Deixis and *Aktionsart* (here mainly understood as the telic structure of the event described by the verb) in Baltic languages from a diachronic perspective, with particular emphasis on the situation displayed by early literature.

The semantics of the deictic motion verbs "go" (Lith. *eiti*; Latv. *iet*) and "come" (Lith. *ateiti*; Latv. *nākt*) will be analysed, in order to understand the role of Deixis in the selection process between the two verbs.

Many languages display a pair of basic verbs of motion similar to the English *go* / *come*. The terms ITIVE and VENTIVE are usually adopted in literature, in order to denote the movement away from the *hinc et nunc* of enunciation, and the movement towards it. In Lithuanian the opposition I / V is morphological: the verb V *at-eiti* "come" is obtained by means of the affix *at-* applied to the basic form I *eiti* "go"; the same deictic opposition affects those verbs that describe the manner, in which the movement takes place. An example of this is *joti* "ride" / *atjoti* "arrive on horseback".

In Latvian, instead, the opposition I/V is lexical: the itive form *iet* "go" is opposed to the ventive form *nākt* "come". The direction of the movement is expressed by means of verb prefixes or verb particles (*ieiet* ~ *iet iekšā* "to go in").

The study of deictic motion verbs in Baltic languages was conducted by comparing the situation attested in these languages to that offered by other Indo-European languages, such as Greek, Latin and Gothic.

More specifically, the presentation is devoted to showing the behaviour of deictic motion verbs in the first translations of the Bible into Lithuanian and into Latvian. The results will be compared to the situation attested in Greek Bible, Latin Bible and in Wulfila's translation of Bible into Gothic.

In all these languages the interplay between Deixis and *Aktionsart* will be analysed, giving evidence that in many cases Deixis plays a secondary role compared to *Aktionsart*, which is therefore the main factor determining the choice between the itive and ventive form.

As a matter of fact, in many cases, the itive form is used to express a movement directed towards the *origo* of enunciation, which contrasts with what takes place in languages that are fully deictic. This phenomenon occurs only in contexts where the components of Deixis and *Aktionsart* are in conflict.

In the last part of the presentation, a quick look will be taken at the situation displayed nowadays by Baltic languages for a comparison from a diachronic point of view.

SVETLANA POLKOVNIKOVA

Daugavpils Universitāte
svetlana.polkovnikova@du.lv

Runas verbu gramatiskās transformācijas tulkojumā

Lingvistisko avotu analīze rāda, ka runas verbi joprojām ir valodnieku redzeslokā. Tam ir vairāki iemesli, kas loģiski izriet no leksikoloģijā, semasioloģijā un citās valodniecības nozarēs uzkrātās pieredzes. Jāatzīst, ka valodniecībā dažādi runas verbu izpētesaspekti ir atšķirīgā izstrādēs pakāpē: samērā pilnīgi aprakstīta runas verbu leksiskā un kategorīlā semantika, to funkcionēšanas īpatnības u. c., taču būtiski ir tas, ka joprojām vairāki runas verbu aspekti vēl nav detalizēti un rūpīgi skatīti, bet atsevišķas to šķautnes līdz šim vispār nav bijušas analizētas vai analizētas tikai epizodiski. Zinātniskās literatūras apkopojums ļauj secināt, ka liela daļa pētījumu veltīta runas verbu semantiskajām īpatnībām, taču maz ir tādu, kur runas verbi būtu aplūkoti no kontrastīvi funkcionālā viedokļa.

Viens no translatoloģijas teorētiskajiem jautājumiem ir saistīts ar tulkošanas transformācijas izpratni. Transformācija ir tulkošanas paņēmienu pamats, kas ietver formālo (leksisko un gramatisko transformāciju) vai semantisko (semantisko transformāciju) komponentu maiņu, saglabājot oriģinālteksta informāciju. Parasti starp divu valodu lingvistiskajām parādībām var konstatēt trejādas attieksmes: pilnīga atbilsme, daļēja atbilsme un atbilsmes trūkums. Pēc translatologu domām lielu pētniecisku interesi izraisa tieši daļējās atbilsmes un atbilsmes trūkuma gadījumi.

Pētījuma empīrisko bāzi veido apmēram 3500 krievu-latviešu paralēļu, kas ir ekscerpētas no A. Čehova stāstiem un to tulkojumiem latviešu valodā. Kopumārunas verbu kartotēku veido aptuveni 500 krievu un tikpat latviešu valodas leksēmu. Pētījumā pastiprināta uzmanība ir pievērsta pārmaiņām, kas orientētas uz runas verbu gramatisko ekvivalenci.

INA POŠKUVIENĖ

Šiaulių universitetas
poskuviene.ina@gmail.com

Daugkartinio veiksmo raiška senuosiouose lietuvių kalbos raštuose: dažninės būtojo laiko formos

Daugkartinis veiksmas (vykės daugiau nei vieną kartą, pasikartojęs) lietuvių kalboje reiškiamas įvairiai: dažninėmis būtojo laiko formomis, iteratyvais, tų pačių žodžių kartojimu. Kartojimo reikšmei sustiprinti junginiuose su veiksmažodžiais vartojamos ir kitos priemonės: būdvardžiai, įvardžiai, skaitvardžiai, prieveiksmiai, dalelytės ir laiko reikšmės daiktavardžiai.

Pranešime siekiama aptarti senuosiouose lietuvių kalbos raštuose paliudytų dažninių būtojo laiko formų reikšmes ir funkcijas, taip pat bandoma apibrėžti šių formų vietą lietuvių kalbos laikų paradigmje.

Medžiaga tyrimui rinkta iš skirtiniems XVI–XVII a. raštų variantams atstovaujančių to paties žanro, tematikos ir stilistikos kūrinių: Jono Bretkūno *Postilės* (BP, 1591), Mikalojaus Daukšos *Postilės* (DP, 1599) ir Konstantino Sirvydo *Punktų sakymų* (PS, 1629; 1644). Nors visi tekstai yra panašios apimties pamokslų rinkiniai, aptariamųjų formų pavartojimo skaičius juose skiriasi: M. Daukšos *Postilėje* paliudytos 94, J. Bretkūno *Postilėje* – 61, K. Sirvydo *Punktuose sakymų* – 39 formos. Visuose tekstuose jos sudarytos tik su priesaga *-dav-*.

Dažniausiai daugkartiniams veiksmui reikšti analizuotuose tekstuose vartojamos 3-ojo asmens dažninės būtojo laiko formos, tačiau rasta pavyzdžių, kada šalia šių formų vartojami ir kartojimo reikšmę sustiprinantys prieveiksmiai *dažnai*, *kartais*, *tankiai*, *visada*, dalelytė *vél*, laiko reikšmės daiktavardžiai. Neretai vartojamos tos formos, kurios negali turėti iteratyvinio atitikmens, pvz.: *turédawo*, *budawa*, *eidawa*. Išanalizavus visus aptariamų formų pavartojimo atvejus, pastebėta, kad jų vartojimo tendencijos tekstuose tam tikrais atvejais sutampa.

Dažninių būtojo laiko formų vartojimo senuosiouose lietuvių kalbos raštuose analizė reikšminga tuo, kad leidžia iš dalies paaiškinti retą šių formų vartojimą lietuvių kalboje.

IVETA PŪTELE

LU Latviešu valodas institūts
ivetap@lza.lv

Divdabji 20. gs. 20.–30. gadu latviešu terminoloģijā

Divdabji ir plaši izmantoti gan mūsdienu, gan agrāku laiku latviešu terminoloģijā – vārdkopterminos un arī salikteñterminos. Terminoloģiskās vārdkopās biežāk izmantotie ir lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli *-oš-* (*attaisnojošs dokuments, dilstošs Mēness, izolējošs pārklājums, gaistošs šķidinātājs*) un lokāmie ciešamās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli *-am-, -ām-* (*apzalumojamā teritorija, [ar nodokli] apliekamā peļņa, asimilējamā valoda, dzīvojamā apbūve*), arī ciešamās kārtas pagātnes divdabji ar piedēkli *-t-* (*adīts lakats, aizgūts vārds, ēvelēts dēlis*). Vārdkopas ar lokāmo ciešamās kārtas tagadnes divdabi diezgan bieži saaug saliktenī (*aramzeme, ēdamkarote, guļamistaba*).

Referātā tiks analizēti terminos izmantoto divdabju veidi un semantiskās īpatnības, kā arī divdabjos ietvertā kārtas nozīme, tās noturīgums galvenokārt 20. gs. 20.–30. gadu latviešu terminoloģijā. 20.–30. gadu terminoloģijā plaši izmantota lokāmo ciešamās kārtas tagadnes divdabju spēja izteikt kaut kā izmatošanas iespējas, mērķi (*dzenamā siksna – dzenamsiksna, kuļamā mašīna – kuļammašīna, plaujamā mašīna – plaujammašīna, šujamā mašīna – šujammašīna, gludināmais dēlis*). Jau tajā laikā valodas praksē mēdz saīsināt salikteņa pirmo komponentu, atmetot divdabja piedēkli *-am-* (*dzensiksna, kuļmašīna, plaujmašīna, šujmašīna*), pret ko valodnieki iebilst. Mūsdienu terminoloģijā izmatošanas iespējas un mērķa nozīmē lietotos lokāmos ciešamās kārtas tagadnes divdabjus bieži vien aizstāj lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli *-oš-* vai lietvārdi ar piedēkli *-šan-* (piem., *gludināmais dēlis* aizstāts ar *gludināšanas dēlis*). 20.–30. gadu terminoloģijā (tāpat kā valodā vispār) lokāmie darāmās kārtas tagadnes divdabji ar piedēkli *-oš-* izmantoti daudz retāk nekā mūsdienās.

BENITA RIAUBIENĖ

Vilnius University

benita.riaubiene@gmail.com

The role of verbal prefixes in the expression of Baltic resultatives

There is a considerable body of literature that deals with resultatives in English and some other languages (cf. Rappaport, Levin 2001; Boas 2003; Washio 1997; Legendre 1997; Napoli 1992). However, Baltic resultatives have not so far received much attention in the linguistic literature (cf. Holvoet 2008; Vaičiulytė-Seménienė 2014). Thus, the presentation aims to discuss the basic features of Lithuanian and Latvian resultatives.

Resultatives, or resultative secondary predicates, express the state achieved by a participant of an event as a result of the action denoted by a verb. A prototypical resultative construction denotes a causative and telic event. As far as telicity is concerned, the telic point can be introduced either by a verb phrase itself or by the resultative secondary predicate in Germanic languages.

Resultatives in the Baltic languages are usually accompanied by verbal prefixes which are generally assumed to mark boundedness. There is a discussion as to what type of boundedness these prefixes introduce: lexical boundedness (telicity) or grammatical boundedness (perfectivity) (cf. Arkadiev 2011; Holvoet 2014). The presentation follows the assumption that Baltic verbal prefixes can at least in some cases introduce both telicity and perfectivity. Therefore, the addition of a prefix to an activity verb often yields an accomplishment. This leads to the conclusion that in Baltic resultatives telicity (and respectively the meaning of a result) is determined by the verbal prefix rather than by the secondary predicate as in Germanic languages. The crucial role of verbal prefixes in Baltic resultatives is also illustrated by the fact that prefixes can license an additional (unsubcategorized) argument (cf. in Germanic languages such additional arguments are licensed by resultative secondary predicates).

EIKO SAKURAI

Tokyo University of Foreign Studies
Osaka University
sakurainek2@ybb.ne.jp

Perfect in Lithuanian: An empirical study

This paper presents observations regarding the meanings and functions of the analytic (or analytical) perfect forms, traditionally called “compound tenses” (Lith. *sudurtiniai laikai* or *sudētiniai laikai*), consisting of the verb *būti* ‘be’ and adjectival participles in Lithuanian. I will review the traditional interpretations of the analytic perfect forms and points out some remaining problematic issues. In light of the conclusions made in my previous studies, I am going to provide some explanations of the aspectual characteristics of the Lithuanian verbs and the basic tense-aspect system in Lithuanian. The main purpose of this paper is to observe the functional-semantic content of the Lithuanian analytic perfect forms by analyzing how this content correlates with aspectual properties of verbs. By referring to the contrastive analysis with Russian, I will try to give a more detailed explanation of the meanings and functions of the Lithuanian analytic perfect forms. Moreover, based on the results of a questionnaire that was carried out in Lithuania, I will offer an analysis of the divisions in the usage domain of the simple tense forms and the analytic perfect forms in Lithuanian.

BAIBA SAULĪTE

LU Matemātikas un informātikas institūts
baiba.valkovska@lumii.lv

Paplašinātāji ar adverbiālu nozīmi un to novietojums izteikumā

Referētā aplūkota paplašinātāji ar adverbiālu nozīmi aktuālā dalījuma kontekstā.

Tā kā vietas un laika apstākļi visbiežāk realizējas kā teikuma sakaru nosacīti paplašinātāji (Lokmane 2013, 765), tie skatīti galvenokārt determinatīvā sakarā, vienlaikus analizējot to, vai vieta teikumā ir uzskatāma par kritēriju sintaktiskā sakara — pakārtojuma vai determinatīva sakara — noteikšanā.

Veida, mēra un cēloņa nozīmes paplašinātāji uzskatāmi par vārda sakaru nosacītiem paplašinātājiem, kas lielākoties pakārtoti darbības vārdam. Tie parasti novietoti tuvāk izteicējam (MLLVG 2 1962, 468–469), piemēram, pirms tā — *Tāds tev gaužām nepiestāv* — vai aiz, piemēram, veida apstākļi:

Ragana Kampadrilla runāja tik pārliecinoši;

Bet tas mūs neuztrauc it nemaz;

Vienreiz viņš pat raudāja aiz izmisuma (K.)

Tomēr valodas materiālā novērots, ka līdzīgi kā situanti arī veida, mēra un cēloņa apstākļi sastopami teikuma sākumā, iegūstot atšķirīgu komunikatīvo nozīmīgumu izteikuma aktuālajā dalījumā, piemēram:

Mūžīgi jau viņa neslēpsies;

Rimti viņi īrās vienotā ritmā;

Pamazām mani pārnem labsajūta;

Referētā analizēts galvenokārt kontakts postpozitīvs (piem., *Tītars dusmojas bieži*) un distants prepozitīvs (piem., *Atkal viņa izkar tos uz šnores*) veida, mēra un cēloņa apstākļu novietojums attieksmē pret izteicēju. Tāpat, balstoties uz valodas materiālu, diskutēts, vai šo apstākļu aktualizācija latviešu valodā ir iespējama distantā postpozitīvā novietojumā attieksmē pret centrālo komponentu, piemēram,

Marijas stilu novērtējuši arī LTV skatītāji, jo pusfinālā balsoja par viņu sparīgi.

Izmantotā literatūra

MLLVG 2 — *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika*. 2. Rīga:
LPSR ZA izdevniecība, 1962.

Lokmane, Ilze. Vienkārša teikuma formālā (strukturālā) organizācija. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 710–766. lpp.

ZIGRĪDA VINČELA

Latvijas Universitāte
zigrida.vincela@lu.lv

Saikļa “ka” papildinātāja palīgteikumu salīdzinājums latviešu un angļu valodas tekstos

Papildinātāja palīgteikumi, kurus ievada pakārtojuma saiklis *ka/that* un kuri attiecas uz tādiem verbiem kā piemēram *domāt/think*, *zināt/know*, *šaubīties/doubt* u.c., tiek lietoti dažādos latviešu un angļu valodas tekstos (piem. sk. Baibers u.c. (Biber) 1999, 85, 193, 161–163; E.Dauninga (Downing) un F. Loks (Locke) 1992/2006, 102; J.Grigorjevs, D.Nītiņa 2013, 856–857). Tādēļ referāta mērķis ir sniegt minēto papildinātāja palīgteikumu lietojuma īpatnību apskatu latviešu un angļu valodā, kura pamatā ir valodnieku atzinumi un piemēru izlases analīze. Piemēri, kas atlasīti Britu nacionālā korpusa un Lidzvarotā mūsdienu latviešu valodas korpusa tekstos, apstiprina divas īpatnības. Pirmkārt, interpunkcijas lietojuma īpatnības, kuras aprakstījuši valodnieki. Latviešu valodas piemēros saliktos pakārtotos teikumos, kuros papildinātāja palīgteikums ir izvietots aiz virsteikuma un ir ievadīts ar saikli *ka/that* ir lietots komats, lai palīgteikumu atdalītu no virsteikuma. Savukārt angļu valodas piemēros komats šajos gadījumos nav lietots, jo, kā valodnieki skaidro, palīgteikums ir semantiski cieši saistīts ar verbu, kas atrodas virsteikumā. Otrkārt, vērojama virsteikumā lietoto mentālu darbību raksturojošo verbu variācijas atkarībā no tekstu veida gan latviešu gan arī angļu valodas piemēros.

Literatūra

- Biber, Douglas, et al. 1999. Longman Grammar of Spoken and Written English. London: Longman
- Downing, Angela and Locke, Philip. 1992/2006. English Grammar. London and New Yourk: Routledge.
- Grigorjevs, Juris un Nītiņa, Daina (red.) 2013. Latviešu valodas gramatika. Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

EVELĪNA ZILGALVE

Latvijas Universitāte
evelina.zilgalve@gmail.com

Ne un nē semantiskās un sintaktiskās funkcijas

Vārdi *ne* un *nē* ir nolieguma partikulas, kas sastopamas līdzīgās funkcijās, sevišķi saistībā ar verbu, proti, *ne* var aizstāt iepriekš nosaukta darbības vārda noliegtu formu (sk. Breņķe 2013; Kalme 2001), piemēram: *Visi atnāca, tikai Jānis ne*. Šādos gadījumos *ne* lietots kā noliegtā verba priedēklis, proti, minētais piemērs ar pilnu verba formu būtu šāds: *Visi atnāca, tikai Jānis neatnāca*.

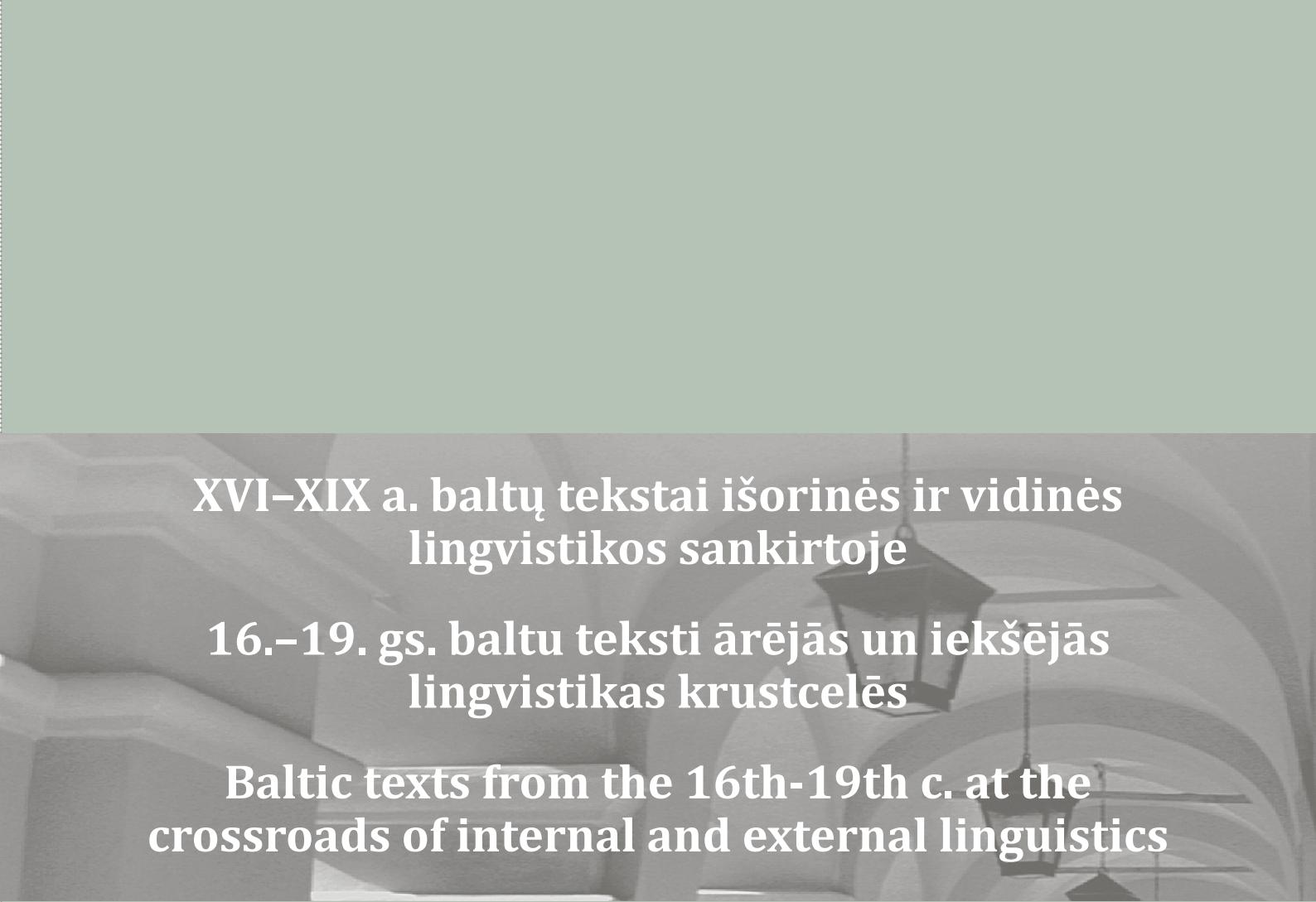
Valodas praksē šādā funkcijā gan nereti sastopama partikula *nē*: *Visi atnāca, tikai Jānis nē*. Šāds lietojums no valodas normas viedokļa ir nevēlams, taču piemēri rāda, ka valodas lietotāji ļoti bieži *ne* vietā izvēlas lietot *nē*.

Šeit būtiska saistība ar polaritāti – apgalvojuma un nolieguma pretstatu (sk. Matthews, 1997; Skujiņa 2007). Vārds *nē* šādos gadījumos lietots kā visas iepriekš nosauktās situācijas noliegums, piemēram, *Ja uzvarēs Krievija – Putins sacerēja dziesmu. Ja nē – nekādas Krievijas uz skatuves nebija, Gagarina ir populārs uzvārds visā pasaule* (twitter.com). Šajā gadījumā aizstāta tiek nevis verba *uzvarēs* noliegtā forma *neuzvarēs*, bet gan noliegts viss iepriekš minētais nosacījuma paligteikums *Ja uzvarēs Krievija*.

Referātā aplūkotas *ne* un *nē* semantiskās un sintaktiskās funkcijas, īpaši polaritātes aspekts un predikatīvā kodola aizstāšanas funkcija.

Literatūra

Breņķe, Ieva. 2013. Partikulas. <i>Latviešu valodas gramatika</i> . Nītiņa, Daina, Grigorjevs, Juris (red.). Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 669–678.	Matthews, Peter H. 1997. <i>Oxford Concise Dictionary of Linguistics</i> . Oxford: Oxford University Press.
Kalme, Vilma. 2001. <i>Nelokāmās vārdšķiras latviešu literārajā valodā</i> . Liepāja: LiePA.	Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. <i>Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca</i> . Rīga: LU Latviešu valodas institūts.

**XVI–XIX a. baltų tekstai išorinės ir vidinės
lingvistikos sankirtoje**

**16.–19. gs. baltu teksti ārējās un iekšējās
lingvistikas krustcelēs**

**Baltic texts from the 16th-19th c. at the
crossroads of internal and external linguistics**

ONA ALEKNAVIČIENĖ

Lietuvių kalbos institutas
aleknaviciene@lki.lt

Mažosios Lietuvos tarmės XVIII amžiuje: patarmių skyrimo problema

Tiriant XVIII amžiaus Mažosios Lietuvos šaltinių fonetiką ir morfologiją, aktualus tarminių ypatybių klausimas. Riba tarp Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių pietinės ir šiaurinės patarmės (vad. baltsermęgių ir striukių), dialektologų dabar brėžiama pro Vėluvą, Išrutį, Nybudžius, Katniavą, Širvintą. Pagrindiniu skiriamuoju požymiu tradiciškai laikomas nekirčiuotų galūnių vokalizmas: šiauriniai Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičiai pasižymėjo trumpujų balsių išmetimu ir ilgųjų redukcija, tuo tarpu pietiniai abiem atvejais senovinį vokalizmą išlaikydavo sveiką.

Analizuojant XVIII amžiaus šaltinius, kurių autoriai kilę iš Mažosios Lietuvos pietinės vakarų aukštaičių patarmės ploto, matyti, kad juose yra nemažai fonetinių ypatybių, dabar priskiriamų šiauriniams Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičiams. Nekirčiuotose veiksmažodžių galūnėse, ypač praes. 3 formose, [a] < [*ā] yra dažnesnis negu [o] < [*ā], dažnai neišlaikomi galūniniai -a, -i, iš vardažodžių nom. sg. galūnės -as trumpasis [a] išmetamas dažniau negu neišmetamas. Taigi pietiniai Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičiai ne visada išlaikydavo sveiką senovinį vokalizmą.

Žodžio galo trumpinimas, pasireiškiantis trumpujų balsių išmetimu ir ilgųjų redukcija, neturėtų būti laikomas pagrindiniu šiaurinių ir pietinių Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių skiriamuoju bruožu. XVIII amžiuje minėti nekirčiuoto žodžio galo trumpėjimo reiškiniai buvo būdingi abiem patarmėms, tik šiaurinėje intensyvesni. Pagrindinis mokslinis skiriamasis šių patarmių bruožas turėtų būti tvirtapradžių dvibalsių [á:u], [á:i], [é:i] monoftongizavimas arba nemonoftongizavimas.

EVERITA ANDRONOVA

LU Matemātikas un informātikas institūts
Sanktpēterburgas Valsts universitāte
everitaa@gmail.com

G. Manceļa veiktās izmaiņas 1643. g. katehismā (salīdzinot ar 1631. g. tekstu)

Latviešu valodas vēsturē nozīmīgs avots ir 1631. g. Vidzemes rokasgrāmata, jo ar to aizsākas G. Manceļa pareizrakstības reforma, kas, dabiski, nevarēja uzreiz realizēties pilnībā. G. Mancelis pats ir precizējis un skaidrojis savu ortogrāfiju gan “Lettisch Vade mecum” 3. izdevuma priekšvārdā (1643), gan citos dzīves laikā izdotajos darbos.

Referāta mērķis ir izsekot pareizrakstības reformas gaitai un valodas attīstībai morfoloģijas un sintakses līmenī, salīdzinot 1631. un 1643. g. Vidzemes rokasgrāmatas katehisma tekstu.

Pareizrakstība. 1643. g. tekstā konsekventāk ievērots morfoloģiskās rakstības princips (*Kunx1631 — Kungs* (1643), *dußmieux* — *dußmiegς*; arī *wahrts* — *wahrds*, bet *Śpāhx* (1643)), nebalsīgo spraudzenu apzīmēšana ar pārsvītrojumu šķirot no balsīgajiem (*śäfts*, *šeptietz*, *Personi*, *teeſcham* — *Śwähztarritais*, *śwähzt*, bet arī *fwähzt*), šaurā un platā “e”, “ē” šķīrumi (*Däbbäſſu*, *zärrädamī*, labojot 1631. g. tekstā bieži nevietā lietotos platos ä, piem., *swehtietz*, *Swehtiba*, *vsjembt*, *Ghrenenekeem*, *ehſt*, *Ehschanu*, *Ehdena*, *ehdeeta*), līdzskāņa dubultojums iepriekšējā ūsā patskaņa apzīmēšanai (*nomiris* — *nomirris*), /ie/ apzīmēšana ar ee agrākā e vietā (*pattees*, *eekſchan*, *tee*) u. c. Tomēr, piemēram, palatālā /k/ apzīmēšana palikusi neatrisināta: *Bigkeri* (abos izdevumos). Ne mazums ir arī tādu gadījumu, kad 1643. g. teksts ir solis atpakaļ vecās rakstības virzienā, piem., atgriežas dekoratīvais h pēc līdzskāņa *pafšarrghi*, *ghods*.

Morfoloģijā notiek pāreja uz jauninātajām nomenu DatPl formām (piem., *wiſſeem scheem Bauſbleem*, *Gharrighahm vn~ Laizigham leetahm*). Minamas arī individuālas pārmaiņas nomenu un verbu celmos un formās, G. Mancelis ir atteicies no līdzskāņu mijas 1Sg. es *patteitschu töw* — es *patteitzu töw*, *śuhdfscho* — *śuhdfu*, *luhdſchohß* — *luhdſohß*.

Sintakse. Aprakstošas konstrukcijas ar vietas un virzības nozīmi tiek aizstātas ar sintētisku formu: *jembt* / *eekſchan Debbeſſu* — *jembt* / *Däbbäſſieß* (bet sal. arī *eekſchan jaunu Dſiewoſchanu ſtaighaht* — *eekſchan jaunas Dſiewoſchanas ſtaighaht*). Mainīts dažu verbu pārvāldījums (*preekfch wiſſu jaun pagħlabba vnd śarrga* — **par** *wiſſu jaun pagħlabba vnd śarrga*).

Leksikā izmaiņu ir pavism nedaudz, piem., *Għräko pammeffchanu* — *Għräko peedohffchanu*.

Pētot G. Manceļa tekstu valodu, ir jāšķir 2 lietas: pareizrakstības principu ievērošana un parādības, kas attēlo reālo valodas lietojumu.

DIEGO ARDOINO

University of Pisa
dardoino@hotmail.com

The interplay between philology and linguistics in the Trace of Basel

Exactly forty years after the publication of his discovery by S. McCluskey, W. R. Schmalstieg and V. Zeps, the Trace of Basel continues to arouse a great interest among the international community of Balticists and numerous contributions continue to appear on this topic. If the first publications generally focused almost exclusively on the linguistic aspects of the Trace of Basel, recently a different point of view based on the philological, codicological and palaeographic consideration of the micro-text has aroused a growing interest among scholars. This approach examines the relationships between the Trace of Basel and the context in which it was included, considering them of great importance for the correct linguistic interpretation of the micro-text. In the paper are discussed both the "linguistic" and the "philological" approach. Commenting on the interpretation of some well-known scholars as V. Mažiulis , W. P. Schmid , F. Kortlandt , J. Schaeken, I. Lemeškin and others, it is trying to show how the linguistic and philological approaches are not alternative, but closely related and constitute a continuum, a line along which the (correct) interpretation of the micro-text gradually takes shape.

Finally, on the basis of philological and codicological considerations it is presented a new hypothesis on the provenance of the Trace of Basel.

ADRIANO CERRI

Pizos universitetas
adrianocerri@gmail.com

Skaitvardinis ir neskaitvardinis vienas M. Mažvydo raštuose

Gerai žinomas dalykas, kad *vienas* – savotiška leksema, daugelyje kalbų atliekianti ne tik skaitvardžio, bet ir būdvardžio, įvardžio, artikelio funkcijas. Taip pat žinoma, kad dabartinėje lietuvių kalboje šio žodžio vartojimus galima priskirti trims gramatinėms klasėms, t. y. skaitvardžių, būdvardžių ir įvardžių klasei (žr. DLKŽ). Tačiau šios leksemos daugiareikšmingumas senojoje lietuvių kalboje iki šiol mažai tyrinėtas. Šio pranešimo tikslas – išanalizuoti žodžio *vienas* įvairias reikšmes ir funkcijas Martyno Mažvydo raštuose.

Analizuojant visus M. Mažvydo raštuose esančius leksemus *vienas* pavyzdžius, parodoma, kad jo vartojimas sudėtingesnis, nei nurodo Urbas (1996). Anot Wiese (2003), skaitvardinius vartojimus galima suskirstyti pagal tris funkcijas: i. kiekinę, ii. kelintinę ir iii. nominalinę. Visos šios funkcijos paliudytos ir Mažvydo raštuose. Neskaitvardinių vartojimų analizė rodo, kad *vienas*, kaip būdvardis, visada vartotas aprigojančią reikšme (= „vienintelis“) ir niekada – aprašomaja reikšme (= „vienatvėje“). Ypač daug dėmesio skiriama nestandardiniams atvejui, kur *vienas* vartotas kaip nežymimasis artikelis:

Buwa vienas wijras teisus

Prastibieje sawa labai baisus [...] (Gesmes Chriksczoniskas II 430₇₋₈).

Michelinio (2000) nuomone, šios, naudojantis Jobo knyga sukurtos, giesmės šaltinis – lenkų himnas *Wszechmogący Pánie miły*. Čia taip pat įdomiai atsiranda skaitvardžio *ieden* '1' artikelio funkcija: *Był mąż ieden sprawiedliwy, / W prostości swey bárzo boiaźliwy [...]*. Reikia pabrėžti, kad tokio „artikelio“ néra nei lietuvių, nei lenkų tų laikų Biblijos vertimuose. Giesmės šaltinio nustatymas paaškina reiškinio kilmę, tačiau neatsako į klausimus:

- Kodel artikelis pavartotas būtent šioje giesmėje, o Biblijos vertimuose – ne?
- Ar čia Mažvydas griežtai laikési lenkiško originalo?
- Jei artikelis atsirado tik dėl lenkų kalbos įtakos, kaip paaškinti faktą, kad lietuvių sakinio žodžių tvarka skiriasi nuo šaltinio?

Atsakymus į šiuos klausimus galima nors iš dalies surasti nagrinéjant pagrindinius teksto bruožus. Stengiamasi nurodyti, kad giesmių teksto tipologija turi nemažai ryšių su sakytine literatūra. Atrodo, kad aukštos meninės vertės neturinčio žanro arba su sakytine kalba labiausiai susijusioje literatūroje toks „pristatymo“ artikelis yra gyvas reiškinys. Daug pavyzdžių galima surinkti iš pasakų lobyno, pvz., *Gyveno vienas karalius, Buvo vienas turtingas ponas*, ir pan. Dėl to manytina, kad artikelinio *vienas* atsradimas Mažvydo giesmėje turi būti paaškinamas tiek pagal lenkų kalbos įtaką, tiek pagal pačios lietuvių kalbos vidinę sistemą.

Paskutinis neskaitvardinio vartojimo atvejis, apie kurį bus kalbama, paimtas iš *Formos Chrikstima* (1559): *ne est wiens wandū pristas*. Iš palyginimo su panašia ištrauka *ne esti tektai pristas wąnduo* (*Catechismusa prasty Szadei* 24₅) aiškiai matyti, kaip *wiens* šiuo atveju yra prieveiksmissio *tiktai* sinonimas. Verta pažymėti, kad šitas lietuviškas įrodymas tvirtina Dini'o (2014) išvadą dėl pr. *ains* prieveiksminės reikšmės sakinyje *ains tickars vnds* (Ench 61₁₉₋₂₀).

Literatūra

Dini, P.U. "ins undeudsche gebracht". Sprachgebrauch und Übersetzungsvorfahren im altpreußischen Kleinen Katechismus, Berlin-Boston, 2014.

Michelinis, G. Martyno Mažvydo raštai ir jų šaltiniai, Vilnius, 2000.

Urbas, D. Martyno Mažvydo raštų žodynai, Vilnius, 1996.

Wiese, H. Numbers, Language, and the Human Mind, Cambridge, 2003.

ANNA HELENE FEULNER

Humboldt-Universität zu Berlin
anna.helene.feulner@hu-berlin.de

Altlitauische Quellen im Kontext ihrer Überlieferungsproblematik

Altlitauisch, die Sprache der ersten zwei Jahrhunderte der litauischen Überlieferung, wurde nicht nur im Großfürstentum Litauen gesprochen, sondern auch in Preußisch-Litauen oder 'Kleinlitauen', wo Königsberg als frühes Zentrum der Bildung wie auch des Buchdrucks fungierte. Das "Chronologische Gesamtverzeichnis der altlitauischen Sprachdenkmäler" enthält auf dem jetzigen Stand immerhin rund 140 Einträge, darunter rund 40 Textquellen aus dem 16. und rund 100 aus dem 17. Jahrhundert, die man weiter in groß- und kleinlitauische Denkmäler einteilen kann, in religiöse und nichtreligiöse, in Dichtung und Prosa, oder auch – nicht zuletzt – in Texte von litauischen Muttersprachlern und Nichtmuttersprachlern. Welche Aussagekraft besitzen aber solche Zahlen?

Das historische Schicksal beider Sprachgebiete war wechselvoll, und aufschlussreich ist nicht nur die Analyse der überlieferten, sondern auch eine Geschichte der verlorenen oder verstümmelten Textzeugen: Ignoranz und Intrigen, private Unglücksfälle und religiöse Konflikte, Kriegswirren und restriktive Sprachpolitik, all diese Faktoren spielen eine Rolle. Die bislang letzte große Welle von Verlusten brachte der Zweite Weltkrieg. U.a. kennen wir etliche Kirchenlieder oder auch Bretkūnas' historische Schriften nur aus der Erwähnung bei Theodor Lepner bzw. Matthäus Praetorius; die Texte selbst sind vollständig verloren. In günstigeren Fällen ist ein Original vor dem Verlust wenigstens ediert worden, so z.B. Mažvydas' Gesangbuch. So manche Edition lässt allerdings nach heutigem Standard zu wünschen übrig; dies gilt z.B. für einen unzureichend analysierten handschriftlichen zweisprachigen Katechismus aus Königsberg (Ende 16. oder Anfang 17. Jh.) und eine Reihe weiterer Quellen, deren Originale man schmerzlich vermisst. Andere Texte sind nur unvollständig erhalten: zu ihnen gehören, um zwei bekannte Beispiele zu nennen, Chylińskis Übersetzung des Alten Testaments und die erste bekannte Ausgabe von Szyrwids dreisprachigem Wörterbuch, bei dem wir nicht einmal den Titel kennen, da Anfang und Ende verloren sind.

Wie ist mit den vielfältigen philologischen Problemen methodisch umzugehen, und wie können wir von der altlitauischen Überlieferung ein möglichst wenig verzerrtes Bild zeichnen? Der Vortrag geht dieser Frage nach.

ANNA FRĪDENBERGA

LU Latviešu valodas institūts
anna_f@inbox.lv

Vārdšķiru robežas 16.–17. gs. tekstos – problemātiski gadījumi, veidojot substantīvu un adjektīvu šķirkļus “Latviešu valodas vēsturiskajai vārdnīcai”

16.–17. gs. tekstos plaši pārstāvēti vārdi, kam ir idents celms, bet atšķirīgs gramatiskais noformējums. Līdz ar to veidojas homonīmas formas, piemēram, adjektīvs *nabags* un substantīvs *nabags*, adjektīvs *nelietis* un substantīvs *nelietis* u.c.

Veidojot homonīmos dažādu vārdšķiru šķirkļus, topošās “Latviešu valodas vēsturiskās vārdnīcas” veidotāji bieži vien saskaras ar problēmām, nosakot vārdšķiru un sadalot šo homonīmo formu dažādos lietojumus pa atsevišķiem šķirkļiem.

Formālais šo leksēmu – substantīvu un adjektīvu ar identiem celiņiem – šķīrējs ir paradigmas galotņu sistēma un leksēmu sintaktiskā lietojuma atšķirības, pretstatot pazīmes un priekšmetiskuma nozīmi.

Latviešu valodas vēstures pētījumos konstatēts, ka vārdšķiru robežas starp substantīvu un adjektīvu agrākos laikos nav bijušas tik noteiktas kā mūsu dienās. Homonīmi, no kuriem viens ir adjektīvs, otrs substantīvs, ir daudzās valodās, līdz ar to nereti runā par nomenu (substantīvu un adjektīvu) sākotnēju sinkrētismu. Vērojamas arī pārejas sfēras, pilnīga vai daļēja konversija – latviešu valodā daudzi substantīvi ir radušies no adjektīviem konversijas ceļā. Piemēram, vārdi *ubags*, *nabags* mūsdien latviešu valodā tiek uzskatīti par pilnīgiem substantivējumiem, savukārt seno tekstu korpusā šie vārdi sastopami gan kā substantīvs, gan kā adjektīvs. Nereti vērojama kontekstuālā konversija, kad adjektīvs tiek lietots substantīva funkcijā, piemēram, *negudris*.

Domājams, ka dažreiz par derivatīvo formantu izmantota derivatīvā galotne, piemēram, *nevesels* : *neveselis*, tomēr, veidojot vēsturiskās vārdnīcas šķirkļus, šādi vārdlietojumi jāaplūko katrs individuāli, jo atpazīt substantīvus, kas darināti no adjektīva ar derivatīvo galotni, ir grūti. Pirmkārt, senajos tekstos vērojamas lielas substantīvu celmu svārstības, otrkārt, arī adjektīviem sastopams *i* skaņas iespraudums, piemēram, *negudr(i)s*, *nikn(i)s*, *akl(i)s*, tātad rakstība substantīvam un adjektīvam ir vienāda, piemēram, *aklis* ‘akls’ un *aklis* ‘aklais’. Turklat locījumos gan substantīviem, gan adjektīviem bieži vien sastopama jauktā paradigma, tādējādi nav iespējams noteikt nominatīva formu. Līdz ar to izšķirt, vai vārds darināts ar derivatīvo galotni vai konversijas ceļā, ir problemātiski.

Tā kā liela daļa 16.–17. gs. tekstu ir tulkojumi, neapšaubāma ir arī oriģinālvalodas – visbiežāk vācu valodas – ietekme. Bieži vien tulkojums ir saglabājis oriģināla vārdšķiru.

JOLANTA GELUMBECKAITĖ

Goethe's universitetas, Frankfurtas prie Maino
gelumbeckaite@em.uni-frankfurt.de

Senosios lietuvių kalbos tekstynas. Leksinės ir gramatinės anotacijos problemas

Giliusios anotacijos referencinis *Senosios lietuvių kalbos tekstynas* (SLIEKKAS; URL: <http://titus.uni-frankfurt.de/sliekkas/index.html>) turi apimti laikotarpį nuo rišliosios raštijos pradžios apie 1520 m. iki 1800 m. SLIEKKO tikslas yra pateikti išsamią informaciją apie kiekvieno teksto kalbą, jos variantus, žodyną ir gramatiką. Tekstynas skirtas sinchroninių istorinių lingvistinių duomenų ir jų diachroninių procesų analizei. Jis sudaromas pagal keturis kriterijus: segmentinė struktūra (teksto sluoksnio vienetų sekos: ženklai, žodžiai, frazės, sakiniai, skyriai ir pan.), intrasegmentinė struktūra (anotacijų sluoksniai: tekstologinė ir hierarchiškai pateikta leksinė, morfologinė bei morfosintaksinė informacija, eksplicitinių ir implicitinių citatų žymėjimas), intersegmentinė struktūra (anotacijų susiejimas į seką viename lygmenyje) ir hipersegmentinė struktūra (teksto ir faksimilės, verstinio teksto ir vertimo šaltinio, atskirų tekstu lygiagretinimas).

Leksinė anotacija apima ketveriopą klasifikaciją: transliteruota forma, dabartinė forma, lema ir glosa (žodžio formos reikšmės aiškinimas). Morfologinę anotaciją sudaro lemos (antraštinio žodžio) ir konkrečių tekste pavartotos žodžio formos apibūdinimas: tokios inherentinės kalbos dalių (gramatinių klasų) morfologinės kategorijos kaip kaitybos klasė bei giminėmis nekaitomų klasų giminė ir kintamų fleksinės morfologijos požymiai.

Neturint lietuvių kalbos istorinio žodyno tekstu lemovimas ir glosavimas daugeliu atvejų yra sudėtingas procesas. Remiantis charakteringais senojo lietuvių kalbos periodo tekstu pavyzdžiais atskleidžiami lemos parinkimo (pvz.: *kaplanas*, *kaplonas*, *koplonas*; tokie probleminiai atvejai kaip *-yti* / *-inti* veiksmažodžiai ir pan.) ir reikšmės nustatymo (pvz.: *diakonas*; *žynys*; *vyresnysis*; *kunigas*) sunkumai. Morfosintaksinis aprašas yra išsami gramatinė analizė, dedanti pagrindą atskirų tekstu gramatikoms. Ji leidžia atkreipti dėmesį į ikišiolinius tekstu perskaitymo netikslumus, pvz., aukštesniojo *-(i)aūs* ir aukščiausiojo *-(i)áus* laipsnio prieveiksmių pasiskirstymą Kristijono Donelaičio tekstuose.

EGLĖ GREVERĖ

Klaipėdos universitetas
egle_bukantyte@yahoo.de

Lyginamosios sintaksės ir vertimo teorijos metodų derinimas tiriant Šventojo Rašto vertimus

Verstinis senųjų lietuviškų raštų pobūdis suponuoja jų gretinimą su originalais. Šiuolaikiniuose tyrimuose vis dar pasigendama vidinės ir išorinės lingvistikos metodų sintezės. Ypač trūksta vertimo teorijos metodais paremtų senųjų raštų vertimų tyrimų.

Biblijos vertimų tyrimuose iki šiol nedaug atsižvelgta į teologinę interpretaciją, tuometinių vertimo teorijos metodus ir jų taikymą; nepakankamai dėmesio skirta situacijos konteksto tyrimams, nedaug gyldentos tarpdisciplininiame kontekste kylančios problemos. Svarbu atsižvelgti į tuo metu vyrausias Šventojo Rašto vertimų tradicijas, M. Lutherio, kurio Naujojo Testamento (1522–1546) vertimo originalo laikėsi dauguma Biblijos vertėjų Prūsijoje, vertėjiškas nuostatas.

Šiame darbe verstinis tekstas traktuojamas kaip rezultatas, atsižvelgiant į lingvistinį ir kultūrinį aspektą (Van Vaerengergh 2005). Pabrėžiama vertimo strategijų analizės svarba.

Pasitelkiant vertimo teorijos metodus, kurie apima ne tik interlingvistinius, bet ir ekstralinguistinius vertimo aspektus, analizuojamas Jono Bretkūno Evangelijų (1579–1580) vertimas. Gretinimui pasitelkiami kalbiniai faktai iš kitų XVI a. Rytų Prūsijos religinių tekstdų – B. Vilento *Euangelijų bei Epistolų*, J. Bretkūno *Postilés* (1591), Martyno Mažvydo *Giesmių Chrikščioniškų* (1566; 1570). Tyrime atsižvelgiama į ekstralinguistinius faktorius: humanistų *ad fontes* vertimo principą, teologinius aspektus ir kt.

Analizuojant Biblijos vertimą dėmesys sutelkiamas į Biblijos kalbai būdingų elementų vertimą ir specifinio stiliaus perteikimą. Išsamiai aptariama dalelytės *šiskat*, jungtuko *bet* ir parataksės vartosena.

BIRUTĖ KABAŠINSKAITĖ

Vilniaus universitetas
birute.kabasinskaite@flf.vu.lt

Filologinės analizės reikšmė kai kurių žodžių kilmės aiškinimui: lie. *aukauti*, *auka* bei *aukas* kilmė

Kad etimologui labai svarbi filologinė tekstologinė analizė, yra rašės ir gražiai parodės Vincas Urbutis (plg. jo straipsnį apie *spartas* – *Baltų etimologijos etiudai* 1981, 222). Ši teiginį puikiai iliustruoja dabar įprastų lietuvių kalbos žodžių *auka*, *aukoti* atvejis. Apie lietuvių kalbos žodžio *aukà* ‘sacrificium’ kilmę rašyta nemažai, bet prie vieningos nuomonės taip ir neprieita. Daugelis XX amžiaus antrosios pusės kalbininkų (J. Palionis, A. Girdenis, V. Mažiulis ir kt.) neigė Kazimiero Bügos aiškinimą, jog *aukà*, *aūkas* esą Simono Daukanto neologizmai, sporadiniai fonetiniai žodžių *alkà*, *aīkas* ‘šventvietė, atnašavimo vieta’ (plg. *aīkos*, *aīko kalnas*) variantai (dėl tarmėse pasitaikančio *al* kitimo į *au*), kuriems Daukantas suteikę savarankiško žodžio statusą ir specialesnę reikšmę. Akstinas rastis naujoms žodžio *aukà* etimologijoms buvo Jono Palionio paskelbti duomenys, jog *aukà* reikšme ‘sacrificium’ rastas XVIII amžiaus rankraštyje *Contiones litvanicae*, taigi tai iš tiesų nesas Daukanto išradimas.

Pranešime dar kartą įvertinami *Contiones litvanicae* duomenys. Tikėtiniausias *aukáuti* ‘sacrificāre’, *aukà*, *aūkas* ‘sacrificium’ kilmės aiškinimas, pranešėjos nuomone, vis dėlto sietinas su Simonu Daukantu, tai matyti iš detaliuos jo ir kitų susijusių tekstų analizės.

GINA KAVALIŪNAITĖ

Vilniaus universitetas
gina.holvoet@flf.vu.lt

Samuelio Boguslavo Chylińskio pastabos ir užrašai Naujojo Testamento vertimo rankraštyje

Pirmajame ir paskutiniuose Chylińskio Naujojo Testamento rankraščio lapuose yra nemažai skirtingu metu darytų ir be jokios sistemos surašytų pastabų bei įrašų lotynų, lenkų, lietuvių, olandų, hebrajų ir anglų kalbomis; vienas fragmentas parašytas makaronine lenkų-lotynų kalba, kuri tuo metu buvo plačiai vartojama LDK. Šie padriki vertėjo užrašai suteikia informacijos apie lietuviškos Biblijos vertimo eigą, vertimo techniką, vertėjo naudotus šaltinius, vertėjo požiūrį į kai kurias lietuvių kalbos konstrukcijas ir jų sąsajas su lotyniškais, olandiškais ar net hebrajiškais šaltiniais; juose esama duomenų apie asmeninius Chylińskio bei jam artimų žmonių gyvenimo įvykius.

Pranešime bus pateiktas susistemintas šiu įrašų vaizdas, parodyta, kaip įrašo turinys darė įtaką kalbos pasirinkimui, bus aptarti Chylińskio mini žodynėliai, kurie buvo pagalbinė priemonė verčiant Bibliją. Keletas šių įrašų žodžių nėra įtraukti į Didijį Lietuvių kalbos žodyną – bus skiriama dėmesio jų aptarimui.

ERNESTA KAZAKĖNAITĖ

Vilniaus universitetas
 e.kazakenaite@gmail.com

Intarpai originaliuose *Vermehretes Lettisches Handbuch* (1685) perikopių versetuose

XVI–XVII amžiuje Biblijos ir ypač jos fragmentų vertimuose įvairiomis kalbomis intarpų, t. y. teksto tarp skliaustų, kuris nėra originalo ar vertimo šaltinio dalis, galima rasti tiek katalikų (pvz., M. Daukšos *Postilla* (1599)), tiek protestantų (pvz., knygos *Vermehretes Lettisches Handbuch* (1685) perikopėse) tekstuose. Nors tokie intarpai vertimuose nebuvu unikalus konkrečiam autorui ar tekstui būdingas reiškinys, vienuose jų yra daugiau, kituose – mažiau. Itin daug intarpų yra Kristoforo Fiurekerio perikopėse (toliau – FP), išspausdintose Henriko Adolfijaus sudarytoje knygoje *Vermehretes Lettisches Handbuch* (1685). Dėl šioje knygos dalyje esančių intarpų gausos Ludis Bērziņš (1939, 156) yra iškélęs hipotezę, kad perikopės galėjo būti išspausdintos be paskutinės vertėjo redakcijos.

Siekiant patikrinti šią hipotezę, atliktas FP originaliuose versetuose esančių intarpų tyrimas. Originaliais versetais tyrime laikyti tie, kurie latviškai išspausdinti pirmą kartą, t. y. jų nerasisime kitų vertėjų iki 1685 m. išleistose liuteroniškose knygose latvių kalba. Iš viso tokių versetų FP yra 183. 38-iuose iš jų yra intarpų (iš viso – 43), tačiau tyrime analizuoti ne visi, nes trijuose originaliuose versetuose esantys intarpai turi formalų atitikmenį vertimo šaltinyje (ta pati teksto atkarpa rašoma taip pat tarp skliaustų), pvz.:

1 Pt 3,6	LB	Jn welcher jr euch frewen werdet / die jr jtzt eine kleine zeit (wo es sein sol) trawrig seid in mancherley anfechtungen /
	FP	Kuŗrā juhs preezaſītees / kas juhs taggad maſu Brihdi / (ja tas tā noteekahs /) noſkummuſchi effaht daſchadās Kaitēs.

Taigi tyrimo medžiagą sudaro iš viso 40 FP originaliuose versetuose esančių intarpų. Pranešime jie bus apstariami pagal vieną iš galimų skirstymo būdų – santykį su vertimo šaltiniais.

Šaltiniai

Daukša Mikalojus 1599, *Postilla* || CATHOLICKA. || Tái ešt: || Ižguldimas Ewan||geliu kiekwienos Nedelos ir ßwe-||tes per wiſfús metús. || Per Kúniga MIKA-LOIV DAVKSZA || Kanonika Medniku / iž lékißko pergûldita || [...] W Wilniui / || Drukârnioi Akadêmios SOCIETATIS || IESV, A. D.

FP – *Vermehretes Lettisches Handbuch aufgefertiget von Henrico Adolphi*, Mitau: George Radezky, 1685.

LB – [Martin Luther], *Biblia: das ist: die gantze Heilige Schrift deutsch*, Wittemberg, 1545. (Cituota iš: <http://lutherbibel.net/>).

Literatūra

Bērziņš Ludis 1928, Kristofors Fürekers un viņa nozīme latviešu literatūrā, *Filologu Biedrības Raksti* 8, 145–224.

VALENTINAS KULINIČ

Vilniaus universitetas
valentinus.kulinic@lf.vu.lt

Chylinckio Biblijos vertimo įtaka Bythnerio Naujajam Testamentui

Tirdama Bythnerio Naujojo Testamento (BtNT) vertimą G. Kavaliūnaitė iškėlė hipotezę, jog kolektyvas, dirbęs prie BtNT, veikiausiai rėmėsi Chylinckio Naujojo Testamento (ChNT) vertimu, nors šis niekur neminimas BtNT pratarmėje. Apie tai liudija nekalbinės Bythnerio NT parengimo aplinkybės, gausūs teksto atkarpu sutapimai tarp ChNT ir BtNT. Daugybė sisteminių skirtumų (postpozicinių vietininkų keitimas prielinksnių konstrukcijomis, klitinių įvardžių sangrąžiniuose veiksmažodžiuose atsisakymas, "kad" keitimas į "idant") tarp ChNT ir BtNT atrodo kaip redakciniai pakeitimai, todėl jie neįrodo fakto, kad nebuvu remtasi ChNT.

Nuodugniai palyginus Evangelijos pagal Matą antro skyriaus ir Evangelijos pagal Morką pirmo skyriaus vertimus paaškėjo, jog, iš tikrujų, didelė dalis BtNT teksto yra stipriau ar silpniau redaguotas ChNT tekstas. Iš 23 Evangelijos pagal Matą eilučių Bythnerio Naujajame Testamente 19 yra akivaizdžiai suredaguotos S. Chylinckio vertimo eilutės.

Verta pridėti, jog „redagavimo sistemos“ nebuvu laikytasi griežtai: Bythnerio vertime telieka nekirčiuotų enklitikų daugelyje vietų, vienur kitur liko ir postpozicinių vietininkų.

Redaguojant atskiras Chylinckio formulutes buvo panaudotos Villento Evangelijų ir epistolų (VEE) formulutes, pvz., „nemaž n'esi mažiasne“ (ChNT), „nieku budu ne essi mažiausia“ (VEE), „nieku budu essi Mažiausis“ (BtNT).

Pranešime bus aptariamas Bythnerio NT teksto santykis su Chylinckio NT ir kitais galimais Bythnerio NT šaltiniais (Villento Evangelijomis ir epistolomis bei Bretkūno NT vertimu).

BRONIUS MASKULIŪNAS

Šiaulių universitetas
maskuliunas@su.lt

Atributinės konstrukcijos Jokūbo Morkūno „Postilėje“

Pranešime aptariamos atributinių konstrukcijų vartojimo ypatybės didžiausioje publikuotoje XVI a. lietuviškoje knygoje – 1600 m. Vilniuje išėjusioje vadinojoje Morkūno *Postilėje*. Tai lenkiško Mikalojaus Rėjaus pamokslų rinkinio vertimas į lietuvių kalbą. Kadangi vertėjas nėra tiksliai žinomas, prie knygos pavadinimo paprastai pridedama ją išleidusio spaustuvininko Jokūbo Morkūno pavardę.

Atributinio junginio dėmenys yra susiję derinimo arba valdymo santykiu. Pirmu atveju turimi junginiai su derinamuju, antru atveju – su nederinamuju pažyminiu. Derinamieji pažyminiai reiškiami būdvardžiais, įvardžiais, skaitvardžiais, dalyviais, o nederinamieji – daiktavardžio ar įvardžio genityvu. Abiejų šių tipų konstrukcijos analizuojamos pasitelkiant Morkūno *Postilés* medžiagą. Aptariama žodžių tvarka konstrukcijose, prepozicinio ir postpozicinio pažyminių vartojimo atvejai.

Atskiras dėmesys skiriamas gana nenuosekliam ir eklektiškam derinamujų junginių atskirų dėmenų deriniui aptarti: ne vienu atveju skiriasi pažyminio ir pažymimojo žodžio giminė, skaičius ar linksnis. Ypač tai akivaizdu kalbant apie sudėtines atributines konstrukcijas.

Kadangi *Postilé* yra vertimas iš lenkų kalbos, aptariamos lietuviškos konstrukcijos yra lyginamos su atitikmenimis lenkiškame tekste, žiūrima, kur versta pažodžiui, o kur lietuviški junginiai yra autentiški, nesutampantys su originalu. Aiškinamasi, ar tokiais atvejais verčiamas tekstas pertekliamas tinkamai, ar neiškraipoma originalo mintis.

Morkūno *Postilés* atributinių konstrukcijų duomenys lyginami su kitų senųjų lietuvių raštų medžiaga, ieškoma bendrų dėsningumų ir tik šiam rašto šaltiniui būdingų specifinių dalykų.

RENĀTE MISEVIČA-TRILLIČA

Latvijas Universitāte
m.renate@gmx.net

Kultūras reālijas 17.-19. gadsimta poļu-latviešu un latviešu-poļu vārdnīcās

Poļu-latviešu un latviešu-poļu vārdnīcas ir viena no latviešu-poļu kontaktu izpausmēm. Tās ir ne tikai praktiski līdzekļi valodas apguvei, bet arī sava laika cilvēku pieredzes, zināšanu un priekšstatu par pasauli avots, kur zināmā mērā tiek atspoguļotas ārpusvalodas dzīves reālijas.

Referātā tiks analizēta kultūrmarkēta leksika no trijiem poļu-(latīnu)-latviešu vārdnīcām: Georga Elgera poļu-latīnu-latviešu vārdnīcas (1683), Jana Karigera poļu-latviešu vārdnīcas (18. gs. sākums) un Jana Kurmina poļu-latīnu-latviešu vārdnīcas. Poļu-(latīnu)-latviešu vārdnīcu vienotā iezīme ir to kopīgais pamats (Gžegoža Knapska (*Grzegorza Knapski*) *Thesaurus Polonolatinograecus* un Konstantīna Sirvīda poļu-latīnu-lietuviešu vārdnīcas trešais izdevums) un savstarpējā atkarība, kā arī autoru piederība noteiktai sabiedrības kārtai – garīdzniecībai. Galvenās atšķirības ir sastādīšanas laiks un apjoms, kā arī mērķvalodas ekvivalentu semantika un struktūra. Atšķirīga ir arī vārdnīcu autoru attieksme pret ekstralīngvistisko realitāti.

Poļu-latviešu vārdnīcu pirmavots – Gžegoža Knapska *Thesaurus* – ir normatīvās leksikas sinhrons atspoguļojums, fiksēta 17. gs. valoda ar visām tai raksturīgajām reālijām, kas lietoja Žečpospolitas izglītotākie iedzīvotāji. Tajā fiksētās reālijas poļu-(latīnu)-latviešu vārdnīcu autoriem bija saprotamas un tuvas atšķirīgās pakāpēs. Elgers, pārņemot Gžegoža Knapska vārdnīcas leksiku, saglabā hronotopisku aktualitāti: vārdnīcu sastādīšanas laiks un vieta ir samērā tuvu, un tajās ietvertā leksika ir aktuāla šī kultūras telpā. Elgera vārdnīcā parādās šķirkļi, kas saistīti ar valsts iekārtu, armiju, tiesu sistēmu, kura viņa laikā vēl darbojās Inflantijas vojevodistē. Kurmins pārņem no Elgera vārdnīcas gandrīz visus šķirkļus, kaut gan no Knapska un Elgera vārdnīcu tapšanas līdz Kurmina vārdnīcas iespiešanai pagāja vairāk nekā 200 gadi, mainījās politiskā situācija tagadējā Latgales teritorijā, kas izraisīja pārmaiņas visās sabiedrības dzīves jomas. Kurmins dublē iepriekšējo laikmetu vārdnīcas, neņemot vērā pārmaiņas administratīvajā un kultūrsociālajā sfērā. Tāpēc viņa darbā ir arī krietni vien vairāk aprakstošo definīciju, transliterācijas paņēmienu, fonētiskas adaptācijas, kas varētu liecināt par retu semantizējamo vārdu izmantošanu Vitebskas gubernās teritorijā 19. gs. Apšaubāma šķiet to aktualitāte vēsturiskajā un kultūras kontekstā, kā arī to nozīme faktiskajā runas lietojumā, savukārt uz aktuālo politisko situāciju vārdnīcā ir tikai dažas norādes semantizējajā daļā.

Jans Karigers sastāda vārdnīcu, ņemot vērā pragmatisko aspektu. Autors izslēdz no vārdnīcas leksiku, kas viņa laikmetā zaudējusi aktualitāti – galvenokārt militāro un administrācijas terminoloģiju. Kaut arī viņš pieder garīdznieku kārtai, baznīcas hierarhijai un kulta priekšmetiem netiek atvelēta nozīmīga vieta vārdnīcā. Turklāt Karigers gandrīz pilnā apjomā (salīdzinot ar Elgera vārdnīcu) un attiecīgi procentuāli vislielākajā apmērā saglabā leksiku, kas saistīta ar ģimeniskām attiecībām, reliģiju un morāli. Tādējādi vārdnīcas pasaule nav apgrūtināta ar nepazīstamām, nepārtulkojamām un attiecīgi nevajadzīgām reālijām.

Salīdzināšanai referātā tiks prezentēts Antana Juškas latviešu-lietuviešu-poļu vārdnīcas (1875) leksiskais sastāvs. Autors savāca leksiku, kas lietoja Telšu apriņķa Alsēdžu (*Alsēdžiai*) draudzē (Kauņas gubernā) dzīvojošie latvieši. Vārdnīcā ietverts plašs leksikas slānis ar kultūras konotācijām, kas saistītas ar latviešu zemnieku dzīvi.

DALIA PAKALNIŠKIENĖ,
DALIA JAKULYTĖ,
NATALIJA JUŠČENKO

Klaipėdos universitetas
dalia.pakalniskiene@gmail.com, dalija333@gmail.com, nataly@ik.ku.lt

Senųjų raštų morfologijos informacijos sistemos taikymas: „Knygos nobažnystės“ veiksmažodis

Pranešime pristatoma kuriamą informacinę sistemą senųjų rašytinių šaltinių morfologijai tirti (Sermis). Šios sistemos prototipas – duomenų bazių valdymo sistema *MS Access* realizuota senųjų raštų morfologijos duomenų bazė (sudarytoja – D. Jakulytė). Siekiama sukurti tokią informacinię senųjų raštų kalbos sistemą, kuri apimtu įvairius senųjų raštų kalbos šaltinius – tekstus, žodynus, žodžių registrus, indeksus, – ir kartu būtų įrankis duomenims įvesti, kalbinėms ypatybėms žymeti, medžiagai atrinkti, rūšiuoti ir statistiškai apdoroti. Sukūrus naudotojų sąsajų ir teisių sistemą tokis įrankis sudarytų sąlygas komandiniam mokslininkų grupės darbui su bendrai naudojamu senųjų raštų šaltiniu.

I *Sermį* sukelti *Knygos nobažnystės* duomenys ir kuriamas veiksmažodžio morfologijos modulis. Aptariami žymėtiniai veiksmažodžių atributai: forma, struktūra, kaitybos tipas, (sintaksinė) semantika ir kt. Atliekamas bandomasis veiksmažodžio morfologijos tyrimas – sužymimi ir apžvelgiami *Knygos nobažnystės* intarpiniai ir *sta kamieno* veiksmažodžiai.

LINA PLAUSINAITYTĖ

Vilniaus universitetas
lina.plausinaityte@flf.vu.lt

Vokiškų ir lietuviškų patarlių santykiai Brodovskio žodyne

Vienas iš rankraštinio Brodovskio žodyno (1713–1744) bruožų – gausiai pateiktos lietuviškos ir vokiškos patarlės, atliekančios žodyno straipsnių iliustracijų funkciją. Dalis lietuviškų patarlių pateikiamos kaip vokiškų patarlių, iliustruojančių lemos žodį, atitikmenys, kitos iliustruoja lietuviškus lemos atitikmenis ir yra pažodžiui išverstos į vokiečių kalbą, vokiškai paaiškintos arba joms parinktas vokiškas patarlis atitikmuo. Pranešime smulkiau aptariami Brodovskio žodyno vokiškų ir lietuviškų patarlių santykiai. Remiantis vokiškų ir lietuviškų patarlių struktūrine ir reikšmės analize, siekiama nustatyti, kurios lietuviškos patarlės galėtų būti laikomos visiškai originaliomis, o kurios turi daugiau ar mažiau ryškiai pastebimų ryšių su vokiškais atitikmenimis ir turėtų būti laikomos skolintomis.

ILMĀRS POIKĀNS

LU Matemātikas un informātikas institūts
ilmars.poikans@lumii.lv

Latviešu valodas vēsturiskas vārdnīcas izveide TshwaneLex* sistēmā

Ja vārdnīca tiek veidota, izmantojot teksta redaktorus vai maketešanas programmas, tad rodas pieraksta un formatējuma konsekences problēmas, it sevišķi, ja vārdnīcas veidošanās piedalās vairāki cilvēki – sīkas atšķirības formatējumā, neuzmanības kļūdas struktūrā. Taču šādas pieejas lielākais trūkums ir šķirkļa struktūras informācijas zaudēšana. Lai arī ir iespējams apstrādāt formatētu tekstu un automātiski iegūt strukturētu informāciju par šķirkli, tomēr tas ir ļoti darbietilpīgs un kļūdu pilns process.

Ja tiek saglabāta šķirkļu strukturālā informācija, tad veidotāji var automātiski datus pārbaudīt, pārveidot un iegūt jebkuru nepieciešamo izejas formatējumu. Pastāv variants jau sākotnēji markēt katru šķirkļa struktūru tekstā ar speciāliem simboliem vai tagiem, taču tas ir lietotājiem neērts un apgrūtinošs darbs, kurā var ļoti viegli ielaist kļūdas.

Taču vispiemērotākais līdzeklis vārdnīcas izveidei ir specializēta programma, kas saglabā vārdnīcas šķirkļu struktūrālo informāciju, validē dažādu lauku vērtības, samazinot iespēju kļūdīties. Viens no variantiem ir TshwaneLex sistēma. Šīs sistēmas priekšrocības:

Plaši konfigurējama, lai pielāgotu konkrētās vārdnīcas izstrādei un formātam;

Draudzīga lietotājam – nav nepieciešama ilga apmācība;

Daudzlietotāju režīms – nav problēmu ar vairāku cilvēku darba apvienošanu;

Tūlītējs šķirkļa attēlojuma priekšskats;

Datu eksports uz XML un HTML.

Referātā tiks apskatīta iegūtā pieredze, sastaptās problēmas un iespējamie risinājumi, izmantojot TshwaneLex sistēmu, kura tiek izmantota Latviešu valodas vēsturiskās vārdnīcas izveidē.

* TshwaneLex – <http://tshwanedje.com/tshwanelex/>

KRISTINA RUTKOVSKA

Vilniaus universitetas
kristina.rutkovska@gmail.com

Konstantino Sirvydo „Punktų sakymų“ lenkiškoji teksto dalis

Konstantinas Sirvydas labiausiai žinomas mokslo visuomenei visų pirma dėl savo leksikografinių darbų. Paskutiniuoju metu buvo tiriama ir jo žodynų lenkiškoji dalis, aptarti leksikos atrankos kriterijai pagal Grzegorzo Knapskio *Thesaurus polonolatino graecus*, pateikta lenkų–lotynų kalbų žodyno *Dictionarium Polonolatinum*, išleisto Varšuvoje 1641 m., filologinė ir lingvistinė analizė (LLP3). Išsamesnio mokslininkų dėmesio susilaikė ir Sirvydo pamokslų santraukos (homilijos), aiškinančios Biblijos tekštą, *Punktai sakymų* (1629; 1644). Šis veikalas yra rengiamas spaudai ir 2016 m. turėtų pasirodyti jo mokslinis kritinis leidimas. Jau išspaustinti ir pirmieji straipsniai, kur keliami šio pamokslų rinkinio originalumo klausimai, išskirti jo pagrindiniai teksto sluoksniai, aptarti struktūros ypatumai (Vasiliauskienė, 2013a,b; Rutkovska 2013).

Sirvydo „Punktai sakymų“ – tai trikalbis XVII a. jėzuitų raštijos paminklas, kuriame atspindėta daugiakultūrė LDK tradicija. Knygoje šalia pirmųjų originalių lietuviškų pamokslų teksto lygiagrečiai pateikiamas jų vertimas į lenkų kalbą, o knygos paraštėse dedamos biblinės citatos lotynų kalba ir lotyniški punktų bei papunkčių pavadinimai. Pamokslų lietuviškos dalies kalbos tyrimas turi didžiulę reikšmę lietuvių kalbos ir kultūros raidai, bet knygos teksto struktūros ir turinio visumos suvokimui svarbios yra ir kitos jos sudedamosios dalys, parašytos lenkiškai ir lotyniškai. Jos reikalingos atidaus tyrimo ir glaudaus siejimo tarpusavyje. Lietuviškas tekstas visiškai atskleidžia ir tampa ypač vertingas tik susiejus jį su lenkišku ir lotynišku tekstu.

Lenkų, kaip ir lietuvių kalbos, tekstas Sirvydo pamoksluose susideda iš trijų svarbiausių sluoksnų: a) evangelijų ištraukų (perkopijų), einančių prieš pamokslų santraukų tekštą; b) biblinių ir kitų citatų pačių pamokslų tekste; c) pamokslų teksto. Pranešime bus bandoma išsamiau panagrinėti lenkiškos dalies biblinių citatų sluoksnį ir paieškoti sutapimų (arba skirtumų) su J. Vujeko Biblijos vertimais. Tuo bus siekiama atsakyti į klausimą, kiek savarankiškas buvo Sirvydas cituodamas Bibliją lenkų kalba, kokiu mastu jis pasinaudojo jau esančiais Biblijos vertimais į lenkų kalbą. Taip pat bus analizuojamas ir Sirvydo autorinis tekstas, siekiant nustatyti jo vertimo iš lietuvių kalbos į lenkų kalbą principus. Ypatingas dėmėsis bus atkreiptas į leksiką, gramatinės konstrukcijas ir žodžių tvarką.

Bibliografija

- Leksikografija ir leksikologija 3. Konstantino Sirvydo darbai ir jo epocha, red. Zita Šimėnaitė, Vilnius, 2013, LKI.
Vasiliauskienė Virginija, 2013a, Citatos ir jų identifikavimo būdai Konstantino Sirvydo „Punktuose sakymų“.– Meno istorija ir kritika, t. 9, 15–29.
Vasiliauskienė Virginija, 2013b, O tekście i źródłach “Punktów

- Kazań” Konstantego Szyrwida. – Acta Baltico-Slavica, t. 37, 141–150.
Rutkovska Kristina, 2012, Konstantino Sirvydo „Punktai sakymų“ (1629, 1644): išsamių tyrinėjimų pradžia. – Lituanistica, t. 58, Nr. 4(90), 309–319.

VILIJA SAKALAUŠKIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

vilija.sakalauskiene@lki.lt

ZOFIA SAWANIEWSKA-MOCHOWA

Lenkijos mokslų akademijos Slavistikos institutas

z.sawan@wp.pl

Dvikalbiai žodynai kaip kultūriniai tekstai (remiantis kunigo Antano Juškos XIX a. žodynais)

Tyrimo objektas – XIX amžiaus dvikalbiai lenkų-lietuvių ir lietuvių-lenkų žodynai, kuriuos suvokiamė kaip savotiško kultūrinio teksto, akumuliojančio savyje etnolingvistinę informaciją, svarbią tiek lituanistams, tiek ir lenkų kalbos tyrinėtojams, atmainą (žr. Sakalauskiénė, Sawaniewska-Mochowa 2014). Dvikalbis žodynas etnolingvistams – tai šaltinis, kuriame aiškiai matyti du pasaulio suvokimo būdai: individualus leksikografo suvokimas ir kolektyvinis kalbinės–kultūrinės bendruomenės suvokimas (Chlebda 2010: 203). Remiantis Antano Juškos leksikografinio palikimo pavyzdžiais, pranešime analizuojama, ar lietuvių ir lenkų kalbos leksika, sudaranti dvikalbių žodynų makro- ir mikrostruktūrą, leidžia rekonstruoti bendrą to laikotarpio Lietuvos gyventojų mentalitetą, o gal ji atskleidžia du skirtingus (lietuvių ir lenko) pasaulio suvokimo būdus, kurie slypi kituose pragmatiniuose ir stilistiniuose kalbos aspektuose, stereotipuose ir kultūros apraiškose. Pranešime išsamiai nagrinėjami tų kalbų (lietuvių ir lenkų) kladai, glūdintys A. Juškos žodynus, kuriuose atsispindi ŽMOGAUS konceptualizavimas, jo kūnišumas, psichika, emocijų raiška, santykiai su kitais/svetimais, religijos ir papročių kontekstais.

Literatūra

Chlebda W. 2010: W jakim zakresie słownik dwujęzyczny może być źródłem informacji etnolingwistycznej. – Etnolingwistyka a leksykografia. Tom poświęcony Profesorowi Jerzemu Bartmińskiemu. Redakcja naukowa W. Chlebda. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 201–208.

Sakalauskiénė V., Sawaniewska-Mochowa Z. 2014: Filologia a tożsamość. Dwugłos polsko-litewski o ks. Antonim Jusz-

kiewiczu, twórcy słowników przekładowych [Filologija ir tapatumas. Dvikalbis dialogas apie kunigą Antaną Jušką, verstiniu žodynų kūrėją]. – Acta Baltico-Slavica 38, 108–125. <https://ispan.waw.pl/journals/index.php/abs/article/view/abs.2014.001>

ŽAVINTA SIDABRAITĖ

Klaipėdos universitetas
sidabra@takas.lt

Kai kurios „Kūdikių prieteliaus“ žodyno ypatybės

1795 metais Karaliaučiuje, Hartungo spaustuvėje, išleistas „Kūdikių prietelius“ tapo pirmuoju pusiau pasaulietiniu skaitinių vadoveliu lietuvių kalba. Tai buvo Frydricho Eberhardo von Rochovo (*Friedrich Eberhard von Rochow*) parengto vokiško skaitinių vadovėlio „Der Kinderfreund“ (*Vaikų draugas*) vienos iš redakcijų vertimas, atliktas Kristijono Gotlybo Milkaus (*Christian Gottlieb Mielcke*). Vadovėlių sudarė penkios dalys: pagrindinė dalis (178 tekstiniai vienetai) ir keturi priedai (*pridėjimai*). Pagrindinė dalis iš esmės yra sudaryta iš ugdomujų pasakojimų etikos, bendruomeniškumo, švietimo, efektyvaus ūkininkavimo, karinės tarnybos, higienos, sveikatos, gamtos ir pasaulio pažinomo temomis, i pasakojimus įterpta 11 giesmių. Pirmajį priedą sudaro šeši pasakojimai, kuriuose išdėstyti svarbiausios tikėjimo tiesos, antrajį – 14 pasakojimų apie gamtos reiškinius, trečiojoje dalyje aiškinamasi tikrai krikščioniško elgesio samprata, o ketvirtasis priedas iš esmės yra nedidelis, 25 giesmių, giesmynėlis. Taigi iš viso „Kūdikių prieteliuje“ yra skelbiami 188 prozos pasakojimai ir 36 giesmės.

F. E. von Rochowas skaitinių vadovelius rašė orientuodamas iš to meto raštijos kalbą. Skaitytojui pažistama, bažnyčioje per pamokslus, Biblijos skaitymus girdima kalba buvo viena iš šio autoriaus vokiškų vadovelių populiarumo priežasčių. K. G. Milkaus vertimas šiuo požiūriu nenusileidžia originalui – „Kūdikių prieteliaus“ kalba atitinka bendrą to meto lietuvių raštijos kalbos lygį, lietuviško teksto vaizdas yra aiškus, apčiuopiamas, pulsuoja šnekamosios liaudies kalbos, kurią K. G. Milkus palyginti gerai mokėjo, gyvybe. Pranešime aptariama „Kūdikių prieteliaus“ vieta tuo metu besikuriančios pasaulietinės lietuvių raštijos procese, analizuojamos kai kurios vadovėlio žodyno ypatybės.

RENĀTE SILIŅA-PINKE, ANTA TRUMPA

Latviešu valodas institūts
 silaziile@gmail.com, antat@latnet.lv

Māras / Māras vārds latviešu valodas 16. un 17. gs. tekstos un tā atspoguļojums topošajā “Latviešu valodas vēsturiskajā vārdnīcā”: īpašvārdi un sugarsvārdi

Topošā “Latviešu valodas vēsturiskā vārdnīca” (LVVV) tiek veidota kā pilna tipa vārdnīca, un tajā paralēli sugarsvārdu šķirkļiem tiek iekļauti arī īpašvārdi šķirkļi. Tā kā īpašvārdi lielākajā daļā gadījumu ir aizguvumi, to pierakstā atspoguļojas gan dažādu devējvalodu un starpniekkvalodu īpatnības, gan atšķirīgas adaptācijas pakāpes. Tas sarežģī šķirkļa vārdu izvēli un reizumis liek atkāpties no pašu vārdnīcas autoru pieņemtajiem šķirkļu veidošanas nosacījumiem. Referātā vispirms tiks aplūkoti īpašvārdi *Maria/Mahrija*, *Marja/Mahrja*, *Māra/Mahra* un *Mara/Mahra*, to formu daudzveidība, rakstības īpatnības, lietojuma konteksts un hronoloģiskās robežas u. c. Jauna problēma vārdnīcas autoru darbā ir vārdu savienojumu un vārdkopu nošķiršana un to atspoguļošana vārdnīcā, jo šajos šķirkļos bija jāpārkāpj īpašvārdu robežas un jāpievēršas arī sugarsvārdiem, kuru pamatā ir sakne *mār-/mār-*. Tie latviešu valodas senajos tekstos ir sastopami kopš 17. gs. līdz ar pirmajiem leksikogrāfiskajiem avotiem.

Tā kā latviešu valodas 16.–17. gs. tekstos nereti gan vārdkopas, gan salikteņi var tikt atveidotai ar biedruzīmi (piemēram, *Širds=Pukkiht* ‘sirdpuķite’ un *puķķu=lauks* ‘puķu lauks’), tad LVVV šķirkļu uzbūves kontekstā problemātiska ir to nošķiršana. Blakus nepārprotamām stabilajām vārdkopām *Māras pīnes*, *Māras rutki*, *Māras puķītes*, ir sastopami arī iespējamie salikteņi *mārapīnes* un *mārarutki/mārarutka*. Salikteņu un vārdkopu nošķiršanā galvenais kritērijs ir pirmā komponenta galotne. Gadījumos, kad lietojums ar biedruzīmi sakrīt ar vārdkopas locījuma formu, šāds lietojums tiek uzskatīts par vārdkopu. Rakstot LVVV šķirkļus, šādi gadījumi tiek nošķirti, proti, *mārarutki* un *mārarutka* ir sugarsvārdu šķirkļi, savukārt *Māras rutki* ir stabilais, īpaši skaidrojamais vārdu savienojums šķirkļos *Māra* un *rutki*. Līdz ar to “Latviešu valodas vēsturiskajā vārdnīcā”, balstoties uz “Latviešu valodas seno tekstu korpusu”, ir izšķirti šādi sugarsvārdu šķirkļi ar *mār- / mār- : mārapīnes, mārarutki, mārarutka*.

Tā kā gan šie sugarsvārdi, gan tiem atbilstošās vārdkopas latviešu valodas senajos tekstos pirmo reizi ir minētas aptuveni vienā laikā – vai nu G. Manceļa 1638. g. vārdnīcā *Lettus* vai K. Fīrekera 17. gs. vidus latviešu-vācu vārdnīcas manuskriptā, tad īsti nav iespējams pateikt, kurš lietojums – salikteņa vai vārdkopas – ir senāks. Iedzījinoties minēto vārdu cilme, tomēr šķiet, ka lielākoties vārdkopas, kurās skaidri saskatāms *Māras* vārds, ir jaunākas par salikteņiem un ir tautas etimoloģijas rezultāts. Lai arī visos šajos sugarsvārdošos un vārdkopās ir sakne *mār-*, tomēr katram gadījumam ir sava cilme un lielākoties tā nav saistīta ne ar *Māru*, ne *Mariju*.

INGA STRUNGYTĖ-LIUGIENĖ

Vilniaus universitetas
inga.strungyte@flf.vu.lt

Ar trys anoniminės giesmės surinkimininkų giesmyne *Wiffokies Naujes Gieſmes arba Ewangelijſki Psalmai (1817)* susijusios su Gotfrydo Ostermejerio giesmynu *Giesmes* *ßwentos Bažnyczoje ir Namej' giedojamos (1781)?*

1. Mažojoje Lietuvoje XVIII amžiaus antrojoje pusėje evangelikų liuteronų tikėjimą išpažįstantys lietuvininkai pradėjo rengti privačias namų pamaldas, vadintamus *surinkimus*, kuriuose ypatingas dėmesys buvo skiriamas giedojimui ir maldai. XIX amžiuje išplitus surinkimams, atsirado poreikis išleisti namų pamaldoms giesmyną. 1800 metais Karaliaučiuje pasirodė Endrikio Mertikaičio, pasauliečio, surinkimų pamokslininko (vad. *sakyojo*), buvusio Prūsijos kareivio iš Pakalnės pirmasis surinkimininkų giesmyno leidimas (jis aprašytas pagal šaltinius). Paklausaus giesmyno leidybos ēmësi naujos spaustuvės Tilžėje įkūrėjas Heinrichas Postas. Antrajį to paties Mertikaičio parengtą leidimą, pavadintą *Wiffokies Naujes Gieſmes arba Ewangelijſki Psalmai*, išleido 1817 metais (toliau – *MerG*).
2. Šis nedidelės apimties veikalas (146 giesmės) iš dalies yra kompliacinis: 49 giesmės originalios, kitos – vertimai iš vokiškų originalų. Dalis verstų ir originalių giesmių (iš viso 52) tiesiog perimta iš lietuviškų šaltinių. 50 giesmių (žinomų to meto kunigų Gotfrydo Ostermejerio, Kristijono Lovyno ir Povilo Šrederio) perspausdinta iš 1781 metais išleisto, bet iki šių neišlikusio Ostermejerio giesmyno *Gieſmes ßwentos Bažnyczoje ir Namej' giedojamos* (1781) (plačiau Strungytė-Liugienė 2014, 39–48). Mertikaičio giesmyno sasają su Ostermejerio giesmynu liudija ne tik antriniuose šaltiniuose pateikiama informacija (Milkaus pastaba 1806 metais išleisto giesmyno prakalboje). Reikšmingų ir svarbių duomenų pateikia ir giesmių kalbos tyrimai. Dvasininkų (t. y. Gotfrydo Ostermejerio, Povilo Šrederio ir Kristijono Lovyno) giesmių rašyba, fonetika ir morfologija remiasi Ostermejerio gramatikoje (1791) aprašytais principais. Kitoje giesmių grupėje – pasauliečių Mertikaičio, Jurkšaičio, Demkio ir anoniminių autorų verstose ar kurtose giesmėse – rašyba labiau fonetinė, variantiškesnė, esama šnekto ypatybų (plačiau žr. Strungytė-Liugienė 2014, 53–70).
3. Keliamas hipotezė, kad trys anoniminės giesmės *MerG* „Mans Ježau, kurs pirm Smerczo“ (64, nr. 30, vok. J. J. Rambacho originalas „Mein Jesu, der Du vor dem Scheiden“), „Jau, Ježau, atsigult noredams“ (65, nr. 31), „Žmonu Waikai, apdumokit Gala sawo“ (250, nr. 104) galėtų būti susijusios su Ostermejerio giemynu (1781). Pažymėtina, kad giesmių minėtais pavadinimais nebuvę XVIII amžiuje spausdintuose lietuviškuose Adomo Meisnerio, Bernardo Andersono, Dovydo Gotfrydo Zudnachovijaus ir Kristijono Lovyno giesmyneliuose (žr. Ostermeyer 1793, 151–152) ir bažnytinio to meto Mažosios Lietuvos giesmynuose.
4. Į akis krinta anoniminėse giesmėse vartojamos rašybos ir morfologijos ypatybės, kurios pasižymi formų pastovumu, mažesniu polinkiu į variantus, tarminių elementų nebuvimu. Kitaip sakant, giesmės skirtinos dvasininkų giesmių grupei (Strungytė-Liugienė 2014, 71–74).
5. Anoniminių giesmių ortografijos ypatybės sutampa su dvasininkų giesmių ypatybėmis. Štai keletas jų:
  - Šiose giesmėse gana nuosekliai laikomasi principo didžiųjų raidžių rašybą taikyti tik daiktavardžiams, išskyrus išimtinus atvejus.

- Vartojama to meto gramatikose rekomenduota prieveiksnių rašyba. Antrasis dvibalsio dėmuo yra *y*, o ne *i*, (plg. *Menkay* 65, *amzinay* 66, *ilgay* 250, *tankiey* 251).
- Anoniminėse giesmėse užfiksuotos iš kilmės rašomos liepiamosios nuosakos sg. ir pl. formos, pvz.: *dengk* 66, *pasielgkite* 252, *wengkime* 255, *elgkimes* 255, *begkim* 255. Tokia rašyba pasižymi dvasininkų tekstai, tačiau ji neužfiksuota pasauliečių giesmėse.

6. Giesmių morfologijos ypatybės artimos dvasininkų giesmių grupės tekstams. Štai keletas jų:

- Vyriškosios giminės įvardžiuotinių būdvardžių, dalyvių nom. pl. galūnėje yra *-ji*, plg.: *Paikieji* 250, *Durnieji* 250, *nelabieji* 250, *mielieji* 252, *Sergantieji* 251. Su *-jie* ir *-je* (plg. *Aklejie* 263, *Szwenteje* 271), užfiksuotų pasauliečių tekstuose, nepastebėta.
- *ā* kamieno daiktavardžių vyriškosios giminės dat. pl. galūnėje turimas *-iemus*, plg. *Seniemus* 251, *Smer-telniemus* 251. Su galūne *-ims* atvejų (plg. *Paikims* 198, *mazims* 271), rastų pasauliečių giesmėse, nėra.
- Savybinių įvardžių ir *i* kamieno daiktavardžių iness. sg. galūnėje yra *-ije*, *-ij'*, plg.: *Smertije* 251, 252, 253, *Szirdij'* 66, *tawije* 66. Pavyzdžių su *-i(e)je* nerasta, plg. pasauliečių *Szirdieje* 48, *Aufsieje* 291, *ugniej* 262.
- Tekstuose nėra vardažodžių iness. sg. ir veiksmažodžių praes. 3 ir praet. 3 trumpinimo, kuris užfiksuotas pasauliečių giesmėse, plg. *Sermego ,sermēgoje'* 104, *Bažniczo ,bažnyčioje'* 58, *waito ,vaitoja'* 2, *Atjo* 2, *atjo*'.

Įšvada: 1) Anonimių giesmių autoriai ir vertėjai buvo raštingi žmonės, perpratę to meto oficialiosios rašomosios kalbos polinkius; 2) giesmių ortografijos ir morfologijos ypatybės atitinka dvasininkų Ostermejerio, Lovyno ir Šrederio tekštų ypatybes. Taigi giesmes „Mans Ježau, kurs pirm Smerczo“, „Jau, Ježau, atsigult noredams“, „3monu Waikai, apdumokit Gala fawo“ Mertikaitis su menkais redakciniais iškišimais galėjo perimti iš Ostermejerio giesmyno, nors neat mestina, kad tekstus surinkimininkų giesmyno sudarytojui galėjo įteikti ir mums nežinomi dvasininkai.

Šaltiniai ir literatūra

Strungytė-Liugienė Inga, 2014: *XIX amžiaus pirmosios pusės surinkimininkų giesmyňų istorija (genėzė ir kalba)*, daktaro disertacija.

MerG – [Kristijonas Endrikis Mertikaitis.] Wissokies Naujes Giesmes arba Ewangeliški Psalmai, kuros ikšolei kaip po wiena kaip ir po kelles, į mažas Knygeles Surašytas Buwa, Dabbar alle wienas Knygas furinktas ir pagal norejima kelliui Nūbažnu Dušiu i Druka Padūtas. Antrū kartū išpauftas. Tilžé, 1817.

Raštatis išpauftas prie Endrikis Poft Karališkas Druckorus ir Knygininkas. LNB RKRS: A4/817.

[Gottfried Ostermeyer,] Erste Litauische Liedergeschichte, ans Licht gestellet von Gottfried Ostermeyer, der Tremppenschen Gemeine Pastore seniore und der Königl. Deutschen Gesellschaft zu Königsberg Ehrenmitglied. Königsberg, gedruckt mit Driestischen Schriften. 1793.

GIEDRIUS SUBAČIUS

Čikagos Ilinojaus universitetas
subacius@uic.edu

Simono Daukanto *Istorijos žemaitiškos* (1828–1834) ortografijos raiška

1825 metais persikėlės į Rygą, jau nuo 1827–1828 metų Daukantas ėmė raiškiai modifikuoti savo Vilniaus periodo rašybą, iš dalies taikydamasis prie Rytų Prūsijos lietuviškų raštų (ypač Liudviko Rézos 1818 m. išleistų Kristijono Donelaičio *Metų*).

Po to apie 1828–1834 m. rašytoje *Istorijos žemaitiškos* (IŽ; LLTIB, F. 1 – SD 2) rankraštis, ankstyviausias iš išlikusių didelės apimties (553 lp. = 1106 psl. *in folio*) Daukanto autografų, yra tam tikra jo ortografinės minties ir įgūdžių transformacijos laboratorija. IŽ tekste atsispindi užsitetę Daukanto svarstymai, neryžtingumas, persigalvojimas, sugrįžimas prie atmetėti raidžių, apskritai grafikos svyravimai.

Pavyzdžiu, viena fonetinė pozicija reikšta ypač įvairiai, keli kartus keičiant nuostatas. Tai pozicija, kurioje vak. aukštaičiai turi trumpą [i], o Daukanto šnekta – paplatėjusį [e]; Daukantas ją žymėjo 4 grafiniais variantais: <y, i, e, e>. Kamienuose tarpusavyje konkuravo 3 raidės: <i, e, y>, o galūnėse – kitos 3: <e, e, y>. Nežymėtasis narys kamienams buvo <i>, o galūnėms – <e> (<e, y> buvo žymėti nariai abiem pozicijoms).

Taip pat *kamienuose* buvo bent 3 tos pozicijos grafinės raiškos lūžiai (ryškesni keitimai):

- 1) <e, y> → <i> l. 8r–13r; 2) <i> → <y> l. 31v–37r; 3) <y> → <i> l. 399v–432v.

Galūnėse – net 4 lūžiai:

- 1) <e, e> → <e> l. 13r–15r; 2) <e> → <e, y> → <e, e> l. 31r–43v; 3) <e, e> → <e, e, y> l. 319r; 4) <e, e, y> → <e, e> l. 421v.

Tokia įvairovė panaši į ne visada kontroliuojamus minties ar patirties impulsus, inovacijos ir įgūdžių susitelkimus. Daukantas perrašinėjo IŽ tekštą nuolat, gal net kasdien, tokiu būdu jo minties susvyravimai neretai tapo užregistruoti rašto sraute. Ir nors tai raštas, ortografija, ji iš dalies primena sociolingvistų tiriamą *tebevykstantį kalbos kitimo procesą* (*language change in progress*): tik kinta ne fonemos, o grafemos.

Tokiam sraute kartais galima aiškiai išskirti senos ortografijos (rankos įgūdžio, rašymo inercijos) atvejus nuo naujos, apsisprestos, sąmoningai pasirinktos rašybos. Gana paprastas, daug mažiau variantų už turintis rašybos keitimo atvejis būtų savybinio įvardžio *savo* žymėjimas: IŽ pradžioje yra tik triraidis *sað*, pabaigoje – tik keturraidis *sauo*. Konkrečiau: iki l. 251r imtinai rašyta *sað*, o nuo l. 258v – tik *sauo*. Tarp šiųdviejų IŽ vietų yra 7,5 lapo (15 psl.) atkarpa (l. 251v–258r), kurioje vartojamos abi raiškos; tos atkarpos variantą *sað* galima žymėti kaip inercinių (nežymėtajų narių), o *sauo* – kaip sąmoningą (žymėtajį).

Ir kiti IŽ rašybos svyravimai nėra sukoncentruoti vienoje ar keliose vietose, jie gana nenuspėjamai pasklidę po rankraščio visumą. Ieškoti Daukanto rašybos vienodinimo (bendrinimo, norminimo) ideologijos reikštų prieštarauti IŽ faktams.

MINDAUGAS ŠINKŪNAS

Lietuvių kalbos institutas
 mindaugas@lki.lt

Knygos nobažnystės autorystės problemos (ortografijos tyrimas)

1653 metų *Knygos nobažnystės* pratarmėje nurodytos keturios rengėjų pavardės: Steponas Jaugelis Telega parengės „Psalmyną su giesmėmis“, Samuelis Tomaševskis pritaikės jas „prancūziškoms melodijoms ir gaidoms“, Samuelis Minvydas ir Jonas Božimovskis rūpinėsi postile, pasija, maldynu ir katekizmu. Jūdvieju indėlis smulkiau nedetalizuotas.

Antanas Jakulis pagal kai kuriuos rašybos, morfologijos ir leksikos skirtumus nustatė, kad visas maldynas (KNM), pasija (KNSE 263–285) ir postilės vidurinioji dalis (KNSE 77₁₈–244₆) versta vieno vertėjo (tikėtina – Božimovskio), o postilės pradžia ir paskutinieji penki pamokslai – kito (tikėtina – Minvydo). Pasitaikančias išimtis jis aiškinė galimų vertėjų nenuoseklumu, ankstesnių raštų įtaka, redaktorių taisymais ir vertėjų bendradarbiavo galimybe (Jakulis 1982, 117–118). Dalia Jakulytė atkreipė dėmesį ir į pamokslų stiliaus skirtumus (Jakulytė 2005, 112–113).

Jakulio nustatyta, kad rengiant KNSE perikopes galėjo būti pasinaudota kažkuriuo Jaknavičiaus evangelijų leidimu (lyginta su 1647 m. JE leidimu): „Ivairiausią sutapimą su [JE] labai daug pirmojoje [KN]SE pusėje (evangelijose, skirtose laikui nuo advento pradžios iki velykų) ir keturiose paskutinėse evangelijose. Vidurinės [KN]SE dalies (nuo 77 p.) evangelijos labiau skiriasi nuo visų ankstesnių redakcijų, nors ir jas rengiant, matyt, naudotasi [JE]“ (Jakulis 1984, 36). Greičiausiai ji versta iš Gžegožo Žarnoviečio postilės pasinaudojant Vilento vertimu (Jakulytė 2005, 114).

Tyrimu siekiama verifikuoti Jakulio nustatytą knygos dalių autorystę. KN skaitmeniniuose perrašuose atlikta fonemų /j/ žyminčių grafemų statistinė ir distribucijos analizė (Šinkūnas 2015). Keliami klausimai, ar nevienoda /j/ rašyba atspindi skirtingų vertėjų rašybos įpročius, ar buvo perimta iš vertimo šaltinio, perkopiu šaltinio, o galbūt atsirado dėl spaustuvės korektorių.

Literatūra

- Jakulis Antanas, 1982: „Sumos Evangelijų‘ ir ‘Maldų krikščioniškų‘ autorystės klausimai“, *Baltistica* XVIII(2), 173–178.
 Jakulis Antanas, 1984: „Sumos Evangelijų‘ ir ‘Maldų krikščioniškų‘ ryšiai su ankstesniais lietuviškais raštais“, *Kalbotyra* 35(1), 31–41.

- Jakulytė Dalia, 2005: „Kai kurie ‘Sumos Evangelijų‘ ir ‘Maldų krikščioniškų‘ tarminiai skirtumai“, *Tiltai*. Priedas 26, 111–121.
 Šinkūnas Mindaugas, 2015: „Lietuvių ortografijos skirtumai katalikų ir evangelikų reformatų raštuose (XVI–XVII a.): priebalsio /j/ ir diftongų /ai/, /ei/ rašyba“, *Baltistica* (spausdinama).

FELIX THIES

Universität zu Köln
f.thies@gmail.com

Zur Definitheitskategorie im Altlitauisch am Beispiel von Daukšas Katechismus (1595) und Postille (1599)

Die grammatische Kategorie Definitheit und ihre Ausdrucksmittel im Standardlitauischen waren in jüngster Zeit Gegenstand einiger Untersuchungen (Holvoet/Tamulionienė 2006, Mikulskas 2006, Spraunienė 2008a, 2008b, Holvoet/Spraunienė 2012, vgl. auch Judžentis 2012:108ff. mit Lit.).

Eine umfassende Beschreibung der Situation im Altlitauischen (16.–17. Jh.), abgesehen von knappen und allgemeinen Darstellungen bei Schmalstieg 1988 und Baldauf 1967 zum Gebrauch der Pronominaladjektive, fehlt. Zwar gibt es zahlreiche Gemeinsamkeiten bei den einzelnen Autoren dieser Zeit und auch der Gegenwartssprache, allerdings auch erkennbare Unterschiede.

Ziel des Vortrags ist die Beschreibung der Kategorie "Definitheit" und ihrer Ausdrucksmittel in der Sprache Daukšas (DK und DP), sowohl in Hinblick auf den Einfluss der polnischen Vorlagentexte (denen eine direkte Entsprechung fehlt) als auch auf ihre spezifischen Besonderheiten im Vergleich mit dem Standardlitauischen und anderen Autoren dieser Zeit (Bretke, Sirvydas), basierend auf den im Rahmen einer Dissertation zur Syntax Daukšas durchgeführten Untersuchungen.

Literatur

- Baldauf, Lucia. 1967. *Der Gebrauch der Pronominalform des Adjektivs im Litauischen*. (Slavistische Beiträge 26). München: Otto Sagner.
- Holvoet, Axel & Birutė Spraunienė. 2012. "Towards a Semantic Map for Definite Adjectives in Baltic." *Baltic Linguistics* 3. 65–99.
- Holvoet, Axel & Aurelija Tamulionienė. 2006. "Apibrėžtumo Kategorija", in *Daiktavardinio Junginio Tyrimai*, 11–32. (Lietuvių Kalbos Gramatikos Darbai 4). Vilnius: Lietuvių Kalbos Institutas.
- Judžentis, Artūras. 2012. *Lietuvių Kalbos Gramatinės Kategorijos*. Vilnius: VU leidykla.
- Mikulskas, Rolandas. 2006. "Apibrėžiamųjų Būdvardžių Aprašo Perspektyva", in *Daiktavardinio Junginio Tyrimai*, 33–65.
- (Lietuvių Kalbos Gramatikos Darbai 4). Vilnius: Lietuvių Kalbos Institutas.
- Schmalstieg, William R. 1988. *A Lithuanian Historical Syntax*. Columbus: Slavica Publishers.
- Spraunienė, Birutė. 2008a. "Apibrėžtumo kategorija ir jos tyrimai lietuvių kalbotyroje", *Lietuvių Kalba* 2 (<http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/13/121>).
- Spraunienė, Birutė. 2008b. "Paprastąjų ir įvardžiuotinių būdvardžių opozicija lietuvių kalboje kaip apibrėžtumo sistema", *Acta Linguistica Lithuania* 59, 109–139.

BIRUTĖ TRIŠKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas
birute.triskaite@gmail.com

Dar kartą apie rankraštinio žodyno *Clavis Germanico-Lithvana* atribuciją

Mažojoje Lietuvoje parengto rankraštinio žodyno *Clavis Germanico-Lithvana* (LMAVB RS: F 137 13–14; toliau – C) atribucija tebéra galutinai neišspręsta problema. Pagal rankraščio popieriaus vandenzenklius nustatytas C datavimas po 1680 metų (Drotvinas 1987) neginčytinas, tačiau XX amžiaus antrojoje pusėje įsitvirtinus nuomonė, kad C – Žilių (Ragainės aps.) kunigo Frydricho Pretorijaus Vyresniojo (1624–1695) žodynas (Lebedys 1956; Drotvinas 1987, 1995), šio amžiaus pradžioje sulauké argumentuotos kritikos (Schiller 2002), tad pastaruoju metu ši žodyną linkta laikyti anoniminiu. Grįžti prie C atribucijos klausimo pirmiausia skatina aplinkybė, kad Pretorijaus autorystė vis dėlto nebuvo nei įtikinamai įrodyta, nei tvirtai atmesta.

Pagrindinis būdas C kaip šaltinio sudarytojui identifikuoti, taigi kartu ir tradicinei nuomonei dėl šio rankraščio autorystės patvirtinti ar paneigti, yra rašysenos analizė. Ji tapo galima Prūsijos kultūros paveldo Slaptajame valstybiame archyve Berlyne, kur šiuo metu saugoma didžioji dalis buvusio Prūsijos valstybės archyvo Karaliaučiuje fondų, suradus Pretorijaus autografą – jais remiantis jo rašysena palyginta su C parengėjo. Rašysenos analizė leido konstatuoti, kad Pretorijus nėra šio žodyno sudarytojas. Tokią išvadą paremia ir vienas C sudarytojo naudotas žodyno papildymų šaltinis – 1701 metų Naujasis Testamentas (Schiller 2009), išleistas jau po Pretorijaus mirties (Pretorijus mirė 1695 metų vasario 27 dieną).

Pretorijaus autorystės atetezé tyrėjams kelia naują uždavinį – ieškoti anoniminio C sudarytojo. Jo identifikavimas, tikėtina, suteiktų galimybę patikimai žodyną lokalizuoti ir galbūt patikslinti datavimą. C parengėjo paieškų lauko ribas chronologinėje erdvėje brėžia pagal rankraščio popieriaus vandenzenklius ir rėmimosi šaltinius nustatytas apytikslis žodyno atsiradimo laikas – XVII–XVIII amžiaus sandūra ar XVIII amžiaus pradžia. Geografinėje erdvėje paieškų orientyrai yra socialinė žodyno parengėjo aplinka ir žodyno kultūrinio funkcionavimo terpė. Aštima C sudarytojo socialinei aplinkai turėjo priklausyti Mykolas Engelis Jaunesnysis (apie 1650–1707) iš Tilžės ir Jonas Andrius Cezaris (apie 1650–1710) iš Katyčių (Tilžės aps.) – šių kunigų lietuviškų giesmių žodyno parengėjas buvo persirašės ir įrišęs kartu su Danieliaus Kleino giesmynu *Naujos giesmių knygos* (1666) (Triškaitė 2010). Neseniai identifikuoti du pirmieji C pildytojai – Tilžės bažnytinės apskrities vyresnysis kunigas Frydrichas Selle (1658–1710) ir tilžėnas Petras Gotlybas Milkus (1695–1753) (Triškaitė 2013, 2014) – liudija ankstyvojo žodyno funkcionavimo erdvę. Visa tai C sudarytojo paieškas kreipia į XVII amžiaus pabaigos ir XVIII amžiaus pradžios Tilžės bažnytinę apskritij.

VIKTORIJA VAITKEVIČIŪTĖ

Vilniaus universiteto biblioteka
viktorija.vaitkeviciute@mb.vu.lt

Žodžio galia Baroko pamoksluose

Baroko epochoje ypač išpopuliarėjo pamokslo žanras, Tridento visuotiniam Bažnyčios susirinkimui (1545–1563) pasitelkus jį kaip vieną svarbiausių priemonių kovai su reformacija, taip pat kaip būdą stiprinti katalikų tikėjimą. Pamokslo suklestėjimą lémė ir retorikos vaidmens augimas. Retorikai iš *ars persuadendi* (irodinėjimo menas) pasikeitus į *ars bene dicendi* (gražaus kalbėjimo menas), buvo aktualizuota retorikos funkcija – *movere* (jaudinti, sužadinti jausmus) ir trečioji retorikos dalis – *elocutio* (stilius). Retorikai vis daugiau dėmesio skiriant stiliui ir sakymui, silpnėjo ryšys tarp *verbum* (žodis) ir *res* (daiktas). Žodis buvo atlaisvinamas nuo savo reikšmės, ir jam galėjo būti suteikiamos naujos reikšmės siekiant įspūdžio ir įtaigos. Dėmesys stiliui, žodžio sureikšminimas paskatino koncepto teorijos formavimąsi, taikytą kuriant ne tik poeziją, bet ir pamokslus. Konceptas gali padėti atskleisti kalbinį principą, kaip buvo konstruojamas Baroko pamokslas. Kita vertus, pamokslo konceptai – pagrindiniai retoriniai argumentai – dažniausiai yra Šventojo Rašto filologinė analizė ir interpretacija, tad Biblijos įvairių reikšmių atskleidimas, įtraukiant ir Antikos literatūrą, tarnavo tikinčiojo būties identifikacijai.

Koncepto teoriją galima pasitelkti analizuojant lietuvių pamokslininko jėzuito Konstantino Sirvydo (apie 1580–1631) pirmąją originalią lietuvišką postilę *Punktai sakymų* (I d. 1629, II d. 1644). Jos autorius kuria daugia-prasmius ženklus, susijungiančius į vieną didelį konceptą – gyvenimo knygą, atskleidžiančią Dievo žodžio galį ir prasmę. Sirvydo postilė neatsiejama nuo ypač gausiai leistų tuo metu laidotuvių pamokslų lenkų kalba, kuriuose konceptas pasitelkiamas ypač išradingai. Vienas geriausiu šios rūšies pamokslų pavyzdžiu yra poeto, šios teorijos kūrėjo Lietuvoje, pamokslininko jėzuito Motiejaus Kazimiero Sarbievijaus (Maciej Kazimierz Sarbiewski, 1595–1640) *Maršalo lazda* (*Laska marszałkowska*, 1635).

PĒTERIS VANAGS

Latvijas Universitāte
 Stokholmas Universitāte
 pvanags@latnet.lv

JOLANTA WIŚNIOCH

Latvijas Universitāte
 jolawisnioch@gmail.com

Atkārtojošies teksti un Glikas Bībeles tulkojuma vēstures precizēšanas iespējas

Glikas Bībeles tulkojuma vēsture un valoda, kaut pētīta jau vairāk nekā simts gadu, atstāj daudz neatbildētu jautājumu. Vai E. Glikas tulkojis viens pats? Ko darīja viņa palīgi? Kāds ir K. Fīrekera un citu agrāku tulkojumu iespaids tulkojumam? Kāds ir t.s. Bībeles komisijas devums teksta galīgā varianta radīšanā? Tā kā vēstures liecību par tulkosānas procesu nav daudz, jāmēģina analizēt esošie teksti, izmantojot dažādu metodoloģisku pieeju.

Viena no iespējām – izmantot Bībelē atkārtojošos teksta vietu salīdzināšanu savstarpēji un ar iespējamiem citvalodu avotiem. Šī metodika īpaši var derēt Jaunās Derības teksta izpētei, jo gan trijos sinoptiskajos evaņģēlijos (Mateja, Marka, Lūkas), gan arī Jāņa evaņģēlijā ir visai daudz šādu vietu. Piemēram, gr. φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἑρήμῳ ‘saucoša jeb saucēja balss tuksnesī’ atrodama Mt 3,3, Mk 1,3, Lk 3,4, Jn 1,23. M. Lutera 1545 tulkojumā lietots vc. *Es ist eine Stimme eines Predigers in der Wüste* Mt 3,3, Mk 1,3, Lk 3,4 un *Jch bin eine Stimme eines Predigers in der Wüste* Jn, 1,23.

Taču Glikas Bībelē paveras cita aina. Nav divu vienādu vietu! Sal., *Tur irr Balss weena Śluddinataja Tukšneši* Mt 3,3, *Kahda Śluddinataja Balss irr Tukšneši* Mk 1,3, *Weena Śluddinataja Balksne irr Tukšneši* Lk 3,4, *Es ešmu šauzama Bals weena Mahzitaja Tukšneši* Jn 1,23. Starp tekstiem ir gan leksiskas, gan fonētiskas, gan gramatiskas atšķirības. Rodas pamatots jautājums – kā šāda dažādība radusies? Vai tā ir nejauša vai izveidojusies tulkojuma tapšanas gaitā?

Papildus tekstuālajai analīzei iespējams un nepieciešams veikt arī latviešu tekstu salīdzināmo lingvistisko analīzi. Darba hipotēze liecina, ka Lūkas evaņģēlija tulkojumā ir biežāk sastopamas atšķirības no citiem evaņģēlijiem, piem., Lk un Jn biežāk parādās svārstības tag. dsk. 2. pers. formu galotnēs -at, -aht, -eet, piem., *eššaht* (8 x) blakus *eššat* (25 x); tikai Lk refleksīviem verbiem tekstā parādās arhaiskās pleonastiskas konstrukcijas ar papildus pronomenu blakus atgriezeniskā verba, piem., *Marta/ Marta/ tu darrees šewim daudz Darba un Raijas* (Lk 10, 41); Lk un Jn daudz biežāk sastopama pag. ā-celma galotne primāriem verbiem, piem., *gahja* (Jn 18 x); *aishahje* (Lk 8 x, Jn 3 x); Tikai Lk evaņģēlijā lietotās tag. lok. divdabja i-celma formas verbam *gulēt*, piem., *un to Behrniņu Šillē gullišchu* (Lk 2, 16); Lk un Jn tekstā sastopamas senākas verba *ņemt* formas ar *j-* saknes sākumā – *jehmis, eejehmis*; Lk un Jn imperatīvā, konstrukcijās *lai* ar tag. 3. pers. formu lieto pārsvarā senāko formu *laid*, kamēr Mt un Mk gandrīz vienīgi *lai*; Jn un Lk teksta verba *būt* relatīvā saglabāta sena divdabja formas ar *-us, ešsus*.

Abu analīžu apvienojums varētu dot papildinājumu Glikas Bībeles tulkojuma vēstures izpratnei. Referātā tiks prezentēti šādu pētījumu rezultāti.

VILMA ZUBAITIENĖ

Vilniaus universitetas
vilma.zubaitiene@takas.lt

Šaltinių įtaka spaustintai XVII–XVIII a. leksikografijai

Tiriant senųjų spaustintų žodynų istoriją iki šiol šaltiniams ir jų įtakai skiriamas per mažai dėmesio. Aptariant žodynus dažnai remiamasi leksikos tyrimais, t. y. bandoma nustatyti, nuo kada žodžiai užfiksuoti, kokių naujadarų ar to meto dialektizmų į žodyną įtraukiamą ir pan. Tačiau trūksta darbų, nagrinėjančių, kaip tam tikras žodis, kolokacija, laisvasis junginys į žodyną pateko, kada ir kodėl jie pasirinkti lenkiškai ar vokiškai lemai versti. Taip pat ne iki galo ištirti ir atitikmenų paplitimo, vartojimo to meto raštijoje atvejai, o tai svarbu ne tik žodynų santykiams, bet ir žodžio istorijai atskleisti.

Pranešime bandoma dar kartą ištirti, koks buvo LDK pirmųjų žodynų – K. Sirvydo *Promptuarium* (apie 1620) ir *Dictionarium Trium Linguarum* (1642, 1677) santykis su iki šiol laikomais jų šaltiniais – N. Volkmaro ir G. Knapijaus žodynais ir kaip kito lietuviškoji leksika (pagrindinis K. Sirvydo žodyno tyrėjas K. Pakalka didesnį dėmesį skyrė žodynų leksikos sutapimams nei skirtumams, tiesa, tokį tyrimą palegvina būtent šio mokslininko sudaryti abiejų žodynų žodžių indeksai).

Tiriant Mažosios leksikografijos istoriją (F. V. Hako (1730), P. Ruigio (1747), K. G. Milkaus (1800) žodynus) dėmesys taip pat kreipiamas tiek į registrų, tiek į atitikmenų šaltinius (spausdintus vokiečių–lotynų kalbų ir ran-kraštinius vokiečių–lietuvių kalbų žodynus, 1727 metų Naujajį Testamentą ir 1735 metų Bibliją). Nagrinėjami ir kontekstiniai atitikmenys, kurių vartoseną padeda atskleisti konkrečios vietos šaltinyje analizė.

Bendroji sekcija

Vispārējā sekcija

General section

MĀRIS BALTIŅŠ

Valsts valodas centrs
Rīgas Juridiskā augstskola
maris.baltins@vvc.gov.lv

Profesora Ernesta Bleses devums valodniecībā: darba virzieni un publikācijas

Ernests Blese (1892–1964) pieder pie tās latviešu zinātnieku paaudzes, kas akadēmisko darbu uzsāka Pirmā pasaules kara laikā, turpināja Latvijas Universitātē, docējot galvenokārt ar ģermāņu valodām saistītos studiju kursus, bet viņa zinātniskās intereses bija saistītas ar dažādiem latviešu valodas un vispārējās valodniecības jautājumiem. Līdztekus darbam augstskolā bijis sava laika prestižākā humanitāro nozaru žurnāla “Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” (1920–1939) redaktors, “Latviešu konversācijas vārdnīcas” autors, Izglītības ministrijas Terminoloģijas komisijas (1919–1921) un Pareizrakstības komisijas (1937–1944) loceklis, kā arī aktīvs Filologu biedrības (1920–1940) biedrs.

Kaut gan daudzi E. Bleses darbi labi zināmi attiecīgo nozaru speciālistiem, tomēr viņa zinātniskais mantojums, kas aptver ļoti atšķirīga rakstura publikācijas, līdz šim nav kopumā analizēts. Šajā ziņojumā iecerēts iezīmēt nozīmīgākos viņa darba virzienus:

- darbi latviešu valodas vēsturē: “Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas. I . Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI gs.)” (1929, disertācija), J. Langija XVII gs. latviešu-vācu vārdnīcas manuskripta izdošana (1936), kā arī populārāki apcerējumi “Latviešu literatūras vēsture. Vecākais un vidējais posms no XVI gs. vidus līdz XIX gs. vidum” (1947, “Mūsu valoda savu vēsturisko cīņu gaitās” (1955) un “Izteiksmes līdzekļu jaunizveidojumi mūsu literārajā valodā vēsturiskā atskatā” (1964);
- mācību grāmata “Ievads valodniecībā” (1922) – pirmais sistemātiskais vispārējās valodniecības kurss latviešu valodā;
- etnopsiholoģiski apcerējumi par tautas rakstura izpausmēm valodā, plašākais darbs “Valoda un tautas gars” (1940);
- valodas situācijas un lingvistiskās attieksmes analīze, ietverot publikācijas gan valsts tapšanas sākumposmā (par valodas statusa maiņu), gan par valodnieku un intelīgences lomu neatkarīgā valstī (“Intelīgence un valoda” (1928), “Valodnieka ceļš” (1936)), gan vācu okupācijas laikā (nozīmīgākais “Kas ir valoda tās runātājai tautai” (1942); gan trimdā;
- praktiski palīglīdzekļi valodas kvalitātes uzlabošanai – “Latviešu pareizrakstības rokasgrāmata” (1933 kopā ar V. Pētersonu); “Pareizrakstības vārdnīca” (1939), “Norādījumi latviešu pareizrakstībā” (1941);
- Bībeles 1965. gada tulkojuma (tā dēvētā Londonas tulkojuma) rediģēšana;

- apcerējumi par ievērojamu latviešu (J. Alunāns, A. Kronvalds, A. Stērste, K. Milenbahs u.c.) un cittautu (A. Becenbergers, J. Jablonskis, J. Zubatijs u. c.) valodnieku mūžu un darbiem;
- jaunāko valodniecības publikāciju recenzēšana;
- latviešu valodas un literatūras popularizēšana ārvalstu (it īpaši itāļu) presē un enciklopēdiskos izdevumos.

VIGMANTAS BUTKUS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
vigmantas.butkus@gmail.com

Literatūrinė baltistica Lietuvoje (samprata, istorija, perspektyvos)

Pranešimą, kuris sumanytas kaip konspektyvus *literatūrinės baltistikos* Lietuvoje pristatymas lingvistų auditorijai, sudaro trys dalyš.

1. Pranešimo pradžioje trumpai ap(s)ibrėžiama, kaip suprantama *literatūrinė baltistica* (*baltistinė literatūrologija*). Išskleidžiama nuostata, kad literatūrine baltistica laikytini lyginamieji lietuvių-latvių literatūrų tyrimai ir platesni komparatyviniai šio pakraipos tyrimai (pvz., lietuvių-latvių-estų literatūrų, lietuvių-latvių-skandinavų literatūrų); iš dalies literatūrine baltistica laikytini tyrimai skirti baltistiniams lietuvių ir/ar latvių literatūros(-ų) substratui ((bendra)baltiškų idėjų, vaizdinių raiškai, prūsiškų, kuršininkiškų ir panašių motyvų skliaidai etc.).
2. Remiantis minėtuoj ap(s)ibrėžimu ir minėta nuostata, trumpai apžvelgiami Lietuvoje atlikti literatūrinės baltistikos tyrimai, išskiriant ryškiausias jų paradigmas, atskirų mokslininkų indėlį. Į apžvalgos lauką patenka autoriai ir jų darbai nuo XX a. pirmos pusės iki XXI a. pradžios: nuo lyginamaja baltistine ir platesne perspektyva pagrįstos Julijono Lindės-Dobilo studijos apie Janio Rainio kūrybą (1930), nuo Kosto Korsako latvistinių veikalų iki pastaraisiais metais pasirodžiusių Silvestro Gaižiūno, Lauros Laurušaitės ir kt. mokslininkų darbų.
3. Pranešimo pabaigoje trumpai pristatomomi šiuo metu Lietuvoje atliekami ir viešinami literatūrinės baltistikos tyrimai, vertinant jų perspektyvas, raidos kryptis; atskirą dėmesį skiriant Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Literatūrinės baltistikos grupės (žr.: <http://litbalt.weebly.com/>) vykdomos tyrimų programos „Lyginamieji baltų literatūrų tyrimai: tipologiniai aspektai“ mokslinėms veikloms.

ANNA DAUGAVET

Saint Petersburg State University
anna.daugavet@gmail.com

The grammatical profile of the Latvian *vajadzēt* vs the debititive

The two main means of expressing necessity in Latvian are provided by the debititive form and the verb *vajadzēt*; see Holvoet (2007) for more details. The paper looks for the difference in their grammatical profiles, that is, a relative frequency distribution of their forms in a corpus. (The definition follows Janda & Lyshevskaya (2011).)

All instances of the debititive and the verb *vajadzēt* have been extracted from the annotated version of the Balanced Corpus of Modern Latvian (the version known as *miljons-2.0*) consisting of roughly 4.5 million words. The number of the debititive forms by far exceeds the number of the uses of *vajadzēt* — 10,652 vs 2,733 of which only 1,240 are used with infinitives of other verbs.

The debititive is used in the positive in 95% of the forms. The negative forms of *vajadzēt* are more frequent, amounting to 27% vs 73% in the positive when used with infinitives. The four most common categories occurring with both the debititive and the verb *vajadzēt* (in combination with infinitives) are simple forms of present, past, future and subjunctive. About 3% of the *vajadzēt* forms and 1% of the debititive are comprised of various instances of perfect and evidential.

The most frequent use of the debititive (60% of positive and negative uses together) is represented by the present form in the positive without the auxiliary, such as *jādara*. The second place goes to the same form with the auxiliary, *ir jādara* (19%). The positive forms of subjunctive (*būtu jādara*), past (*bija jādara*) and future (*būs jādara*) as well as the negative form of subjunctive (*nebūtu jādara*) share the third position with the value of 4%–5%.

The verb *vajadzēt* is much more diverse, its most common form being the one of subjunctive in the positive (*vajadzētu darīt*) with 30% of all uses of *vajadzēt* in combinations with infinitives. It is followed by the positive forms of present (*vajag darīt*) and past (*vajadzēja darīt*), each having the value of 18%. The negative forms of subjunctive and present (*nevajadzētu darīt* and *nevajag darīt*) comprise 12% and 10% of all instances. It is worth noting that of 793 uses of *vajadzēt* without an infinitive, the present constitutes the overwhelming majority having 46% of present forms in the positive (*vajag naudu*) and 23% in the negative (*nevajag naudu*).

References

- Holvoet, Axel. 2007. Mood and Modality in Baltic. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
 Janda, Laura & Olga Lyshevskaya. 2011. Grammatical profiles and the interaction of the lexicon with aspect, tense and mood in Russian. *Cognitive Linguistics* 22(4), 719–763.

GINTRAS DAUTARTAS

Vilnius University
gintaras.dautartas@gmail.com

A constructionist approach towards poetic formula in Baltic folk songs

Construction Grammar is a model of linguistic analysis developed in the late 1980s (Fillmore et al. 1988) that views language as a system of learned building blocks (constructions). Since then a number of related models have emerged, however all these models share a basic idea, that a construction is a pairing of form and meaning/function (Goldberg 2006). By combining this model with the Parry-Lord theory of oral formulaic poetry (Parry 1971; Lord 1971), according to which the performer uses a set of ready-made formula to compose a text, and the theory of Immanent Art (Foley 1991), which analyses how the meaning of these formula is apprehended, one is able to establish a framework for a thorough linguistic and literary analysis of oral poetry. Such a framework is already being applied to Homer and South Slavic epics (Pagán Cánovas & Antović (Forthcoming)), however the possibilities of this model allow it to be applied to non-narrative oral poetry as well.

In this presentation the model of Construction Poetics is used to analyse Lithuanian and Latvian folk songs. The presentation will be divided into three parts corresponding to the three types of constructions that are used in Baltic folk songs: compound-constructions (phrases and clauses with partly or completely fixed variables), micro-constructions (morphological templates) and macro-constructions (large units of text with partly or completely fixed variables and the so called "floating verses" (Constantine & Porter 2003)). These types vary in the levels of abstraction and distribution among genres. The aim of this presentation is to shed new light on formal linguistic and poetic aspects of Baltic oral poetry.

References

- Constantine, Mary-Ann and Gerald Porter (2003). *Fragments and Meaning in Traditional Song: From the Blues to the Baltic*. Oxford: Oxford University Press.
- Fillmore, Charles, Paul Kay and Catherine O'Connor 1988. Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: The Case of *let alone*. In *Language* 64: 501–38.
- Foley, John Miles (1991). Immanent Art: From Structure to Meaning in Traditional Oral Epic. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Goldberg, Adele E. (2006). *Constructions at Work: The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Lord, Albert Bates (1971). *The Singer of Tales*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Pagán Cánovas, C. & Antović, M. (Forthcoming) Construction grammar and oral formulaic theory. In C. Pagán Cánovas and M. Antović (eds.) *Oral Poetics and Cognitive Science*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Parry, Milman (1971). *Making of Homeric Verse: The Collected Papers of Milman Parry*. Edited by Adam Parry. Oxford: Oxford University Press.

INA DRUVIETE

Latvijas Universitāte
LU Latviešu valodas institūts
ina.druviete@lu.lv

Kārļa Mīlenbaha polemikas latviešu valodniecības vēsturē: post scriptum 21. gadsimtā

Polemika ir intelektuāla publiska viedokļu sadursme par kādu konkrētu jautājumu – visbiežāk politikā, mākslā vai zinātnē. Tā ir intelektuāla sacensība ar spilgtas, uz publiku vērstas retorikas elementiem. Polemikā atklājas katras puses zināšanas un argumentācijas spēja, nereti tā vērsta ne tikai uz patiesības noskaidrošanu, bet arī uz oponenta vai viņa pārstāvētās grupas diskreditāciju. Visu laiku un tautu polemikās atrodams visplašākais izteiksmes līdzekļu un ētisko paņēmienu spektrs, un polemikas labi noder ka laikmeta raksturotājas.

Latviešu kultūras darbinieks Kārlis Mīlenbahs (1853–1916) pārstāv aktīvu ideju attīstības laiku latviešu valodniecības vēsturē. Viņa plašo redzesloku un erudīciju atkal varam iepazīst darbu apkopojumā (*Kārlis Mīlenbahs. Darbu izlase 2 sēj.* Sast. I. Druviete, zin. red. S. Lagzdiņa. Riga: LU Latviešu valodas institūts 2009, 2011.). Zinātnes vēsturei nozīmīgi ir teksti, bet sabiedrības vēsturei – zemteksti, bieži vien vārdos neizsakāmais laikmeta gars, idejas, kas savulaik virmojušas gaisā, bet, gadiem ejot, vairs nav atpazīstamas. Tāpēc tapa izdevums *Kārlis Mīlenbahs un viņa laikmets* (Sast. I. Druviete, atb. red. S. Lagzdiņa. Rīga: LU Latviešu valodas institūts 2014), kurā atklājas, ka Mīlenbaha laikmeta raksturīgākā iezīme ir iesaistīšanās vairākkārtējās un ilgās polemikās. Tas nenoliedzami liecina par aktīvu sabiedrības intelektuālo dzīvi. Mūsu priekšgājēji bijuši konsekventi sava viedokļa aizstāvībā – kā liecina K. Mīlenbaha domu apmaiņu ar J. Sirmo, J. Kalniņu, Zariņu Kārli, Raini, V. Eglīti, publiskā sarakste var turpināties pat četrus vai piecus laikraksta numurus, turklāt autori pie pārspriestajiem jautājumiem ar tiešām vai netiešām norādēm uz kādreizējo domu apmaiņu atgriežas par pēc vairākiem gadiem.

Referātā no ideju pēctecības viedokļa analizēta K. Mīlenbaha un J. Sirmā polemika par lietvārdu locījumu lietojumu un vārdu kārtu (1888–1892), polemika par K. Mīlenbaha *Latviešu valodas mācību* (1895), K. Mīlenbaha un Raiņa polemika par *Fausta tulkojumu* (1898), polemika par vārdu *kermenis* (1903) 2, K. Mīlenbaha un V. Eglīša polemika par dzejas valodu (1909–1911), arī 20. gadsimta pirmās desmitgades polemikas par ortogrāfiju, netiešās polemikas ar J. Jansonu-Braunu un A. Upīti par literatūras teorijas jautājumiem u.c. Pētījumi, kas jautu precīzi izsekot domu un ideju pēctecībai latviešu valodniecībā, vēl nav pilnīgi, tomēr pat fragmentāra analīze apliecina, ka 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma polemikām bija un joprojām ir tālejoša ietekme uz zinātniskās domas un sabiedrības priekšstatu, pārliecības, stereotipu attīstību valodas un valodniecības jomā.

IEVA FĪBIGA

University of Latvia
fibigaieva@inbox.lv

Latvian translations of metaphorical terms (Ancient Greek medical texts)

Ancient Greek medical texts consist of two corpuses. The first one is the Hippocratic Corpus (Latin: Corpus Hippocraticum); there are 57 treatises. The second one is the Galenic Corpus (Latin: Corpus Galenicum); this corpus consists of 109 treatises. Both corpuses are studied by medical historians. Unfortunately corpuses are neglected by philologists.

Actually these corpuses are interesting for philological studies, because Ancient Greek physicians Hippocrates (5th century BC) and Galen (2nd century AD) have left seminal heritage for nowadays medical language.

Medical language can be divided in two parts: first, it is international medical language which is understandable for all specialists of medicine, second, it is specialized language in every language. In this paper it is Latvian.

There are a lot of medical terms from Ancient Greek and Latin which are not translated in Latvian. It means that many medical terms function in Latvian with Greek or Latin roots, prefixes, and suffixes. Though there are also a lot of medical terms which are translated in Latvian. The aim of the paper is to elucidate Latvian translations of Metaphorical terms in Ancient Greek medical texts.

Some metaphorical terms translated in Latvian have the same metaphorical meaning as in Ancient Greek; some translations have lost the metaphorical meaning. Generally metaphorical thinking of understanding medical issues in Ancient Greek has influenced metaphorical thinking in Latvian.

GINTARĖ JUDŽENTYTĖ

Vilniaus universitetas
gintare.judzentyte@gmail.com

Dėl vienos deiksės raiškos veiksmažodžiai baltų kalbose

Vietos deiksė baltų kalbose dažniausiai reiškiama vienos prieveiksmiai *čia* ir *ten*, la. *šeit*, *tur*, pvz.: *čia a stovi automobilis*; *ten yra parduotuvė*; *Vai tiks asfaltėts ceļš, kas iet šeit*; *Redzi, tur tā ir bumbiere*; bei parodomaisiais įvardžiais šis ‘artī’, *anas ‘toliau’*, la. *šis ‘artī’*, *tas ‘toliau’*.

Kai kuriose kalbose, pavyzdžiui, anglų (ir apskritai germanų), vienos deiksė taip pat gali būti reiškiama ir deiktinių judėjimo veiksmažodžiai *come* ir *go*, nusakančiais slinktį kalbetojo link arba šalin nuo jo. Pasak Vladimiro Plungiano, lietuvių kalboje tokius veiksmažodžius nėra, nes joje, kaip ir slavų kalbose, galimi tokie junginiai kaip ‘ateik čia’ ir ‘ateik ten’ (Plungian 2011, 84).

Šiuo pranešimu bus bandoma išsiaiškinti, ar baltų kalbose galėjo egzistuoti deiktiniai veiksmažodžiai ir kas deiktinį komponentą keičia baltų kalbose dabar. Taip pat atsižvelgiant į Karlo Bühlerio tiesioginės (Bühler 1990, 119) ir įsivaizduojamosios deiksės teorijas (Bühler 1990, 150) bus aptariami įvairūs kontekstai, kuriuose vartoja-
mi veiksmažodžiai *eiti* / *ateiti* / *išeiti* ir kt., la. *nākt* / *atnākt* / *iznākt* ir kt., taip pat bus parodoma, kodėl baltų kalbu
vartotojai gali pasakyti ‘ateik čia’ ir ‘ateik ten’.

Literatūra

- Bühler Karl 1990, *Theory of Language: The Representational Function of Language*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Plungianas Vladimiras 2011, *Gramatinių kategorijų tipologija 2*, Vilnius: Vilniaus universitetas.

VANDA KAZANSKIENĖ

Sankt Peterburgo valstybinis universitetas
v.p.kazanskiene@mail.ru

Dėl *infinitivus cum nominativo* konstrukcijos lietuvių ir senovės graikų kalboje

Paskutiniu metu kalbininkai nemaža dēmesio yra skyrę bendraties sintaksei tipologijos ir kalbos istorijos požiūriu. Tarp kitų klausimų daug ginčijamasi apie bendraties su vardininku konstrukciją, jos išplitimą ir ypač apie kilmę (nuomonią apžvalgą žr., pavyzdžiui, П. У. Дини, с. 125–126).

Nagrinėdamas tokias konstrukcijas V. Ambrazas (Ambrazas: 333–334) išskiria atvejus su veiksmažodžiu *būti*, ir pažymi, kad jos turi modalinį galimybės ar reikiamybės atspalvį; žr. šio autoriaus pavyzdį *jau trobos matyti*. Šio mokslininko nurodytus faktus: kad tokios konstrukcijos paliudytos jau nuo lietuvių raštijos pradžios, turi atitinkmenų latvių kalboje, senovės slavų kalbų raštuose bei sanskrite, galima papildyti senovės graikų kalbos duomenimis. Pavyzdžiui:

θάλασσας οὐκέτ' ἦνίδεῖν
thalassa d' ouket' ēn idein (Aischilas, *Persai*, 419)
N. Sg. Impf., pers. 3 veiksm. *būti* Inf. aor. veiksmažodžio *matyti*
Vertimas: *Jūra nebebuvo matyti.*

Tokių atvejų vardininko ir bendraties su veiksmažodžiu *būti* senovės graikų tekstuose néra daug, paprastai jie sutinkami tik poezijoje; nagrinéjant ši sintaksés bruožą anksčiau jie nebuvvo pasitelkiami. Tačiau jie šiuo atveju graikų kalbos duomenys yra labai svarbūs, nes dar kartą akivaizdžiai liudija, kad bendraties su vardininku konstrukcija yra indoeuropietiškos kilmės. Lyginant su lietuvių kalba matyti aiškus formos ir semantikos panašumas; skirtumas būtų tik tas, kad veiksmažodžio *būti* forma paprastai nepraleidžiamā.

Literatūra

Ambrazas V. *Lietuvių kalbos istorinė sintaksė*. Vilnius 2006.
Дини П. У. *Балтийские языки*. Москва, 2002. С. 125–126.

ALEKSIEJUS LUCHTANAS, OLEGAS POLIAKOVAS

Vilniaus universitetas
aleksas.luchtanas@gmail.com, oleg.poljakov@flf.vu.lt

Kai kurie baltų ir slavų etnogenezēs aspektai

Buvo iškelta daugiau kaip dešimt hipotezių, kurios nustato indoeuropiečių protėvynės vietą. Paplitusi nuomonė, kad indoeuropiečiai pagrindinėje Europos dalyje buvo ateiviai. M. Gimbutienės hipotezė, kuri sieja pirminę indoeuropiečių protėvynę su teritorija tarp pietų Ukrainos, Rusijos stepių ir Uralo geriausiai paaiškina vėlesnių jų paplitimą tarp Atlanto vandenyno ir Viduržemio jūros regiono iki Indijos subkontinento (Henas V. A., Šraderis O., Childe V., Gimbutas M. ir kt.).

A. Šleicheris manė, kad germanų, baltų ir slavų kalbos atsirado iš vienos indoeuropiečių prokalbės tarmių grupės, ką rodo jų svarbios bendros izoglosos. Ši grupė dabar yra vadinama šiaurės indoeuropiečiais (G. Klingenschmitt, Z. Zinkevičius). Šiaurės indoeuropiečių vakarų dalies gentys gana anksti atskilo nuo kitų genčių. II tūkstantmečio pr. Kr. antrojoje pusėje jos nukeliavo iki Šiaurės ir Baltijos jūrų. Erdvė tarp jūrų ir pietų Skandinavijos laikoma ta teritorija, kurioje susiformavo senovės germanai ir jų prokalbė. Archeologiniai radiniai rodo, kad II tūkstantmečio pabaigoje germanai paplito Oderio ir Vezerio žemupyje, apie 750 pr. Kr. – Vyslos žemupyje, o apie V a. pr. Kr. – Reino žemupyje. Apie mūsų eros I a. germanai jau užémė didelę centrinės ir rytinės Europos teritoriją. Rytų Europoje didelė teritorija buvo apgyvendinta rytų germanų. Gotai gyveno prie Vyslos žiočių, burgundai – tarp Vartos ir Vyslos, o Vandalai – Silezijoje.

Rytinė šiaurės indoeuropiečių dalis ne vieną šimtmetį apgyvendino teritoriją į vakarus nuo Maskvos iki Baltijos jūros. Šioje teritorijoje buvo daug miškų, pelkių, vandens telkinių, kurie apsunkindavo žmonių komunikaciją, todėl jie ir buvo toli nuo senovės susisiekimo ir prekybinių kelių. Prieistorėje žemėse, kurios vėliau tapo etnografinių baltų teritorijomis, gyveno neindoeuropietiškos gentys. Kolonizacijos metu vyko rytų šiaurės indoeuropiečių skilimas.

Viena jų dalis dar prieš didžių tautų kraustymąsi atskilo ir apgyvendino teritorijas nuo Dniepro į vakarus ir pietus. Tos gentys, išikūrusios prie senų svarbiausių kelių, buvo anksti įtrauktos į minėtą tautų kraustymąsi. Tuo metu jos pradėjo intensyviai maišytis su kitomis tautomis. Taip susidarė palankios sąlygos sparčiam gyventojų skaičiaus augimui ir esminiams kalbos pakitimams. Tų pakitimų pasekmė buvo slavų ir jų bendros kalbos – slavų prokalbės atsiradimas. Per kelis šimtmečius jų kalba smarkiai pasikeitė. Istorinės sąlygos slavams susiklostė palankios, kad iš pradžių hunų, vėliau Avarų kaganato dėka, o po to ypač po jo žlugimo slavai per trumpą laiką paplito milžiniškoje teritorijoje nuo Dniepro iki Elbės, Adrijos ir šiaurės Graikijos. Po to keletą šimtmečių jų kalba mažai kito. IX a. Kirilo ir Metodijaus sukurtą literatūrinę kalbą ilgą laiką dar suprato visi slavai.

Pagrindinė rytinių šiaurės indoeuropiečių dalis ilgą laiką judėjo Baltijos jūros link ir ją pasiekė. Iš jų susiformavo baltais. Jų vakarų dalis atskilo ir apgyvendino teritorijas, vėliau žinomas kaip baltų Prūsija. Baltų šiaurės dalis susidūrė su Baltijos finų gentimis, kurios turėjo būti gana gausios. Jų kalba padarė tokį didelį poveikį tiems baltams, kad laikui bégant pradėjo formuotis latvių kalba. Prieistorinės Lietuvos gyventojai neindoeuropiečiai turbūt buvo ne tokie gausūs ir gerokai primityvesnės kultūros. Jų asimiliacija nepaliko kokių nors ryškesnių pėdsakų, o susiformavusi lietuvių kalba liko archaiškiausia iš visų ne tik regiono, bet ir kitų indoeuropiečių kalbų.

Galindiškoji „Didžioji aisčių migracija“ nėra pagrīsta istoriniai, archeologiniai ir kalbiniai argumentai. Jos idėja buvo suformuluota rusų mokslininko V. Toporovo. Straipsnyje „Галинды в Западной Европе“ jis rado galindų pėdsakų didelę vakarų ir centrinės Europos teritorijoje. Visi tie pėdsakai iš tikro yra tik panašūs vietinių pavadinimų, kuriuos jis sieja su etnonimu *Gal-ind-*, kilusiu iš baltų žodžio *gal-as. Savo nuomonę V. Toporovas parėmė spėlioju, kad „galindai buvo vienintelė baltų gentis, dalyvavusi didžiajame tautų kraustymesi“. Ši idėja yra išplėtota E. Jovaišos dviejų tomų monografijoje „Aisčiai“.

Yra daug argumentų, kurie gali paneigti tokius spėliojimus. Visų pirma susidaro įspūdis, kad V. Toporovas nepaiso istorinių šaltinių, archeologijos duomenų ir patikimų kalbinių faktų. Galindiškosios „Didžiosios aisčių migracijos“ propaguotojai nemato arba nenori matyti, kad tose teritorijose, kur jie aptinka galindų pėdsakų (taip yra tik įtartini etnonimai) daug šimtmečių gyveno keltai. O juos graikai nuo III a. pr. Kr. pradžios vadino žodžiu *Galatai*, romėnai – *Galli* (Ispanijos Galicijoje – *Gallaeci* arba *Callaeci*). Todėl nėra nuostabu, kad keltai paliko gausių pėdsakų, tarp jų aibę vietovardžių su tokiomis šaknimis Europoje (jų yra netgi Mažojoje Azijoje). V. Toporovo argumentacijos dirbtinumą pabrėžia ir tokie faktai:

1) galindai ten turėjo gyventi ilgai – ne vieną šimtmetį, kad būtų galėję iš tikrujų palikti savo pėdsakų tose teritorijose. Jie turėjo jas apgyvendinti dar gerokai iki didžiojo tautų kraustymosi. Tačiau tų žeminių istorija yra gerai dokumentuota istorinių šaltinių ir archeologijos duomenų. Galindų ten nėra net iki anksčiau minėto istorinio įvykio.

2) Įtartinai atrodo tai, kad kitų toponimų, išskyrus su šaknimi *gal-*, pseudogalindai nepaliko. Žemyno keltai, kurie ten ilgai gyveno, paliko tūkstančius pavadinimų, susijusiu ne tik su jų minėtais etnonimais, tarp jų – ir valstybių, pvz.: Belgija, Helvecija (Šveicarijos tradicinis pavadinimas), Bohemija (Čekijos senasis pavadinimas), Valachija (senasis Rumunijos pavadinimas), Bavarija, istorinė Galatija (dab. Turkijoje). Kalnynų pavadinimų – Alpės, Apeninai, Ardėnai ir t. t. Daugelio miestų pavadinimų – Paryžius, Milanas, Viena, Bona, Maincas, Triras, Regensburgas, Galatas ir šimtus kitų.

3) Dažnai V. Toporovas yra nenuoseklus. Jis aptiko daug „galindų etnonimų“ Ispanijos autonominiame regione Galisia. Tokiu atveju jam reikėjo pripažinti, kad Galisia yra Galindija – galindų šalis. Tačiau iš tikrujų, kaip gerai žinoma, šis pavadinimas irgi susijęs su keltais. Iberų pusiasalyje, kaip liudija istoriniai šaltiniai ir archeologiniai radiniai, keltai irgi ilgai gyveno ir jų pėdsakų yra aptinkama ne tik vietovardžiuose. Keltai ten paliko rašto – keltų-iberų paminklus.

Labai dirbtinis atrodo spėliojimas, kad tik galindai iš visų baltų genčių buvo įtraukti į rytų germanų žygius. Tuo ir aiškinami vietovardžiai su minėta šaknimi. Rytų germanų žygiai per Europą ir netgi Afriką yra gana argumentuoti paliudyti istorinių šaltinių. Kodėl mes niekur negalime rasti duomenų apie galindus, kurie, pasak V. Toporovo, E. Jovaišos ir kitų, paliko daug pėdsakų iki Pirénų? Susidaro įspūdis, kad toponimijoje galindai paliko ryškesnius pėdsakus negu rytų germanai. Ar galėjo tik galindai būti įtraukti į rytų germanų žygius? Mes žinome, kad rytų germanų gentys buvo gausios, o galindai – tik viena iš daugiau nei dešimties prūsų genčių. Ir dėl to jų skaičius buvo menkas. Jie buvo įsprausti į nedidelę teritoriją tarp germanų, slavų ir kitų baltų. Jei jų padėtis būtų buvusi kaip hetitų Anatolijoje arba variagų rytų Slavijoje, tai tada jie būtų galėję vadovauti rytų germanų žygiams. Ir tai būtinai būtų atspindėta istoriniuose šaltiniuose. Palyginti su germanais, galindai tais laikais buvo „laukiniai“ gyventojai. Jei galindai būtų buvę rytų germanų įtraukti į jų žygius, tai dėl jų riboto skaičiaus jie geriausiu atveju būtų greitai asimiliuoti arba sunaikinti.

Nepagrīsta atrodo ir galindų rytų migracija, turint galvoje genčių menkumą. Tais laikais prasidėjo didelę slavų migraciją į tą teritoriją, kurioje anksčiau gyveno rytiniai šiaurės indoeuropiečiai. Ir abejotina, kad jiems buvo reikalingi sajungininkai – galindai. Likusieji pirminėje teritorijoje rytiniai šiaurės indoeuropiečiai iš pradžių buvo atskirti nuo kitų giminiškų genčių, iš kurių po migracijos į vakarus susiformavo baltais. Galima manyti, kad jų kalba buvo šiek tiek archajiškesnė negu lietuvių kalba. Jau didžiojo tautų kraustymosi metu prasidėjo laipsniškas tų teritorijų slavėjimas. Jis tėsėsi daug šimtmečių. Tai ir paaiškina, kad tose teritorijose iki šiol išliko daug rytinių šiaurės

indoeuropiečių vietovardžių, kurie mažai skiriasi nuo šiuolaikinių lietuviškų pavadinimų dėl šios kalbos ypatingo archajiškumo. Jei būtų vykusi rytinė galindų migracija, tai galindai irgi būtų galėjė palikti daug kitų pėdsakų, ne tik savo etnonimus. J. Otkupščikovas, išsamiai tyrinėjęs tą teritoriją vietovardžius, neaptiko vakarų baltų formų. Kalbiniu atžvilgiu pavadinimą su šaknimi *gol-* galima susieti su vakarų baltų etnonimu „galindai“, tačiau apie jų ryšius galima tik spėlioti. Logiškai galima manyti, kad rytinių šiaurės indoeuropiečių gentis galindai iš pradžių gyveno Pamaskvyje ir jų dalis atsirado prie Baltijos jūros bei tapo vakarų baltais (plg. pavadinimus tiurkų *Bulgarija* prie Kamos upės ir dab. slavų *Bulgarija*). Tačiau tai buvo tais laikais, kai dar nebuvvo atskirų baltų ir slavų genčių. Taip pat tokius pavadinimus kaip upė *Litovka* (i rytus nuo Maskvos) ir pan. su pavadinimu *Lietuva* irgi gali sieti tik bendra etimologija. Gerai žinoma – istorinės Lietuvos ten nebuvvo, o upės pavadinimas yra senesnis.

INDRĖ MAKUSKAITĖ

Vilniaus universitetas
makauskaitė.indre@gmail.com

Lietvių kalbos laiko adverbialai ir jų semantinė klasifikacija

Laiko raiškos priemonės – svarbus lingvistikos tyrimų objektas. Taip pat ir lietuvių kalbotyroje – čia daugiausia tyrimų yra sulaukusi gramatinė veiksmažodžių laiko ir veiksmo kategorija. Tačiau laiko raiškos priemonių įvairovė gerokai didesnė: tai ir daiktavardžių linksniai (daiktavardinės frazės), prielinksniinės konstrukcijos, prieveiksmiai, prijungiamieji sakiniai. Visos šios išvardytos priemonės užsienio lingvistinėje literatūroje vadinamos laiko adverbialais. Lietvių lingvistikoje šis terminas dar visai naujas, tačiau jis labai patogus, nes adverbialams galima priskirti ir tas priemones, kurių priklausomybė vienai ar kitai kalbos ar sakinio daliai yra probleminė, todėl tikslingo šį terminą įtraukti į aktyvią vartoseną. Tad vienas šio pranešimo tikslų – išsiaiškinti, kas yra laiko adverbialai ir kokią vietą jie užima laiko raiškos priemonių sistemoje.

Antras pranešimo tikslas – apžvelgti laiko adverbialų semantikos tyrimus užsienio lingvistų darbuose ir pasiūlyti lietuvių kalbos laiko adverbialų semantinės klasifikacijos modelį. Ar mūsų kalbai galima pritaikyti kitos kalbos laiko adverbialų sistemos modelį? O gal verčiau sudaryti naują modelį – kaip kelių skirtingų modelių sintezę? Pranešime pateikiama keletas skirtingų užsienio kalbininkų sudarytų laiko adverbialų semantinių klasifikacijų, apžvelgiami laiko prieveiksmių ir prielinksniinės konstrukcijų tyrimai lietuvių kalbotyroje ir pateikiamas lietuvių kalbos laiko adverbialų semantinis modelis.

Tiek laiko adverbialo sąvokos įvedimas į lietuvių kalbotyrą, tiek laiko adverbialų semantinė klasifikacija yra naujas tyrimo objektas lietuvių kalbotyroje – moderniaiši kognityvinės ir referencinės semantikos metodais (pabrėžiant konteksto svarbą žodžio reikšmei, įtraukiant deiksės ir anaforos sąvokas) ši sritis visai netirta.

DACE MARKUS,
SOLVEIGA ČEIRANE,
RASMA PURMALE

Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija
markus@latnet.lv, solveiga.ceirane@rpiva.lv, rasma.purmale@rpiva.lv

Latviski runājošu bērnu (3–4 g.) valodas fonēmiskā attīstība

Atšķirībā no vairākām citām valodām latviešu valodas apguve nav sistemātiski un pietiekami plaši pētīta. Līdz šim 3–6 gadu vecu bērnu valodas attīstības izpētei veltīti daži nepilnīgi un kļūdaini fonēmu producēšanas testi, kas paredzēti logopēdu darbam.

2015. gada 1. martā Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmija kopā ar partneriem no LU Matemātikas un informātikas institūta, LU Humanitāro zinātņu fakultātes, UiT Norvēģijas Arktiskās universitātes un Oslo Universitātes uzsāka Norvēģijas finanšu instrumenta finansētu projektu "Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums" (nr. NFI/R/2014/53). Tā ietvaros tika izstrādāti jauni fonēmu producēšanas testi, paplašinot testējamo skaņu virkni un tās teorētisko pamatojumu.

Referātā analizēta testu izveide 3–4 gadus veciem latviski runājošiem bērniem, testu struktūra un to izmēģinājuma rezultāti.

LIDIA FEDERICA MAZZITELLI

University of Bremen
lidia.mazzitelli@uni-bremen.de

Lithuanian and Latvian possessive constructions in an areal perspective

The aim of this paper is to present an overview of the constructions used in Latvian and Lithuanian to express predicative possession, placing them in a European perspective.

As it has been shown in Stolz et al. (2008), it is characteristic for European languages to use the same construction for expressing prototypical as well as non-prototypical possessive meaning. The prototypical possessive relation has usually been identified with ownership (cf. Heine 1997: 33ff.); other non-prototypical possessive notions are temporary possession, body-parts possession, social possession, abstract possession and inanimate possession (cf. Mazzitelli 2015: 22-26).

English offers an example of typical European behaviour. Its verb *have* can express all the aforementioned notions: *I have a car/ my mother's car/blue eyes/two sisters/a problem; the table has four legs*. This behaviour is not limited to languages, displaying a 'have' verb; in Russian, for instance, the adessive construction *u 'at' + NP_{GEN}* can also be used to express most possessive meanings (cf. Činčlej 1990; Weiß and Rakhilina 2002).

Latvian follows the typical European model. Its dative construction can be used to express both prototypical as well as non-prototypical possessive meanings.

Lithuanian, on the other hand, employs the verb *turēti* 'have' to express ownership, as well as a wide range of non-prototypical possessive notions. As already noticed before (cf. Činčlej 1990; Holvoet 2003 and 2005; Stolz et al. 2008: 434ff.; Mazzitelli 2013 and 2015), though, there are some cases, where the verb *turēti* is disliked and other constructions, featuring the genitive and the dative case, are preferred. Namely, these cases are possession of diseases, of age and of physical characteristics: *man_{DAT} yra gripas* 'I have the flu'/ *man dvidešimt metų* 'I am twenty years old'/ *mano yra šviesūs plaukai* 'I have blond hair'.

In the paper, the behaviour of Latvian and Lithuanian in the realm of predicative constructions will be analysed with reference to the convergence processes attested in the area, where these two languages are spoken.

Particular attention will be paid to the convergence process between Latvian and Estonian, which has led the two languages to distinguish themselves from the sister languages Lithuanian on the one side and Balto-Finnic languages on the other side. The Belarusian-Lithuanian parallels, and the influences that Polish on the one side and Russian have exerted on (sub)standard Lithuanian will also be highlighted.

It will be finally shown that the formal coincidence between experiencers and possessors (both coded with the dative case) has led Latvian to an extensive use of its possessive construction. The formal distinction between possessors (nominative subjects of *turēti*) and experiencers (dative adjuncts) in Lithuanian, where divergent tendencies - extension of the functions of the ownership construction to include experiential meanings on the one side and preference for the dative coding of experiencers (Seržant forthcoming) on the other side – confront, has led instead to the creation of a split system.

References

- Činčlej, Kornelija. 1990. *Tipologija kategorii posessivnosti*. Kišenėv [Chișinău]: Stiinca
- Heine, Bernd. 1997. *Possession: Cognitive sources, forces and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University press.
- Holvoet, Axel. 2003. Notes on possessive constructions in Baltic. In Norbert Ostrovski and Ona Vaičiulitė-Romančuk (eds) *Prace bałtyckie, Język, literatura, kultura*, 36-44. Warszawa.
- Holvoet, Axel. 2005. Attributive and predicative possession: some cases of ambiguity in Baltic and Slavonic, *Zeitschrift für Slawistik* 50, 58-67.
- Mazzitelli, Lidia Federica. 2015. *The Expression of Predicative Possession. A Comparative Study of Belarusian and Lithuanian* [Studia Typologica 18]. Berlin/Boston: Mouton De Gruyter.
- Seržant, Il'ja (forthcoming). Dative experiencer constructions as a Circum-Baltic isogloss". In Petr Arkadiev, Axel Holvoet and Björn Wiemer (eds.) *Contemporary Approaches to Baltic Linguistics*, Mouton de Gruyter.
- Stolz, Thomas, Sonja Kettler, Cornelia Stroh and Aina Urdze. 2008. *Split Possession. An areal-linguistic study of the alienability correlation and related phenomena in the languages of Europe* [Studies in Language Companion Series, 101], Amsterdam: John Benjamins.
- Weiß, Daniel and Ekaterina Rakhilina. 2002. Forgetting one's roots: Slavic and Non-Slavic elements in possessive constructions of modern Russian. *Sprachtypologie und Universalienforschung (STUF)*, 55, 2: 173-205.

MONIKA MICHALISZYN

University of Warsaw
m.michaliszyn@uw.edu.pl

The role of Kolbuszewski's family in the development of Polish Latvian literary translation

The aim of the paper is to show the contribution of Professor Stanislaw Kolbuszewski and his successors in the development of Latvian-Polish literary relations. Scientific publications of S. Kolbuszewski allows to see in him a pioneer of Polish letonistic and at the same time an excellent popularizer of Latvian culture in Poland and Polish in Latvia. One of the most important initiatives of S. Kolbuszewski was an anthology of Polish poetry "Poļu dzeja" in translation of the Latvian poet Karlis Krūza. Material retained in the archives of Latvia allows to present the role of the professor in the formation of the translation of Polish literature. Letonistic interests of S. Kolbuszewskie were continued by his sons Stanislaw Franciszek Kolbuszewski and Jacek Kolbuszewski. Preserved materials allows the reconstruction process of the formation of translating the works of one of the greatest Latvian writers J. Rainis. It's well known that Rainis poetry is linguistically specific, there is a lot of neologisms made by author. His literature is based on dialectismis and occasionalisms, which cause a lot of difficulties to the translator. The study will describe the specific approach of Kolbuszewski's brothers into the translations of specific language measures. The work initiated and created by the Kolbuszewski's family today are the most important positions in translation of Latvian literature in Poland and Polish in Latvia.

NADEŽDA MOROZA

Latvijas Universitāte
nadja.moroza@inbox.lv

Galvenie mūsdienu līdera tēla modelēšanas parametri: pēc latviešu un čehu politiskā diskursa materiāliem

Cilvēku valoda sevī glabā konkrētā etnosa kultūru un vēsturi, tajā iemiesotas sabiedrības galvenās vērtības un ideāli, kas to padara vienotu etnosu nevis tikai cilvēku grupu, ko vieno intereses un dzīvesveids. Politika tēls, kā izteiksmīga sabiedrības pārstāvja iemiesojums un pētnieciskās darbības objekts tiek radīts, izmantojot valodiskos līdzekļus, tādējādi priekšstats par konkrētu personību veidosies, par pamatu izmantojot iezīmes, kas parādās viņa tekstos, šajā gadījumā – politiku oficiālo uzstāšanos un interviju tekstos.

Šī pētījuma tekstuālais materiāls ir mūsdienu Latvijas un Čehijas politiku oficiālo uzstāšanos stenogrammas un interviju teksti par vairāk nekā 10 gadus ilgu laika periodu. Veicot diskursa analīzi, kā arī izmantojot dažādu lingvistiskās analīzes metožu kompleksu, tika noteikti galvenie politiku tēlu veidošanā izmantotie paņēmieni.

Politiķu portretos šādā veidā tiek atrastas sakritības, kā arī dažādas atšķirības. Starp kopīgajām iezīmēm atzīmējams diskursa piesātinājums ar novērtējošiem spriedumiem, ekspresīviem līdzekļiem un izteiksmīgu leksiku. Jānorāda, ka attiecībā uz čehu politiķiem pamanīta pastiprināta politoloģijas terminu un reāliju, kas saistītas ar Eiropu, Eiropas Savienību, lietošana, savukārt latviešu politiķiem raksturīga ekonomikas terminu un ar Latviju saistītu reāliju lietošana. Šādas atšķirības šaurā skatījumā skaidrojamas ar politiku personīgo biogrāfiju faktiem – viņu izglītību, darba pieredzi –, kā arī amatiem, ko viņi ieņēmuši pirms politiskās karjeras sākuma; savukārt plašākā skatījumā jānorāda, ka katru politiķi veido ne vien viņa vide, bet arī politiķi ieskaujošie un viņa personību veidojošie diskursi. Atbilstoši – līdzīgais un atšķirīgais politiku tēlos skaidrojams arī ar latviešu un čehu diskursa vispārīgo raksturojumu. Sastatāmā aspekta esamība šajā pētījumā ļauj izdarīt secinājumu par līdera tēla veidošanās nacionālajām īpatnībām.

Darbā tiek analizētas arī latviešu un čehu diskursa pamata metaforas, kas dominē politiku runās, tiek apskatīti komunikatīvie uzdevumi, kā risināšanas laikā politiķi pieņem vienu vai otru lomu (glābējs, misionārs, populists utt.), galvenie publiskajās uzrunās izmantotie atslēgvārdi, kā arī citas uzstāšanos lingvo-diskursīvās īpašības.

JOGILĖ TERESA RAMONAITĖ

Lietuvių kalbos institutas
jogileteresa@yahoo.com

Ką pasako tokios lietuvių K2 formos kaip *skrinda ar žinėjau?* Lietuvių kaip antrosios kalbos veiksmažodžio įsisavinimo tendencijos

Atliktas lietuvių kaip antrosios kalbos (K2) tyrimas, kurio metu sukaupti spontaninės kalbos duomenys iš 17 įvairių pirmųjų kalbų ir skirtingų lietuvių kalbos įsisavinimo lygių užsieniečių, kalbančių lietuviškai. Duomenys rinkti naudojant skerspjūvio metodą interviu metu, taip pat pateikiant specifines užduotis, iš viso surinkta apie 30 val. įrašų. Kalbos įrašai transkribuoti ir užkoduoti morfologinei analizei pagal CHILDES sistemą. Didžiausias dėmesys iki šiol analizuojant tyrimo duomenis skirtas veiksmažodžio įsisavinimo analizei.

Įsisavinimui įtakos turi tokie kalbiniai veiksnių kaip formų skaidrumas, dažnumas, žymėtumas ir kt. Dažniausiai vartojami veiksmažodžio laikai – esamasis ir būtasis kartinis – lietuvių kalboje neturi vienos specifinės ir skaidrios žymos, t. y. trečiojo asmens galūnė -(i)a/-i rodo esamajį laiką, -é – būtajį, tačiau -o, iš besimokančiojo perspektyvos, gali būti ir vieno, ir kito laiko forma. Būsimojo ir būtojo kartinio laikų sudarymas yra paprastesnis ir aiškesnis, tačiau šie laikai daug retesni vartosenoje. Šiame pranešime nagrinėjama, ar veiksmažodžių asmenavimo tipas, kamienų kaita ir jų (ne)skaidrumas turi įtakos įsisavinimui, kas įsisavinama greičiau, o ko vartoti ilgiau vengiamas.

ДАНУТА РОШКО, РОМАН РОШКО

Институт славистики Польской академии наук
 danuta.roszko@ispan.waw.pl, roman.roszko@ispan.waw.pl

Польско-литовский корпус

В начале доклада авторы описывают экспериментальные многоязычные корпусы: (а) параллельный и сопоставительный болгарско-польско-литовский корпус и (б) параллельный польско-литовский корпус. Объем первого корпуса (BG-PL-LT) составляет около 2 000 000 словоформ. Работы над этим корпусом уже окончены. Объем второго же корпуса составляет свыше 8 000 000 словоформ. Работы над этим корпусом продолжаются. В качестве текстового материала для включения в этот корпус (PL-LT) были отобраны разнообразные переводы международной художественной литературы (30%), некоторые документы Евросоюза (5%), все и всякие переводы с польского языка на литовский и наоборот (напр.: договоры, нормативные документы, деловые письма, переписка, научные статьи, бланки, каталоги, стенограммы, постановления, судебные определения, решения и др.) (65%).

Во второй части доклада авторы подробно описывают новый, создаваемый в рамках CLARIN-PL, параллельный польско-литовский корпус. Достоинством этого корпуса – по сравнению с выше описанными – является то, что он будет опубликован в сети в 2016 году. В этот корпус будут включены отрывки переводов международной художественной литературы, в том числе также польской и литовской, официальные деловые письма, польско-литовские договоры и документы Евросоюза. Объем этого корпуса достигнет 6 400 000 словоформ.

В последней части доклада авторы описывают новый тип семантической маркировки, который в характере эксперимента включен в этот корпус. Семантическая маркировка, связанная с кванторным описанием значений на уровне предложения, является совсем новым качеством в параллельных корпусах. Применение этой маркировки в многоязычных корпусах приведет к значительному развитию качества машинного перевода.

Пример семантической маркировки:

```

Ar tu kada nors kalbējai kā nors apie didžiųjų cezarj?
Czy kiedykolwiek mówiłeś coś o wielkim Cesarze?

Ar
<type>(ix)P(x)</type> form>tu</form>
<type>"(∀X1)P(X1)_(state_2)" form>kada nors kalbējai</form>
<type>"(∀x1)P(x1) type>kā nors"</type>
<type>(ix)P(x)</type> form>apie didžiųjų cezarj</form>
?
Czy
<type>"?(∀X1)P(X1)_(state_2)" form>kiedykolwiek mówiłeś</form>
<type>"?(∀x1)P(x1) type>coś"</type>
<type>(ix)P(x)</type> form>o wielkim Cesarze</form>
?
  
```

Как можно заметить, в литовском варианте предложения все кванторные значения однозначны. В польском языке дважды появляется знак «?», который обозначает многозначную вне контекста и ситуации

языковую форму. Значение таких форм преимущественно раскрывается в контексте, но не всегда. В таких случаях мы говорим про кванторную недоговоренность. Например, польская форма *coś* в зависимости от контекста и ситуации может быть средством выражения (свойственной) экзистенциальности ($\exists x)P(x)$) (*Coś ci kupiłem*. ‘Я тебе что-то купил.’) или (ограниченной) общности ($\forall x_1)P(x_1)$) (*Coś ci kupię*. ‘Я тебе что-нибудь куплю.’). Литовские эквиваленты польского *coś* однозначны: *Coś ci kupiłem*. — *Aš kažką tau nupirkau.* (... *pūski, pūski kuo stipriaus, aš kažką tau nupirkau.*) *Coś ci kupię*. — *Aš ką nors tau nupirksiu.*

В семантической маркировке мы различаем для (а) предметных и (б) непредметных переменных следующие значения: [1] единственности, [2-3] два типа экзистенциальности (ограниченной и свойственной) и [4-5] два типа общности (ограниченной и неограниченной). У каждого из выше указанных значений два варианта: однозначный или многозначный (связан с кванторной недоговоренностью). Добавочно для непредметных переменных мы включаем значения: (а) состояния, (б) секвенции/цепочки состояний и событий оконченной состоянием, (в) события, (г) секвенции/цепочки состояний и событий оконченной событием.

ELVA SELECKA

Kārja Universitāte, Prāga
elva.selecka@seznam.cz

Valsts valodas centra aicinājuma darba vietās runāt latviski Krievijas plašsaziņas līdzekļos

- Valsts valodas centrs ir Latvijas valsts pārvaldes iestāde, kas no 1993. gada ir Tieslietu ministrijas pārraudzībā. VVC dibināts 1992. gadā ar mērķi nodrošināt Valodas likuma izpildi, kurš stājies spēkā 1992. gada 5. maijā.
- 2015. gada 16. janvārī centra mājaslapā parādījies aicinājums darba vietās runāt latviešu valodā. Ieteikumā minēts, ka tikuši saņemti iesniegumi, ka darbavietās, kur amata un profesionālos pienākumus darbinieki veic citu klātbūtnē, piemēram, veikalos, sabiedriskajā transportā, birojos vai iestādēs, savstarpējā sazinā darbinieki izmanto svešvalodu, visbiežāk – krievu valodu, kā arī jautāts, kāpēc amatpersonas plašsaziņas līdzekļos intervijas sniedz svešvalodās.
- Šī VVC iniciatīva izraisīja ažiotāžu Krievijas medijs. Rakstu tēmas laikposmā no 2015. gada 19. janvāra līdz 2015. gada 22. janvārim – krievu valodas aizliegums Latvijā.
- Rakstu autori dezinformē lasītāju, akcentē krievu-latviešu valodas opozīciju, izmantojot etnonīmus “krievi-latvieši”, demonīmus, pielīdzinot atšķirīgus jēdzienus. Latvieši tiek raksturoti kā titula nācija.
- Negatīvā attieksme tiek pausta, izmantojot spilgtus epitetus, metaforas, hiperbolas, atsauces uz fona materiālu – literārajiem darbiem, notikumiem Latvijas valodas situācijas vēsturē, personālijām, precedentaijiem tekstiem, kas rada intertekstualitāti.
- Kā Latvijas 2015. gada politisko un kultūras notikumu kontrarguments tiek prezentēti kultūras notikumi Krievijā, kas demonstrē krievu kultūras un identitātes nozīmīgumu un akcentē valodas problemātiku.
- Pētījumā tiek aprakstīti Krievijas mediju paņēmieni manipulēt ar sabiedrisko domu, un parādīts, kādā veidā VVC ieteikums pārvēršanas aizliegumā.

ILJA A. SERŽANT

Johannes-Gutenberg-University of Mainz

ilja.serzants@uni-mainz.de

ILYA KHAIT

University of Jena

ekh.itd@gmail.com

Analyzing Latgalian vocalism: A usage-based statistical approach

This is a work-in-progress paper. Our aim is to compare possible vowel combinations on the level of wordforms. We draw our data from the TriMCo-dialectal corpus (<https://www.trimco.uni-mainz.de/trimco-dialectal-corpus/>) that encompasses oral speech records from several subdialects of Latgalian. A special software developed for this study extracts all wordforms found in the TriMCo-corpus and analyzes it according to special criteria such as the quality of the stressed vowel, the palatalization/non-palatalization of the immediately preceding consonant, etc., excludes doublets, etc. In the next step, the extracted data are subjected to statistical analysis. We pursue two goals: (i) our aim is to identify factors that determine the phonological patterns of the variety of Latgalian documented in the corpus and (ii) try to describe the variation in the phonological systems of the Latgalian subdialects of the corpus (south-east Latgale).

The advantage of the method as opposed to methods applied in the traditional dialectology is that we provide for an „all-inclusive-approach“ which means that we are able to accommodate variation within one subdialect and even within one speaker’s speech. In contrast to the traditional dialectology, we do not invoke or imply such concepts as „ideal subdialect“ or its „ideal speaker“ that attest a particular isogloss with no exceptions (e.g. used to create the dialectological maps). It is well-known that dialectal variation represented by the dialectological maps is just a first approximation necessary to organize the empirical data. However, on a more fine-grained level, as has been often emphasized by dialectologists, there are a lot of „exceptions“ or „mistakes“ that have to be ignored on the large-scale methods of the traditional dialectology. Our aim is to overcome this problem and represent the subdialects „as they are“ with all their exceptions and mistakes.

The authors of this paper have carried out different parts of the research:

Ilja Seržant: the concept of the paper, research and statistical analysis;

Ilya Khait: programming to provide for automatic parsing and annotation of all word forms into syllables, vocalizations, provenience, speaker, token frequency, etc.

INGA ZNOTIŅA

Liepājas Universitāte
Ventspils Augstskola
inga.s.znotina@gmail.com

Klūdu klasifikācija otrās baltu valodas apguvēju tekstos

Latviešu un lietuviešu valodas kā svešvalodas apguve līdz šim ir pētīta nedaudz. Apguvēju klūdas līdz šim aplūkotas samērā fragmentāri, un ir bijis maz mēginājumu veidot aptverošu to klasifikāciju.

Šādas klasifikācijas izveide var būt noderīga vairākos aspektos, un tā ir īpaši nepieciešama, anotējot klūdas valodas apguvēju korpusā. Tā kā notiek darbs pie otrās baltu valodas apguvēju korpusa anotēšanas, tai skaitā arī klūdu anotēšanas tajā, šī referāta mērķis ir raksturot klūdu klasifikāciju, kas ir izvēlēta šīs anotēšanas vajadzībām.

Līdzšinējās klasifikācijas nav īsti piemērotas šāda korpusa vajadzībām divu iemeslu dēļ:

1) tās ir sastādītas citām valodām un atstāj neievērotus baltu valodām būtiskus aspektus (korpusā ir teksti lietuviešu un latviešu valodā);

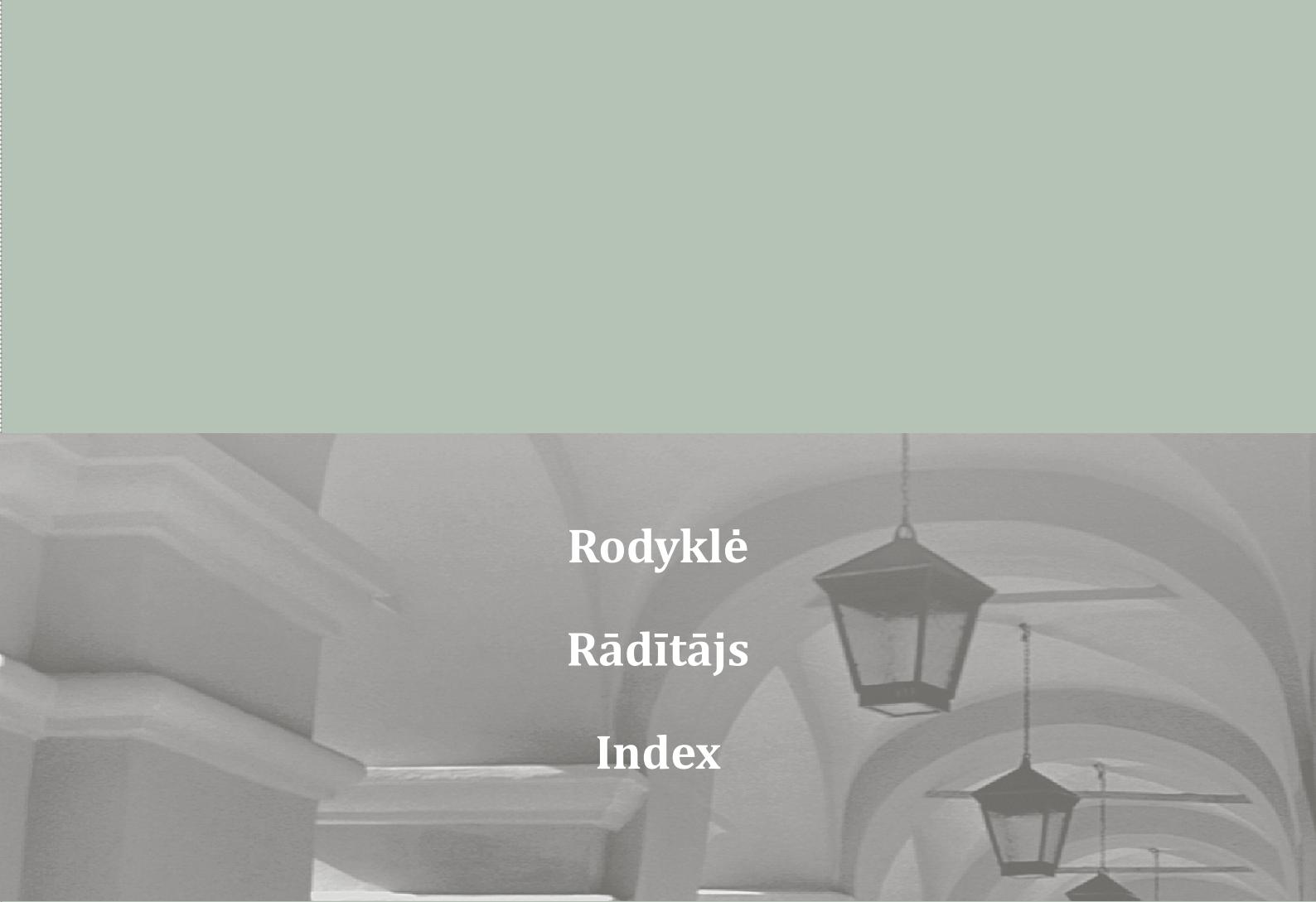
2) tās koncentrējas uz specifiskiem klūdu veidiem, kas ir vairāk raksturīgi apguvējiem ar samērā augstu valodas prasmes līmeni (korpusā ir galvenokārt iesācēju rakstīti teksti).

Ar šo referātu tiek piedāvāta klasifikācija, kas balstās Silviānes Greindžeras (Sylviane Granger) franču valodai izveidotajā sistēmā. Tās kategorijas, kā atzīst pati autore, ir “pietiekami vispārīgas, lai būtu izmantojamas plašā valodu klāstā” (Granger 2003, 46). Tā apvieno divus plašus klūdu kategorizācijas principus: izmaiņu veidus attiecībā pret mērķvalodas sistēmu (piem., izlaidums, klūdaina secība utt.) un lingvistiskās kategorijas, kurām piederīgas ir konkrētās klūdas (piem., morfoloģisko līmeni, leksisko līmeni utt.).

S. Greindžeras klasifikācija ir pielāgota baltu valodām, daļu kategoriju mainot vai pārgrupējot atbilstoši baltu valodu sistēmai. Tieki sniegti piemēri no korpusa tekstiem, kas ir anotēti pēc šīs pielāgotās klasifikācijas. Tāpat ir norādīts uz problēmgadījumiem, kādi ir konstatēti anotējamajos tekstos, un iespējamiem šo problēmu risinājumiem.

Literatūra

Granger 2003 – Granger, Sylviane. Error-tagged learner corpora and CALL: A promising synergy. *CALICO Journal* 20(3). 2003. pp. 465–480. [Special issue on error analysis and error correction in computer-assisted language learning.]

Rodyklē

Rādītājs

Index

A**Ackermann, Katsiaryna**

Linguistic commentaries on the “Verzeichnis veralteter oder wenig bekannter litauischer Wörter” collected by G. Ostermeyer in Lithuania Minor (Kleinlitauen)	25
Some words on the prosody of infinitives in Baltic and Slavic	71

Aleknavičienė, Ona

Mažosios Lietuvos tarmės XVIII amžiuje: patarmių skyrimo problema	226
---	-----

Aliukaitė, Daiva

Tarminių kodų gyvybingumas Biržų geolekto zonoje	88
--	----

Ambrazevičius, Rytis

Lithuanian consonants in the context of IPA	149
---	-----

Andronova, Everita

G. Manceļa veiktās izmaiņas 1643. g. katehismā (salīdzinot ar 1631. g. tekstu)	227
--	-----

Andronovs, Aleksejs (Алексей Викторович Андронов)

Patskaņu /e/, /ie/ un /æ/, /ǣ/ distribūcija latgaliešu literārajā valodā	190
--	-----

Снова о рукописи Ф. Ф. Фортунатова «Об ударении и долготе в балтийских языках»	72
--	----

Ardoino, Diego

The Bavarian Geographer and the Old Prussians	116
---	-----

The interplay between philology and linguistics in the Trace of Basel	228
---	-----

Arkadiev, Peter

Lithuanian in the typology of derivational aspectual systems	58
--	----

Armoškaitė, Solveiga

Scalar moderation in Lithuanian adjectives	59
--	----

Auziņa, Ilze, Guna Rābante-Buša

Pozicionālās skaņu pārmaiņas vārdū sadurā	150
---	-----

Auziņa, Ilze, Roberts Darģis, Guna Rābante-Buša

Fonētiski markēts latviešu valodas runas korpus	151
---	-----

B**Babickienė, Zofija**

Šiaurės žemaičių kretingiškių tarmės leksika: tradicija ir naujovės	89
---	----

Bakšienė, Rima

Tarminio kalbėjimo savivertė ir gyvybingumas: XXI a. pr. Jurbarko ir Šakių šnektos	90
--	----

Baldunčiks, Juris

Lithuanian -ŷsté in the service of Latvian	61
--	----

Balode, Laimute

Latvijas pilsētu nosaukumi (apkopojuma mēģinājums)	117
--	-----

Balodis, Pauls

Unikālie latviešu valodas salikteņuzvārdi	118
---	-----

Baltiņš, Māris

Profesora Ernesta Bleses devums valodniecībā: darba virzieni un publikācijas	257
--	-----

Bichlmeier, Harald

„Alteuropäisch“ oder einzelsprachlich? Einige Problemfälle	119
--	-----

Bilkis, Laimutis

Dēl kai kurių liet. pavardžių kilmēs	120
--	-----

Blažienė, Grasilda

Prūsišķu toponimų darybos aspektai	122
--	-----

Bormane, Žanna

Rīga kā Eiropas kultūras galvaspilsēta latviešu un vācu preses īpašvārdos: sastatāmais aspekts	123
--	-----

Brēde, Maija

Changeability within the lexical level of Latvian under the impact of Global English	174
--	-----

Bušs, Ojārs

Dažu Latvijas pilsētu nosaukumu etimoloģijas meklējumi (Lielvārde, Skrunda, Seda)	124
---	-----

Butāne, Anita

Jēdziena ‘verbs’ un tā apakšjēdzienu apzīmējumi 19. gs. un vēlākos latviešu valodas gramatiskās sistēmas aprakstos	202
--	-----

Butāne-Zarjuta, Jana

Jauniešu komunikatīvā antroponīmija: Daugavpils piemērs	125
---	-----

Butkus, Vigmantas

Literatūrinė baltistica Lietuvoje (samprata, istorija, perspektyvos)	259
--	-----

C**Cekula, Zane**

- Dabas objektu nosaukumu standartizācija Latvijā un problēmsituācijas pamatnosaukumu izvēlē 126
Cerri, Adriano
 K. Donelaičio „Metū“ tikriniai vardai kitose kalbose: vertimų metodologijos palyginimas 127
 Skaitvardinis ir neskaitvardinis *vienas* M. Mažvydo raštuose 229

Č

- Čeirane, Solveiga** ..... **Žr. Markus, Čeirane, Purmale**
 Divskāņu uztveres īpatnības bērnu un pieaugušo respondentu grupā 152
Čepaitienė, Agnė
 Diferencinių tarminių požymių atranka tarmių prognostiniam modeliui 91

D

- Dailidēnaitė, Milda Ona** ..... **Žr. Klaas-Lang, Dailidēnaitė**
Dargis, Roberts ..... **Žr. Auziņa, Dargis, Rābante-Buša**
Daugavet, Anna
 The grammatical profile of the Latvian vajadzēt vs the debititive 260
Dautartas, Gintaras
 A constructionist approach towards poetic formula in Baltic folk songs 261
Dell'Aquila, Vittorio, Gabriele Iannàccaro
 Local oriented, national oriented, global oriented: The choices of Latgale 175
Dereškevičiutė, Sigitė, Asta Kazlauskienė
 Emocijos ir kai kurie balso kokybiniai ypatumai 153
Dimiņš, Dens
 On some empty categories in Icelandic and Latvian (*PRO* and *pro*) 203
Dini, Pietro U.
 Linguistisch-hermeneutische Erläuterungen altbaltischer Übersetzungen 10
Diomidova, Alla (Алла Диомидова)
 Вильнюс – Тбилиси: особенности иноязычного лингвистического ландшафта (ЛЛ) 176
Dybo, Vladimir Antonovič (Владимир Антонович Дыбо)
 Связано ли индоевропейское ударение с индоевропейским аблautом? 73
Druviete, Ina
 Kārlja Mīlenbaha polemikas latviešu valodniecības vēsturē: post scriptum 21. gadsimtā 262
Dukavičienė, Irena
 Dēl sudētiņu prūsų asmenvardžių 128

E

- Erbsen, Heidi Ann** ..... **Žr. Meshcheryakova, Erbsen**
Ernštreits, Valts
 Experiences in compiling Estonian-Latvian dictionary 15

F

- Feulner, Anna Helene**
 Altlitauische Quellen im Kontext ihrer Überlieferungsproblematik 230
Fībiga, Ieva
 Latvian translations of metaphorical terms (Ancient Greek medical texts) 263
Fridenberga, Anna
 Vārdšķiru robežas 16.–17. gs. tekstos – problemātiski gadījumi, veidojot substantīvu un adjektīvu šķirkļus „Latviešu valodas vēsturiskajai vārdnīcai” 231

G

- Gaigalaitė, Sandra**
 Dimensinių būdvardžių tyrimų apžvalga 158
Garšva, Kazimieras
 Lietuvių kalbos plotai rytuose vardyno duomenimis 129
Gelumbeckaitė, Jolanta
 Senosios lietuvių kalbos teksty whole. Leksinės ir gramatinės anotacijos problemos 232

Geržotaitė, Laura

Punkso apylinkių šnekštų ploto kitimo dinamika 92

Greverė, Eglė

Lyginamosios sintaksės ir vertimo teorijos metodų derinimas tiriant Šventojo Rašto vertimus 233

Grigorjevs, Juris, Inese Indričāne, Jana Taperte

Latvian /v/ and /j/: acoustic study of different realization 154

Gusāns, Ingars

Glokalizācijas elementi latgaliešu mūzikā 177

H**Habijanec, Siniša**

The Slovak language as a source for the reconstruction of the Proto-Slavic accentual system 74

Herrmann, Sandra

The representation of middle event types in Old Lithuanian 26

Hill, Eugen

Explaining Baltic and Balto-Slavonic nominal inflection: 'Lex Szemerényi' and the animate accusative plural of vocalic stems 27

Hyllested, Adam The etymology of the month-name *Szarwas* 'December' in Jacob Brodowski's *Lexicon Lithvanicum* (around 1740) ..... 28**Holvoet, Axel**

Some recent advances in Baltic Grammar 11

Horiguči, Daiki

Priedēkļa un adverba atbilstme konstrukcijā „verbs + adverbs” latviešu valodā 205

I**Iannàccaro, Gabriele** ..... **Žr. Dell'Aquila, Iannàccaro****Inčiuraitė-Noreikienė, Lina**

On the morphological status of neoclassical elements in Lithuanian 62

Inčiuraitė-Noreikienė, Lina, Jurgis Pakerys, Bonifacas Stundžia

On directly and indirectly borrowed verbal derivational affixes in Lithuanian 63

Indričāne, Inese ..... **Žr. Grigorjevs, Indričāne, Taperte****Ivoška, Darius**

Dél baltišķu tikrinių vardų empirinės medžiagos 130

J**Jakulytė, Dalia** ..... **Žr. Pakalniškienė, Jakulytė, Juščenko****Jankovjaks, Miroslavs (Mirosław Jankowiak)**

Baltu valodu elementi Latvijas baltkrievu izloksnēs 93

Jansone, Ilga

Priekšvārdi Vidzemes mājvārdos (1826. gada Vidzemes dvēseļu revīzijas materiāli) 131

Jaroslavienė, Jurgita

Trumpujų ir ilgųjų balsių kiekybinė opozicija dabartinėse baltų kalbose 155

Jasanoff, Jay H.

Saussure's Law: A new interpretation and its consequences for Baltic morphology 12

Jasiūnaitė, Birutė

Tikriniai velniavardžiai 132

Jérāne, Santa

Īpašvārdu vārdnīca: jēdziena robežas un pāri tām 133

Judžentis, Artūras

Žodžio vienat kilmē, vartoјimas ir reikšmē 47

Judžentytė, Gintarė

Dél vietos deiksēs raiškos veiksmažodžiais baltų kalbose 264

Junčytė, Giedrė

Mediumas ir inchoatyvas: lietuvių kalbos padēties keitimo veiksmažodžiai 64

Junttila, Santeri

Die baltisch-slawische Frage im Lichte der alten baltischen Lehnwörter des Ostseefinnischen 29

Juščenko, Natalija ..... **Žr. Pakalniškienė, Jakulytė, Juščenko****Jusko-Štekele, Angelika**

Tradīcija un ideoloģija: Aglonas svētceļojuma diskurss 178

K**Kabašinskaitė, Birutė**Filologinės analizės reikšmė kai kurių žodžių kilmės aiškinimui: lie. *aukauti*, *auka* bei *aukas* kilmė..... 234**Kabeláčová, Tereza**

Baltų ir slavų deminutivai 31

Kačiuškienė, Genovaitė

Panevėžio miesto gyventojų kalbinės nuostatos: anketinis tyrimas..... 94

Kalėdaitė, Violeta

Space and existence: a case study of existential sentences in Lithuanian 159

Kalėdienė, Laima

Multimodalioji Tarmyno vizija..... 95

Kalnača, Andra

Nenoteiksmė, modalitāte un verba nullformas latviešu valodā..... 206

Kalnbērziņa, Vita

Darbības vārda kārtas kategorija latviešu zinātnes valodā kā zinātniskā reālisma rādītājs 207

Kalniete, Madara

Norādāmie vietniekvārdi kā vietas deiksi latviešu valodā 160

Kalvāne, Skaidrīte

18.-19. gs. "svātuos dzīsmis": avotu meklējumi..... 191

Kalviša, Liene

Evidenciālas semantikas darbības vārdu modalitāte 208

Kardelytė-Grinevičienė, Daiva

Lokatyvinių inesyvo ir iliatyvo konstrukcijų neutralizacijos tendencijos rytu ir pietu aukštaicių šnektose 96

Kavaliūnaitė, Gina

Samuelio Boguslavo Chylnskio pastabos ir užrašai Naujojo Testamento vertimo rankraštyje 235

Kazakénaitė, Ernesta

Intarpai originaliuose Vermehretes Lettisches Handbuch (1685) perikopių versetuose 236

Kazakeviča, Agita

Latviešu valodas lokāmie divdabji sekundāri predikatīvā funkcijā..... 209

Kazanskienė, VandaDēl *infinitivus cum nominativo* konstrukcijos lietuvių ir senovės graikų kalboje ..... 265**Kazlauskienė, Asta**

Žr. Dereškevičiūtė, Kazlauskienė

Khait, Ilya

Žr. Seržant, Khait

Kibbermann, Kerttu, Merle Madisson

Reduplication in Estonian, Latvian and Livonian 16

Kiseliūnaitė, Dalia

Baltiški asmenvardžiai Rasytės ir Šarkuvos bažnyčių knygose 134

Klaas-Lang, Birute, Milda Ona Dailidėnaitė

Latvian particle verbs 17

Kļava, Gunta

Grammatical changes caused by contact between Livonian and Latvian languages 18

Kļavinska, Antra

Vietvārdi baltu frazeoloģijā: starptautiska, nacionāla un lokāla rakstura kultūras zīmes 179

Korjus, Hannes

Ludzas igauņi, skolu, pārtautošanas un izloksnes jautājums Latgalē XX gadsimta 20.-30. gados 180

Koškins, Igors

Latviešu valodas strīdīgu slāvismu etimoloģija pirmindoeiropiešu rekonstrukcijas skatījumā 32

Kovaljevska, Otilija

Kartogrāfiskās metodes piedāvājums Dienvidaustrumlatgales sādžu nosaukumu un uzvārdu izcelsmes pētījumos 192

Kozhanov, Kirill (Кирил Кожанов)

Пространственные значения глагольных приставок в балтийских и славянских языках: устройство и отличия 161

Krautmane, Ērika

Evidenciālas semantikas verba izteiksmju sastatījums latviešu, igauņu un lībiešu valodā 210

Kregždys, Rolandas Baltų mitonimų kilmė: vak. bl. *Pargrubi(j)us* (*G[r]ubrium*, *Pergrubrius* ir kt.) ..... 135**Kulinič, Valentinas**

Chylnskio Biblijos vertimo ītaka Bythnerio Naujajam Testamentui 237

Kurkauskienė, Rasa

Rytu aukštaicių šiaurinių panevėžiškių daiktavardžio linksniavimo tipai ir jų kitimo tendencijos 97

Kvašytė, Regina

Kai kurie veiksmažodžių vartojimo ypatumai Latvijos lietuvii šnekamojoje kalboje 211

L**Laisis, Arthur**Dēl baltū kalbū *upē* → *užupis* darybos tipo kilmēs..... 33**Laizāne, Inga**

Grūtības telpiskās izteiksmes līdzekļu apguvē, mācoties latviešu valodu kā svešvalodu..... 162

Lauze, Linda

Glokalizācija latviešu valodas kā svešvalodas apguvē..... 182

Lazdiņa, Sanita

"Man ar valodas mācīšanu nav nekāda sakara" – izglītības politika un prakse glokalizācijas procesu kontekstā..... 183

Leikuma, Lidija

Par "trešo izloksni" latgaliešu rakstībā: J. Klīdzēja "Zalta kristēja" konteksts 193

Leinonen, Marja

Case variation of primary NPs in negated sentences in Latvian..... 212

Lelli, Duccio The Lithuanian nouns in *-muō*..... 34**Lemeškin, Ilja**

Pseudobaltiški 1262 metų chronografo mitonimai..... 136

Leskauskaitė, Asta

Gramatiniai variantai XXI a. pradžios Punsko ir kaimyninių vakarinių pietų aukštaičių šnektose 98

Levāne-Petrova, Kristīne

Izteicēja funkcijā lietuviešu valodas ciešamās kārtas divdabji un to atbilstes latviešu valodā..... 213

Liepiņa, Santa

Darbības vārdu rekciju atšķirības igauņu un latviešu valodā..... 19

Lokmane, Ilze

Darbības vārda sintaktiskās nullformas latviešu valodā..... 215

Luchtanas, Aleksiejus, Olegas Poliakovas

Kai kurie baltū ir slavū etnogenezēs aspektai 266

Lukaševičs, Valentīns

Jezuītu darbība Feimānu draudzē 194

M**Madisson, Merle** .....*Žr. Kibermann, Madisson***Makauskaitė, Indré**

Lietuvių kalbos laiko adverbialai ir jų semantinė klasifikacija..... 269

Malahovskis, Vladislavs

Reģionālisma izpausmes un/vai separātisms - diskurss par Latgales īpatnību saglabāšanu 20. gadsimta 20. gados..... 185

Markus, Dace, Solveiga Čeirane, Rasma Purmale

Latviski runājošu bērnu (3–4 g.) valodas fonēmiskā attīstība..... 270

Markus-Narvila, Liene

Savvalas augu nosaukumi 17. gs. vārdnīcās un latviešu valodas izloksnēs..... 99

Maskuliūnas, Bronius

Atributinēs konstrukcijos Jokūbo Morkūno „Postilēje“ 238

Mazzitelli, Lidia Federica

Lithuanian and Latvian possessive constructions in an areal perspective 271

Meiliūnaitė, Violeta

Rytū aukštaičių panevēžišķių šnektū raidos (kaitos) bruozai 101

Merkytė-Švarciénė, Erika

Jaunosios kartos šiauliečių naivioji tarmiņu klasifikacija 102

Meshcheryakova, Olga Alexandrovna, Heidi Ann Erbsen

The effects of globalization on linguistic culture: Case study on the linguistic features of public information regarding the European Union provided to Russian users..... 184

Michaliszyn, Monika

The role of Kolbuszewski's family in the developement of Polish Latvian literary translation 273

Mikulēnienė, Danguolė

Prognostiniai tarmiņu tyrimai daugiadimensēs dialektologijos požiūriu 103

Mikulskas, Rolandas Statinių erdvēs sāntykių raišķa perlatyviniais prielinksniis: *per* atvejis ..... 163**Miseviča-Trilliča, Renāte**

Kultūras reālijas 17.-19. gadsimta polju-latviešu un latviešu-polju vārdnīcās 239

Mykolaitytė, Aurelija

Erdvinis posūkis literatūrologijoje: teksto percepcijos strategijos..... 165

Moroza, Nadežda

Galvenie mūsdienu līdera tēla modelēšanas parametri: pēc latviešu un čehu politiskā diskursa materiāliem..... 274

Mortuzāne-Muravská, Māra

Latgalisko tekstu redīgēšana mūsdienu latgaliešu literatūras izdevumos un interneta vidē 196

Murinienė, Lina

Naujosios Akmenēs jaunimo kalba: tradicinēs tarmēs reliktai ir inovacijos..... 104

N**Nau, Nicole**

Aspectuality distinctions in Latvian deverbal nouns..... 65

Norvik, Miina

The expression of future time reference in Livonian: The case of past participle constructions..... 20

O**Osłon, Michail (Михаил Ослон)**

Дифтонг *oi и метатония в балтийских языках..... 75

Ostrowski, Norbert

From conjoined to particle comparative in Lithuanian 49

Ozola, Ieva

Pronomenu dialektālo formu lietojums Dienvidkurzemes izloksnēs..... 105

P**Pajēdienė, Jūratė**Samplaikų *kiek kartą, kuo metu* vartosena: sintaksinē neapibrēžtumo laike raiška..... 51**Pajusalu, Karl, Helle Metslang, Külli Habicht**

Polar question markers in the Baltic region..... 21

Pakalne, Tatjana

Deverbāli atvasinājumi ar piedēkli -ib-: semantikas, saistāmības jautājumi 106

Pakalniškienė, Dalia, Dalia Jakulytė, Natalija Juščenko

Senųjų raštų morfoloģijos informacijos sistemos taikymas: „Knygos nobažnystės“ veiksmažodis 240

Pakerys, Jurgis ..... **Žr. Inčiuraitė-Noreikiškienė, Pakerys, Stundžia**

Derivational adaptation of borrowed adjectives in Latvian and Lithuanian 67

Paulukaitis, Adam

*-āje- iteratives in East Baltic 35

Pekunova, Irina (Ирина Пекунова)

Акцентная система i-глаголов в староштокавских памятниках 76

Petit, Daniel

On distributive pronouns in Baltic..... 52

Piccini, Silvia

Go and come in Baltic languages: The tug of war between Deixis and Aktionsart..... 216

Plaušinaitytė, Lina

Vokiškų ir lietuviškų patarlių santykiai Brodovskio žodyne 241

Plötz, Oliver

Strategies of expressing imperatives: A journey from PIE to the modern Baltic languages..... 36

Poikāns, Ilmārs

Latviešu valodas vēsturiskas vārdnīcas izveide TshwaneLex sistēmā..... 242

Poliakovas, Olegas ..... **Žr. Luchtanas, Poliakovas****Polkovnikova, Svetlana**

Runas verbu gramatiskās transformācijas tulkojumā..... 217

Pošeiko, Solvita

Daugavpils iestāžu un uzņēmumu reklāminformācija 20. gs. 20.–30. g. presē un lingvistiskajā ainavā..... 137

Vai šodien notiek kas interesants? – afišas kā globalizācijas spogulis ("ausmeņa kebabs" piemērs) 186

Poškuvienė, Ina

Daugkartino veiksmo raiška senuosiuose lietuvių kalbos raštuose: dažninēs būtojo laiko formos..... 218

Pronk, Tijmen

Language contact and accent shift in Baltic and Slavic..... 78

Stang's law in Baltic..... 37

Purmale, Rasma ..... **Žr. Markus, Čeirane, Purmale****Pūtele, Iveta**

Divdabji 20. gs. 20.–30. gadu latviešu terminoloģijā..... 219

R

Rābante-Buša, Guna	Žr. Auziņa, Dargis, Rābante-Buša, Žr. Auziņa, Rābante-Buša
Ragauskaitė, Alma	Joniškiečių moterų asmenvardžiai senojoje Joniškio parapijos 1599–1621 metų krikšto metrikų knygoje 138
Raita, Līva	Žr. Šķilters, Raita
Ramonaitė, Jogilė Teresa	Ką pasako tokios lietuvių K2 formos kaip <i>skrinda ar žinéjau?</i> Lietuvių kaip antrosios kalbos veiksmažodžio įsisavinimo tendencijos 275
Ramonienė, Meilutė	Tarmēs vartojimas ir socialinė vertė Lietuvos miestuose 107
Rapa, Sandra	Latviešu toponimiskās sintagmas 139
Razanovaitė, Auksė	Lietuvių senųjų raštų klitinai įvardžiai (XVI–XVIII a.): apžvalga 53
Riaubienė, Benita	The role of verbal prefixes in the expression of Baltic resultatives 220
Rinkauskienė, Regina	Naujausi morfoliginiai kitimai rytų aukštaičių uteniškių patarmėje 108
Rinkevičius, Vytautas	Metatonija latvių kalbos vardažodžių priesagose 79
Roķe-Reimate, Liga	Žr. Vulāne, Roķe-Reimate
Roszko, Danuta, Roman Roszko (Данута Рошко, Роман Рошко)	Польско-литовский корпус 276
Roze, Anitra	Ko stāsta frizētavu nosaukumi Latvijā? 140
Rutkovska, Kristina	Konstantino Sirvydo „Punktų sakymų“ lenkiškoji teksto dalis 243

S

Sakalauskienė, Vilija, Zofia Sawaniewska-Mochowa	Dvikalbiai žodynai kaip kultūriniai tekstai (remiantis kunigo Antano Juškos XIX a. žodynais) 244
Sakurai, Eiko	Perfect in Lithuanian: An empirical study 221
Saulīte, Baiba	Paplašinātāji ar adverbiālu nozīmi un to novietojums izteikumā 222
Sausverde, Ērika	Linguistics, archeology and genetics – premises of pre-Indo-European substratum in languages around the Baltic Sea 38
Sawaniewska-Mochowa, Zofia	Žr. Sakalauskienė, Sawaniewska-Mochowa
Schiller, Christiane	Iš baltiškų dvikamienių asmenvardžių ir jų trumpinių kilusios pavardės Vokietijoje. Jų pateikimas internetiniame Vokietijos pavardžių žodyne DFD 141
Schneider, Christa	Dialect prestige in contemporary Lithuania – a pilot study 109
Selecka, Elva	Valsts valodas centra aicinājuma darba vietās runāt latviski Krievijas plašsaziņas līdzekļos 278
Seržant, Ilja A.	Verbalization and non-canonical case marking of some irregular verbs in *-ē- in Baltic and Russian 39
Seržant, Ilja A., Ilya Khait	Analyzing Latgalian vocalism: A usage-based statistical approach 279
Sidabraitė, Žavinta	Kai kurios „Kūdikių prieteliaus“ žodyno ypatybės 245
Sidaravičienė, Veslava	Neoficialiųjų Vilniaus miesto ergonimų darybos polinkiai 142
Siliņa-Piņķe, Renāte, Anta Trumpa	Māras / Māras vārds latviešu valodas 16. un 17. gs. tekstos un tā atspoguļojums topošajā „Latviešu valodas vēsturiskajā vārdnīcā“: īpašvārdi un sugasvārdi 246
Sinkevičiūtė, Daiva	XV amžiaus lietuviškos kilmės vardai 143
Smoczyński, Wojciech	Open questions in Lithuanian historical morphology 13
Søborg, Tobias Mosbæk	An acute problem: The Balto-Slavic diphthongs 80

Sommer, Florian

Lietuviškosios G. Wenkerio anketos (XIX a.) – jų lingvistiniai bruožai ir reikšmė dialektologijai 110
Sommer, Florian, Paul Widmer

Bringing together events and participants: Two ways of nominalizing linked predications 40
Sredojević, Dejan

How much do phonetic realisations of Serbian accents actually differ from each other in various dialects? 81
Stafecka, Anna

Latgaliskās izloksnes 21. gadsimtā: sociolingvistisks ieskats 111
Stasiūnaitė, Ieva

On spatial relations in cross-linguistic studies: Different approaches to prepositional semantics 166
Strockis, Mindaugas

Lietuvių kirčio žymėjimas F. Kuršaičio žodynuose 82
Strungytė-Liugienė, Inga

Ar trys anoniminės giesmės surinkimininkų giesmyne *Wifokies Naujes Giesmes arba Ewangeliški Psalmai* (1817) susijusios su Gotfrydo Ostermejerio giesmynu *Giesmes ſwento Bažnyczoje ir Namej' gideojamos* (1781)? 247

Stundžia, Bonifacas ..... **Žr. Inčiuraitė-Noreikienė, Pakerys, Stundžia**
Jaunosios ir vidurinės kartos lietuvių inteligenčių kirčiavimo polinkiai: bendrumai ir skirtumai 83

Subačius, Giedrius
Simono Daukanto Istorijos žemaitiškos (1828–1834) ortografijos raiška 249

Sviderskiė, Dalia
Dėl Marijampolės apskrities vietovardžių analizės pragmatikos aspektu 144

Szeptynski, Rafał
Laryngeal correption in Balto-Slavic and the other northwest Indo-European languages 41
On the origin of Proto-Slavic neo-acute tones 85

Š

Šeškauskienė, Inesa ..... **Žr. Žilinskaitė-Šinkūnienė, Šeškauskienė**
Šinkūnas, Mindaugas

Knygos nobažnystės autorystės problemos (ortografijos tyrimas) 250

Šķilters, Jurģis
RCC as a tool for formal modeling spatial relations 167

Šķilters, Jurģis, Līva Raita
Patterns of functional containment in Latvian 168

Šuplinska, Ilga
Ticējumu izpratne un funkcionalitāte mūsdienās: Viļakas piemērs 187

Švageris, Evaldas
Lietuvių, latvių ir slovēnų kalbų priegaidžių akustiniai panašumai 86

Švambarytė-Valužienė, Janina
Savitas kalbinis reiškinys šiauliškių plote (remiantis LKA punkto Nr. 73 medžiaga) 112

T

Taperte, Jana ..... **Žr. Grigorjevs, Indričane, Taperte**
Temčinas, Sergejus

Rytų baltų Vokietijos pavadinimo kilmė 145

Thies, Felix
Zur Definitheitskategorie im Altlitauisch am Beispiel von Daukšas Katechismus (1595) und Postille (1599) 251

Tomme-Jukēvica, Ingēra
Interference pirmsskolas vecuma rusofono bērnu latviešu runā 188

Triškaitė, Birutė
Dar kartā apie rankraštinio žodyno *Clavis Germanico-Lithvana* atribuciju 252

Trumpa, Anta ..... **Žr. Siliņa-Piņķe, Trumpa**

Trumpa, Edmunds (Edmundas Trumpa)
Ieskats Rietumlatgales izlokšņu runātāju lingvistikajā apzīņā 197

U

Ūdre, Sandra
Ar grīzšonūs saisteituo frazeologeja ī leksika 199

Urbanavičienė, Jolita
Lietuvių kalbos trankiųjų priebalsių koartikuliacija CVC junginiuose 156

Urbonaite, Justina, Eglē Vaivadaitė-Kaidi
Erdvės metafora lietuvių kalboje: leksinių ir gramatinių raiškos priemonių nustatymo aspektai 169

V**Vaičiulytė Seménienė, Loreta**

Daiktavardžio pagalba įnagininko desemantizacija ir jo kaip polinksnio vartojimas 54
Vaitkevičiūtė, Viktorija

Žodžio galia Baroko pamoksluose 253

Vaitmonienė, Diana

Geolingvistinis Raseinių kalbos bendruomenės kompetencijos tyrimas 113
Vaivadaitė-Kaidi, Eglė ..... **Žr. Urbonaitė, Vaivadaitė-Kaidi**

Valančė, Danguolė

Visgi dabartinėje rašytinėje lietuvių kalboje 55

Vanags, Pēteris, Jolanta Wiśnioch

Atkārtojošies teksti un Glika Bībeles tulkojuma vēstures precizēšanas iespējas 254

Vēvere, Daira

Par dažām noturīgām tāmnieku izlokšņu pazīmēm: sociolingvistisks aspekts 114

Vilcāne, Ilona

Vokālisma īpatnību lokalizācijas saistība ar kultūrvēsturiskajām robežām Rudzātu izloksnē 200

Villanueva Svensson, Miguel

Zero-grade denominative nasal and *sta*-presents in Baltic 42

Vinčela, Zigrīda

Saikļa „ka” papildinātāja paligteikumu salīdzinājums latviešu un angļu valodas tekstos 223

Vulāne, Anna, Līga Roķe-Reimane

Jaundarinājumi latviešu literatūrā un to interpretācija bērnu runā 69

W

Widmer, Paul ..... **Žr. Sommer, Widmer**

Wiśnioch, Jolanta ..... **Žr. Vanags, Wiśnioch**

Witczak, Krzysztof Tomasz

“The Pagan dialects from Narew” in the light of Yatvingian onomastic remnants 43

Y**Yamazaki, Yoko**

Balto-Slavic pronominal forms and monosyllabic circumflexion 45

Z**Zagorska, Ilze**

Expressing Latvian verb prefixes in Estonian 22

Zaika, Natalia M.

Directive / Locative alternation hierarchy in Lithuanian and neighbouring languages 170

Zeibārts, Miķelis

Lībiešu, igauņu un latviešu kopīgā leksika 23

Zilgalve, Evelīna

Ne un nē semantiskās un sintaktiskās funkcijas 224

Znotiņa, Inga

Klūdu klasifikācija otrās baltu valodas apguvēju tekstos 280

Zubaitienė, Vilma

Šaltinių ītaka spausdintai XVII–XVIII a. leksikografijai 255

Zuģicka, Inese

Ieskats Riebiņu novada Galēnu pagasta antroponīmiskajā sistēmā 146

Ž**Žemienė, Aušra**

Dél Mažosios Lietuvos asmenvardžių kilmės (XVIII–XIX a.) 147

Žilinskaitė-Šinkūnienė, Eglė, Inesa Šeškauskienė

On the motivation of prepositional meaning: The Lithuanian UŽ and the Latvian AIZ 172